

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
Teologická fakulta**

Disertační práce

**OMEZOVÁNÍ CÍRKEVNÍHO ŽIVOTA
ZE STRANY ČESKOSLOVENSKÉHO STÁTU
V OBDOBÍ 1945–1989
SE ZVLÁŠTNÍM ZŘETELEM
KE SLAVENÍ LITURGIE
V JIHOČESKÉM REGIONU**

Vedoucí práce: doc. Dr. František Kunetka, ThD.
Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Katedra liturgické teologie

Autor práce: Mgr. Ing. Zdeněk Demel
Studijní obor: systematická teologie
Ročník: čtvrtý

Prohlašuji, že svou disertační práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své disertační práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

27. listopadu 2007

.....

Děkuji doc. Dr. Františku Kunetkovi, Th.D. za vedení mé disertační práce, za cenné rady, podněty a připomínky. Mé díky náleží též Dr. Janu Stříbrnému za odbornou korekturu části mé práce a paní Jitce Dvořákové za přepis archivních materiálů.

OBSAH

1 Úvod	7
1.1 Cíl práce.....	7
1.2 Dosavadní stav bádání.....	8
1.3 Metoda práce	11
2 Církevně politická situace v Československu	14
2.1 Období od konce II. světové války do únorového převratu	14
2.1.1 Obnovení církevně politických poměrů v poválečném Československu.....	16
2.1.1.1 Obnovení diplomatických styků s Vatikánem.....	16
2.1.1.2 Ustanovení nových biskupů.....	17
2.1.1.3 Ustanovení nových opatů	19
2.1.1.4 Omezování svobodného slavení liturgie pro odsunované Němce a přesídlené Maďary	20
2.1.2 Omezování svátkového práva a porušování svěcení neděle	22
2.2 Církevně politická situace v období od 25. února 1948 do vydání nových „církevních“ zákonů v roce 1949.....	23
2.2.1 Únorový převrat.....	23
2.2.2 Jednání mezi církví a státem.....	25
2.2.3 Pokus režimu o vyvolání rozkolu v církvi	29
2.3 Nové „církevní“ zákony	32
2.3.1 Struktura a úkoly státního dozoru nad církvemi.....	36
2.3.1.1 Úkoly okresního církevního tajemníka.....	39
2.3.1.2 Úkoly krajského církevního tajemníka	45
2.4 Církevně politická situace po vydání „církevních“ zákonů do roku 1953.....	47
2.4.1 Další mocensko-administrativní opatření proti církvi.....	49
2.4.1.1 Izolace biskupů	49
2.4.1.2 Likvidace řádových a řeholních domů	51
2.4.1.3 „Reorganizace“ teologických fakult a seminářů.....	53
2.4.1.4 Likvidace řeckokatolické církve v roce 1950.....	55
2.4.1.5 Politické soudní procesy vedené proti katolické církvi	56
2.4.2 Slib katolických biskupů	57
2.4.3 Úsilí o ovládnutí nižšího kléru.....	59
2.4.4 Situace nekatolických církví.....	61

2.5	Změny v letech 1953–1956 a zápas o věřící	63
2.5.1	Zápas o věřící.....	63
2.5.2	Zápas o děti a mládež; omezování vyučování náboženství	64
2.5.3	Zrušení evidence náboženského vyznání.....	66
2.5.4	Otevřený boj režimu proti náboženství.....	67
2.5.5	Situace v období po kritice Stalinova kultu	68
2.5.6	Zvýšení aktivity církví.....	69
2.6	Jednání mezi církví a státem v období od roku 1957 do pražského jara	71
2.7	Činnost tzv. skryté církve	76
2.7.1	Skryté aktivity diecézních kněží.....	77
2.7.2	Skryté aktivity řeholí a kongregací.....	78
2.7.3	Felix M. Davídek a společenství Koinótés	79
2.8	Církevně politická situace v období pražského jara	85
2.8.1	Církevně politická situace v „pražském předjaří“	85
2.8.2	Probuzení církví.....	86
2.8.3	Demokratizace církevní politiky KSČ.....	89
2.8.4	Nová koncepce církevní politiky	90
2.8.5	Dílo koncilní obnovy	91
2.8.6	Biskupové se znovu ujímají vedení diecézí.....	93
2.8.7	Československo-vatikánská jednání	94
2.8.8	Opětovná legalizace řeckokatolické církve	95
2.8.9	Otázka legalizace činnosti řádů a kongregací.....	95
2.8.10	Otázka udělování státního souhlasu k duchovenské činnosti	96
2.8.11	Otázka vyučování náboženství	98
2.9	Církevně politická situace v období normalizace.....	100
2.9.1	Postoj církví k normalizaci	102
2.9.1.1	Postoj katolické církve k normalizaci.....	103
2.9.1.2	Postoj nekatolických církví k normalizaci.....	105
2.9.2	Československo-vatikánská jednání 1971–1989.....	107
2.9.3	Změny v mezinárodní politice a jejich vliv na náboženskou situaci v Československu	108
3	Omezování duchovní služby a liturgie v armádě, v nemocnicích a věznicích	113
3.1	Omezování a zrušení duchovní služby v armádě.....	113
3.2	Omezování duchovní služby v nemocnicích, domovech důchodců a ústavech sociální péče.....	114
3.3	Tajné slavení liturgie ve věznicích.....	115

4 Omezování církevního života a slavení liturgie v jihočeském regionu	118
4.1 Kněží uvěznění v padesátých letech a liturgie.....	118
4.2 Omezování biskupa Hloucha v pastýřských a liturgických funkcích.....	126
4.2.1 Internace biskupa Josefa Hloucha	126
4.2.2 Důsledky internace biskupa Hloucha pro liturgii	135
4.2.3 Omezování biskupa Hloucha v jeho liturgických funkcích po jeho návratu v roce 1968	136
4.3 Omezování slavení vybraných oblastí liturgie na jihu Čech.....	138
4.3.1 Omezování křtů	139
4.3.2 Omezování biřmování.....	141
4.3.3 Omezování slavení církevních sňatků.....	143
4.3.4 Omezování církevních pohřbů.....	145
4.3.5 Omezování slavení Božího těla	147
4.3.6 Omezování procesí a poutí	154
4.3.6.1 Omezování procesí do polí	154
4.3.6.2 Omezování procesí při „vzkříšení“ na Bílou sobotu	155
4.3.7 Omezování poutí.....	157
4.4 Překážky kladené zavádění liturgické reformy Druhého vatikánského koncilu.....	160
4.4.1 Demolice starých kostelů a nepovolování novostaveb kostelů.....	164
5 Závěr	167
6 Seznam použitých zkratk	170
7 Seznam pramenů a literatury	173
8 Přílohy	180

1 ÚVOD

Komunistický totalitní režim při uplatňování svých totálních nároků zasáhl i církev, a to ve všech oblastech jejich života a působení. Navíc se prohlásil za ateistický režim, a proto chtěl náboženství vymýtit nebo zpočátku dosáhnout alespoň toho, že jeho veřejné projevy zmizí ze života společnosti, že bude nanejvýš trpěno jako soukromá záležitost. A to vzdor všem proklamacím o náboženské svobodě zaručené ústavou. Proto měla být liturgie církve zatlačena jen do „kostela a sakristie“, mělo být zabráněno šíření křesťanských hodnot do společnosti. Na druhé straně však režim zneužíval rozsáhlou komunikační síť farností k ovlivňování věřících ve směru „budování socialismu“, a to zmanipulovanými pastýřskými listy před volbami a státními výročími, dále výzvami k brigádám atd. V oblasti liturgie se protináboženské snahy režimu projeví omezováním svobody projevu kněží při kázání, byla potlačována procesí do polí, při poutích, bojovalo se proti procesím o slavnosti Božího těla (správně Těla a krve Páně), při „vzkříšení“ na Bílou sobotu atd. Byla snaha vůbec odstranit poutě jako takové. Pokud šlo o zavádění liturgické reformy II. vatikánského koncilu, režim ji jen trpěl, ale jinak se vehementně bránil uplatnění celé koncilní reformy v církvi v Československu.

Tyto skutečnosti jsou jistě dobře známé starší křesťanské generaci, nikoli však již té mladší, a též nevěřící populaci. Tato práce se snaží poskytnout systematické pojednání o omezování slavení liturgie v komunistickém Československu, dokumentovat je na příkladech a podat svědectví i budoucím generacím.

1.1 Cíl práce

Dosavadní studie náboženské otázky v období totalitního režimu v Československu se zabývají zejména tématem omezování náboženské svobody občanů. Tato práce si vzala za cíl zkoumat a vyhodnotit, jak československý stát v období 1945–1989 omezoval svobodu církevního života a slavení liturgie. Toto pojednání začíná sledovat danou tematiku již od roku 1945, protože už od konce války, vlastně už od Slovenského národního povstání v roce 1944, lze v Československu sledovat náběhy k totalitnímu režimu, tedy k totálnímu uchopení moci Komunistickou stranou Československa (= KSČ). Po Vítězném únoru (25. 2. 1948) KSČ prakticky získala naprostou moc ve státě a podnikala postupně kroky k tomu, aby tuto svou absolutní moc uzákonila i v ohledu náboženském. V tomto směru měly rozhodující význam tzv. nové církevní zákony schválené v říjnu 1949. Jimi se církve dostaly do naprostého područí státu. Byla vybudována struktura státního dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi. Tzv. církevní tajemníci pak vykonávali tento dohled bezprostředně. Cílem předkládané práce

je na základě studia zejména archivních pramenů především ukázat, jakými způsoby a prostředky církevní tajemníci tuto práci vykonávali na poli slavení liturgie církve. Pozornost je zde upřena především na slavení liturgie v katolické církvi, protože ta byla nejsilnější náboženskou denominací v Československu. Pokud to prameny umožňují, je zohledněno i ekumenické hledisko.

Výzkumem tohoto úzce vymezeného tématu, jakým je omezování slavení liturgie ze strany československého totalitního režimu, chce práce alespoň skromně přispět k popisu osudů církvi za komunistického režimu v Československu.

1.2 Dosavadní stav bádání

Prací zabývajících se perzekucí církví či jejich postavením v komunistickém Československu existuje již celá řada. Těch, které se věnují tématu slavení liturgie, je však poskrovnu. A pokud máme na mysli samostatné publikace zabývající se omezováním svobody slavení liturgie v komunistickém Československu, neexistuje žádná, pokud je mi známo.

V řadě publikací pojednávajících o postavení a perzekuci katolické církve v komunistickém Československu je třeba na prvním místě uvést důkladnou práci Václava Vaško *Neumlčená*.¹ Dílo je napsáno s bohatým využitím dobových pramenů, ale postihuje jen krátký úsek totality, a sice do konce roku 1950.

Dnes už má své pokračování v publikaci *Dům na skále*², ale její první dva díly představují spíše jen doplnění *Neumlčené* o novější informace (a někde navíc i chybně). Režimní církevní politikou se zabývají systematicky především práce Karla Kaplana a též Jaroslava Cuhry. Ve svém líčení církevně politické situace v počátcích totalitního režimu v Československu se hodně opírám právě o Kaplanovu práci *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*.³ O jednáních mezi Vatikánem a Československem v letech 1963–1973 pojednává Kaplanova kniha *Těžká cesta*⁴ a podobným jednáním v letech 1968–1989 je věnována Cuhrova práce *Československo-vatikánská jednání 1968–1989*.⁵ Od téhož autora pochází i práce *Církevní politika*

1 VAŠKO, V. *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce* (= VAŠKO, *Neumlčená*). 2 díly. Praha : Zvon, 1990.

2 VAŠKO, V. *Dům na skále 1, Církev zkoušená: 1945 – začátek 1950*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2004 (= VAŠKO, *Dům na skále 1*); *Dům na skále 2, Církev bojující: 1950 – květen 1960*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007 (VAŠKO, *Dům na skále 2*).

3 Srov. KAPLAN, K. *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. Brno : Doplněk, 1993 (= KAPLAN, *Stát a církev v Československu*), s. 7.

4 KAPLAN, K. *Těžká cesta. Spor Československa s Vatikánem 1963–1973*. Brno : CDK, 2001 (= KAPLAN, *Těžká cesta*).

5 CUHRA, J. *Československo-vatikánská jednání 1968–1989*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001 (= CUHRA, *Československo-vatikánská jednání 1968–1989*).

KSČ a státu v letech 1969–1972,⁶ pojednávající o církevní politice na začátku období normalizace. Bohatý výčet dotyčné literatury lze nalézt např. ve stati Jana Stříbrného *Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit*,⁷ uveřejněné ve sborníku referátů ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu českých historiků, konaném 10.–12. 9. 1999 v Hradci Králové. Výčet literatury především k situaci katolické církve v Československu v době II. vatikánského koncilu a po něm lze nalézt v disertační práci Aleše Opatrného, obhájené na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.⁸

K publikacím zabývajícím se obecně pronásledováním církví a křesťanů v komunistickém Československu lze dále přiřadit i zajímavou, dosud pětidílnou sbírku *Kamínky*,⁹ k níž dal podnět emeritní biskup královéhradecký Karel Otčenášek. V tomto díle jsou shromážděna svědectví biskupů, kněží, členů ženských a mužských řádů a kongregací, dále laiků podle různých profesí a povolání a různých věkových kategorií. Jednotlivé díly sbírky jsou vydávány kolektivem pracovníků (první dva též ve spolupráci s komisí Iustitia et Pax při České biskupské konferenci) pod patronací Mons. ThLic. Karla Otčenáška.

Pokud jde o práce mající vztah k osudům katolické církve v jižních Čechách za komunistického režimu, lze jmenovat disertační práci Martina Weise „*Dějiny českobudějovické diecéze se zvláštním přihlédnutím k táborskému vikariátu v letech 1938–1989*“, sepsanou v roce 1995 a obhájenou na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Pasáže z této práce týkající se postavy českobudějovického biskupa Josefa Hloucha uveřejnil též autor v útlé knížečce *Minutěnky vzpomínek na pastýře lidu svého*,¹⁰ kde také bohatě cituje z archivních materiálů. Pro název této publikace se autor nechal inspirovat biskupovou knihou meditací *Minutěnka*. Ještě později tyto pasáže spolu s dalšími, majícími vztah k dějinám českobudějovické diecéze, publikoval autor pod názvem *Osudy katolické církve na jihu Čech* na pokračování v teologickém časopise *Studia Theologica*, vydávaném Cyrilometodějskou teologickou fakultou Univerzity Palackého a Teologickou fakultou Jihočeské univerzity ve spolupráci s Teologickou fakultou Trnavské univerzity.¹¹ Již v roce 1997 vyšla o biskupu Hlouchovi jiná drobná publikace, opírající se o archivní prameny. Je to bakalářská práce Evy

6 CUHRA, J. *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999 (= CUHRA, *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*).

7 STRÍBRNÝ, J. *Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit*. In JAN, L. (ed.), *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*. Brno : CDK, 2000, s. 78–115. Výčet literatury uveden v poznámkách, s. 105–115.

8 OPATRŇ, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. Kostelní Vydří : KN, 2002.

9 *Kamínky. Drobná svědectví o pronásledování křesťanů v době komunistické totality i o jejich snahách o svobodu a blaho vlasti*. Hradec Králové : Biskupství královéhradecké (= *Kamínky*), 1. a 2. díl (2000), 3. díl (2001), 4. díl (2002), 5. díl (2005).

10 WEIS, M. *Minutěnky vzpomínek na pastýře lidu svého*. Praha : Panevropa, 1999.

11 In *Studia theologica* (5) 3/III; (6) 4/III; (7) 1/IV; (8) 2/IV; (9) 3/IV.

Šrajjerové *Českobudějovický biskup ThDr. Josef Hlouch*, obhájená na Teologické fakultě Jihočeské univerzity.¹²

Z prací zabývajících se výslovně otázkou slavení liturgie v době komunistického režimu lze např. uvést pojednání olomouckého liturgika Františka Kunetky *Liturgická reforma II. vatikánského koncilu a její realizace v moravských diecézích* ve sborníku brněnských autorů Hanuše a Fialy.¹³ Vztah k tématu mé disertační práce lze nalézt až v závěru Kunetkova pojednání o zavádění liturgické reformy v tehdejší Československu, které autor opírá zejména o studium zápisů zasedání České liturgické komise. Kunetka se zde zmiňuje o zásahu státní správy ve věci personálního obsazení důležité funkce sekretáře v České liturgické komisi.¹⁴

Několik zmínek o omezování slavení liturgie ze strany církevních tajemníků uvádí Aleš Opatrný v již zmíněné knize *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, když stručně popisuje zavádění liturgické reformy II. vatikánského koncilu v pražské arcidiecézi (s. 201–210).

K tématu liturgie má též vztah disertační práce Petra Slouka *Wie ein Weg durch den Nebel*,¹⁵ obhájená na teologické fakultě vídeňské univerzity. Autor se zde zabývá recepcí Druhého vatikánského koncilu, jak se odráží ve vzpomínkách dosud žijících pamětníků. Celá jeho práce je postavena na analýze interview natočených celkem s 31 pamětníky. Liturgii je v tomto disertačním spise věnována celá jedna kapitola, protože u většiny dotazovaných téma II. vatikánského koncilu vyvolalo asociaci s jeho liturgickou reformou jako jeho nejvýznamnějším projevem v životě církve. Přitom měli dotazovaní zejména na mysli zavedení mateřské řeči do liturgie, slavení eucharistie tváří k lidu a činnou účast laiků na slavené liturgii.¹⁶

Výslovně se, pokud vím, otázkou omezování svobody slavení liturgie v komunistickém Československu dosud snad zabývají jen dvě moje pojednání. První se zabývá omezováním svěcení neděle v totalitním Československu. Poprvé bylo částečně předneseno na sympoziu v polském Opole,¹⁷ později v celém rozsahu publikováno ve sborníku *Katolická církev a tota-*

12 ŠRAJEROVÁ, E. *Českobudějovický biskup ThDr. Josef Hlouch*. České Budějovice : Setkání, 1997 (= ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup...*).

13 FIALA, P., HANUŠ, J. (eds.), *Koncil a česká společnost. Historické, politické a teologické aspekty přijímání II. vatikánského koncilu v Čechách a na Moravě*. Brno : CDK, 2000.

14 Srov. *tamtéž*, s. 161–163.

15 SLOUK, P. *Wie ein Weg durch den Nebel. Rezeption des Zweiten Vatikanischen Konzils durch die Tschechische Kirche im Spiegel von 31 qualitativen Interviews mit Zeitzeugen*. Rukopis disertační práce. Wien, 2001.

16 Srov. *tamtéž*, s. 44.

17 DEMEL, Z. Niedziela a system totalitarny na przykladzie Poludniowych Czech. In: MATEJA, E., PIERSKALA, R. (eds.), *Niedziela w społeczeństwie pluralistycznym*. Sborník ze sympozia, Kamień Slanski, 14.–16. 3. 2001. Opole : Redakcja wydawnictw Wydziału teologicznego Uniwersytetu opolskiego, 2001, s. 97–103.

litarismus v českých zemích.¹⁸ Německy bylo poprvé předneseno v lednu 2002 na teologické fakultě Universität Passau, podruhé pak na sympoziu v Domažlicích v červnu 2005 pořádaném Ekumenicko-liturgickým institutem Edmunda Schlinka při Teologické fakultě JU a Seminářem ortodoxie teologické fakulty Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg a bylo publikováno ve sborníku.¹⁹ Druhé pojednání je výslovně věnováno omezování slavení eucharistie v komunistickém Československu.²⁰

Tyto práce představují první plody mého bádání v archivních materiálech církevního oddělení Krajského národního výboru v Českých Budějovicích (= KNV ČB) a Jihočeského krajského národního výboru v Českých Budějovicích (od 1. 7. 1960 JčKNV), uložených ve Státním oblastním archivu v Třeboni (= SOA T). V prvním pojednání věnuji pozornost překážkám kladeným ze strany státní správy při slavení Velikonoc, při konání poutí a při slavení „Božího těla“ o nedělích a tomu, jak bylo slavení nedělní liturgie zneužíváno státem k jeho politickým a hospodářským cílům. Druhé pojednání se pak výslovně zabývá omezováním slavení eucharistické liturgie v komunistickém Československu.

1.3 Metoda práce

Uvědomuji si, že úzké téma mé disertační práce je třeba pojednat komplexně. Aby se daly snáze pochopit zásahy komunistického totalitního režimu do oblasti slavení liturgie církve, je potřeba zasadit téma do širšího politického a celospolečenského rámce. Proto se v první části disertačního spisu nejprve zabývám církevně politickou situací v komunistickém Československu. Na to navazuje líčení církevně politické situace v českobudějovické diecézi, včetně internace biskupa Hloucha. A nakonec je popisováno, jaké překážky kladl režim slavení různých oblastí liturgie, se zvláštním zřetelem k jihočeskému regionu.

Prvním úkolem v rámci disertační práce bylo provést výzkum dobových pramenů. Těmi jsou především tzv. situační hlášení či zprávy okresních církevních tajemníků, které museli pravidelně zasílat příslušnému nadřízenému krajskému církevnímu tajemníkovi (= KCT), který vedl církevní oddělení Krajského národního výboru. První taková hlášení však pocházejí

18 DEMEL, Z. Neděle a totalita. Jak bylo v totalitním Československu omezováno svěcení neděle. In FIALA, P., HANUŠ, J. (eds.), *Katolická církev a totalitarismus v Českých zemích*. Brno : CDK 2001 (= DEMEL, Neděle a totalita), s. 97–119.

19 DEMEL, Z. Der Kampf gegen den Sonntag. In THÖLE, R., BRÄUER, M., VOKOUN, J. (et al.), *Formen des christlichen Gottesdienstes in den Ost- und Westkirchen*. Lviv/Lemberg : Prospora. Bogoslovski vneski/Theologische Beiträge, No. 1, 2005, s. 20–36.

20 DEMEL, Z. Eucharistie a totalita. Slavení eucharistie za dozoru církevních tajemníků v Jihočeském kraji. In ŠRAJER, J. *Teologická teorie v pastorační praxi*. České Budějovice : Teologická fakulta JU, 2004, s. 63–71.

od tzv. kultových či církevních referentů ustanovovaných v rámci struktur NF či KSČ ještě před vydáním nových „církevních“ zákonů v říjnu 1949, na základě kterých byla vybudována úplná struktura státního dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi. Dále se jedná o hlášení KCT zasílaná na Státní úřad pro věci církevní (= SÚC) v Praze, po zrušení SÚC v roce 1956 pak na Sekretariát pro věci církevní (= SPVC) a o korespondenci mezi SÚC/SPVC a církevními odděleními jednotlivých KNV. Pokud jde o jihočeský region, jsou tyto dokumenty uloženy ve Státním oblastním archivu v Třeboni, kde se nacházejí fondy KNV ČB a JčKNV ČB. Zde mi byly zpřístupněny materiály z období 1949 až 1970, v ojedinělých případech až do roku 1977²¹. Jinak samozřejmě, až na uvedené výjimky, nebyly přístupné archivní materiály z doby posledních třiceti let.

Bádal jsem také v archivních materiálech Jednotného národního výboru v Českých Budějovicích (= JeNV ČB)²² a Okresního národního výboru v Českých Budějovicích (= ONV ČB) z období 1949–1954, které jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích (= SOkA ČB). Ve srovnání s výzkumem v archivu v Třeboni však byl výtěžek jen nepatrný.

Při odvolávání se na hlášení církevních tajemníků uvádím v disertaci jejich označení tak, jak je na nich samotných uvedeno, tedy i s chybami v interpunkci a se zachováním odlišností pro toho kterého pisatele. Při doslovném citování z těchto hlášení se držím původního textu. Čtenář tak má možnost poznat pokleslou literární kulturu pracovníků státního dozoru nad církvemi.

Pro období 1970–1989, ale i pro předchozí období, byly informace k tématu získávány zejména z výše uvedených publikací Karla Kaplana a Jaroslava Cuhry a dosud uveřejněných životopisných vzpomínek některých biskupů, kněží i laiků.

Dále jsem za tím účelem provedl několik rozhovorů (viz přílohy č. XXI a XXII) a uspořádal dotazníkovou akci mezi kněžími českobudějovické diecéze, kteří působili v duchovní správě za komunistického režimu (text dotazníku je v příloze č. XIX). To proto, abych získal na zkoumanou věc také pohled z druhé strany. Bádáním v archivu jsem shromáždil údaje o tom, jak věci „viděli“ církevní tajemníci, pomocí rozhovorů a dotazníku jsem chtěl zjistit, jak věci viděli kněží. Jak se ukázalo, informace získané z dotazníku mají vzhledem k údajům z jiných zdrojů jen doplňkový charakter. U některých dotazovaných kněží lze konstatovat, že se v jejich vzpomínkách uplatnil optimismus paměti. Tak to lze říci alespoň o většině kněží, kterým jsem dotazník k vyplnění předával osobně. Jejich první věta obvykle zněla: „*Já jsem*

21 Archivní výzkum jsem prováděl v letech 1999–2001.

22 Jednotné národní výbory byly zřízeny zákonem č. 142/1949 Sb. (s účinností od 11. 6. 1949), aby byla odstraněna dvoukolejnost státní správy tzv. statutárních měst (v Čechách a na Moravě) a měst se zřízeným magistrátem (na Slovensku). Tato města nepodléhala všeobecně platným ustanovením, nýbrž jejich státoprávní působnost byla stanovena zvláštním zákonem.

s církevními tajemníky žádné problémy neměl, já jsem s nimi vycházel vždycky dobře". Pokud však kněží přistoupili svědomitě k vyplnění dotazníku, potvrdily jejich odpovědi údaje o omezení svobody slavení liturgie a jejich pastoračního působení, jak to vyplývá ze situačních zpráv církevních tajemníků. Pro rozhovory i pro dotazník byly použity stejné otázky. Ty nejdůležitější se týkaly toho, jakým způsobem a jak často jim příslušný církevní tajemník (= CT) zasahoval do slavení liturgie; zda jim dovoľoval liturgickou výpomoc ze strany kněží z jiných farností; zda se CT „zasloužil“ o to, aby byli zbaveni tzv. státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti, či zda je dostal do vězení. Dále, zda jim CT vytýkal obsah kázání; zda je nutil k mírovým a politickým projevům při liturgii; zda si byli vědomi, zda a kým jsou „špehováni“. Další otázky se týkaly toho, zda jim CT bránil v uskutečňování liturgické reformy II. vatikánského koncilu a zda se změnil postoj CT ke kněžím v době pražského jara. Nakonec mohli kněží připojit, co považovali za důležité ještě uvést. V mnoha případech se zde kněží podělili o zajímavé zkušenosti z výkonu svého povolání během komunistického režimu. Rozeslal jsem celkem 50 dotazníků (rozhovory nepočítaje), z toho se mi vrátilo vyplněných 22.

2 CÍRKEVNĚ POLITICKÁ SITUACE V ČESKOSLOVENSKU

Pojednání v této kapitole je třeba chápat spíše jen jako uvedení do tematiky než úplné historické pojednání. Chci zde zdůraznit hlavně ty události, které měly dopad na oblast slavení liturgie.

2.1 Období od konce II. světové války do únorového převratu

Václav Vaško si klade otázku, kdy vlastně začala komunistická totalita v Československu. On sám se kloní k závěru, že již v roce 1945, kdy komunisté ovládli ministerstvo vnitra, zemědělství a informací, dále odbory a manipulací prostřednictvím tzv. Národní fronty²³ vyřadili ze hry pravicově zaměřené strany.²⁴ Domnívám se však, že se sklony komunistů k totálnímu uchopení moci ve státě a tím také první zásahy vedoucí k omezení vlivu církve na společnost začaly v praxi projevovat vlastně už v době tzv. Slovenského národního povstání, jehož začátek byl oficiálně vyhlášen 30. srpna 1944. Právě k prvním právním aktům prohlášeným za tohoto povstání patřilo zestátnění slovenského církevního školství 6. 9. 1944, jak jinde uvádí sám Vaško.²⁵

Cestu k totálnímu uchopení moci v poválečném Československu si však komunisté důsledně připravovali již během války. Přišli s myšlenkou Národní fronty, v níž budou sjednoceny všechny sociální a politické směry zapojené do protifašistického odboje. Národní fronta se tak stala základem nového politického uspořádání zvaného lidová demokracie. Protože podle komunistů se při ohrožení republiky v roce 1938 zkompromitovaly tzv. pravicové strany, byly z Národní fronty vyloučeny a jejich činnost nesměla být po válce obnovena. To si vynutila reprezentace komunistického exilu při jednání v Moskvě s „londýnskou“ exilovou vládou a s mluvčími Slovenské národní rady, reprezentujícími domácí slovenský odboj. V českých zemích se to týkalo především před válkou nejsilnější agrární strany, dále živnostenské

23 Národní fronta tvořila od roku 1945 základ lidově demokratického zřízení v Československu. Komunistická strana ji však chápala jen jako prostředek ke konečnému uchopení veškeré moci ve státě a k nastolení socialismu. Aby toho komunisté dosáhli, „snažili se mít v těchto stranách ‚své lidi‘, kteří by v případě potřeby přešli od pasivního předávání informací k aktivnímu prosazování komunistické politiky, vyvíjeli tlak na vedení svých stran, rozkládali a oslabovali je“. Srov. KAPLAN, K. *Pět kapitol o Únoru*. Brno : Doplněk, 1997 (= KAPLAN, *Pět kapitol o Únoru*), s. 11.

24 VAŠKO, V. Církev v zápasu s komunistickou totalitou na počátku 50. let. In HANUŠ, J., STRÍBRNÝ, J. (eds.), *Stát a církev v roce 1950*. Sborník příspěvků z konference pořádané Českou křesťanskou akademií, Ústavem pro soudobé dějiny, Centrem pro studium demokracie a kultury ve spolupráci s Arcibiskupstvím pražským dne 21. 6. 2000 v Emauzském klášteře v Praze (= HANUŠ, STRÍBRNÝ, *Stát a církev v roce 1950*). Brno : CDK, 2000, s. 98–109, zde s. 98.

25 Srov. VAŠKO, *Neumlčená I*, s. 82.

a národně demokratické strany. Na Slovensku byla zakázána Hlinkova slovenská ľudová strana. Tím si komunisté zajistili nástupiště, aby se po válce stali nejsilnější stranou.²⁶

V roce 1945 Národní frontu tvořily čtyři české a dvě slovenské strany. Z českých to byly lidová, národně socialistická, sociálně demokratická, komunistická a ze slovenských demokratická a komunistická. V roce 1946 vznikly na Slovensku ještě dvě další strany: Strana práce (později sociálně demokratická) a Strana slobody.

Protože v době německého protektorátu nesměly v Čechách a na Moravě působit politické strany a tedy ani parlament, nemohla poválečná vláda vzejít z voleb. Její složení bylo tedy výsledkem domluvy obou exilových reprezentací. Zákonodárná funkce neexistujícího parlamentu byla nahrazena prezidentskými dekrety. Toto přechodné období skončilo až po parlamentních volbách v roce 1946 sestavením nového parlamentu a nové vlády.

V Moskvě bylo domluveno složení vlády, kterou prezident Beneš jmenoval 4. dubna 1945 v Košicích po abdikaci „londýnské“ vlády Mons. Jana Šrámka. Předsedou vlády „Národní fronty Čechů a Slováků“ se stal sociální demokrat Zdeněk Fierlinger, dosavadní československý velvyslanec v Moskvě. Všechny strany tvořící Národní frontu měly mít ve vládě paritní zastoupení ministrů. Kromě toho však byli ve vládě ještě čtyři ministři „odborníci“, z nichž tři byli de facto komunisti. Uvážíme-li navíc, že sociální demokraté měli ke komunistům velmi blízko, byla tato nová vláda jednoznačně orientována prokomunisticky. Dne 5. dubna nová vláda vyhlásila tzv. Košický program, již dříve dohodnutý na jednání v Moskvě. Stálo v něm, že základními orgány moci budou národní výbory, že dojde k rozsáhlým socializačním změnám, jako bylo provedení pozemkové reformy a znárodnění klíčového průmyslu. Bylo v něm dále obsaženo rozhodnutí o odsunu Němců a Maďarů²⁷ a též rozhodnutí o potrestání kolaborantů a zrádců.²⁸ Pokud šlo o směřování zahraniční politiky poválečného Československa, převládla nakonec orientace na Sovětský svaz, i když byla dále programována spolupráce s předválečnými západními spojenci.²⁹

Pokud šlo o katolickou církev, znamenala poválečná změna politického spektra oslabení jejího politicko-společenského postavení ve státě. V předválečném Československu existovaly dvě velmi silné křesťanské strany: v Čechách a na Moravě to byla Československá strana lidová, na Slovensku Hlinkova slovenská ľudová strana. Jak už bylo řečeno, činnost Hlinkovy

26 Srov. VAŠKO, *Neumlčená I*, s. 13.

27 Odsun Maďarů však nebyl na konferenci vítězných mocností v Postupimi schválen!

28 Srov. VAŠKO, *Neumlčená I*, s. 14.

29 O prosovětské orientaci samého prezidenta Beneše během války i po jejím skončení, a to jak v oblasti vnitřní tak i zahraniční politiky, rozhodlo zklamání z mnichovské zrady západních spojenců a trvalá obava z německého souseda. Srov. KAPLAN, K. *Poslední rok prezidenta. Edvard Beneš v roce 1948*. Brno : Doplněk, ²1994 (= KAPLAN, *Poslední rok prezidenta*), s. 5 a 6.

strany byla zakázána. Politická poválečná scéna v Československu se tak změnila v neprospěch katolické církve. ČSL přestala být přímou politickou reprezentací katolické církve v českých zemích a na Slovensku neměla církev vůbec žádné politické zastoupení. Teprve když došlo v roce 1946 k dohodě s Demokratickou stranou, získali představitelé slovenského katolicismu většinu ve stranických funkcích i ve veřejných funkcích obsazovaných touto stranou.³⁰

Po skončení války začala propaganda v obnoveném tisku KSČ útočit na církve. Šířila později stále dokola omílané dezinformace o papeži Piu XII., že Vatikán uzavřel s fašistickou Itálií a nacistickým Německem spojenecké smlouvy, že s těmito režimy spolupracoval, smířil se s jejich ideologií a že papežové svým mlčením mají podíl na zločinech těchto režimů spáchaných zejména na Židech.³¹

2.1.1 Obnovení církevně politických poměrů v poválečném Československu

Bylo třeba obnovit diplomatické styky s Vatikánem, které byly během války přerušeny a ustanovit nové biskupy v diecézích, kde zemřeli sídelní biskupové během nacistické okupace a jejich nástupce nebylo možné ustanovit. A na své nové opaty čekala také některá klášterní společenství.

2.1.1.1 Obnovení diplomatických styků s Vatikánem

Během druhé světové války byly diplomatické styky Československa s Vatikánem přerušeny. Obnoveny byly v létě 1945 na základě dosud platného Modu vivendi z roku 1928. Saverio Ritter, který byl nunciem v Československu již před válkou, přicestoval do Prahy 11. června 1946. Na přání československé vlády však působil již jen jako internuncius, aby tak doyenem, mluvčím diplomatického sboru mohl být sovětský velvyslanec, a nikoli nuncius jako velvyslanec Vatikánu, jak bylo tehdy zvykem.³²

Když 13. srpna 1946 odevzdával nový československý velvyslanec u Svatého stolce Dr. Artur Maixner pověřovací listiny papeži Piu XII., vyjádřil papež mj. znepokojení nad proticírkevní kampaní a útoky vedené v Československu i proti jeho osobě. Pius XII. se ohradil proti tomu, že by někdy mluvil s Hitlerem, že by spolupracoval s nacismem a fašismem. Řekl, že podpora těchto režimů nikdy nepatřila k politice Svatého stolce a to ani v době, kdy on sám byl nunciem v Německu.³³

30 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 11–12.

31 Srov. VAŠKO, *Neumlčená I*, s. 123.

32 Srov. *tamtéž*, s. 138–139.

33 Srov. VAŠKO, *Neumlčená I*, s. 139–140. Papežským nunciem v Německu byl Eugenio Pacelli v letech 1917–1929.

Internunciatura byla po únoru 1948 samozřejmě ostře sledovaná ze strany StB. Chargé d'affaires Gennaro Verolino, zastupující internuncia Rittera během jeho dlouhodobého léčení, byl StB podezříván z podněcování biskupů k odporu proti vládě. Proto tehdejší československý velvyslanec ve Vatikáně Ilja Rath tlumočil 24. března 1949 přání, aby byl Verolino z pražské internunciatury odvolán. Vatikán požadavku vyhověl a Verolino 13. července 1949 opustil Prahu. Vedením internunciatury byl pověřen dosavadní tajemník Vittorio de Liva. Avšak československá vláda toto jmenování neuznala, protože podle informací StB a ministerstva zahraničí de Liva pokračoval v „nepřátelské činnosti“ Verolina. Komunistické vedení se proto rozhodlo proti němu rozpoutat kampaň a vhodnou se pro to jevila doba po tzv. Číhoštském zázraku, přesněji po násilné smrti tamního faráře Josefa Toufara 25. února 1950. Dne 16. března předalo ministerstvo zahraničí Vatikánu protestní nótu, podle níž musel de Liva opustit ČSR do tří dnů; šlo tedy vlastně o vyhoštění. Velvyslanec Rath byl z Vatikánu povolán „na konzultace“, aby se už nevrátil zpět a novému vatikánskému velvyslanci nebylo uděleno vízum. Tak došlo prakticky, i když ne formálně, k přerušení diplomatických styků mezi ČSR a Vatikánem. Biskupům, kteří se v té době nacházeli již v izolaci ve vlastním biskupství, tak přibyla též izolace od vedení církve.³⁴

2.1.1.2 Ustanovení nových biskupů

Po druhé světové válce byly některé diecéze stále ještě bez biskupů a bylo proto třeba obnovit řádnou správu diecézí. V českých zemích bylo třeba jmenovat nové biskupy pro arcidiecézi pražskou, diecézi brněnskou, českobudějovickou a litoměřickou. Pražská arcidiecéze neměla svého pastýře od dubna 1941, kdy zemřel kardinál Karel Kašpar. Brněnský biskupský stolec byl uprázdněn rovněž od roku 1941 a českobudějovický po smrti biskupa Šimona Barty od května 1940. Vatikán sice ještě téhož roku jmenoval jako ordináře pro českobudějovickou diecézi pražského světícího biskupa Antonína Eltschknera, který byl české národnosti. Věc však předem nekonzultoval s německými okupačními orgány. Nacistické Německo proti tomu vzneslo protest s tím, že požaduje jako biskupa Němce. Vatikán oponoval poukazem, že jde o území s převážně českým obyvatelstvem a protože se nachází v protektorátu, nepřísluší Německu klást takové nároky. Protože by se však biskup Eltschkner nemohl reálně ujmout úřadu, Vatikán jmenování (prozatím) nezveřejnil. Po válce však nové okolnosti vedly k tomu, že se Eltschkner nestal českobudějovickým biskupem.³⁵

34 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 134–135.

35 Srov. KADLEC, J. *Českobudějovická diecéze*. České Budějovice : Setkání, 1995 (= KADLEC, *Českobudějovická diecéze*), s. 40–41.

Zvláštní situace byla v litoměřické diecézi. Tam sice nešlo o sedisvakanci, protože dosavadní biskup Alois Weber zde ještě žil, ale pro nemoc a stáří již nebyl schopen vykonávat biskupskou funkci. Ačkoliv byl německé národnosti, pro svůj rozhodný antifašistický postoj nebyl odsunut a bylo mu vráceno československé občanství. Vládě však přece jen vadilo, že nebyl Čech a tak se na doporučení Vatikánu v listopadu 1946 úřadu vzdal. Svátý stolec jeho rezignaci formálně přijal v únoru 1947. Tak se otevřela cesta k jmenování nového biskupa i pro litoměřickou diecézi.³⁶

Nejdříve byl papežem Piem XII. jmenován 3. dubna 1946 nový biskup brněnské diecéze. Stal se jím ThDr. Karel Skoupý, profesor Nového zákona a rektor brněnského kněžského semináře. Vysvěcen byl v Brně 30. června téhož roku.

Pokud šlo o kandidáty na svatovojtěšský biskupský stolec v Praze, mluvilo se o J. Beranovi, františkánu J. E. Urbanovi, o strahovském opatu B. Jarolímkovi. A byl mezi nimi i královéhradecký biskup Mořic Pícha,³⁷ ale kvůli tomu, že ho komunisté obviňovali z kolaborace během války, byť neprávem, se od jeho jmenování do Prahy upustilo.³⁸ Arcibiskupem pražským jmenoval 4. listopadu 1946 Pius XII. rektora kněžského semináře a seminárního kostela v Praze-Dejvicích ThDr. Josefa Berana, který strávil léta 1942–1945 v nacistických koncentračních táborech (naposled v Dachau). Přednost byla dána Beranovi, stejně jako o něco později Trochtovi proto, že se vězni koncentračních táborů v té době těšili velké vážnosti. Podobně byli vybráni za biskupy Skoupý a Hlouch, protože byli známí podporou protifašistického odboje. Spatřovala se v tom výhoda pro posílení biskupské autority. Beran byl vysvěcen v katedrále sv. Víta 8. prosince 1946.³⁹

Nový českobudějovický biskup byl jmenován až v roce 1947. Stal se jím kněz olomoucké arcidiecéze ThDr. Josef Hlouch, profesor pastorální teologie na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Olomouci. Papež Pius XII. jej jmenoval biskupem 25. června 1947, konsekrován byl v Olomouci 15. srpna téhož roku.

Zpráva o jmenování nového litoměřického biskupa byla uveřejněna v tisku 27. září 1947⁴⁰. Stal se jím ThDr. Štěpán Trochta, ředitel salesiánského ústavu v Praze-Kobyliších. I on strávil léta

36 Srov. VAŠKO, *Neumlčená I*, s. 169.

37 Karel Kaplan uvádí ještě další jména: J. Šíma, J. Beneš, O. Švec. Srov. KAPLAN, *Pět kapitol o Únoru*, s. 24, pozn. pod čarou č. 29.

38 Srov. OPASEK, *Dvanáct zastavení*, s. 134.

39 Podle informací zpravodajců ministerstva vnitra, kteří měli své důvěrníky v blízkosti hierarchie i na internunciatuře, bylo možné při Beranově návštěvě v Římě v březnu 1947 pozorovat zneklidnění ve vatikánských kruzích nad tím, že právě on byl nakonec vybrán za pražského arcibiskupa. Tyto pochybnosti pramenily z Beranova špatného odhadu církevně politické situace v ČSR. Při své návštěvě totiž vyvracel papežovy obavy o osud katolické církve v ČSR a vyjádřil přesvědčení, že vláda nezaujme postoj proti církvi. Podobně si počínal již o rok dříve ve Vatikánu pozdější litoměřický biskup Štěpán Trochta. Srov. KAPLAN, *Pět kapitol o Únoru*, s. 23–24.

40 Srov. KAPLAN, *Pět kapitol o Únoru*, s. 23–24, zatímco v knize *Štěpán kardinál Trochta. Životopisná črta a výběr z proslovů a pastýřských listů*, kterou vydali k 10. výročí Trochtovy smrti čeští salesiáni v Římě r. 1984 (= *Štěpán kardinál Trochta*), s. 125, se uvádí jako datum 28. 9. 1947. NOVOSAD, J. *Štěpán Trochta: svědek „T“*, Praha : Portál, 2001 (= NOVOSAD, *Štěpán Trochta: svědek „T“*).

1942–1945 v nacistických koncentračních táborech a osvobození se dočkal spolu s Josefem Beranem v Dachau. Trochta byl konsekrován 16. listopadu 1947 v Praze a slavnostně uveden do Lito-
měřic 23. listopadu. Ze všech diecézí v Československu na tom byla ta jeho nejhůře. Na místo odsu-
nutého německého obyvatelstva přišli lidé z různých končin Čech, Moravy, Slovenska a dokonce
i Polska a Ruska. Mnohé obce původně s katolickým obyvatelstvem zůstaly úplně opuštěné, kos-
tely poničené a majetek farností rozebrán národními správci. Na 449 far a 355 kaplanských míst
zůstalo v diecézi jen 107 českých a 100 německých kněží, zatímco by jich normálně bylo zapo-
třebí alespoň 800⁴¹. Budova biskupství, kterou za války používala Hitlerjugend, byla v dezolát-
ním stavu.⁴² Žalostné bylo i obsazení biskupské konsistoře: kapitolu představovali nemocný gene-
rální vikář, jako sekretář německý kněz po úrazu a jeden starý kanovník, který byl blízko smrti.⁴³

S odstupem času lze jen litovat, že k ustanovení nových biskupů, zejména pražského arci-
biskupa, nedošlo už v roce 1945. Církev by tak mohla jednotně a tím i účinněji zasahovat
do tehdejší celospolečenské situace, zejména pokud šlo o vážné porušování lidských práv
národnostních menšin, ale také o oblast náboženské svobody.

2.1.1.3 Ustanovení nových opatů

K plnému obnovení života církve po druhé světové válce náleželo též ustanovení nových
opatů místo těch, kteří během války zemřeli, byli již vysokého věku nebo nemohli vzhledem
k poválečné situaci svůj úřad vykonávat. Týkalo se to zejména tří starobylých benediktýnských
klášterů v Břevnově, v Praze na Slovanech a Rajhradě.

Opatem emauzského kláštera v Praze na Slovanech byl po opatu Arnoštu Vykouka-
lovi ustanoven v roce 1946 třicetiletý Maurus Alois Verzich. Opatskou benedikci přijal
od internuncia Rittera⁴⁴. Verzichův předchůdce opat Vykoukal zemřel roku 1942 v nacistic-
kém koncentračním táboře v Dachau poté, co gestapo z jakési národnostní msty 8. července
1941 přepadlo emauzský klášter, zabavilo majetek a vyhnalo všechny mnichy.⁴⁵

Novým opatem břevnovského kláštera byl za předsednictví emauzského opata Verzicha
12. března 1947 zvolen teprve třiatřicetiletý Anastáz Jan Opasek. Benedikován byl arcibisku-
pem Beranem 13. dubna 1947.⁴⁶

41 Srov. Štěpán kardinál Trochta, s. 126–127.

42 Srov. NOVOSAD, Štěpán Trochta: svědek „T“, s. 69.

43 Srov. Štěpán kardinál Trochta, s. 126–127.

44 Vaško uvádí, že to bylo až 28. 7. 1947; jde pravděpodobně o tiskovou chybu. Srov. VAŠKO, *Neumlčená I*, s. 170.

45 Srov. VAŠKO, *Neumlčená I*, s. 200.

46 Volba nového opata se konala proto, že dosavadní opat Hofmeister, který jako opat v Metten stále ještě titulárně zastával funkci apoštolského delegáta pro broumovský klášter, nemohl jezdit do Čech. V té době

Za nového opata v klášteře v Rajhradě byl zvolen Václav Pokorný a opatskou benedikci přijal z rukou brněnského biskupa Karla Skoupého 28. září 1947.⁴⁷

Podrobněji než v předchozích případech se ještě zmíním o ustanovení nového opata v premonstrátském klášteře v Želivě, protože vše probíhalo již na prahu „Vítězného února“ a byly tím poznamenány okolnosti celé volby. Za opata byl zvolen Bohumil Vít Tajovský. Podle jeho osobních vzpomínek⁴⁸ chtěl jeho předchůdce opat Vavroušek rezignovat na svou funkci již v roce 1945, ale spolubratři jej přemluvili, aby ji odložil až do doby, kdy mu bude osmdesát pět let. Původně měla volba želivského opata proběhnout začátkem listopadu 1947 za předsednictví samotného generálního opata premonstrátského řádu Huberta Nootse. Po jeho příjezdu do strahovského kláštera v Praze však vznikly obavy, že by ho mohli komunisté zatknout (ti už tehdy ovládali ministerstvo vnitra), a tak opat Jarolímek jej hned odvezl autem na hranice, odkud se generální opat vrátil do Říma. Termín volby byl přeložen na 7. ledna 1948 a předsedal jí strahovský opat Jarolímek. Podle starého rakouského předpisu musel být při volbě účastný i zástupce státu. Protože se však dalo tušit, že by komunisté mohli dělat problémy, raději to želivští premonstráti nikam nenahlásili a spokojili se jen s dodatečným oznámením vládě. Na tomto místě Tajovský (pro něj příznačně vtipně) poznamenává: „*Byl to sice přečin, ale uklidňovali jsme se, že je nová republika, a tak i my budeme zavádět nové zvyky*“.⁴⁹ Liturgie opatské benedikce se konala 2. února 1948 a předsedal jí královéhradecký biskup Pícha.

2.1.1.4 Omezování svobodného slavení liturgie pro odsunované Němce a přesídlené Maďary

První zásahy poválečného československého státu do liturgie můžeme pozorovat u odsunovaných Němců a přesídlovaných Maďarů.

Václav Vaško říká, že v málokteré věci byli účastníci domácího a zahraničního odboje tak zajedno, jako ve věci odsunu Němců a potrestání kolaborantů a zrádců.⁵⁰ S odsunem občanů německé národnosti souhlasila i hierarchie. Vedla ji k tomu jednak vlastní zkušenost s nacismem a jednak národní cítění po válce.⁵¹ Zajedno byl v té věci i prezident Beneš. Poté, co československá vláda převzala moc nad osvobozeným územím, bylo s Němci zacházeno jako

totiž, poté co okupační mocnosti v Německu vyhlásily stíhání válečných zločinců, bylo velmi těžké získat povolení k vycestování z Německa. Srov. OPASEK, A. *Dvanáct zastavení. Vzpomínky opata břevnovského kláštera*. Praha : Torst, 31997 (= OPASEK, *Dvanáct zastavení*), s. 151.

47 Srov. VAŠKO, *Neumlčená I*, s. 170.

48 Srov. TAJOVSKÝ, B. V. *Člověk musí hořeti. Rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*. Praha : Torst, 2001 (= TAJOVSKÝ, *Člověk musí hořeti*), s. 184.

49 *Tamtéž*, s. 189–190.

50 Srov. VAŠKO, *Neumlčená I*, s. 28.

51 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 12.

s kolektivním viníkem za všechny zločiny německého nacionalismu. Když se Beneš vrátil do Prahy, podepsal 19. května 1945 nejprve dekret o zabavení majetku Němců, Maďarů a kolaborantů. Zabavený majetek byl dán do národní správy. Když velmoci USA, SSSR a Velká Británie na konferenci konané v Postupimi ve dnech 27. července až 2. srpna 1945 rozhodly o odsunu Němců z Československa, Maďarska a Polska, podepsal prezident Beneš již v den skončení postupimského jednání dekret o zbavení Němců a Maďarů československého občanství. Tak se v Československu otevřel prostor pro hrubé násilí na příslušnicích obou národností. Pokud šlo o Němce, bylo by podle některých přiměřené, kdyby se odsun týkal asi tak tři sta tisíc a ne tři miliónů osob, přibližně natolik totiž odhadovali počet Němců spolupracujících nějak s nacistickým režimem.⁵²

Nutno říci, že se komunistům odsun Němců velice hodil, protože tak byly odsunuty skoro tři milióny obyvatel, z drtivé většiny katolíci, a mezi dalšími početní sociální demokraté. Tím došlo v poválečném Československu k oslabení demokratické fronty a to usnadnilo komunistům nástup k převzetí moci ve státě.⁵³

V souvislosti s odsunem Němců a přesídlováním Maďarů vznikl jednak problém se zajištěním duchovní správy v pohraničních farnostech a jednak v internačních či sběrných táborech odsunovaného obyvatelstva. V oblasti jižních Čech vybídla českobudějovická kapitulní konsistoř jak kněze, kteří v pohraničí působili již před zábořem Sudet, aby se vrátili do svých původních farností, tak i ostatní diecézní kněze, aby se hlásili na uprázdněná místa v pohraničí.⁵⁴

V internačních či sběrných táborech bylo možné hned pozorovat omezující zásahy státu do slavení liturgie. Příslušné diecézní konsistoře se snažily těmto lidem zajistit alespoň duchovní pomoc. Kněží, v jejichž oblasti duchovní správy se takové tábory nacházely, si měli od velitele tábora vyžádat povolení ke konání bohoslužeb pro Němce. Protože velitelé pro to neměli většinou pochopení, intervenovala církev v té věci u státních orgánů. Ministerstvo školství a osvěty potom vydalo 2. listopadu 1945 směrnici, ve které se pravilo, že duchovním nelze bránit, aby konali v těchto táborech „*nutné církevní obřady*“, ty však musely být tzv. tiché, tedy bez zpěvu, a nesměly být při nich promluvy.⁵⁵ To v té době znamenalo, že celá liturgie mohla být jen v latině. Po ministerstvu školství a osvěty vydalo 17. prosince 1945 příslušnou směrnici také ministerstvo vnitra. Mimo jiné v ní stálo, že internovaní kněží německé

52 Srov. OPASEK, *Dvanáct zastavení*, s. 125.

53 Srov. *tamtéž*, s. 125–126.

54 Srov. WEIS, M. Osudy katolické církve na jihu Čech v poválečných letech (8. květen 1945 – 7. září 1947). In *Studia theologica* (5), 3/III, s. 27–36, zde s. 28. Autor zde odkazuje na Acta curiae episcopalis Bohemobudvicensis, 1945, č. 6, s. 15.

55 Srov. VAŠKO, *Neumlčená I*, s. 130. Autor odkazuje na Acta curiae episcopalis Brunensis, 1946, s. 7.

národnosti mohou slavit mši, ale nebylo jim dovoleno při ní kázat.⁵⁶ I když se v tehdejší latinské liturgii nepovažovalo kázání za tak nedílnou součást mešní liturgie, znamenalo to i tehdy hrubý zásah do svobody slavení liturgie. Kněží tak nemohli při mši poskytnout internovaným duchovní útěchu v jim srozumitelné řeči.

Dne 12. března 1946 vydalo ministerstvo vnitra směrnici týkající se jazykově smíšených farností. Podle ní nebylo možné v Československu úřadovat a ani sloužit bohoslužby v německé řeči. Zdůvodňovalo se to tím, že po 5. květnu 1945 už není Československá republika státem národnostním nýbrž národním. Dále se argumentovalo v duchu odvety za profašistický postoj většiny německých obyvatel Československa: fašistický režim sice v době okupace dovoloval Čechům slavit české bohoslužby včetně kázání a česky vyučovat náboženství, ale to vše v míře daleko menší než dovoloval československý stát národnostním menšinám před 29. zářím 1938. A uvedený režim nedovoloval užívání českého jazyka v pohraničí ani tam, kde bylo české obyvatelstvo velmi silně zastoupeno.⁵⁷

Když se nepodařilo Československu dosáhnout odsunu Maďarů z jihoslovenského pohraničí do Maďarska, jak k tomu došlo u Němců v českém a moravském pohraničí, byli Maďaři na základě dekretu prezidenta republiky 71/45 Sb. o pracovní povinnosti osob zbavených československého státního občanství přesídlováni do pohraničních oblastí uprázdněných odsunem Němců. Hlavní vlna přesídlování Maďarů proběhla od druhé poloviny roku 1946 do února 1947. Samozřejmě se v drtivé většině jednalo o násilnou deportaci. Podobně jako v případě odsunu Němců, tak i proti brutálnímu zacházení s maďarskou menšinou na Slovensku se zvedla vlna protestů. Mimo jiné protestoval i maďarský kardinál Mindszenty a za československý episkopát arcibiskup Beran dopisem československé vládě z 2. února 1947. Po vyjádření obav biskupského sboru nad často nelidským zacházením s Maďary žádal Beran dále, aby církvi nebyly činěny překážky, pokud jde o zajištění výuky náboženství a konání bohoslužeb v maďarštině pro tyto přesídlené Maďary.⁵⁸ Znamenalo to, aby přesídlení maďarští kněží mohli konat pro své souvěrce bohoslužby v maďarštině ty části bohoslužeb, které už tehdy bylo možné konat v řeči lidu, což se týkalo především kázání.

2.1.2 Omezování svátkového práva a porušování svěcení neděle

Nepřímo se liturgie církvi dotklo omezování svátkového práva a znesvěcování neděle. To, že poválečný politický život ovládli komunisté, se brzy projevilo též na poli církevních

56 Srov. VAŠKO, *Neumlčená I*, s. 130.

57 Srov. *tamtéž*, s. 131.

58 Srov. VAŠKO, *Neumlčená I*, s. 133–136.

svátků a svěcení neděle. Komunisty ovládaná vláda chtěla omezit počet zasvěcených svátků. Jedním z argumentů byla potřeba splnit dvouletý hospodářský plán, vyhlášený 28. října 1946 s cílem zlepšit hospodářskou situaci ve státě. Vláda proto chtěla rozšířit fond pracovní doby jednak konáním tzv. národních směn o nedělích a jednak chystala úpravu zákona o svátkovém právu, který by podstatně snížil počet zasvěcených svátků s pracovním volnem. Když se ale proti tomu zvedla vlna odporu jak v katolickém tisku, tak v prohlášení představitelů církve v Československu, vláda od zamýšleného kroku ustoupila. A tak zákon o úpravě svátkového práva z 20. 12. 1946 se v podstatě nezměnil, až na to, že třetí paragraf tohoto zákona umožňoval zrušit pracovní volno z hospodářských důvodů u všech svátků s výjimkou Vánoc, Nového roku a Všech svatých⁵⁹. Přechodné uplatňování tohoto ustanovení zákona vedlo po únoru 1948 nakonec k zrušení pracovního volna u skoro všech zasvěcených svátků. Stalo se tak zákonem č. 93/1951 Sb. z 2. 11. 1951, který nabyl účinnosti 1. ledna 1952.⁶⁰

2.2 Církevně politická situace v období od 25. února 1948 do vydání nových „církevních“ zákonů v roce 1949

2.2.1 Únorový převrat

Podnětem k únorovým událostem v Československu byla změna velmocenské politiky Sovětského svazu po jednáních o Marshallově plánu v červnu a červenci 1947 a když se ukázalo, že USA zůstanou trvale přítomné v Evropě. Na tuto evropskou politickou konstelaci reagoval SSSR „*přeměnou dosavadní sféry vlivu na pevně organizovaný a sobě přímo podřízený mocenský blok*“.⁶¹ Předpokladem uskutečnění sovětských velmocenských plánů však bylo absolutní převzetí moci komunistickou stranou ve všech podřízených státech. V Československu však vládla lidově demokratická koalice a KSČ se v Národní frontě dostávala do rostoucí izolace. A tak Moskva nutila KSČ jednat.⁶²

Přípravu svého nástupu k moci zahájila KSČ na začátku druhé poloviny roku 1947, když se rozhodla prosadit své mocenské záměry neparlamentní cestou bez ohledu na způsob a použité prostředky ještě před volbami do národního shromáždění v květnu 1948. Mezi zastánci urychleného řešení boje o moc zvítězil návrh Gottwalda a Slánského spočívající v tom, že se v koaličních stranách buď pomůže vytvořit levé prokomunistické křídlo, které se nakonec zmocní vedení anebo se strana přivede k rozpadu na několik bezvýznamných politických sub-

59 Srov. *tamtéž*, s. 120.

60 Srov. DEMEL, *Neděle a totalita*, s. 97–100.

61 KAPLAN, *Pět kapitol o Únoru*, s. 27.

62 Srov. KAPLAN, *Pět kapitol o Únoru*, s. 27.

jektů.⁶³ Tento plán začali komunisté masivně realizovat nejprve v řadách sociální demokracie, takže ve „zpracovávání“ této strany byli v únoru 1948 nejdále. Na Slovensku zase Bezpečnost, celostátně ovládaná komunisty, zkonstruovala v září 1947 tzv. protistátní spiknutí, které bylo namířeno proti Demokratické straně.⁶⁴ Avšak v lidové straně a v katolické církvi se komunistům přes všechny snahy nepodařilo prokomunistickou frakci vytvořit. Pro spolupráci bylo získáno jen několik kněží (Fiala, Černocký) a jednalo se s Josefem Plojharem o jeho účasti na tzv. kandidátce Národní fronty pro nadcházející parlamentní volby. Jistě netřeba připomínat, že celý tah komunistů na uchopení moci byl tehdy provázen nezákonným jednáním a zvýšenou aktivitou Bezpečnosti, kterou měli komunisté již tehdy zcela pod kontrolou.⁶⁵

Společný postup ostatních složek Národní fronty proti KSČ zejména ve věci jejího bezpečnostního monopolu ve státě vedl nakonec v únoru 1948 k vládní krizi vyvolané demisí ministrů tří nekomunistických stran, kterou KSČ využila k uchopení absolutní moci ve státě. „*Převzetím moci komunistickou stranou v únoru 1948 nastala zásadně nová situace pro demokratickou část společnosti a její instituce, které se velmi rychle dostaly do nesvobodného a nerovnoprávného postavení a krok za krokem byly znásilňovány*“.⁶⁶

Nezávislé zatím zůstaly jen církve, což komunistům pochopitelně velice vadilo. Kvůli podrobení by je rádi začlenili do Národní fronty, ale nevěděli jak na to. Zejména v katolické církvi viděla KSČ velkou překážku pro své totální ovládnutí společnosti. Komunisté, kteří zvláště po válce sami těžili z mezinárodního propojení komunistických stran v zemích východního bloku s centrem v Moskvě,⁶⁷ viděli v podobně nadnárodně organizované katolické církvi s ústředím mimo území státu největšího nepřítele. „*Rádi by ji byli získali jako spojence aspoň pro některé politické záměry. Doufali, že i ona se stane ‚fasádou‘ nového režimu*“.⁶⁸ Církve se tak ocitla v nezáviděníhodné situaci. Měla se pokusit o symbiózu se státem, který čím dál méně skrýval své skutečné úmysly s náboženstvím, a tím katolickým obzvlášť.

V průběhu dramatických únorových událostí se arcibiskup Beran obrátil na všechny křesťany letákem, ve kterém burcoval ke změně smýšlení, dokud je čas, poté co „*velká část národa sešla z cesty víry a mravnosti*“. Arcibiskup zde vyzýval všechny křesťany, aby se spojili v modlitbě o Boží milosrdenství a světlo pro představitele národa.⁶⁹

63 Srov. *tamtéž*, s. 28.

64 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 21.

65 Srov. *tamtéž*, s. 21–22.

66 STŘÍBRNÝ, *Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit*, s. 82. Viz výše, pozn. č. 7.

67 A byla to právě Kominternu, která tlačila KSČ k převzetí veškeré moci v ČSR. Srov. VAŠKO, *Neumlčená I*, s. 239.

68 VAŠKO, *Neumlčená II*, s. 13.

69 Srov. VAŠKO, *Neumlčená I*, s. 246. Právní řád byl v těchto dnech už komunisty hrubě porušován. Jejich aktivita se v tomto směru dále vystupňovala od 23. února, kdy komunisté v Bezpečnosti začali zatýkat pra-

A přímo 25. února 1948 bylo možné v Lidové demokracii a Svobodných novinách číst další výzvu arcibiskupovu.⁷⁰ Varoval zde před rozpoutáváním bratrovražedných bojů, vyzýval k dodržování právního řádu a vyjádřil přesvědčení, že se právní cestou dosáhne trvalejších reforem než násilím.⁷¹ Ale tato arcibiskupova slova již nemohla zvrátit horečný běh událostí. Prezident Beneš ustoupil tlaku komunistů, přijal demisi odstoupivších ministrů a podepsal jmenovací dekrety nových ministrů, jak to chtěli komunisté. Beneš tak podruhé ve svém životě prožíval zhroucení svých ideálů, na kterých budoval republiku.⁷² Pro církve znamenal Únor radikální omezení náboženské svobody, pastorage a liturgie.

2.2.2 Jednání mezi církví a státem

Hned několik dní po Únoru⁷³ se snažil režim dosáhnout od představitelů katolické církve prohlášení loajality.⁷⁴ Na rozdíl od vedení jiných církví na to katoličtí biskupové v Československu nikdy nepřistoupili. Režimu na tom záleželo proto, že si byl vědom velkého společensko-politického významu katolické církve. Drtivá většina obyvatelstva se totiž hlásila k ní a rovněž většina členů KSČ byla členy katolické církve.⁷⁵ Získat katolickou církev pro režim, znamenalo získat většinu obyvatelstva pro budování socialismu. Režim chtěl nejprve dohodou získat církve k loajalitě a později k tomu, aby se stala jeho služkou. Když se mu však stále nedařilo se s církví dohodnout, podnikal po dvou cestách kroky k tomu, aby z ní učinil naprosto poddajný nástroj své politiky. Šlo o jednak mocensko-administrativní opatření a jednak

covníky v ústředních sekretariátech demisionujících politických stran, prováděli v nich domovní prohlídky. Nezákoností se dopouštěli i členové právě nezákonně ustanovených akčních výborů NF. Výbory takto „obrozené“ NF, které pracovaly zcela v intencích komunistů, začaly provádět politické čistky. Akční výbory ustanovené ve vedení nekomunistických stran obsazovaly v tyto dny jejich sekretariáty. Na Slovensku předseda sboru pověřenců (= resortní ministři pro Slovensko) Husák zbavil 23. února funkce pověřence za Demokratickou stranu a sám jmenoval jejich zástupce. Srov. KAPLAN, *Poslední rok prezidenta*, s. 22 a 27.

70 Kaplan uvádí, že to bylo 26. 2. 1948. Srov. KAPLAN, *Stát a církve v Československu*, s. 24.

71 Srov. VAŠKO, *Neumlčená II*, s. 13.

72 Srov. KAPLAN, *Poslední rok prezidenta*, s. 42. Na rozdíl od většiny vedoucích nekomunistických stran došel Beneš k přesvědčení, že nový režim je nastolen na velmi dlouho, nikoli jen na krátkou či přechodnou dobu. Srov. *tamtéž*, s. 66.

73 Výrazem „Únor“ se v dalším pojednání rozumí datum 25. 2. 1948.

74 Tak to už 28. února žádal sekretář ÚAV NF a ministr spravedlnosti Alexej Čepička na arcibiskupu Beranovi. Srov. KAPLAN, *Stát a církve v Československu*, s. 25. ÚAV NF byl ustanoven 23. 2. 1948 na schůzi vybraných politických a kulturních činitelů. Výběr samozřejmě provedla KSČ. Jeho úkolem bylo řídit prostřednictvím struktury akčních výborů zřízených na všech úrovních státní správy „očistu“ společnosti od „reakčních živlů“, „upevnit jednotu lidu a zajistit moc dělnické třídy“. Tak to tehdy stálo v novinách. A tak byli politicky nebo ideologicky nepohodlní lidé v rozporu s pracovním právem násilně zbavováni zaměstnání. Takováto hrozba sehrála roli jistě již v tom, že byla tak velká účast při generální stávce následujícího dne. Podle oficiálních pramenů se jí mělo zúčastnit 2 500 000 pracujících. Srov. VAŠKO, *Neumlčená I*, s. 245–246.

75 Ještě k 1. lednu 1952 se hlásilo ke katolické církvi 64,5 % komunistů. Srov. KAPLAN, *Stát a církve v Československu*, s. 173.

o vydávání zákonů, jimiž byly církve podstatně omezovány ve svých právech, až nakonec tzv. církevní zákony z roku 1949 uvrhly církve do naprostého područí státu.

Biskupové si byli vědomi nepřátelského postoje komunistických režimů vůči náboženství, a proto odmítali vyjádřit loajalitu katolické církve vůči novému režimu v Československu.⁷⁶ Chtěli však i přesto s režimem jednat, aby důsledky nepřátelství režimu vůči církvi neměly katastrofální rozměr. Při vědomí zásadně vzájemně nesmiřitelných ideových postojů chtěli biskupové, i když nebyli všichni zcela zajedno,⁷⁷ na novém režimu jednáním vydobýt alespoň nějaké ústupky, které by církvi umožnily v nových podmínkách alespoň v omezené míře plnit její poslání. Také představitelé režimu stáli, alespoň bezprostředně po Únoru, o dohodu s katolickou církvi, protože si byli vědomi jejího společenského a politického významu a věděli o jejím zásadním odmítavém postoji vůči podstatě nového režimu. Proto ji chtěl režim získat na svou stranu, aby nebyla překážkou pro uskutečňování socialismu, a proto žádal hned po Únoru od církve prohlášení loajality.

Nový režim měl také obavy, že by katolická církev mohla negativně ovlivnit katolické voliče při druhých poválečných parlamentních volbách 30. května 1948,⁷⁸ a proto přistoupil na jednání mezi církvi a státem.⁷⁹ Jednání před volbami však ztroskotala na otázce poslanceké kandidatury kněze českobudějovické diecéze Josefa Plojhara. Režim zásadně trval na tom, aby alespoň jemu byla udělena výjimka ze zákazu politické činnosti kněží.⁸⁰ Když se však Čepička

76 Při jednání církevní delegace a delegace NF 24. 5. 1948 vysvětloval Trochta tento odmítavý postoj církve k vyjádření loajality tím, že zde proti sobě s nedůvěrou stojí jako nepřátelé dvě různé doktríny, které nevědí, zda bude možné jejich vzájemné soužití. A zatímco režim ví, co je církev zač a co od ní může očekávat, církev neví, jak se k ní nový režim bude chovat. Nato Čepička odvětil, že buďto církev přistoupí na dohodu s režimem, nebo to jinak bude znamenat boj, který ovšem církev nemůže vyhrát. Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 35.

77 Arcibiskup Beran došel jako první z biskupů k závěru, že představitelé režimu nemají upřímné úmysly a že jednání nepřinesou církvi žádné ústupky od státu. Naproti tomu byl zejména biskup Trochta nakloněn věřit tomu, že jednání pomohou přece jen od církve odvrátit nejhorší režimní hrozby. Tyto rozdílné postoje byly také důvodem občasných sporů mezi oběma biskupy. Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, např. s. 40, 56–57.

78 Podobné obavy měl režim později i při volbách do parlamentu a národních výborů v roce 1954. A stalo se pravidlem, že vůbec před všemi událostmi, které režim považoval za významné, „před únorovým výročím, před měsícem zostřeného přátelství, před volbami, zkrátka před každou stranickou menstruací“ museli i ordináři po odstranění biskupů v pastýřských listech vyslovit podporu těmto režimním akcím. Cit. VACULÍK, L. *Srpnový rok. Fejetony z let 1988–1989*. Praha : Mladá fronta, 1990, s. 107.

79 Jednání církevní delegace a delegace Národní fronty začala 10. 5. 1948. Delegaci biskupů vedl litoměřický biskup Trochta, delegaci NF vedl generální sekretář jejího ÚAV a ministr spravedlnosti Čepička.

80 Až na výjimky bylo kněžím zakázáno kandidovat již v parlamentních volbách v roce 1946. (Tyto výjimky tvořili dva lidovečtí politici, Mons. Jan Šrámek, předseda lidové strany a náměstek předsedy vlády a konzistorní rada František Hála, který byl v předúnorové vládě ministrem pošt). Tento zákaz byl v duchu obecného zákazu politické angažovanosti kněží, který Vatikán důrazně znovu připomínal během druhé světové války a zejména po ní. Navíc v Československu mohl vést k takovému postoji problematický případ slovenského kněze Dr. Tisa, který byl prezidentem samostatného slovenského státu během války. Srov. VAŠKO, *Neumlčená I*, s. 105–106. Pokud šlo o zákaz politické činnosti kněží po Únoru, byli pro něj zejména arcibis-

dověděl, že Plojhar bude suspendován z kněžských funkcí, jestliže svou poslaneckou kandidaturu v nadcházejících volbách neodvolá, byla jednání přerušena. Předvolebními jednáními se však režimu podařilo katolickou církev „neutralizovat“, takže biskupové nestačili dát členům církve ohledně voleb žádné jednotné směrnice. A tak v Čechách církev výsledek voleb vůbec neovlivnila, na rozdíl od Slovenska, kde v celé řadě okresů s velkým církevním vlivem hlasovalo mnoho voličů proti jednotné kandidátce NF.

Po výrazném vítězství ve volbách⁸¹ již KSČ vlastně nestála o uzavření nějaké dohody s církví. Její církevní politiku naopak ovládla myšlenka na vytvoření národní katolické církve, která by zcela sloužila zájmům režimu.⁸² K tomu se mělo dospět izolováním biskupů od nižšího kléru a Vatikánu a vytvořením jakéhosi obrodného hnutí v církvi, v jehož čele by stáli „vlastenečtí“ kněží, kteří byli z různých pochybných důvodů ochotni spolupracovat s režimem. Byla to podobná metoda diverze, jakou KSČ použila proti nekomunistickým stranám na podzim roku 1947.

O obnovení jednání však usilovali biskupové. Poté, co režim hned po Únoru zastavil vydávání skoro veškerého katolického tisku, hrubě zasahoval do oblastí církevního školství a majetku a omezoval svobodu činnosti katolických spolků, se dalo čekat, že se uchýlí k ještě horším mocensko-administrativním opatřením, která by znamenala úplné zmrzačení církve. A tomu chtěli biskupové jednáním zabránit. I když byla jednání mezi církví a státem v červnu 1948 obnovena, byla zase záhy přerušena na dobu delší než půlrok v důsledku tvrdošíjně zastávaných protichůdných požadavků na obou stranách.⁸³ Když však byla v únoru 1949 jednání znovu obnovena, stály obě strany proti sobě s ještě nesmiřitelnějšími požadavky, které sotva dávaly naději na nějakou dohodu.⁸⁴ Církevní strana rozhodně nechtěla přistoupit na prohlá-

kup Beran a slovenští biskupové. Tak to alespoň vyšlo najevo při zasedání československé biskupské konference v Olomouci 3. 5. 1948. Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 30.

81 Pro jednotnou kandidátku NF hlasovalo 80 % voličů. Vaško však uvádí, že Slánský na schůzi předsednictva KSČ 4. 6. 1948 přiznal, že skoro ve všech krajích byly volební výsledky upraveny. Srov. VAŠKO, *Neumlčená II*, s. 30.

82 S touto myšlenkou přišel Gottwald na zasedání ÚV KSČ 9. 6. 1948, na kterém se hodnotil výsledek parlamentních voleb. Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 37.

83 Na církevní straně to byl zejména arcibiskup Beran. Ten byl v častém styku s pražskou internunciaturou a protože Vatikán byl v té době přesvědčen o nedlouhém trvání právě nastoleného režimu, prosazoval tvrdší postoj v jednání a Beran se s tím ztotožnil. Pokud šlo o delegaci Národní fronty, která reprezentovala stát, ta zase byla pod vlivem mezinárodního komunistického hnutí, které v té době nekompromisně požadovalo, aby komunistické strany ve všech zemích sovětského bloku pevně držely absolutní moc ve státech. Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 40, 183–184.

84 Na schůzi 17. 2. 1949 šla církevní delegace s desetibodovým memorandem, v jehož splnění viděla podmínku pro obnovení jednání. V memorandu stálo: 1. zastavit veřejné útoky proti církvi a jejím představitelům a ustát se znehodnocováním křesťanského pojetí života; 2. splnit dohodu o církevním školství z 11. června 1948; 3. zbavit školní osnovy protináboženského a proticírkevního charakteru; 4. spravedlivě uspořádat záležitosti náboženského a církevního tisku; 5. zaručit občanskou svobodu sdružování věřících

šení loajality vůči režimu, namísto toho se biskupové rozhodli vydat pastýřský list o konkrétních povinnostech křesťana vůči vládě. Když o dalších požadavcích režimu jednali biskupové na konferenci v Dolním Smokovci 22.–23. března 1949, bylo odhaleno amatérsky instalované odposlouchávací zařízení⁸⁵. Konference byla přerušena a následovala výměna ostrých dopisů mezi Beranem a vládou⁸⁶. Beran navrhl biskupské konferenci přerušit jednání a vypracovat memorandum pro prezidenta shrnující historii jednání mezi církví a státem. Kněží byli o celé situaci informováni oběžníkem. V dubnu došlo k definitivnímu ztroskotání jednání mezi církví a státem a ve vedení KSČ bylo definitivně rozhodnuto o novém, ostrém kurzu církevní politiky. Jejím cílem bylo stále ještě vytvoření národní církve, přičemž se uvažovalo o Církvi československé jako jejím možným základem. Prostředky této církevní politiky byla bezprostřední mocensko-administrativní opatření⁸⁷ a nakonec nové „církevní“ zákony z října 1949. Byla ztřešena cenzura úředního církevního tisku⁸⁸ a do biskupských konsistoří

v náboženských spolicích; 6. zastavit kampaň proti papeži; 7. zamezit snahám vedoucím k oddělení biskupů od kněží, kněží od věřících a zakročit proti těm, kdo působí provokace mezi duchovními, které mají vyvolat dojem nepřátelských tendencí mezi klérem vůči režimu; 8. hlásit případy zatčení duchovních církevními úřady a umožnit jim nahlédnout do soudních spisů; 9. upravit platové podmínky duchovenstva (když církev přišla znárodněním půdy o hospodářskou základnu); 10. odstranit odbornou a sociální diskriminaci kněží a řeholních osob. Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 57. Proti těmto naprosto oprávněným požadavkům biskupů postavila vládní strana čtyři následující požadavky, ke kterým dospělo komunistické vedení na poradě 7. února 1949: 1. vydat prohlášení biskupů o oddanosti církve režimu; 2. zrušit Plojharovu suspenzi; 3. potrestat duchovní, kteří byli odsouzeni za „protistátní“ činnost 4. umožnit spolupráci („vlasteneckých“) kněží s orgány lidové správy. Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 60.

85 Mohlo jít o provokaci ze strany StB za účelem dosáhnout přerušení jednání mezi církví a státem. Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 71.

86 Šlo o dopis z 11. dubna, ve kterém Beran reagoval na Noskovu odpověď na svou stížnost napsanou po přerušení konference ve Smokovci. V něm Beran nejprve vyvrací nesmyslná Noskova obvinění a pak naproti tomu uvádí protiprávní opatření podnikaná proti biskupům, jako bylo např. odposlouchávání jejich telefonických hovorů, cenzurování jejich dopisů, získávání agentů z řad kněží apod. A nakonec Beran připojil trefná slova, která však představitele režimu nesmírně popudila: „*To všechno jsou fakta, o kterých víme, která nás nepřekvapují, poněvadž podobné metody známe z doby nacistické okupace a s nimi též počítáme*“. Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 66.

87 Bylo zakázáno konat sbírky mezi věřícími dokonce i v kostelech (za účelem dalšího ekonomického oslabení církve), provádět poučení katolické mládeže mimo kostel a bylo nařízeno vykonat soupis všech náboženských bratrstev, spolků a jejich členů.

88 Již dříve bylo státem zakázáno ve většině diecézí vydávat *acta curiae* a bylo nařízeno vydávat všechna úřední oznámení konsistoří v nově založeném Věstníku katolického duchovenstva, který začalo 11. 5. 1949 vydávat Ministerstvo školství, věd a umění (= MŠVU). Zde také měly orgány státní správy (!) vyhlásit konkurz na obsazení far, uprázdněných déle než rok. Takový konkurs na obsazení 55 far byl zde skutečně 10. 6. 1949 uveřejněn. Protesty církve proti takovému hrubému zásahu do práv biskupů byly samozřejmě bezvýsledné. Výnosem ministerstva vnitřní ze 4. května 1949 o dohledu na spolky, veřejná shromáždění a veřejné sbírky bylo omezeno shromažďovací právo. Podle něj musely i církevní organizace žádat okresní národní výbor o povolení veřejného shromáždění a sbírek. Jiné výnosy zase postihly církevní vysoké školství. V dubnu 1949 byly do bohosloveckých učilišť nasazeny inspekční komise pro prověřování učitelů a bohoslovců se museli v září zúčastnit politického školení. A církevní šestka při ÚV KSČ vydala bohoslovcům zákaz studovat v římském Nepomucenu. Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 73–74.

byli od 14. června 1949 nasazeni státní zmocněnci,⁸⁹ kteří kontrolovali veškerou úřední agendu a měli později zcela pod kontrolou i biskupa samotného.

2.2.3 Pokus režimu o vyvolání rozkolu v církvi

Za účelem uskutečnění vytčeného cíle nového kurzu církevní politiky byla z iniciativy ÚAV NF vyhlášena 10. června 1949 tzv. katolická akce (= KA),⁹⁰ hnutí „pokrokových“ katolíků, jež mělo v posledku vést k vytvoření národní církve.⁹¹ Byla to zase jedna akce režimu za zády biskupů. Navenek byla tato akce prezentována jako úsilí katolíků o obnovení jednání mezi církví a státem. Přitom však podle plánů církevní šestky při ÚV KSČ bylo prvotním zájmem dosáhnout toho, aby Vatikán odvolal Berana z úřadu a jestliže nevyhoví, pak jej (opět na radu „pokrokových“ kněží) izolovat na některém z letních sídel pražských arcibiskupů.

Ještě před oficiálním vyhlášením založení KA byla rozjeta mohutná podpisová akce pod chystané prohlášení. Komunističtí funkcionáři NF a NV měli usilovat zejména o to, aby prohlášení podepsalo co nejvíce kněží. A podařilo se získat překvapivě velké množství jejich podpisů. Bylo tomu tak často pod nátlakem, mnohdy proto, že záležitost byla představena jako žádost o obnovení jednání mezi církví a státem, jiným bylo namluveno, že jde o legální církevní katolickou akci. V reakci na to vydali biskupové pro kněze oběžník s varováním, že účast v této KA bude stíhána církevními tresty.⁹² Pod touto hrozbou začali kněží masově odvolávat své podpisy nebo se dožadovali dementi v případech, kdy jejich podpis byl uveden bez jejich vědomí.

89 Na radu „vlasteneckých“ kněží (!) zde bylo využito § 60 rakouského zákona č. 50 z roku 1874 (!). Srov. VAŠKO, *Neumlčená II*, s. 64.

90 Proč se režim rozhodl nazvat toto rozkolné hnutí stejně jako se jmenovala organizace katolických laiků, založená z popudu papeže Pia XI. pro pomoc laiků na apoštolátním poslání hierarchie? Tento záměr vysvětlil sám Gottwald: právě proto, že církev chtěla ve své obtížné situaci využít apoštolátu laiků prostřednictvím (legální) katolické akce k zachování církevního života, bude pod stejným názvem vytvořeno jakési protihnutí pokrokových katolíků. Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 77.

91 Tato myšlenka se zrodila 28. dubna na poradě církevního oddělení ÚAV NF za účasti pěti „pokrokových“ (spíše zkompromitovaných) kněží. Při slavnostním vyhlášení založení KA v Praze bylo přítomno 283 účastníků, z nichž bylo 68 duchovních. Do čela šedesátičlenného ústředního výboru byl zvolen režisér Národního divadla a jeden poslanec. – Zanedlouho nato začali věřící, většinou komunisté, zakládat výbory KA na krajských a okresních úrovních. – Na zakládajícím shromáždění KA byl také zveřejněn šestibodový program KA: 1. zintenzivnit náboženský a mravní život v církvi; 2. usilovat o náboženskou výchovu dětí; 3. pečovat o rozšíření katolického tisku; 4. přičinit se o to, aby stát hmotně zajistil činnost církve; 5. snažit se rozšířit činnost Charity; 6. řešit poměr církve a státu v duchu soužití a spolupráce. Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 79. – Toto prohlášení zcela vystihuje způsob postupu komunistů vůči protivníkům: to, co bylo jimi proklamováno, bylo pravým opakem jejich praxe uskutečňované mocenskopolitickými a administrativními zásahy. Lživá prohlášení patřila v komunistickém režimu k samozřejmým prostředkům jejich politiky. A protože měli ve státě absolutní moc i nad sdělovacími prostředky, nikdo je z tohoto lhaní nemohl veřejně usvědčit. Brutalita komunistické lži se zvláště projevila při pozdějších „monstrprocesech“.

92 Biskupové o tom jednali na konferenci v Olomouci 7. 6. 1949.

Za takového vývoje událostí viděli biskupové jako nutné obrátit se k věřícím pastýřským listem, ve kterém by se jasně vyjádřili o skutečné situaci církve, o jednáních mezi církví a státem a varovali před státní „katolickou akcí“. Tento list, známý jako „Hlas československých biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky“, byl připraven na tajném zasedání biskupské konference 15. června na pražském arcibiskupství⁹³ a měl se číst v kostelech následující neděli 19. června, na kterou byla toho roku přeložena slavnost Božího těla. V tomto pastýřském listě biskupové nejprve zcela konkrétně vyjmenovali všechna porušení práv církve ze strany režimu. Církev se dostala do situace, kdy tu stojí „*oloupena, zbavena většiny svobod a práv, zneuctěna, pošpiněna, skrytě i veřejně pronásledována*“. Za takových okolností ovšem není možné uzavřít dohodu mezi církví a státem, a zvláště ne v podobě, v jaké je ze strany státu církvi vnučována. Kdyby církev přistoupila na takovou dohodu, zpronevěřila by se svému poslání. Dále si biskupové a ordináři stěžovali, že jsou falešně nařčeni z negativního postoje vůči státu. Je to však stát, který jim brání ve výkonu poslání, v poslední době tzv. katolickou akcí, která má do církve vnést rozkol, neboť byla založena bez vědomí biskupů a proti jejich vůli a má znemožnit jejich pravomoc a vliv. Proto inspirátoři a svolavatelé zakládajícího shromáždění KA upadli ipso facto do exkomunikace. Podobné tresty hrozí těm, kdo by se pokoušeli o založení diecézních, krajských, okresních či farních výborů KA, nebo by do nich vstoupili nebo v nich přijali nějaké funkce.⁹⁴ Nakonec je v listě uvedeno, za jakých podmínek by byli biskupové a ordináři ochotni přistoupit na dohodu se státem. List končil výzvou k modlitbě a k jednotě v době nastávající zkoušky⁹⁵.

Režim se všemi prostředky snažil zabránit čtení tohoto pastýřského listu v kostelech, aby tak nebyla ohrožena tato zatím zcela slibně se rozvíjející akce. Bezpečnost upozorňovala kněze, že přečtením pastýřského listu naplní skutkovou podstatu trestného činu a podobně funkcionáři KSČ žádali od kněží slib, že list nebudou číst. Nakonec pastýřský list přečetla snad jen třetina kněží.⁹⁶ Kněze, kteří pastýřský list četli, se režim rozhodl diferencovaně potrestat. Ty, kdo četli,

93 Když se Čepička od státního zmocněnce na arcibiskupství dozvěděl, že se tam připravuje pastýřský list proti KA, byli na konsistoř posláni příslušníci StB. Při domovní prohlídce našli už jen koncepty pastýřského listu. Přitom zatkli arcibiskupova sekretáře Dörnera. Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 83 a *Velká mše* (autorkou asi jedna z řeholnic pečujících o arcibiskupa Berana v internaci – jméno neuvedeno), Řím : Křesťanská akademie, 1970 (= *Velká mše*), s. 244.

94 Hned po napsání tohoto listu biskupové vyslali do Říma zvláštního kurýra s žádostí o odklad chystané exkomunikace vzhledem ke KA, a aby se netýkala těch, kdo pouze prohlášení KA podepsali. Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 83.

95 Srov. text pastýřského listu in: *Štěpán kardinál Trochta*, s. 321–332. – Důkladnou analýzou tohoto listu získá čtenář podrobné informace o skutečném postavení církve a náboženské svobodě v Československu bezprostředně před jeho uveřejněním.

96 Dokonce i někteří biskupové se zalekli tak razantních opatření. Tak např. v Brně, když se během procesí Božího těla ukázalo, že biskup Skoupý nebude pastýřský list číst, snažil se jej přečíst z balkónu jednoho domu kaplan Bohuslav Burian z jižní Moravy. Na svůj smělý čin velice doplatil. Byl později uvězněn

ale nedostalo se jim upozornění, že to není dovoleno, byli potrestáni udělením výstrahy. Ti, kdo četli i přes upozornění, byli potrestáni peněžní pokutou. Ti, kdo navíc přidali k listu svůj komentář, na ty mělo být podáno trestní oznámení. V té době byla zavřena nebo pokutována celá řada kněží.⁹⁷

Samotnému arcibiskupu Beranovi bylo při mši 19. června ve svatovítské katedrále v Praze přečtení listu znemožněno provokatéry, které tam shromáždili komunisté.⁹⁸ Poté, co Beran jen potichu odsloužil mši svatou a procesí ke čtyřem oltářům rozmístěným na Hradčanském náměstí se nekonalo, začala Beranova téměř šestnáctiletá internace. Když se totiž vrátil do arcibiskupského sídla, bylo mu důstojníkem Státní bezpečnosti sděleno, že mu „*kvůli jeho osobní bezpečnosti*“ byla trvale přidělena stráž, bez které nesmí opustit palác.⁹⁹

Pastýřský list i zásah Vatikánu přiměl většinu kněží, co podepsali prohlášení KA, k odvolání svého podpisu, takže nakonec počet těch, co svůj podpis neodvolali, byl jen o málo větší než počet „pokrokových“ kněží. Ti, co neodvolali, byli potrestáni exkomunikací.¹⁰⁰ Komunisté se snažili všemožnými prostředky zabránit tomu, aby exkomunikace byly provedeny, aby kněží i po obdržení exkomunikačního rozhodnutí zůstali jako faráři dál na svém místě. Snažili se vynutit na jejich nadřízených zrušení exkomunikace a tvrdě postihnout ty, kdo se na zprostředkování tohoto církevního trestu podíleli.¹⁰¹

a ve vězení zemřel. Srov. VAŠKO, *Neumlčená II*, s. 81. V Litoměřicích přečetl pastýřský list biskup Trochta osobně s ostrým komentářem proti signatářům KA. Předsednictvo ÚV KSČ se mu za to „odměnilo“ tím, že i u něj nařídilo na konsistoř dosadit státního zmocněnce a zrušit Acta curiae jeho diecéze. Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 87.

97 Např. prachatický děkan Homolka byl na tamním ONV 30. 6. 1949 vyslýchán kvůli „rozšiřování nepravdivých poplašných zpráv čtením biskupského oběžníku“. Na otázku, proč oběžník četl, ačkoliv byl předem upozorněn, že jej nemá číst, jinak že se dopustí trestného činu proti zákonu na ochranu lidově-demokratické republiky, odpověděl, že je „*vázán přísahou poslušnosti svému biskupovi ve věcech náboženských; do tohoto oboru spadající jsem diecézním biskupem mi zasláný oběžník shledal; považoval jsem za povinnost poslechnouti biskupa a oběžník přečíst, i když jsem si byl vědom, že vzhledem k zákazu čtení oběžníku vysloveným mi policejním orgánem se pro neuposlechnutí tohoto dopouštím trestného činu, nikoliv ale vzhledem k obsahu oběžníku. Ve varování SNB viděl jsem porušení náboženské svobody, která je mi ústavou zaručena a ve svědomí jsem v tom trestný čin neviděl*“. Dále měl vyslýcháný po přečtení oběžníku připojit, že tzv. Katolické noviny nejsou katolické, neboť nemají schválení biskupa a měl též žádat věřící, aby „*ve věcech náboženských nepodepisovali nic, na čem není podpis biskupů*“ (šlo o tzv. katolickou akci). Srov. protokol z 30. 6. 1949 ve složce „*situacní zprávy církv. taj. 1949, 1950*“. – Podobně byl na tomtéž ONV 1. 7. 1949 vyslýchán farář Mikolášek z Lažiště a administrátor Procházka z Volar. Všichni tři byli potrestáni: děkan Homolka byl předán trestnímu řízení, Mikolášekovi a Procházce udělila tamní církevní trojka pokutu po 5 000, Kčs. Srov. dopis zn: 370/28–15.8/49-IV z 15. 8. 1949 referátu pro školství, osvětu a těl. výchovu ONV Prachatice, adresovaný na KAV NF v ČB, církv. odd. – Všechno in *SOA T*, fond KNV ČB, karton 85, sign. 370.4.

98 Srov. VAŠKO, *Neumlčená II*, s. 79–80.

99 Srov. *tamtéž*, s. 81.

100 Mezi exkomunikované patřil i pozdější kapitulní vikář českobudějovické diecéze Josef Buchta. 22. srpna 1949 požádal arcibiskupa Matochu o zproštění exkomunikace, protože s KA přestal spolupracovat. Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 89.

101 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 87.

Na Slovensku se podpisová akce a způsob, jakým byla organizována, setkala s mohutným odporem věřících, takže 27. června bylo předsednictvo ÚV KSČ nuceno podpisovou akci odvolat.¹⁰² A tak státní „katolická akce“, od které si organizátoři slibovali, že přeroste v mohutné hnutí „pokrokových“ katolíků, které vyřadí ze hry odbojné biskupy a stane se místo nich partnerem pro uzavření dohody mezi církví a státem, skončila velkým nezdarem. Již na podzim roku 1949 byla KA mrtvou záležitostí a pozdější snahy o její oživení se ukázaly marné. Nepodařilo se pomoci ní vytvořit široké rozkolné hnutí v církvi a komunisté zjistili, že budou muset v boji proti církvi používat prostředky hospodářského, administrativního a policejního charakteru.¹⁰³

Aby se jasně ukázala neslučitelnost křesťanství s komunismem, vydal Vatikán 14. července 1949 prohlášení¹⁰⁴ o exkomunikaci všech komunistů. U nás by se to týkalo asi 1 miliónu členů církve. Biskupové si byli vědomi, že sotva bude možné za tak ožehavé situace toto opatření použít. Nakonec usoudili, že prohlášení je určeno pro kněze a záleží tedy na biskupovi, zda a jak je doporučí zveřejnit. Biskupové Trochta, Skoupý a Hlouch se rozhodli, že prohlášení nezveřejní.¹⁰⁵

2.3 Nové „církevní“ zákony

Druhou cestou, po které po Únoru kráčela KSČ za dosažením absolutní moci ve státě, bylo vydávání nových zákonů. Ty měly dopad také na církve, především katolickou a směřovaly k dosažení zcela podřízeného postavení církví vzhledem k státní moci.

Dne 21. března 1948 schválilo Národní shromáždění šest nových zemědělských zákonů. Jimi vlastně KSČ dosáhla naplnění své zemědělské politiky, kterou prosazovala již v roce 1947. Chtěla tak rozparcelováním velkostatků získat na svou stranu malé a střední zemědělce. Před Únorem se KSČ tyto zákony nepodařilo v parlamentu prosadit. I když nebyli všichni v církevních kruzích přesvědčení o potřebě církevních statků, biskupové je hájili proto, aby si církve mohla uchovat vlastní zdroj příjmů a zůstat tak nezávislá na státě. Ale komunistické straně šlo právě o to, aby dostala církve do područí státu.

102 Srov. *tamtéž*, s. 91.

103 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 92.

104 Většinou se mluví o dekretu, ale podle kardinála Casaroliho „šlo... o prohlášení, že ‚kdo vyznává učení materialistického a protikřesťanského komunismu‘, podléhá trestu, který všeobecný církevní zákon stanovil pro odpadlíky víry, neboli exkomunikaci, zatímco podpora poskytnutá komunismu, především dobrovolný vstup do stran tohoto jména, byly označeny jako veřejná spolupráce se ‚zlem‘ ... a tedy jako morální vina či těžký hřích s předvídatelnými následky, vyplývajícími ze všeobecných církevních zákonů“. CASAROLI, A. *Trýzeň trpělivosti. Svatý stolec a komunistické země (1963–1989)*. Kostelní Vydří : KN, 2001 (= CASA-ROLI, *Trýzeň trpělivosti*), s. 40.

105 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 92.

K oslabení společenského vlivu církví měl sloužit i „zákon o jednotné škole“, čímž se rozumělo, že budou existovat jen státní školy; parlamentem byl schválen 21. dubna 1948. Jím bylo církevní školství zrušeno¹⁰⁶ a zaveden státní výchovný a vzdělávací monopol. Katolická církev tak byla zbavena možnosti významně výchovně působit na velké množství dětí a mládeže. Tak byla ve školách zajištěna celostátní ateistická výchova.¹⁰⁷

Dalším krokem k utužení moci komunistů v Československu bylo v roce 1948 vydání „Ústavy 9. května“, která nahradila dosud platný ústavní zákon č. 121 z roku 1920. Na ústavě se pracovalo již před Únorem, ale po něm mohl do ní komunistický režim již prosadit své totalitní nároky. Přestože ještě neobsahovala článek o „vedoucí úloze KSČ“, byly v ní již obsaženy nedemokratické prvky, s kterými prezident Beneš zásadně nesouhlasil.¹⁰⁸

Pokud jde o náboženskou oblast, převzala sice nová ústava z dosavadní i paragrafy o svobodě svědomí, o svobodě vyznání, o svobodě náboženských úkonů a o svobodě projevu, ale s tím rozdílem, že je dána svoboda být bez vyznání. A obojí, jak náboženské vyznání, tak „bezvyznání“ jsou si před zákonem rovny. A je dána stejná svoboda pro vykonávání náboženských obřadů, stejně jako pro úkony spojené s „bezvyznáním“.¹⁰⁹ Stojí za pozornost, že nová ústava podobně jako ústavní zákon z roku 1920, pojímala uvedené svobody jen z individuálního hlediska a vůbec neřešila postavení církví a náboženských společností ve státě. Ačkoliv na první pohled ústava z 9. května 1948 vypadala příznivě vzhledem k náboženským svobodám, přece jen v ní bylo několik míst, o která se státní režim mohl opírat ve svém protináboženském boji.¹¹⁰

106 Zrušení se týkalo základních a středních škol. Netýkalo se zatím teologických fakult, diecézních a řeholních kněžských seminářů. Zde došlo k drastickým a nezákonným změnám v roce 1950, kdy v souvislosti s likvidací řeholí byly zrušeny i jejich semináře. Zrušeny byly rovněž diecézní semináře, teologické fakulty byly vyňaty ze svazku univerzit zvláštním zákonem č. 58/1950 Sb. a z nich byly ponechány jen dvě: jedna v Praze a jedna v Bratislavě, z nichž ta pražská byla později „uklizená“ do Litoměřic.

107 Tím, že byl schválen zákon o jednotné škole, přišla katolická církev v Čechách a na Moravě mj. o 53 obecných škol, 45 měšťanských, 12 učitelských ústavů a 12 gymnázií. Srov. VAŠKO, *Neumlčená II*, s. 19–20.

108 Prezident Beneš neměl během přípravy návrhu nové ústavy proti jejím socializačním zásadám námitek, nesouhlasil však s tím, že se v návrhu operovalo s „vůlí lidu“, která byla stavěna nad zákony. V ústavě tak byly otevřeny dveře pro nátlak z „ulice“ a to dokonce i vůči prezidentovi. Beneš dále kritizoval, že ústava dostatečně nezajišťuje občanská práva, která byla zanedlouho radikálně omezena zákonem na ochranu lidově demokratické republiky. Rozsah občanských svobod tak od té doby určovalo ministerstvo vnitra. Právě nesouhlas s návrhem ústavy vedl Beneše k tomu, aby se v polovině dubna 1948 definitivně rozhodl pro dlouhou odkládanou abdikaci na prezidentskou funkci. Srov. KAPLAN, *Poslední rok prezidenta*, s. 57.

109 Snad se v tom druhém případě mělo na mysli vykonávání civilních obřadů, jako např. sňatků, pohřbů a později zavádění rituálů, které měly zatlačit náboženské obřady: proti křtu bylo postaveno „vítání občánků“, proti prvnímu svatému přijímání slavnost předávání pionýrských šátek, proti biřmování předávání svazáčkových či občanských průkazů. Srov. VAŠKO, *Neumlčená II*, s. 21.

110 Tak v § 17 byla věta, že výkon práva na svobodné provádění úkonů spojených s náboženským vyznáním se nesmí zneužívat k nenáboženským účelům. Tato formulace byla využívána státními orgány pro potlačování svobody náboženského projevu. Biskupům bylo bráněno vyslovovat se veřejně z kazatelny, prostřednictvím pastýřských listů a rozhlasu proti potlačování práv církve a věřících. Na druhé straně to byl právě

Dalším schváleným zákonem, který se dotýkal také církve, byl zákon na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/1948 Sb. z 16. října 1948, kterým byl vlastně legalizován třídní boj. Tento zákon umožňoval velice snadno režimu tvrdý postup proti všem jeho odpůrcům. Za nejtěžší zločiny byly považovány „rozvracení“ či „podvracení“ republiky. Za tato provinění putovaly v padesátých letech na dlouhou dobu do vězení desetitisíce nevinných lidí a někteří z nich i na popraviště. Nižší tresty stanovoval zákon za „pobuřování proti republice“ či za „hanobení republiky“. V zákoně byl i paragraf týkající se zneužití duchovenského úřadu proti režimu, za což mohl být stanoven trest „tuhého vězení“ od jednoho měsíce do jednoho roku.¹¹¹

25. října 1948 byl vydán zákon č. 247/48 Sb. o nucené práci, další pohodlný prostředek režimu proti „nepohodlným“. Podle tohoto zákona byly zřízeny tábory nucené práce, do kterých se dostala spousta lidí na „převýchovu“, protože neměli „kladný poměr k lidově demokratickému státnímu zřízení“. O zařazení do těchto táborů rozhodovaly tříčlenné komise jmenované krajskými národními výbory a výběr osob na „převýchovu“ prováděly zpravidla místní organizace KSČ. V těchto táborech se ocitla také celá řada kněží a katolických laiků.¹¹²

Poté, co vyvrcholila záležitost s KA, stalo se nejdůležitějším bodem tzv. pozitivní církevní politiky uzákonění hospodářského zabezpečení církví. Po pozemkové reformě provedené na základě nových zemědělských zákonů z března 1948 ztratila katolická církev hospodářskou základnu. Biskupové vyzývali vládu k jednání s Vatikánem, neboť tyto záležitosti spadaly do modu vivendi. Uvažovalo se, že by církev mohla být odškodněna za vyvlastněný majetek částkou 300 miliónů Kčs, ale k tomu nedošlo. Namísto toho byl připraven návrh zákona o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností, který byl parlamentem schválen 14. října 1949. Tento zákon byl spíše záminkou, jak dostat církve do naprostého područí státu než výrazem jeho starosti o blaho církví. Biskupové proti návrhu a později proti schválenému zákonu protestovali, ale samozřejmě marně. Schválením nových „církevních“ (vlastně proticírkevních) zákonů,¹¹³ se zcela změnilo postavení církví a náboženských společností ve státě.

kununistický režim, který brzy začal např. zneužívat náboženské obřady pro propagaci svých politických a hospodářských cílů. Dalším problematickým místem v otázce náboženských svobod byl § 14, věnovaný výchově. Podle něj se má veškerá výchova a výuka konat v souladu s výsledky vědeckého bádání a nemá být v rozporu s lidově demokratickým zřízením. A nejvyšší vedení této oblasti a dozor nad ní je vyhrazen státu. Protože režim považoval za vědecký světový názor pouze marxismus-leninismus, všechno ostatní bylo buď buržoazní přežitek nebo „tmářství“, pokud šlo o náboženství, byla tímto paragrafem ústavy vlastně legalizována protináboženská a ateistická výchova. Mělo to však ještě další důsledek pro svobodné vyznávání náboženské víry. Věřící učitelé byli nuceni, aby se buď zřekli veřejného vyznávání víry a účasti na liturgii a životě své církve anebo aby opustili učitelské povolání. Tak jim bylo bráněno v uplatňování práva, daného paragrafem 17 této ústavy. Srov. VAŠKO, *Neumlčená II*, s. 20–22.

111 Srov. VAŠKO, *Neumlčená II*, s. 50–51.

112 Srov. *tamtéž*, s. 51–52.

113 14. října 1949 schválil parlament celý soubor právních norem, které vymezovaly vztahy mezi státem a církvemi. Zákonem č. 217/1949 Sb. byl zřízen Státní úřad pro věci církevní (= SÚC); zákon č. 218/1949 Sb.

Staly se naprosto podřízenými státu, ztratily svou autonomii. Zákonem bylo stanoveno právo a povinnost státu vykonávat dozor nad církvemi a zasahovat do jejich vnitřních záležitostí.

Biskupové ve svém protestu¹¹⁴ poukazovali zejména na to, že pozici nejvyšší vrchnosti v církvi vlastně zaujal Státní úřad pro věci církevní. O ustanovování duchovních už nerozhoduje církevní autorita nýbrž světská moc, která si navíc vyhrazuje právo státního souhlasu k duchovenské činnosti. I když zákon o hospodářském zabezpečení církví hovoří o tom, že duchovní jsou zaměstnanci církve, jsou fakticky státními zaměstnanci, státem ustanovováni do funkce a jím placeni.¹¹⁵ Církevní instituce zde nemají žádný vliv a sociální závislost na státu je skoro úplná. Duchovní skládají slib věrnosti státu, jehož text daný vládou nebere v úvahu povinnosti duchovních k církvi.¹¹⁶ Církevní školství a výuka náboženství, jakož i církevní tisk a publikace se dostávají pod kontrolu státních úřadů, které určují nebo schvalují jejich obsah, rozsah i organizaci. Feudální instituci patronátů nad kostely a farami přebírá stát a tak si upevňuje právo na ustanovování kněží do funkcí. Ačkoliv ustanovení zmocněnců na biskupských konsistořích není zakotveno v nových zákonech a zákon z roku 1874, podle kterého byli dosazeni, je zrušen zákonem č. 218/1949 Sb., přesto na biskupstvích zmocněnci zůstávají dále.¹¹⁷

se týkal už zmíněného hospodářského zabezpečení církví a náboženských společností; vládní nařízení č. 219/1949 Sb. se týkalo hospodářského zabezpečení římskokatolické církve státem a další čtyři vládní nařízení se týkala hospodářského zabezpečení církve československé (č. 220), evangelických církví (č. 221), církve pravoslavné (č. 222) a náboženských společností (č. 223).

114 Biskupové měli celou řadu zásadních námitek již během příprav návrhu tohoto zákona a potom i k samotnému návrhu, ale na to nebyl brán žádný zřetel. Podobně Českobratrská církev evangelická (= ČCE), jmenovitě její synodní rada se již v červnu 1948 zásadně vyslovila proti předchozímu státnímu souhlasu k výkonu duchovenské činnosti a také proti tomu, aby se církve staly zcela ekonomicky závislé na státu. Proti tomu ČCE požadovala v souladu s jejím teologem Hromádkou, aby církvim byla zachována ekonomická autonomie a aby státní podpora církví měla jen formu dotace. Srov. OTTER, P. *Církevní politika 1949. Dokumenty a komentáře*. Heršpice : Eman, 1992, s. 14–17.

115 Byla to pseudoprávní úprava postavení církví a náboženských společností, která byla základním nástrojem církevní politiky státu. Srov. TRETERA, J. R., *Nová právní situace církví a náboženských společností v roce 1950*. In HANUŠ, J. STRÍBRNÝ, J. (eds.), *Stát a církev v roce 1950*. Sborník příspěvků z konference pořádané Českou křesťanskou akademií, Ústavem pro soudobé dějiny, Centrem pro studium demokracie a kultury ve spolupráci s Arcibiskupstvím pražským dne 21. 6. 2000 v Emauzském klášteře v Praze. Brno : CDK, 2000, s. 21–33, zde s. 26.

116 Kdežto „*Modus vivendi*“ mezi Sv. stolcem a Československou republikou (s účinností od 2. 2. 1928) znal jen požadavek, aby Sv. stolec předběžně informoval vládu o zamýšleném jmenování biskupů (odst. IV), a jen od nich byla požadována přísaha věrnosti Československému státu (odst. V). Ta zněla: „*Juro et promitto sicuti decet Episcopum fidelitatem Reipublicae Cecoslovacae necnon nihil me facturum quod sit contra salutem, securitatem, integritatem Reipublicae*“. In BUŠEK, V., HENDRYCH, J., LAŠTOVKA, K., MÜLLER, V. *Komentované zákony Československé republiky. Sv. XXXII: Československé církevní zákony. Díl I*. Praha : Československý kompas, 1931, s. 143–145, zde s. 144–145. Zatímco slibem věrnosti od ledna 1950, povinným i kněžím, stát požadoval mnohem více: „*Slibuji na svou čest a svědomí, že budu věren Československé republice a jejímu lidově demokratickému zřízení a že nepodniknu nic, co by bylo proti jejím zájmům, bezpečnosti a celistvosti. Budu jako občan lidově demokratického státu plnit svědomitě povinnosti, jež vyplývají z mého postavení, a vynasnažím se podle svých sil podporovat budovatelské úsilí směřující k blahu lidu*“. In SOA T, fond KNV ČB, karton 87, sign. 371.2.

117 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 101–102.

Komunistický režim mocensko-administrativními prostředky a též pomocí svých zákonů zcela změnil situaci církve ve státě. Kněží i nejvyšší hierarchie se ocitli na pokraji společnosti v rukou jednoho úřadu. Předsednictvo KSČ a jeho církevní šestka došly k závěru, že již není třeba jednat o dohodě s biskupy, neboť situaci církve v režimu vyřešily nové „církevní“ zákony.¹¹⁸

2.3.1 Struktura a úkoly státního dozoru nad církvemi

Komunistický státní dozor nad církvemi existoval ještě dřív, než byl právně vyjádřen v nových „církevních“ zákonech. Na začátku utváření jeho struktury stál neúspěch KSČ dosáhnout v období září až listopad 1948 rozdělení mezi biskupy a kněžími. Ten vedl k tomu, že orgány NF i orgány KSČ začaly na všech stupních budovat síť církevních referentů a informátorů pro sledování kněží. Získané informace o nich byly zaznamenávány do čerstvě zřízovaných kartoték.¹¹⁹ Pro řešení potíží zejména s katolickou církví vznikla při ÚV KSČ tzv. církevní šestka¹²⁰ a na všech KNV a ONV tzv. církevní pětky či trojky.¹²¹ Ještě před vydáním „církevních“ zákonů v říjnu 1949 začala být zřizována církevní oddělení na KNV¹²² a později na ONV¹²³ a byli ustanovováni krajští a okresní referenti, kterým se zpočátku říkalo různě, např. kultový nebo církevní referent či tajemník, až se terminologie ustálila na označení kraj-

118 Srov. *tamtéž*, s. 111.

119 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 53.

120 Jednou z jejích velkých záležitostí byla příprava založení tzv. Katolické akce. K tomu se sešla celkem čtyřikrát, poprvé 30. 4. 1949. Srov. KAPLAN, K. *Staat und Kirche in der Tschechoslowakei. Die kommunistische Kirchenpolitik in den Jahren 1948–1952*. Veröffentlichungen des Collegium Carolinum, Bd. 64. MÜNCHEN : R. Oldenbourg Verlag, 1990, s. 65.

121 Obvyklé složení církevních trojek a pětěk nelze ze zpráv CT jednoznačně zjistit. Lze jen uvést příklady. Podle SOA T, fond JčKNV, karton 86, zápis ze schůze církevní trojky (= c.3) dne 26. 10. 1950, zasedala toho dne c.3 KNV ČB ve složení předseda JeNV, tajemník OAV a OCT. – Podle SOA T, fond JčKNV, karton 86, zápis ze schůze 16. 5. 1950, zn. 370/5–50-I, měla církevní pětky (= c.5) ONV Týn n. Vltavou toto složení: předseda ONV, vedoucí tajemník OV KSČ, bezpečnostní referent ONV, tajemník OAV NF a OCT. Scházela se v měsíčním intervalu.

122 Srov. SOA T, fond JčKNV, karton 84, sign. 370.1, dopis ministerstva vnitra „Organizace státní správy kultové u krajských a okresních národních výborů“ z 6. 5. 1949, zn. 142/2-5/5-1949-I/2 adresovaný předsedům KNV v českých zemích a primátoru ÚNV Praha, kde se od všech KNV a ÚNV v Praze požaduje, aby „k zajištění jednotného řízení všech otázek kultových a církevních otázek s nimi souvisejících“ byl všude vybrán kvalifikovaný zaměstnanec, který bude přidělen do referátu pro školství, osvětu a tělesnou výchovu.

123 Srov. SOA T, fond JčKNV, karton 84, dopis „kultového odd.“ KNV ČB z 15. 6. 1949 adresovaný všem církevním referentům v českobudějovickém kraji, ve kterém se píše, že „na základě potřeby zajistit jednotné řízení agendy státní správy kultové (...), aby bylo v souladu s celkovou církevní politikou vlády a příslušných míst, jsou zřizována ... kultová oddělení při školských a osvětových referátech KNV a vedením církevních záležitostí na KNV a ONV byli pověřeni vhodní lidé z řad zaměstnanců, případně odjinud. Tito lidé jsou za výkon funkce odpovědní předsednictvu KNV či ONV a instruováni od orgánů ÚAV-NF po stránce celkové církevní politiky ... Musí si postupně osvojit potřebné zákonné předpisy a nařízení z oboru kultového, publikované ve Sbírce zákonů a prostudovat ‚Československé církevní zákony‘, vydané v r. 1931 Čs. kompasem ...“.

ský církevní tajemník (= KCT) a okresní církevní tajemník (= OCT). OCT měli pravidelně posílat KCT situační zprávy ze života v církvích na svém okrese, nejprve každý týden, později jednou za čtrnáct dní a ještě později jednou za měsíc. Pro získávání zpráv potřebovali pozorovatele a tzv. církevní důvěrníky. Službu pozorovatelů často vykonávaly osoby bydlící v blízkosti kostela a fary, které měly sledovat, kdo chodí do kostela a na faru, a pohyb duchovního. Církevní důvěrníky hledali OCT spíše v řadách věřících komunistů.¹²⁴ Potřebovali totiž někoho, kdo chodil pravidelně do kostela a mohl tak podávat zprávy zejména o tom, co říkal duchovní při kázání v neděli. Někdy z toho měli tito důvěrníci i konflikt ve svědomí.¹²⁵ Často však lze číst nářky OCT, že důvěrníci špatně plní své úkoly a že si budou muset vybudovat novou síť informátorů. Pomoc přitom hledali i u SNB a StB. Tak např. 8. 11. 1949 psal „kultový referent“ Bartyzal z ONV v Soběslavi na kultové oddělení KNV ČB, že důvěrníci uvádění tajemníkem Malechou nevyhovují, protože „byli pouze na papíře“. Proto na srazu SNB 7. 11. 1949 žádal tyto příslušníky, aby vyhledali vhodné osoby pro pozorování činnosti duchovních.¹²⁶ Někde funkci církevních důvěrníků konali sami příslušníci SNB, jako např. v Kovářově u Milevska, kde za tím účelem chodili skoro každou neděli do kostela. To samozřejmě neušlo pozornosti účastníků bohoslužeb a ani tehdejšímu faráři Velickému, který si 23. 10. 1949 neodpustil poznámku: „Někteří chodějí do kostela také jen proto, aby odposlouchali, co se tady povídá a pak referovali dále“.¹²⁷ „Kultový referent“ z ONV v Trhových Svinech si zase stěžoval, že důvěrníci „nepochopili a nebo nechtějí pochopit jim dané úkoly a přes vysvětlení a ponaučení neplní, co jest požadováno s různým odůvodňováním, že nemají čas chodit do kos-

124 Podle „zprávy o provedené komplexní prověrce na úseku státního dozoru nad církvemi v okr. Český Krumlov v měsíci říjnu 1967“ byl „aktiv spolupracovníků-informátorů“ vybudován převážně v sídlech duchovních, až na Brloh. Aktivisté se rekrutovali z řad ředitelů škol, uvolněných funkcionářů MNV, předsedů vesnických organizací KSČ, funkcionářů ČSM, s kterými se OCT jako bývalý funkcionář ČSM dobře znal; v Kaplici to byl navíc politický zástupce velitele posádky. Od těchto informátorů byly získávány zprávy vlastně jen o katolické církvi. OCT uvádí, že zprávy jsou kusé, spíše statistické povahy. V závažných případech postrádají rozbor a závěr proneseného kázání, ale hlavně, jaký ohlas mělo kázání mezi věřícími. Stejně tak chybí poznatky, jak věřící reagují na různá prohlášení a výzvy Vatikánu či papeže, ale i na církevně politická opatření režimu. Styk s informátory udržoval jak písemně (šlo o zápisy z náslechlů při bohoslužbách), tak při různých příležitostech individuálními pohovory. – Ke zlepšení stavu doporučoval získat informátory pro každý kostel. Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 6, sign. 460.

125 Tak jedna katolička a zároveň členka KSČ přišla 10. 12. 1949 podat OCT z ONV Třeboň zprávu o průběhu lidových misí, konaných v třeboňské farnosti dvěma dominikány. Byla celá rozrušená ze zpovědi. Při ní měla být též tázána, zda je členkou KSČ a zda podepsala prohlášení Katolické akce. Přiznala prý vše, na co se jí zpovídající dominikán ptal a „byla v takovém rozpoložení, že kdyby si byla vzpomněla na to, že zastává funkci církevního důvěrníka, že by mu to při zpovědi byla také řekla“. Rozhřešení prý dostal člověk jen pod podmínkou, že slíbil, že nebude šířit komunistickou ideologii. Nakonec vyjádřila obavu, že se asi dopouští velkého hříchu proti církvi, když mu to jako OCT všechno říká. Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.4, „Konání misí v Třeboni. Zpráva za celý týden od 4.XII. do 11. XII. 1949“.

126 Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 85, sign. 370.4, hlášení za 44. týden roku 1949, zn: 370-371-XI-49.

127 Tamtéž, hlášení církevního referenta z ONV Milevska z 28. 10. 1949, zn. 371-28/10.49.IV.Ku.

*tela aneb podávají zprávy negativní – bezpředmětné... bude učiněn pokus o vybudování nové sítě a nalezení nových spolupracovníků“.*¹²⁸ I „kultový referent“ z ONV v Třeboni si stěžoval, že se mu ještě nepodařilo vybudovat síť místních církevních důvěrníků tak spolehlivě, aby mu veškeré události včas hlásili, takže musí i večery věnovat získávání zpráv. Proto „*zapůsobil na členy StB v Třeboni, aby si více všímali církevní otázky*“.¹²⁹

Dalším opatřením státního dozoru nad církvemi ještě před vydáním „církevních“ zákonů bylo ustanovení státních zmocněnců na biskupských konsistořích od 14. června 1949, kteří kontrolovali veškerou úřední agendu a měli později zcela pod kontrolou i biskupa samotného.

Dozor státu nad církvemi byl legalizován teprve novými „církevními“ zákony ze 14. října 1949. Zákonem č. 217/1949 Sb. byl zřízen Státní úřad pro věci církevní (= SÚC) jako ústřední úřad řízený ministrem určeným prezidentem republiky. Jeho úkolem bylo dbát, „*aby se církevní a náboženský život vyvíjel v souladu s ústavou a zásadami lidově demokratického zřízení...*“ (§ 2). Protože stát preferoval „bezvyznání“ či bojovný ateismus, znamenalo to silné omezení náboženských svobod. Zákonem č. 218/1949 Sb. byla stanovena povinnost státu hospodářsky zabezpečovat církve a náboženské společnosti. To zahrnovalo jak platy duchovních (§ 1), tak i rozpočty k pokrytí věcných nákladů spojených „*s výkonem bohoslužeb a jiných věcných úkonů i s církevní administrativou*“ (§ 8). Pro veřejnost byl zákon prezentován jako velkorysé gesto nového režimu vedoucí ke zlepšení sociálních podmínek duchovních a odstranění rozdílů mezi nimi. Háček však byl v tom, že stát toto zabezpečení poskytoval jen duchovním se státním souhlasem a jeho udělení předpokládalo, že duchovní „*jsou československými státními občany, jsou státně spolehliví a bezúhonní a splňují i jinak všeobecné podmínky pro přijetí do státní služby*“ (§ 2). Je zřejmé, že státu nešlo o zlepšení hospodářské situace církví, nýbrž o to, dostat je zcela pod kontrolu a do naprosté podřízenosti.

V r. 1953 byl novelou zákona č. 6/1953 Sb. změněn statut SÚC. Od té doby již jej neřídil ministr pověřený prezidentem, nýbrž předseda jmenovaný prezidentem na návrh vlády. Roku 1956 podle §2 vl. nař. č. 19/1956¹³⁰ byl SÚC zrušen a jeho kompetence přešly na Ministerstvo školství a kultury (= MŠK), kde byl vytvořen Sekretariát pro věci církevní (= SPVC nebo SVC). Později byl SPVC součástí Ministerstva kultury a informací (= MKI) a ještě později Ministerstva kultury (= MK).¹³¹

128 *Tamtéž*, situační zpráva za říjen 1950 (opis, zn. a datum neuved.).

129 *Tamtéž*, hlášení za 37. týden 1949 ze 7. 9. 1949 a příloha č. 2 k tomuto hlášení.

130 Předpis byl zrušen až zákonem č. 308/1991 Sb. a to s účinností od 1. 9. 1991.

131 Zákon č. 2/1969 Sb. České národní rady o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky (tzv. kompetenční zákon) z 8. 1. 1969 v §8 stanovil jako ústřední orgán státní správy pro věci církví a náboženských společností Ministerstvo kultury.

Ještě před vydáním nových „církevních“ zákonů vzniklo v ústředí Státní bezpečnosti (= StB) církevní oddělení. A podobné útvary vznikly v krajích a okresech. Tím vstoupil do církevní politiky nový prvek. StB mohla nejen vyvíjet tlak na politické orgány a ovlivňovat nebo dokonce předurčovat jejich rozhodnutí, nýbrž mohla působit také jako samostatná politická a mocenská síla a mohla uskutečňovat vlastní linii církevní politiky.¹³² A protože v StB převažovali radikálové, projevil se ostřejší kurs už na podzim roku 1948. Mnoho kněží bylo uvězněno z politických důvodů na základě zákona o ochraně republiky za zneužívání kazatelen, údajně rozšiřování protistátních letáků, ukryvání politicky pronásledovaných osob nebo za pomoc při odchodu do exilu atd.¹³³

2.3.1.1 Úkoly okresního církevního tajemníka¹³⁴

Co všechno měli okresní církevní tajemníci v pracovní náplni, lze zjistit z dopisů jim adresovaných od krajských církevních tajemníků a z jejich hlášení zpět svým nadřízeným.¹³⁵ Měli sledovat čtení pastýřských listů,¹³⁶ biskupské a vikariátní oběžníky a později, když už byli biskupové internováni nebo ve vězení, měli sledovat, zda kněží čtou poselství režimem dosazených kapitulních vikářů. Měli sledovat postoje duchovních k politickým událostem, získávat je k účasti na nich, a vůbec k loajálnosti vůči režimu. Proto je měli církevní tajemníci pravidelně navštěvovat a přesvědčovat, aby např. podepsali prohlášení tzv. katolické akce v červnu 1949 a všeobecně ji propagovali mezi věřícími. Měli sledovat, zda kněží četli exkomunikační dekret Sv. stolce, týkající se těch, kdo vědomě podepsali prohlášení KA a zda biskupové exkomuni-

132 Jeden kněz Církve československé husitské mi vyprávěl, že již během studií na Husitské teologické fakultě v padesátých letech musel pravidelně chodit na výslechy na Ministerstvo vnitra, protože ho chtěli získat pro spolupráci. Když pak po prvním roce působení jako kaplan v Pardubicích přišel nepřímo o státní souhlas, pracoval v podniku ŘEMPO a musel se po určitou dobu každou sobotu dostavit přesně ve 12 hod. k výslechu na StB. Jednou za ním ale přišel „estébák“ do zaměstnání. Vedoucí podniku, komunista a bývalý boxer, mu však dal najevo, že na pracovišti je pánem on a že jestli ještě jednou přijde, že ho „vyhodí“. Bylo to snad na základě sympatie vedoucího s oním knězem, který dříve taky boxoval.

133 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 54.

134 Srov. též DEMEL, *Eucharistie a totalita*, s. 63–68.

135 V přehledné formě je to patrné např. ze schématu situační zprávy (příloha č. VIII.), nebo z „Osnovy pro situační zprávy“ z 23. 6. 1955 (příloha č. IX) a z příkladu situační zprávy OCT z ONV Prachatice (příloha č. X).

136 Jako třeba toho, který se měl číst o Božím těle v neděli 19. června 1949 a který je znám jako „Hlas československých biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky“. Srov. SOA T, fond KNV ČB, karta 86, kopie zápisu „Připomínky do porady KCT 11. 11. 1949“ ve složce „Zápisy z porad c.5 KNV 1950“. – Jiný příklad představuje sledování čtení pastýřského listu k 10. výročí osvobození Československa. V dálnopisu z 13. 5. 1955 ukládal Ing. Plíhal ze SÚC všem KCT, aby prostřednictvím OCT zjistili přesně jména kněží, kteří 8. 5. 1955 nečetli společný pastýřský list ordinářů, příp. nesloužili slavnostní Te Deum. Jména měli sdělit do 25. 5. zmocněncům na konsistořích, kteří měli dostat ze SÚC další pokyny. Srov. SOA T, fond KNV ČB, karta 690, sloha církv/1, dálnopisy SÚC 1955-6.

kaci skutečně uplatňovali.¹³⁷ Na podzim 1949 měli církevní tajemníci zjišťovat, jak se kněží staví k připravovaným novým „církevním“ zákonům, měli je získat k účasti na zasedání Národního shromáždění 14. října 1949, kdy byly zákony schváleny, měli zjišťovat, jak kněží přijali první výplatu 1. listopadu 1949, měli se starat o to, aby duchovní poslali prostřednictvím SÚC poděkování vládě za státní plat.¹³⁸ Od zavedení slibu věrnosti k 1. lednu 1950 měli sledovat, zda kněží slib složili a zda přitom měli nějaké připomínky. Měli sledovat, zda biskupové a ordináři respektují nové „církevním“ zákony a překládají duchovní teprve po získání státního souhlasu k tomu, což už ostatně sledovali i před jejich vydáním.¹³⁹ Při přípravě založení kněžské mírové organizace měli získávat kněze k účasti na přípravných sjezdech a k účasti v organizaci.¹⁴⁰ Před chystanou likvidací klášterů v dubnu 1950 měli pořizovat soupis majetku klášterů a osob v nich přebývajících, měli sledovat charitní domovy a jejich obyvatele. Úkolem OCT bylo např. též sledování ohlasu na „Číhošský zázrak“ a na promítání filmu o něm¹⁴¹ a na proces s církevní hierarchií.¹⁴²

Pokud jde ještě o politické postoje duchovních, bylo po smrti Stalina a Gottwalda sledováno, jak se připojili k projevům státního smutku. Pokud šlo o úmrtí Stalina, psal OCT z ONV J. Hradec, že na jeho okrese nekonal žádný ř.k. duchovní „smuteční bohoslužbu“ za Stalina. Konala se jen v Husově sboru CČS v J. Hradci v neděli 8. 3. 1953. O téže neděli obešel tento OCT kněze, aby v pondělí 9. 3. 1953 skončili bohoslužby nejpozději v 7.30 hod., aby se věřící od 8.00 mohli účastnit smuteční tryzny, při které byl vyslán projev Zápotockého.¹⁴³ Pokud

137 Srov. např. *SOA T*, fond KNV ČB, karton 365, sign. 290.3: zápis ze schůze c.5 v Trhových Svinech 26. 2. 1951, č.j. I/4-290/3-26/2-51-107.

138 Např. rada ONV Třeboň se 10. 11. 1949 uradila, aby poděkování duchovních církve římskokatolické, vyslovené na vikariátní poradě 9. 11. 1949, bylo oznámeno v tisku i rozhlase, neboť dle sdělení kultového referenta „se duchovní proti uveřejnění nestavěli“. Srov. *SOA T*, fond KNV ČB, karton 86, dopis „kultového referenta“ kultovému odd. KNV ČB „na vědomí“ z 10. 11. 1949, příloha č 4.

139 Srov. *SOA T*, fond KNV ČB, karton 87, sign. 371.2, hlášení ONV Kaplice na kultové odd. KNV ČB z 6. 10. 1949, zn. 371/49, hlášení se týkalo „Změny v duchovních správách od 14. 6. 1949“.

140 Srov. *SOA T*, fond KNV ČB, karton 87: sjezd duchovních v Hořicích pod Krkonošemi 7. 5. 1950, srov. situační zpráva OCT z ONV Týn n. V. z 9. 5. 1950, zn. 370/5-50-I, s. 2.

141 Srov. *SOA T*, fond KNV ČB, karton 86, situační zpráva církevního odd. ONV Prachatice pro období od 1. 4. do 15. 4. 1950, zn: 69/370-16.4.50-I /5. V ní se uvádí, že film „velice zapůsobil na věřící v nazírání na duchovní a politiku Vatikánu“. Na 1. Máje 1950 ve Vodňanech byl číhošský zázrak karikován na alegorickém voze: dráty spojující na symbolické mapě Číhošť, Vatikán a USA pohybovaly stále křížkem; dále byl někdo na voze převlečen za kněze a udílel požehnání věřícím před ním klečícím v lavici. Věřících v průvodě se to dotklo a jejich jménem pak vyjádřil stížnost na ONV Vodňany administrátor Fr. Srubek. Srov. hlášení OCT Vodňany z 2. 5. 1950, č.j. 92/dův.-1950. – Pozn.: Srubek tehdy spravoval Vodňany z Chelčic, odkud byl pak biskupem přeložen do Rudolfova.

142 Srov. *SOA T*, fond KNV ČB, karton 86: pokud šlo o proces v r. 1950, srov. např. hlášení OCT z ONV Prachatice, zn. 518/370-16/12-50-I/5. Ohledně procesu se slovenskou hierarchií v r. 1951 (včetně biskupa Vojtašáka) srov. např. hlášení OCT z ONV Č. Krumlov ze 17. 1. 1951, zn. I/IV-290.3.23/1.1951, kde se píše o rozhovoru OCT s třemi kněžími, kteří odsoudili zločiny hierarchie.

143 Srov. *SOA T*, fond KNV ČB, karton 363, sign. 290.2, hlášení z 10. 3. 1953 (zn. neuved.).

šlo o úmrtí Gottwalda, sledoval např. OCT z ONV Písek, zda kněží v den pohřbu Gottwalda (19. 3. 1953) od 12.00 hod. do 12.15 hod. vyzváněli, zda konali „smuteční bohoslužbu“, zda se účastnili smuteční tryzny a zda podepsali na MNV kondolenční arch a vyvěsili smuteční vlajku. Celkově OCT shrnul, že se ř.k. duchovní z vlastní iniciativy o úmrtí Stalina a Gottwalda nezmínili a doporučení kapitulní konsistoře o konání „smuteční bohoslužby“ uposlechli jen někteří.¹⁴⁴

Vždy byly sledovány postoje duchovních k volbám. Např. ze zpráv OCT o volbách do národních výborů v roce 1954 vyplývá, že duchovní byli sledováni, zda nejednají rušivě proti předvolební kampani (v tom směru byli kněží ze strany OCT přímo varováni, aby nic takového nepodnikali).¹⁴⁵ Zvláště bedlivě byli sledováni „reakční“ kněží, jak o tom svědčí „průzkum farností“ např. v obcích Choustník a Zálší na okrese Soběslav.¹⁴⁶ Sledovalo se též, jak se duchovní staví k předvolebním schůzím a zda se jich účastní.¹⁴⁷ Podobně tomu bylo i na okrese Písek. Tamní OCT psal, že za účelem sledování přednesu pastýřského listu k volbám byly v součinnosti s StB 9. května 1954 do všech ř.k. kostelů vyslány „spolehlivé ženy“. A dále poznamenal, že nikdo z kněží nenarušil volby, ne sice z lásky k režimu, ale z „uvědomění si železné nutnosti a následků, které by jim bylo očekávat, kdyby se jasně postavili mimo“.¹⁴⁸

A tak mohl KCT z KNV ČB na závěr své osmistránkové shrnující zprávy napsat, že z církevně politického hlediska lze vyjádřit spokojenost s účastí duchovních ve volbách do NV. Sice mnoho nepomáhali, ale volby veřejně nenarušovali a nijak neškodili. K volbám šli všichni. Dokonce dva duchovní Církve československé a jeden z náboženské společnosti Unitářů byli zvoleni do NV, z ř.k. duchovních nekandidoval nikdo, ale čtyři kněží byli ve volebních komisích. Dále ale KCT uvádí, že mnohem horší to bylo u řeholnic. Z 212 řeholnic v kraji nešlo volit 99, a to převážně boromejky. Příkládal to tomu, že jim byla věnována malá pozornost; teprve posledních čtrnáct dní před volbami je navštívil kdekdo. V souvislosti s nadcházejícími

144 Srov. *tamtéž*, hlášení z 22. 3. 1953, zn I-290.3-22/3.53.

145 Srov. *tamtéž*, „průzkumy farností“ od OCT z ONV Týn n. V. z února 1954; „průzkum farností“ Bechyně a Chrástany z 20. 2. 1954.

146 Srov. *tamtéž*, hlášení z 30. 3. 1954, zn I/3-290.3-30/3-54.

147 Srov. mimořádné hlášení předsedy JeNV ČB z 16. 4. 1954, zn 290/4-15-4-1954, in *SOA T*, fond KNV ČB, karton 366, sign. 290.3.

148 Srov. hlášení OCT z ONV Písek ze 14. 5. 1954, zn I-290.4/54, in *SOA T*, karton 366, sign. 290.3. – Pastýřský list k volbám do NV r. 1954 se měl číst o dvou nedělích před volbami (9. a 16. 5.). Na okr. ČB jej nečetl jen administrátor farnosti Hosín. Někde se ale stalo, že lidé při čtení pastýřského listu odcházeli na protest z kostela se slovy, že si o volbách mohou přečíst v Katolických novinách nebo vůbec v novinách. Srov. *SOA T*, karton 366, sign. 290.3 (blíže neuvedeno). – A jak důkladně byli duchovní sledováni při samém volebním aktu, svědčí zpráva OCT z ONV Týn n. V. ze 17. 5. 1954, zn I/3-290.4-17/5-54 o tom, jak volil Lála, administrátor na Bílé Hůrce: „... podle chování za plentou lze soudit, že provedl na kandidátce MNV nějaký škrt (řukla tužka při odkládání), ale nikoliv více škrtů (bylo tam 10 kandidátů), protože se tam dlouho nezdržel“. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 366, 290.3.

volbami do Národního shromáždění viděl na církevně politickém úseku nutnost plně využít služeb loajálních duchovních, neustále spolupracovat s církevními hodnostáři, aby působili na duchovní, mít vikáře k tomu, aby cítili větší zodpovědnost za duchovní ve svých vikariátech. Dále viděl KCT jako důležité zvát k pohovorům na konsistoř, na KNV a ONV všechny, kdo stojí stranou a jsou rozkolísaní a „*tvrdě postupovat proti reakčníkům*“. Mělo by se též věnovat více pozornosti řeholnicím, které volily a měly by se „*diferencovat od reakčních*“.¹⁴⁹

V době zakládání JZD byli duchovní též sledováni, jak se k této otázce stavějí a jaký mají vliv v obci. Zajímavě si počínal kněz Pouzar, který působil v Dolních Slověnicích. Ten se v JZD angažoval natolik, že tam snad i vedl účetnictví, takže OCT poznamenal, že se JZD udrželo asi jen díky jemu. Proto mu toleroval, že si na sv. Annu pozval dokonce dva kněze. V té souvislosti si posteskl: „*Slověnice budou religiozitou zamořeny ještě hodně dlouho. Nelze však v tom v současné době nic dělat. Družstvo pod radou Pouzara klope a neradi bychom si to tam nějak nabourali, když víme, co to dá práce jinde, abychom zachovali dobrý chod družstva*“.¹⁵⁰

OCT měli též pořizovat charakteristiku duchovních a jejich kádrový posudek pro KNV a SÚC, na základě kterého byli zařazeni do jedné ze čtyř kádrových tříd (v I. třídě byli např. „vlastenečtí“ kněží, ve IV. třídě byli „reakcionáři“).

Důležitou oblastí sledování byla liturgie. S pomocí církevních důvěrníků měli sledovat zejména obsah kázání¹⁵¹ a zda se kněz zmiňoval též o významných výročích¹⁵² a politických událostech, zda kázal o Velikonocích a při jiných příležitostech o míru, zda vybízel k účasti na zemědělských a jiných brigádách. Např. František Lála, v letech 1971–1993 děkan ve far-

149 Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 366, sign. 290.3.

150 SOA T, karton 691, situační zpráva OCT z ONV Třeboň za červenec 1956 z 6. 8. 1956. – Později se však Pouzar vyslovil o nějakém filmu promítaném ve Slověnicích, že je protináboženský. Vyšetřovala to StB a říkalo se, že mu hrozí zavření. Pouzar se pod vlivem toho úplně přestal starat o družstvo. Intervenovali za něj kněží i družstevníci. Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 691, hlášení OCT z ONV Třeboň z 11. 3. 1957.

151 Tak např. OCT z ONV Týn n. V. dne 18. 7. 1949 (č.j. neuvedeno) psal: „Každou neděli navštěvuji, vždy v jiném kostele bohoslužby, abych se osobně přesvědčil o kázáních, jak jsou zaměřena a jak věřící tyto sledují“. SOA T, fond KNV ČB, karton 86, „Přípomínky do porady KCT 11/11/1949“ ve složce „Zápisy z porad c.5 KNV 1950“. – Dále např. OCT z ONV Vodňany ve zprávě z 31. 5. 1951, zn. I/4-290.4-31.5.51-C/2d psal, že děkan Jan Švec měl při bohoslužbách „ostře zaměřené politicky pobuřující kázání proti režimu“ a že případ byl nahlášen StB a KNV. – V pozdějším hlášení z 29. 6. 1951, zn. I/4-290.4-29.6.51-30/D, si tentýž OCT stěžoval, že se s případem nic nedělá, že Švec dosud nebyl přeložen a že zatím věřící podnikají podpisovou akci, aby Švec zůstal. Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 365, sign. 290.3

152 Tak např. při celostátních oslavách 5. výročí bitvy u Dukly ve dnech 2. 10.–9. 10. 1949 bylo požadováno, aby duchovní všude sloužili „*slavnostní bohoslužby na paměť dukelského vítězství a vzpomněli při nich všech padlých bojovníků u Dukly. V promluvě konané téhož dne (2. 10.) nechť je zhodnocen význam dukelského vítězství pro osvobození našich národů ze jha ďábelské moci nacismu a fašismu a pro vítězství pravdy a vzpomenu utrpení a obětí, jež stálo vydobytí naší svobody*“. Dále bylo požadováno, aby se 2. října ve všech kostelech vyzvánělo od 11,30 hod. do 12,00 hod. In SOA T, fond KNV ČB, karton 84, dopis z Biskupské konsistoře v Č. Budějovicích z 15. 9. 1949, č.j. 5829/49, rozesílaný zmocněncem MŠVU Josefem Nožičkou všem duchovním správcům.

nosti sv. Mikuláše v Českých Budějovicích, uvádí, že po dobu několika let byli denně dva muži přítomni jeho mši v katedrále v 8 hod. ráno. Stávali vzadu ve výklenku zdi a po promluvě vždy hned odešli. A přišli ještě několikrát i po 17. listopadu 1989.¹⁵³

Církevní tajemníci měli pro zprávy o „stavu religiozity“ pořizovat statistiky o účasti na bohoslužbách (zejména o Vánocích a Velikonocích), jaká je přítom účast mládeže, kolik je ministrantů, apod. Později měli sledovat a zajistit realizaci nařízení, že se liturgie smí odehrávat jen v prostoru kostela, což se týkalo zejména slavnosti Velikonoc, Božího těla a poutí. Všechna tato opatření měla nakonec vést k stálému „omezování bohoslužeb všech církví“, jak přiznává OCT z ONV ČB ve svém plánu na I. čtvrtletí 1955.¹⁵⁴

Důležitým úkolem OCT bylo samozřejmě sledování samotných duchovních: kam jezdí, s kým se stýkají, kdo za nimi chodí či přijíždí (měli zaznamenávat i SPZ vozidel parkujících u fary¹⁵⁵). Tak např. „kultový referent“ z ONV Třeboň uvádí, že zařídil sledování Aloise Střelečka, děkana v Lišově.¹⁵⁶ Duchovní o tom samozřejmě věděli a tak není divu, že se např. administrátor Kubát z Kovářova ptal OCT z ONV Milevsko „proč jsou kněží tak sledováni, každá jejich činnost“, když jej 30. 3. 1952 navštívil, aby zjistil jeho reakci na odvezení biskupa Hloucha z diecéze. Na to mu církevní tajemník odpověděl: „... dnes se sleduje každý občan, zda pomáhá nebo brzdí budování socialismu“.¹⁵⁷ K tomu lze uvést jako další příklad i reakci administrátora Benháka v Bechyni. Ten, když při večerní bohoslužbě v Senožatech 9. 5. 1951 zaregistroval přítomnost pozorovatele, řekl: „Pomodleme se za ty, kteří přišli, aby se nemodlili...“.¹⁵⁸

K povinnostem OCT také patřilo, pořizovat různé náboženské statistiky: počet účastníků bohoslužeb, počet výstupů z církví, příp. přestupů z jedné církve do druhé,¹⁵⁹ statistiky náboženského vyznání, statistiky náboženských úkonů (křty, svatby, pohřby) a statistiky ohledně účasti dětí na výuce náboženství (a přitom spolupracovat s učiteli na trvalém snižování počtů přihlášených dětí).

153 Srov. odpověď kanovníka Lály na otázku č. 7 v dotazníku „Otázky ohledně omezování svobody slavení liturgie ze strany církevních tajemníků“ (formulář dotazníku: příloha č. XIX). Osobní archiv autora.

154 Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 363, sign. 290.2, hlášení z 30. 12. 1954.

155 Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 84, hlášení kultového referenta ONV Třeboň ze 7. 11. 1949, č.j. IV/370/7/11-49, příloha 1.

156 Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.4 /12/, hlášení z 1. 9. 1949.

157 SOA T, fond KNV ČB, karton 365, sign. 290.3, hlášení ze 17. 4. 1952, zn. 290/3-317.4.52/148.

158 SOA T, fond KNV ČB, karton 699, sign. církv/11: „vysvětlení“ OCT k Benhákově dopisu z 30. 9. 1958, ve kterém Benhák reagoval na pohovor, vedený s ním na konsistoři v ČB 23. 9. 1958 a který adresoval ministru školství a kultury, a jeho kopie zaslal předsedovi KNV, předsedovi Celostátního mírového výboru katolického duchovenstva a kapitulní konsistoři. Benhák touto publicitou chtěl zabránit svému přeložení do jiného okresu. Ale nezabránil, nakonec byl zatčen a uvězněn.

159 Srov. oběžník SÚC z 31. 12. 1952 č.j. 290.1/52-I/1-Č, kde se odvolává oběžník SÚC z 28. 11. 1952 č. 290.1/52-.I/1-Č a znovu se potvrzuje, že ohlašování výstupů a přestupů z církví zásadně zůstává u OCT. In SOA T, fond KNV ČB, karton 365, sign. 290.3.

A vůbec bylo základním úkolem církevních tajemníků, být převodovou pákou komunistického režimu při trvalém potlačování náboženského života. Že tomu tak bylo, potvrzuje nepřímou i zjištění OCT z ONV Týn n. V. při jeho „průzkumu“ ř.k. farnosti Týn n. V. „*Věřící nejsou spokojeni s dosavadní státní církevní politikou zatlačování náboženství z veřejnosti do kostelů a rodin, nevyskytl se však žádný případ veřejné kritiky, jen v soukromých rozhovorech (to) dávají najevo a to i mnozí příslušníci KSČ*“.¹⁶⁰ Podobně se OCT tohoto okresu vyjádřil i ve zprávě o „průzkumu“ ř.k. farnosti Purkarec, kde jako důvod nespokojenosti věřících uvádí omezování vyučování náboženství ve školách, odstranění křížů ze škol,¹⁶¹ omezování slavení Božího těla, Vzkříšení, omezování konání procesí.¹⁶²

K uvedeným povinnostem přibyla OCT po změně systemizace v roce 1955¹⁶³ ještě práce kádrového a zemědělského referenta a tak se lze setkat i s naříkáním OCT na přemíru jiné práce, kvůli které nestačí sledovat církevně politickou situaci ve farnostech. Svědčí o tom i výňatek ze zprávy českobudějovického KCT, adresované Dr. Bolinovi na SÚC o práci OCT v kraji ČB: „*Všichni OCT od systemizace měli malou možnost věnovat se plně církevní politice. Kádrová agenda, která byla na okresech zanedbaná, byla přenesena na OCT a její uspořádání dalo OCT hodně práce. Od července dostali všichni OCT přiděleny vesnice, kde zajišťují úkoly ještě dnes. Pochopitelně, že po celou tuto dobu pracovali na církevním úseku velmi málo a to pouze administrativně a k duchovním se prakticky nedostali. Ani v době při přihlašování dětí do náboženství nebyli uvolněni, ač o tom bylo jednáno na příslušných místech. Jak pracovali na církevním úseku je vidět z toho, že v měsíci srpnu zaslali 7 situaček, za září dokonce pouze 5*“.¹⁶⁴ Přitom okresů, tedy i OCT bylo tehdy v kraji patnáct!

160 SOA T, fond KNV ČB, karton 363, sign. 290.2, zpráva o „průzkumu“ ze 17. 2. 1954.

161 Podle zpráv OCT proběhlo odstraňování křížů někde poměrně v klidu, jinde vyvolalo i velký rozruch. Tak KCT ČB ve zprávě ze 14. 9. 1951, zn. 290.4-14/9-51-I/4, mluví o tom že nejvíce rozčeřila hladinu událost odstranění křížů ze škol, přičemž bylo postupováno netakticky, když kříže byly jednoduše odstraněny na celém okrese bez ohledu na konkrétní situaci. – OCT z ONV Písek v hlášení za září 1951 (příloha 1), zn. I/4-290.4-4/10.51, psal, že v tabákové továrně v Písku musel být znovu zavěšen kříž odstraněný v srpnu. – CT JeNV ČB psal 31. 10. 1951 v hlášení zn. 290/4-31.10.-51, že v Kamenném Újezdě a Chotýčanech byla znovu rozvířena otázka vrácení křížů do škol. Všechny předchozí zprávy in SOA T, fond KNV ČB, karton 365, sign. 290.3. – Otázkou křížů ve školách se zabýval KCT ČB ještě ve „Zprávě o stavu religiozity kraje a návrhu na její ovlivnění“ z 20. 5. 1952, zn. j. 291.0-20.V.52 (s. 5). Nezdá se mu správně odstraňovat kříže v souvislosti s malováním nebo během prázdnin. „*Je nutno mluvit s lidmi... přesvědčit rodičovské sdružení... Bude-li zde nesouhlas a nepodaří-li se snést tolik argumentů, aby lid sám dal návrh na odstranění křížů, pak je ponechat*“ . – Kupodivu ještě r. 1952 v Kostelci a dalších šesti obcích okresu Týn n. V. nebyly kříže ze škol odstraněny. Srov. zápis z porady koordinační komise ONV Týn n. V. z 3. 11. 1952 o plnění úkolů akčního plánu usneseného na poradě koordinační komise 31. 7. 1952. Obě předchozí zprávy in SOA T, fond KNV ČB, karton 364, sign. 290.2.

162 Srov. *tamtéž*, zpráva o „průzkumu“ z 15. 2. 1954.

163 Nepodařilo se mi zjistit, zda šlo o změnu trvalou nebo jen na čas.

164 SOA T, fond KNV ČB, karton 703, sign. cír/14, zpráva z 16. 11. 1955, zn. cír. 3/55.

Po zrušení SÚC a vytvoření SPVC při MŠK roku 1956 přešly na OCT ještě tyto kompetence (hospodářské zde neuvádím):

- udělování státního souhlasu k výkonu soukromých mší dle § 16 vládního nařízení č. 219–223/49 Sb. duchovním mimo duchovní správu,
- udělení státního souhlasu k duchovenské činnosti laických kazatelů a „předčítatelů“ nekatolických církví,
- povolování výpomoci v duchovní správě penzistům nebo duchovním, kteří nejsou v aktivní službě a kterým nebyl odňat státní souhlas,
- povolování tisku textů upomínkových obrázků apod. při životních jubileích, úmrtích a jiných významných událostech ze života církevních osob,
- udělení souhlasu k vydávání rozmnožených pastoračních a jiných oběžníků náboženských obcí, nepřesahují-li rámec okresu,
- a do kompetence OCT spadalo také schvalování výpomoci duchovních v jiné farnosti při různých příležitostech.¹⁶⁵

2.3.1.2 Úkoly krajského církevního tajemníka

Celkově vzato spočívala úloha KCT v tom, aby přenášel úkoly státní církevní politiky ze SÚC na okresní církevní tajemníky a koordinoval jejich práci. V přehledné podobě lze získat představu o kompetencích a povinnostech KCT z jedné zprávy z roku 1954, nazvané „Úkoly odboru pro věci církevní“.¹⁶⁶ Podle ní krajský církevní tajemník:

- řídí práci OCT a koná s nimi pravidelné porady (pečuje o jejich politický a odborný růst a také je kádruje),
- schvaluje zřízení a změny náboženských obcí v kraji, změnu hranic farností, náboženských obcí, sborů, děkanátů, seniorátů,
- uděluje a odmítá státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti,¹⁶⁷
- ustanovuje učitele náboženství a dozírá na vyučování náboženství,
- koná besedy s učiteli náboženství,

165 Srov. odpověď (zn. cír. 50/57) odboru pro věci církevní rady KNV ČB církevnímu tajemníkovi ONV Týn n. V. z 13. 2. 1957, in *SOA T*, fond KNV ČB, karton 703, sign. cír. 14.

166 Srov. *SOA T*, fond KNV ČB, karton 703, sign. cír. 14, zpráva zn. 3/291.0-29/6-54 z 29. 6. 1954.

167 Po zrušení SÚC r. 1956 a vytvoření SPVC bylo navrženo, aby KCT nemusel žádat od nadřízených orgánů souhlas pro odnětí státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti. Srov. dopis (ještě s hlavičkou SÚC) ze 4. 7. 1956, zn. cír. 3/56, in *SOA T*, fond KNV, karton 703, sign. cír. 14.

- sleduje činnost řeholnic v nemocnicích a charitních ústavech,
- koná konference s duchovními všech církví (též je osobně pokud možno pravidelně jednotlivě navštěvuje),
- spolupracuje s konsistoří a církevními hodnostáři a usměrňuje je,
- usměrňuje církevní slavnosti, jako poutě, „vzkříšení“, Boží tělo apod.,
- spolupracuje s osvětou; přednáší jako člen společnosti pro šíření věd a politických nauk,
- vypracovává měsíční situační zprávy pro SÚC,
- vyřizuje běžné věci,
- dohlíží na užívání kostelů a hřbitovů,¹⁶⁸
- sleduje charitativní činnost církví a náboženských společností a jejich složek,
- schvaluje dispozici s byty v církevních budovách,
- přijímá slib věrnosti duchovních I. a II. stupně,
- vypracovává krajské přehledy o religiozitě a zprávy o církevně politické situaci v kraji a návrhy opatření pro SÚC,
- zajišťuje plnění církevně politických a budovatelských úkolů ze strany církví,
- vede kádrovou evidenci duchovních, laických církevních osob a učitelů náboženství,
- uděluje souhlas k majetkovým dispozicím církví s částkou nad 100 000,- Kčs a dobou závazků 25 roků, eviduje církevní majetek a koná dozor nad jeho správou, jeho používáním a zatížením (schvaluje nájemní smlouvy),
- a pokud jde o hospodářské úkoly, sestavuje krajskou rozpočtovou kapitolu „věci církevní“, sestavuje plán investic, generálních oprav, údržby a hmotného zásobování, přiděluje státní příspěvek na opravy církevních objektů a kontroluje hospodaření církví.

Po zrušení SÚC a vytvoření SPVC při MŠK v roce 1956 došlo k přenesení některých dalších kompetencí na odbory pro věci církevní KNV:¹⁶⁹

- udělování souhlasu ke zřizování nových míst pro duchovní v dohodě s finančním odborem rady KNV s tím, že MŠK bude pouze odvolací instancí,
- udělování souhlasu ke zřizování nových farností a náboženských obcí s tím, že MŠK bude pouze odvolací instancí,

168 Tento a následující úkoly pocházejí z neoznačeného cyklostylovaného listu „Heslovitá funkční náplň odboru pro věci církevní rady KNV“.

169 Srov. dopis (ještě s hlavičkou SÚC) adresovaný Radě KNV ČB (odbor organizační a kontrolní) z 31. 10. 1956 (spisová zn. neuvedená), in *SOA T*, fond KNV ČB, karton 703, sign. církv/14.

- udělování souhlasu ke zřizování a rušení kaplí, příp. jejich použití k jiným náboženským účelům,
- udělování souhlasu k zřizování nových bohoslužebných místností, pokud se nejedná o stavbu nových objektů.¹⁷⁰

2.4 Církevně politická situace po vydání „církevních“ zákonů do roku 1953

Po zákonodárné stránce představovaly nové „církevní“ zákony jakési vyvrcholení úsilí režimu zajistit diktaturu proletariátu v Československu „na věčné časy“.¹⁷¹ Přesto však bylo nemálo těch, co si stále ještě mysleli, že něco tak absurdního jako je režim nastolený Únorem, nemůže dlouho existovat.¹⁷²

Nové „církevní“ zákony zajišťovaly státu téměř totální moc nad církvemi. Zavedením předběžného státního souhlasu a slibu jako podmínky pro vykonávání duchovenské služby rozhodovaly státní orgány o tom, kdo bude ustanoven biskupem či kapitulním vikářem, kdo bude vikářem či děkanem, který duchovní, a zda vůbec, bude kde farářem či administrátorem. Díky instituci státního souhlasu byli duchovní vydáni na pospas libovůli státních úředníků. A tak hrozba odnětí státního souhlasu, kterou velice často operovali církevní tajemníci, patřila k běžným nástrojům církevní politiky. Zákon č. 218/1949 Sb. pamatoval v § 13 i na trestní postih. Kdo se jednáním nebo opomenutím provinil proti ustanovením zákona, dopustil se správního přestupku a mohl být postižen pokutou do 100 000 Kčs, nebo v případě nedobytnosti pokuty vězením do šesti měsíců. Tento paragraf byl uplatňován jak proti biskupům, kteří odmítali složit slib a ustanovovali kněze v duchovní správě bez žádosti o státní souhlas pro ně, tak proti

170 Dále následovaly hospodářské věci, které neuvádím.

171 Výraz pochází z Gottwaldova hesla „Se Sovětským svazem na věčné časy a nikdy jinak“.

172 Snad jaksí úsměvně to dokládají i názory studenta II. třídy reálného gymnázia v Táboře Františka Dubovského, bydlícího v klášteře těšitelů v Klokotech, které na něm z navedení církevního referenta ONV Tábor vyzvídal jeho spolužák, aby se zjistilo, jaký postoj zaujímá Dubovský k lidově demokratickému zřízení. Některé otázky a odpovědi: Na otázku, čím se chce zabývat po studiích, Dubovský (= D) odpověděl, že chce jít do semináře. „Co když do té doby bude církev katolická vinou biskupů, kteří nesloží slib, postavena mimo zákon“? D: „Budu studovat soukromě“. „Co říkáš novým církevním zákonům“? D: „Je to šikovně nalíčeno, aby stát měl v moci církev“. „Jak dlouho myslíš, že bude trvat tento režim“? D: „Hitler říkal, že nacismus bude trvat 20 let a trval 6 let. A komunisti říkají, že bude trvat na věky, tak to praskne určitě dříve než nacismus“. „Myslíš, že budou představení katolické církve skládat slib“? D: „V takovém znění, jak si ho udělal Nosek, ne“. „Co zamýšlí katolická církev? Myslíš, že půjde do podzemí“? D: „To myslím. Bude to podle Petra Zenkla svaté podzemí“. (Pozn.: Nosek byl v té době ministrem vnitra a Zenkl byl před Únorem předsedou národně socialistické strany a místopředsedou vlády). Protokol byl sepsán 23. 11. 1949 na OV KSČ v Táboře a byl jako příloha odeslán s dopisem zn: 371-127-IV-49/Ku. dne 24. 11. 1949 na kulturní oddělení KNV ČB a na SÚC. In: SOA T, fond KNV ČB, karton 85, sign. 370.4. – Ředitel školy pak žáka vyloučil ze studia a to i přes zákrok církevního referenta a StB, kteří ho chtěli využít pro získávání informací o dění v klášteře v Klokotech. Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 85, sign. 370.4, hlášení zn. 370-150/49-IV Ku.

takto ustanoveným kněžím¹⁷³. Později bylo v novele trestního zákona č. 86/1950 Sb. takové jednání v § 173 a § 174 nazváno „*mařením (státního) dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi*“ a mohlo být trestáno až pěti lety vězení.

Po vydání „církevních“ zákonů se biskupové snažili, aby jejich aplikace nevedla k rozdělení kněží a chtěli zajistit jednotný postoj kněžstva k přijetí či nepřijetí státního platu a s tím spojeného slibu věrnosti (od ledna 1950).¹⁷⁴ V instrukci adresované kněžím se nakonec vyslovili, že přijetí nově upraveného platu od státu nebude proti svědomí a že slib věrnosti mají skládat s dodatkem formulovaným biskupy, že se stanoveným slibem vážou „*pokud to není v rozporu s božskými a církevními zákony a přirozenými právy člověka*“ (možnost připojit tento dodatek však kněžím většinou nebyla při podepisování slibu dána). Třetí bod instrukce vyjadřoval ochotu jmenovat kněze jako zástupce do církevních oddělení národních výborů, taková účast ale není dovolena bez souhlasu ordináře.¹⁷⁵

Stát však vydáváním dalších zákonů stále více omezoval společenský vliv církví: od 1. ledna 1950 byly zavedeny povinné státní sňatky a k témuž datu přešlo vedení matrik z farních úřadů na národní výbory. Poté následoval výnos ministerstva vnitra z 16. března 1950 o úpravě církevních a náboženských shromáždění. Podle něho se mohlo konat shromáždění pod širým nebem jen s předchozím souhlasem NV a shromáždění v uzavřených místnostech musela být hlášena NV tři dny předem. Ze žádání o souhlas byla vyňata jen shromáždění v kostele. Jinak se musel žádat souhlas i pro konání všech schůzí a porad kněží, vikářů a biskupů. Dnem ustanovení SÚC uložilo ministerstvo vnitra povinnost předkládat všechny pastýřské listy, instrukce, oběžníky, letáky, obrázky, tiskoviny či rozmnoženiny určené kněžím či jiným osobám ke schválení příslušným národním výborům. Tím byla završena cesta k dosažení úplné cenzury i úředního církevního tisku.¹⁷⁶

173 Kněží, kteří byli takto ustanoveni po vydání „církevních“ zákonů, nebyli pozváni ke složení slibu věrnosti v lednu 1950, byl jim zastaven plat a když ani potom nepožádali dodatečně o státní souhlas, byli uvězněni v internačním táboře. Nejznámějším případem neposlušnosti nových „církevních“ zákonů je ustanovení kapitulního vikáře v diecézi Banská Bystrica po úmrtí biskupa A. Škrábika 8. 1. 1950. Kapitula zvolila 13. ledna kapitulním vikářem Daniela Briedoně. Ten ale v řádné lhůtě a řádnou formou nepožádal SÚC na Slovensku o státní souhlas. Po uplynutí zákonné lhůty jmenoval 10. února SÚC v Bratislavě kapitulním vikářem Jána Decheta. Briedoň den předtím poslal žádost o souhlas na SÚC a 11. února se funkce vzdal. Biskupové Decheta neuznali a napsali tři pastýřské listy, kde označili jeho jmenování za hrubé porušení ústavy a práv církve. Vláda na to reagovala vyhrůžkami, a to proto, že chtěla prosazením ustanovení „církevních“ zákonů demonstrovat svou moc (viz dopisy kněžím v přílohách č. IV a č. V. A tak Dechet s podporou vlády vykonával úřad i přesto, že jej Vatikán za přijetí úřadu od světské moci exkomunikoval. Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 109.

174 Do té doby kněží pobírali kongruu, která byla ustanovena jako příplatek státu na výživné duchovních v rakousko-uherské monarchii v r. 1885; zvýšena byla za první republiky r. 1920.

175 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 104–105.

176 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 112.

2.4.1 Další mocensko-administrativní opatření proti církvi

Přestože režim dostal církve a náboženské společnosti vydáním „církvních“ zákonů v roce 1949 do naprostého područí státu, podnikal další drastické mocensko-administrativní zásahy proti katolické církvi.

2.4.1.1 Izolace biskupů

Už před vydáním „církvních“ zákonů byla uvalena izolace na některé biskupy. Proč se vlastně stát hned nerozhodl pro konání soudních procesů s biskupy, když někteří z nich očekávali své zatčení již v létě 1949 a namísto toho se rozhodl pro jejich izolaci? Jednak „*nechtěl udělat z biskupů mučedníky*“ a jednak od toho odrazoval velký mezinárodní ohlas procesu s kardinálem Mindszentym v Maďarsku. Vláda místo soudních procesů nejprve zvolila izolaci biskupů, kterou používala diferencovaně podle toho, jak byli ordináři aktivní a jaký poměr měli k režimu. Izolace spočívala jednak v omezení pohybu biskupa a jednak v internaci jeho spolupracovníků. Tato opatření podstatně omezovala, pokud vůbec neznemožňovala výkon úřadu. Nejprve byla izolace uplatněna u nejodbojnějšího biskupa Berana, a to od slavnosti Božího těla 19. června 1949, když už 14. června byl dosazen do konsistoře zmocněncem ministerstva školství a 15. června po domovní prohlídce StB byl zatčen arcibiskupův sekretář Dörner. Beran byl držen v izolaci na pražském arcibiskupství až do 7. března 1951,¹⁷⁷ kdy byl transportován do Roželova u Rožmitálu v okrese Blatná, do jednoho z letních sídel pražských arcibiskupů. Internace se rovnala vlastně věznění, neboť zde byla uplatňována většina ustanovení vězeňského řádu.

O uložení izolace arcibiskupu Matochovi rozhodlo vedení KSČ 22. srpna 1949, ale ještě na jaře 1950 se mohl poměrně volně pohybovat, i když za doprovodu příslušníka StB. Od Květné neděle 1950 byla Matochova izolace zostřena, koncem června 1950 byli zatčeni jeho nejbližší spolupracovníci, kněží Ryška a Prášek. Velmi přísná izolace byla u něj od července 1954 až do jeho smrti 2. listopadu 1961. Nesměl mít telefon, radiopřijímač, neměl ani přístup k části osobní knihovny. V předpokoji se střídali hlídači, kteří ho doprovázeli na každém kroku. Po celou dobu byl izolován v arcibiskupské rezidenci v Olomouci.¹⁷⁸

Trochtu postihla stejná opatření jako Berana 20. června 1949. V únoru 1950 schválila církevní šestka při ÚV KSČ další opatření, která postihla spolupracovníky některých biskupů.

A v květnu 1950 byli zcela izolováni biskupové Hlouch a Skoupý, v červnu postihla izolace další biskupy na Slovensku. A v červenci, po velehradské konferenci, byla izolace dále

¹⁷⁷ Srov. *Velká mše*, s. 257. Toto datum je uvedeno na základě osobních poznámek arcibiskupových.

¹⁷⁸ Srov. VAŠKO, *Neumlčená II*, s. 178–179.

zostřena. Až na dvě výjimky se všichni biskupové nacházeli v izolaci ve svých sídlech. Po izolaci biskupů začal SÚC organizovat konference kapitulních a generálních vikářů. První byla svolána na 15. února 1951.¹⁷⁹

Aby biskupové byli izolováni i od ústředí katolické církve, začalo se připravovat faktické přerušení diplomatických styků s Vatikánem, ke kterému došlo vyhoštěním vatikánského diplomata Ottavia de Livy, který musel opustit ČSR 19. března 1950 (viz odst. 2.1.1.1).

Když první izolovaní biskupové nemohli vykonávat svůj úřad, jmenoval Vatikán náhradní hierarchii. V prvních třech případech to učinil ještě více méně veřejně, ale když režim proti nově jmenovaným zasáhl, byla další jmenování tajná.¹⁸⁰

Ve vzniklé těžké situaci církve byly některým biskupům již na podzim 1949 a ostatním v březnu 1950 předány internunciaturou tajné, tzv. mexické fakulty.¹⁸¹ Biskupové tak dostali pro dobu znemožněného styku s Vatikánem mimořádné pravomoci, na základě kterých mohli řešit věci, jinak příslušející římským kongregacím. Podle českého překladu fakult z latinského textu zadržného StB, byly fakulty celkem tři: 1) Pokyny týkající se vedení diecéze a zabezpečení nepřetržité pravomoci v jednotlivých okolnostech; 2) Zmocnění pro kněze deportované, zajaté nebo se skrývající, a to jak latinského, tak východního obřadu, pokud bude trvat pronásledování; 3) Zmocnění pro dobu, kdy poměry v zemi znemožňují písemné spojení se Svatým stolcem. Na základě těchto rozsáhlých fakult byly patrně přímo Trochta nebo jeho nejbližší spolupracovníky vypracovány „*Zvláštní fakulty, které by bylo záhodno udělit jednotlivým duchovním správcům*“, „*Mimořádné fakulty oblastním vikářům*“, „*Zvláštní fakulty samostatným duchovním správcům*“ (faráři, administrátoři, zastupující vikáři), „*Zvláštní fakulty v době mimořádné*“ (kněží v táborech, vězeních apod.).¹⁸² Biskupové tak mohli některé své kompetence převést na vikáře a děkany a tak se podařilo

179 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 133.

180 29. srpna 1949 bylo zveřejněno jmenování Kajetána Matouška světícím biskupem pražským a zástupcem Beranovým. 12. října 1949 bylo předáno jmenování pro olomouckou arcidiecézi Františku Tomáškoví. Režim Matouškovo jmenování neuznal a zakázal mu výkon biskupských funkcí. Pozdější tajná jmenování se týkala Ladislava Hlada (26. 3. 1950), Karla Otčenáška (30. 4. 1950), Pavla Hnilicy (2. 1. 1951) a Jána Korce (24. 8. 1951).

181 Ale v knize *Štěpán kardinál Trochta*, s. 138, se uvádí, že je přivezl z návštěvy „ad limina“ ve Vatikánu v listopadu 1948 biskup Trochta. – Mexické fakulty se jim říkalo proto, že podobné pravomoci byly dány poprvé za pronásledování křesťanů v Mexiku ve dvacátých letech 20. století.

182 Citované papežské fakulty byly zabaveny při zatčení obou tajných generálních vikářů litoměřické diecéze Františka Vlčka a Františka Rabase a byly použity k vyšetřování tajného oblastního vikáře v Liberci P. Vojtěcha Kodery, který byl zatčen r. 1954 a odsouzen Krajským soudem v Liberci k trestu odnětí svobody na 5 let a k dalším vedlejším trestům. In PLACHÝ, J. Biskup Trochta v hodině velké zkoušky. *Securitas imperii* 11 [online], Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2005, ISBN 80-86621-16-2 (= *Securitas imperii* 11 [online]), s. 129–134, zde s. 129 [cit. 2007–07–16]. Dostupné na: <http://www.mvcr.cz/policie/udv/securita/sbornik11/sbsec11.pdf>.

v letech 1949–1951 vytvořit tajnou síť, která měla zajišťovat chod církve pro případ, že by biskupové a nižší hodnostáři byli vězněni nebo izolováni.¹⁸³ Ukázalo se však, že mimořádné fakulty měly jen omezené využití, protože pokud šlo např. o možnost převedení pravomocí izolovaných biskupů na nově jmenované Vatikánem, ztroskotalo se na tom, že nově jmenovaní biskupové byli rovněž izolováni nebo uvězněni.¹⁸⁴

2.4.1.2 Likvidace řádových a řeholních domů

Představitelé režimu si byli dobře vědomi významu řádů a řeholí pro život a působení církve, a proto byla podniknuta opatření k faktické likvidaci řádových a řeholních domů.¹⁸⁵ Režim tuto záležitost neřešil oficiálním zákazem, protože to přece jen považoval za neúnosné. Celé akci násilného soustředění řeholníků a řeholnic do několika centralizačních a internačních klášterů¹⁸⁶ předcházel soudní monstrproces s deseti vybranými představiteli řádů a kongregací.¹⁸⁷ Tento proces, doprovázený masivní mediální kampaní, měl dosáhnout zdiskreditování řeholí a řádů u veřejnosti a tak „ospravedlnit“ následující akci „K“¹⁸⁸.

183 Arcibiskup Matocha navíc dostal fakulty jmenovat do osiřelých diecézí apoštolské administrátory, apoštolským administrátorům a kapitulním vikářům udělovat pravomoci sídelních biskupů, pověřovat je vykonáváním zvláštních fakult a konečně dostal dovolení převést všechny své pravomoci na jiného ordináře v případě, že je nebude moci užívat. Další mimořádnou fakultou Matochy bylo právo zřídit v Olomouci církevní soud třetí instance, a tak bylo možné řešit v Československu soudní záležitosti, které řádně příslušely nejvyšší soudní instanci Vatikánu. Srov. CHAROUZ, J. Z. *Biskup – vyznavač. Josef Karel Matocha 1888–1961*. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 1991, s. 57–59.

184 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 136–137.

185 Ale již v roce 1949 došlo v jižních Čechách k zabránění redemptoristického kláštera v Libějovicích, nedaleko známého poutního místa Lomec u Vodňan. Byla v něm zřízena škola StB. 7. 10. 1949 bylo řediteli tamního juvenátu oznámeno jeho zrušení. Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.4, hlášení C-53/dův.-49 z 12. 10. 1949 V souvislosti se zábořem kláštera podepisovali věřící petici (291 podpisů!), ve které žádali KNV ČB, aby klášterní kostel zůstal uchován pro původní účel. Ve zprávě se dále uvádí, že by bylo politicky neúnosné zabrat kostel pro účely nově zřizované školy. A to z toho důvodu, že kostel byl Němci za okupace zrušen. Tato akce se stala pro široké okolí symbolem nacistického útisku a jeho obnovení v roce 1945 symbolem osvobození. Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.4, hlášení tajemníka kultovního oddělení ONV Vodňany z 19. 10. 1949, zn. C-55/dův.-49.

186 V centralizačních kláštřech byl mírnější režim a byla v nich soustředěna drtivá většina řeholníků. Do internačních klášterů (v Čechách v Želivi, na Slovensku v Báči) byli soustředěni zejména představení a významní řeholníci.

187 Byli to: A. Machalka, V. Tajovský (premonstrátský opat), F. Šilhan, A. Kajpr, F. Mikulášek (jezuité), H. Mastiliak, J. Blesík, S. Barták (redemptoristé), S. Braitto (dominikán) a J. Urban (františkán). Soudní proces probíhal od 31. 3. do 4. 4. 1950. Redemptorista Mastiliak byl odsouzen na doživotí, ostatní celkem na 132 let! Srov. KAPLAN, K., PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno : Barrister & Principal, 2001 (= KAPLAN, PALEČEK, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*), s. 77.

188 Jako akce „K“ (= kláštery) byla akce označována v tajných informacích Bezpečnosti a SÚC likvidace mužských klášterů.

Před zahájením akce byli nejprve 15. března do řeholních a řádových domů dosazeni státní zmocněnci.¹⁸⁹ Pomocí jejich informací potom mohlo být naprosto detailně naplánováno provedení akce „K“, která postihla ve dvou vlnách mužské řády a kongregace a o několik měsíců později v několika vlnách též ženské řády a kongregace. Jako záminka celé akce bylo nejčastěji pro veřejnost uváděno, že kláštery jsou „ohnisky reakce“, což bylo mnohde dokladováno nálezem zbraní, které však do klášterů nastražila StB.¹⁹⁰ Řeholníkům samým při zásahu bylo slibováno, že přesunem jinam jim budou zajištěny lepší podmínky pro jejich řeholní život a činnost. Likvidace domů nejsilnějších mužských institutů zasvěceného života proběhla v noci z 13. na 14. dubna 1950. Centralizace ostatních mužských řeholí byla provedena 26. dubna 1950.¹⁹¹

Podobná akce se ženskými řeholemi a kongregacemi proběhla o několik měsíců později ve dvou vlnách.¹⁹² Záminkou pro ni byla potřeba nevyužitých klášterních budov pro nemocnice a školy. Ve skutečnosti však chtěla uprázdněné objekty získat hlavně armáda. Centralizace v roce 1950 však nepostihla na rozdíl od mužských řeholí všechny ženské řeholní domy. V několika městech byly ponechány ještě několik let řeholnice, které pracovaly jako zdravotní sestry a ošetřovatelky v nemocnicích.¹⁹³

Likvidace řeholních domů zhoršila pastorační situaci v zemi, neboť mužské řády a kongregace při svých klášterních kostelech nebo kaplích vyvíjely živou pastorační činnost. Vzniklá

189 Tak např. v Trmicích u Ústí n. L., kde měli salesiáni dům pro pozdní povolání, policie v civilu kolem poledne obklíčila dům a pak do něj vnikla. Řediteli domu byl přečten dekret MŠVU č.j. 321/50 sekr. o ustanovení zmocněnců a byl požádán o podpis a uvolnění místností. Srov. KŘÍŽKOVÁ, M. R. *Kniha víry, naděje a lásky. Sedmdesát let působení salesiánů v Čechách a na Moravě*. Praha : Portál, 1996 (= KŘÍŽKOVÁ, *Kniha víry, naděje a lásky*), s. 90.

190 V salesiánském ústavu ve Fryštáku (u Zlína) byl jako takový doklad uváděn nalezený rezavý revolver, požívaný při divadelních představeních. Srov. KŘÍŽKOVÁ, *Kniha víry, naděje a lásky*, s. 93.

191 Celková bilance akce „K“ byla tato: celkem bylo přemístěno 2 376 řeholníků z 28 řádů a kongregací a 219 domů, z toho 175 řeholníků bylo soustředěno do internačních klášterů. Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 120.

192 Z celkového počtu řeholnic cca. 10 000 bylo v první vlně (26. 7.–15. 8. 1950) přesunuto 289 z deseti domů, v druhé vlně (28. 8.–28. 9. 1950) bylo celkem 4 073 řeholnic z 339 domů soustředěno do 33 centralizačních míst. Nedlouho nato bylo z těchto míst 2 000 řeholnic převedeno do průmyslové výroby. Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 121.

193 Z nemocnic a charitních ústavů měly být všechny řeholnice v tzv. akci „B“ odstraněny koncem června či začátkem července 1953 podle tajných pokynů SÚC (6 stran), č.j. T 679/53-S-I, z 19. 6. 1953 (podepsán Jan Dolek). V kraji ČB měla být konkrétně provedena podle „Instrukce KCT k akci „B““. Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 368, sign. 291.5. – Tato akce však byla odvolána zřejmě proto, že v té době za řeholnice neexistovala náhrada. Srov. SOAT, fond KNV ČB, karton 368, sign. 291.5, hlášení OCT Týn n. V. z 2. 7. 1953, zn. I/3-291.5-2/7-53. – Pokud jde o jihočeský region, byly např. řeholnice z kongregace sv. Karla Boromejského v nemocnici v Českých Budějovicích až do 30. 6. 1956. Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 691, situační zpráva KCT ČB za 2. čtvrtletí 1956 z 5. 7. 1956. Podle konceptu zprávy KCT ČB o vývoji církevní politiky v Jihočeském kraji z 6. 9. 1963 byly řeholní sestry v nemocnici ve Lnářích (okr. Strakonice) až do 31. 8. 1963 (!). Srov. SOA T, fond JčKNV, karton 1, sign. 460.

situace měla mj. za následek též to, že diecézním kněžím přibyla starost se zajišťováním bohoslužeb těchto v kostelech nebo kaplích.

2.4.1.3 „Reorganizace“ teologických fakult a seminářů

V polovině roku 1950 podnikl režim snad podle vzoru císaře Josefa II. kroky k tomu, aby dostal zcela pod kontrolu přípravu kandidátů kněžství. Byl tak zakončen proces, který režim začal už v roce 1949. Poté, co byla zlikvidována spolu s řádovými a řeholními domy řádová a řeholní bohoslovecká učiliště, byla činěna opatření ke zrušení diecézních seminářů. Přípravou na to bylo vynětí teologických fakult ze svazku univerzit zvláštním zákonem č. 58/1950 Sb. z 16. března 1950. A po provedených prověrkách v seminářích koncem června až začátkem července bylo vládním nařízením č. 112/1950 Sb. ze 14. července 1950 o bohosloveckých fakultách veškeré římskokatolické bohoslovecké studium v českých zemích soustředěno do samostatné „Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Praze“, na Slovensku pak podobně do „Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Bratislavě“. K tomu je třeba podotknout, že ta pražská byla brzy „uklizena“ do Litoměřic. Důvodů pro to mohl mít režim více. Jedním z nich mohl být ten, že měl zájem na budově fakulty a semináře v Praze, dále mohl chtít zamezit případnému vlivu fakulty na pražské vysokoškolské prostředí a zřejmě též proto, že v takovém malém městě, jakým byly Litoměřice, byly fakulta a seminář „pěkně pod dohledem.“

Uvedeným vládním nařízením byla zrušena teologická fakulta v Olomouci, všechny diecézní semináře a bohoslovecká učiliště a všechna řádová učiliště (posledně jmenovaná dodatečně po jejich násilné likvidaci spolu s domy mužských řádů v dubnu t.r.).¹⁹⁴ Toto nařízení představovalo další hrubý zásah do práv církve. Režim si k němu připravil cestu již „církevními“ zákony z roku 1949.

Vládním nařízením bylo stanoveno, že o výchovu bohoslovců v duchu lidově demokratickém a v souladu se zásadami církve pečuje státní správa spolu s církvemi. Rozhodování ve věci studijních a zkušebních plánů a řádů, studijních osnov, způsobu přijímání studentů rozhoduje SÚC „přihlížeje k návrhům fakultní rady a zástupců příslušných církví“.¹⁹⁵ Tak jako císař Josef II. chtěl v generálních seminářích vychovávat kněžstvo poslušné císařství, tak chtěl komunistický režim vychovávat „vlastenecké“ kněze, kteří by mu pomáhali získat věřící pro

194 V Čechách a na Moravě byly zrušeny diecézní semináře v Brně, Českých Budějovicích, Hradci Králové a Litoměřicích; na Slovensku v Banské Bystrici, Košicích, Nitře, Prešově (řeckokatolický), Spišské Kapitule a Trnavě.

195 Srov. VAŠKO, *Neumlčená II*, s. 207.

budování socialismu. Proto též byl na fakultách v Praze a Bratislavě do výuky zařazen marxismus-leninismus.

Bohoslovci, kteří úspěšně prošli prověrkami, mohli po prázdninách nastoupit ke studiu v akademickém roce 1950/51 na fakultě v Praze, příp. v Bratislavě. Ale jak se ukázalo, jen velmi málo „prověřených“ té možnosti využilo. Bylo to proto, že představení zrušených seminářů to nedoporučovali a podobný postoj měli většinou i biskupové. Zároveň probíhala ze strany režimu horlivá agitace mezi studenty gymnázií, aby byli zajištěni posluchači do prvního ročníku. Ale i tato akce skončila velikým nezdarem.

Podobně jako byl problém získat studenty na „reorganizované“ fakulty, byl problém i s vyučujícími. Byl to jeden z argumentů režimu pro „reorganizaci“, že budou na nových fakultách učit nejlepší profesori vybraní ze všech dřívějších fakult a učilišť a tak že se zajistí kvalitnější příprava nových duchovních. O výběru profesorů rozhodl režim. Mnozí z vybraných však odmítli nastoupit. Navíc souhlas k výuce jim musel dát příslušný diecézní biskup a ti to zpočátku zásadně odmítali. Nejdříve změnili postoj Pícha a Skoupý a 26. září 1950 dal svolení k výuce profesorům arcibiskup Matocha a vyzval své bohoslovce k přechodu na pražskou fakultu. Nakonec udělil (až na jednu výjimku) na naléhání Merella, který vlastně reprezentoval v té době fakultu, příslušné kanonické mise i arcibiskup Beran, který byl podle církevního práva kancléřem fakulty.¹⁹⁶ Biskupy ke změně postoje snad vedla naděje, že když ukážou vstřícnější postoj, bude režim ochoten obnovit jednání mezi církví a státem, která biskupové požadovali za důležitá, aby už tak strašná situace církve se ještě dále nezhoršila.¹⁹⁷

Režim chtěl hrubě zasáhnout i do vnitřní organizace teologického studia. Uvažoval o zkrácení pětiletého studia na čtyři roky. Přitom první dva roky měla být výuka zaměřena více prakticky k získání znalostí k výkonu duchovní správy a k výuce náboženství. Pro církev to mělo mít tu „výhodu“, že budou moci světit bohoslovce už po první státní zkoušce a posílat je do praxe. Zbývající dva roky studia měly mít charakter jakési teoretické nadstavby. Kněžím určeným pro vesnickou pastorační práci mělo stačit dvouleté prakticky orientované studium. Režim zdůvodňoval zkrácení studia snahou pomoci odstranit nedostatek kněží. Blíže pravdě bylo ale to, že tak režim zřejmě sledoval zhoršení úrovně přípravy nových kněží.¹⁹⁸

Pražská fakulta zastupovaná Janem Merellem proti tomu protestovala hned na první poradě se zástupci SÚC, která se konala počátkem července 1950. Zásadní námitky vznášela i během dalších porad o prázdninách a trvala na tom, že bude-li studium zkráceno na čtyři roky, budou

196 Srov. *tamtéž*, s. 210.

197 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 113.

198 Srov. VAŠKO, *Neumlčená II*, s. 206.

studijní plány stejné jako byly na teologické fakultě Univerzity Karlovy a že bude ponechán stejný počet hodin jednotlivých disciplin jako při pětiletém studiu.¹⁹⁹

„Reorganizace“ teologických fakult a zrušení diecézních seminářů přispěly k velkému poklesu počtu novokněží v následujících letech. Zatímco do roku 1950 bylo údajně pro české a moravské diecéze ročně svěceno přibližně 150 novokněží,²⁰⁰ musel být jejich počet hned v následujícím roce neporovnatelně nižší, když jich celkem na fakultu do Prahy nastoupilo jen 138 (!).²⁰¹

2.4.1.4 Likvidace řeckokatolické církve v roce 1950

Po likvidaci uniatů na Ukrajině v roce 1946, po vysídlení ukrajinského řeckokatolického obyvatelstva v Polsku z průmyslské eparchie do nově osídlovaných území získaných po druhé světové válce od Německa, po zrušení řeckokatolické církve na Podkarpatské Rusi (formálně až 28. srpna 1949) a v Rumunsku (formálně 3. října 1948), přišla na řadu řeckokatolická církev v Československu.²⁰²

K této akci „P“ (= pravoslaví) došlo z iniciativy pravoslavné církve, která už od roku 1946 usilovala o posílení svého vlivu,²⁰³ zejména na úkor řeckokatolické církve. O dva roky později se tato snaha stala součástí oficiální církevní politiky, protože její činitelé se domnívali, že jde o přání Moskvy. Šlo však o přání představitelů ruského pravoslaví. Původně to měla být dlouhodobá záležitost, ale představitelé pravoslaví v ČSR i v SSSR byli pro rychlé provedení celé akce. Věci nabyly rychlý spád po návštěvě delegace pravoslavné církve z Moskvy na Slovensku v lednu 1950. Hned nato byly všude, kde uniaté žili, zakládány „návrátové výbory“, které propagovaly pravoslaví a zejména usilovaly o získání kněží pro přestup. Aniž by bylo dosaženo souhlasu většiny duchovních a věřících s přestupem, byl již na shromáždění „návrátových výborů“ 28. dubna 1950 v Prešově schválen a vyhlášen manifest o přestupu řeckokatolické církve k pravoslaví. V následujících dnech byl vykonáván nátlak na duchovní, aby podepsali manifest a svůj vlastní přestup. Přesto se k přestupu dala donutit méně než polovina duchov-

199 Srov. *tamtéž*, s. 206–208.

200 Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 94, sign. 371.15, dopis SÚC adresovaný všem krajským církevním tajemníkům: „Zajištění posluchačů teologie na rok 1950/51“ z 6. 6. 1950, č.j. 239/50-6-6.50.

201 Místo předpokládaných 1 000 posluchačů jich do všech ročníků v akademickém roce 1950/51 nastoupilo jen 138. Srov. VAŠKO, *Neumlčená II*, s. 211.

202 Srov. BOHÁČ, Z. Násilné zrušení řeckokatolické církve na počátku 50. let v Československu. In HANUŠ, STRÍBRNÝ, *Stát a církev v roce 1950*, s. 86–97, zde 87–89.

203 Ve srovnání s řeckokatolickou církví byla nepoměrně menší: na Slovensku měla před akcí „P“ jen 22 farností, kdežto řeckokatolická církev 241 s asi 305 tisíci věřícími (na území celého Československa). Srov. *tamtéž*, s. 92.

ních.²⁰⁴ I když oficiálně byla řeckokatolická církev v ČSR zlikvidována, skutečnost byla poněkud jiná.²⁰⁵ Obnovena a uznána státem byla teprve v době pražského jara, 13. června 1968.

2.4.1.5 Politické soudní procesy vedené proti katolické církvi

Vedle mocensko-administrativních opatření začal režim proti církvi používat i mocensko-politické zákroky. Jednalo se o politické soudní procesy, které jako takové snad patřily vůbec k nejzvrůdnějším činům komunistického režimu. Jejich konání vycházelo z přesvědčení nejvyšších komunistických funkcionářů, že ustavený režim není dost pevný a je ho tedy třeba pojistit. Jiné důvody pro jejich pořádání tkvěly v mezinárodní situaci. Hrozba nové světové války a úsilí Sovětského svazu o absolutní nadvládu ve východní Evropě vedly k potřebě čistek v armádě i politické sféře.²⁰⁶ A konečně byly politické soudní procesy vedle dosavadních prostředků použity jako další prostředek perzekuce církve. Pro politické procesy byly vykonstruovány nesmyslné zločiny a ty byly přisouzeny povětšinou uměle sestavené skupině lidí, kteří se někdy dokonce ani vůbec neznali. A o vině nebo nevině a o výši trestu nerozhodoval soud, nýbrž nejvyšší političtí představitelé.²⁰⁷

Prvním velkým církevním procesem byl již zmíněný s představiteli řádů a kongregací na jaře 1950. Současně se v nejvyšším vedení KSČ uvažovalo o využití „zázraku v Číhošti“²⁰⁸ pro přípravu obrovského církevního procesu, při němž by byl jako iniciátor zázraku odhalen Vatikán a biskupové. Ale hlavní aktér chystaného procesu, číhoštský farář Josef Toufar, kterého StB obvinila z inscenování zázraku, zemřel během vyšetřovací vazby 25. února

204 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 114–118.

205 Podle statistik z let 1950 a 1951 přestoupilo k pravoslaví z 305 tisíc uniátů méně než 200 tisíc. Ještě horšího poměrného výsledku bylo dosaženo u duchovních. Podle zprávy SÚC pro politický sekretariát ÚV KSČ z ledna 1954 přešlo z celkového počtu 288 řeckokatolických duchovních do pravoslavné církve do roku 1951 jen 132 kněží a přibývalo těch, co svůj přestup odvolávali. Koncem roku 1953 dalších 34 kněží odvolalo svůj přestup nebo vůbec odešli z duchovní správy. Všichni, co odmítli přestoupit, byli přeřazeni na manuální práci, většinou do Čech. Nucené přesídlení postihlo nejméně 140 duchovních. Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 165.

206 Srov. KAPLAN, PALEČEK, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, s. 37.

207 Odhaduje se, že v politických procesech bylo odsouzeno více jak čtvrt milionu lidí (!). Srov. KAPLAN, PALEČEK, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, s. 39.

208 Číhošť leží na Českomoravské vysočině nedaleko Ledče nad Sázavou. „Zázrakem“ se zde mívá pohyby křížku na hlavním oltáři kostela, které byly poprvé pozorovány 11. 12. 1949 při mši o 3. neděli adventní. Po nich zůstal křížek trvale v nepřírozně vychýlené poloze. Později se měl tento jev ještě několikrát opakovat. Svědci události popřeli, že by se mohlo jednat o výplod fantazie. V poslední době se objevily i pokusy o vysvětlení události pomocí psychotroniky. Srov. KOUBEK, K. *Želivské elegie*. Pelhřimov : Nová tiskárna, 1999, s. 69. – Farář Toufar, který sám tento jev neviděl, se nejprve choval k celému případu rezervovaně. Teprve v lednu nechal pořídit fotografie vychýleného kříže a rozdával je návštěvníkům. 28. ledna 1950 byl zatčen a převezen do vyšetřovací vazby ve věznici ve Valdicích. Srov. TAJOVSKÝ, *Člověk musí hořeti*, s. 213.

1950 na následky brutálního týrání. A tak bylo 2. výročí Vítězného února zbarveno krví tohoto mučedníka. Nicméně celého případu bylo využito k rozpoutání kampaně proti církvi a Vatikánu, která vyústila do vypovězení vatikánského vyslance de Livy, který opustil ČSR 19. března 1950 (viz odst. 2.1.1.1).

Na sklonku roku 1950 se vedení KSČ konečně rozhodlo využít soudních procesů i v boji proti biskupům. Ty měly postihnout jejich nejbližší spolupracovníky, na Slovensku tři samotné biskupy: Gojdiče, Vojtaššáka a Buzalku. Politický záměr procesů spočíval v tom, že dojde k dalšímu prohloubení roztržky mezi státem a Vatikánem, která povede k odhalení politické odpovědnosti biskupů za současný poměr mezi církví a státem. Bude tak otevřena cesta k řešení otázky biskupů: kdykoliv pak bude možnost je zbavit úřadu, izolovat např. někde v klášteře nebo je bude možné později postavit i před soud.²⁰⁹

V církevním procesu v Čechách (27. 11.–2. 12. 1950) bylo odsouzeno devět církevních hodnostářů,²¹⁰ na Slovensku tři (ve dnech 10.–15. 1. 1951). V obou případech byly odsouzeným uloženy vysoké tresty. Po těchto dvou monstrprocesech se konaly v únoru 1951 soudní procesy se spolupracovníky biskupů v Hradci Králové, v Praze a Olomouci. Přestože v očích režimu hrály církevní procesy velkou roli, otázku odstranění dosavadních biskupů z vedení diecézí nevyřešily. Nepomohly totiž realizovat plán SÚC, nahradit dosavadní diecézní biskupy jenom dvěma třemi novými, zato naprosto loajálními, kteří by byli vysvěceni od katolických biskupů, aby bez souhlasu Říma mohli světit kněze. Jenže tajné fakulty, které biskupové dostali z Říma, výslovně zakazovaly svěcení nových biskupů a navíc by jejich případní světitelé byli exkomunikováni. SÚC nakonec od tohoto plánu upustil. Ostatně biskupskou otázku mu pomohli vyřešit sami biskupové, když požádali o jednání.²¹¹

2.4.2 Slib katolických biskupů

Úplná izolace biskupů, jejich naprostá bezmocnost, hrozivá a stále se zhoršující situace církve vedla některé biskupy ke snaze pokusit se o jednání s vládou. V tomto rozhodnutí byli

209 Tak to formuloval Fierlinger v návrhu pro předsednictvo ÚV KSČ 12. 9. 1950. Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 139.

210 Odsouzeni byli: Stanislav Zela, světitel biskup a generální vikář arcidiecéze Olomouc; Anastáz J. Opasek, opat benediktýnského kláštera v Praze-Břevnově; Bohuslav St. Jarolímek, opat premonstrátského kláštera v Praze na Strahově; Josef Čihák, arcijáhen metropolitní kapituly u sv. Víta v Praze; Otakar Švec, metropolitní kanovník u sv. Víta v Praze; Jaroslav Kulač, kanovník u sv. Víta a ředitel misijního svazu duchovenstva v Praze; Antonín Mandl, ředitel Arcidiecézního pastoračního ústředí v Praze; Jan Boukal, první sekretář arcibiskupa Berana; Václav Mrtvý, salesián, pracovník pražské internunciatury. Srov. VAŠKO, *Neumlčená II*, s. 217–218.

211 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 138–140.

ovlivnění i dohodami mezi církví a státem v Polsku (14. 4. 1950) a Maďarsku (15. 8. 1950), které zde byly uzavřeny, aniž by se jednání účastnil Vatikán. Tyto snahy biskupů vedly nakonec k tomu, že jim bylo umožněno složit slib věrnosti republice a mohli tak zase vykonávat úřad. Avšak požadavky, jejichž stvrzení podpisem bylo podmínkou pro dovolení vykonávat úřad, byly velmi omezující. Biskupové totiž museli souhlasit, že bez výhrad uznají „církevní“ zákony z roku 1949, tedy že se zcela podřídí SÚC jako nejvyšší autoritě v církevních otázkách v ČSR; že uznají hnutí „vlasteneckých“ kněží a že odvolají všechny církevní tresty, které udělili z politických důvodů, takže musela být mezi jiným odvolána i suspenze Plojharova a na Slovensku exkomunikace Dechetova. Dříve než došlo ke složení slibu vybraných biskupů a ordinářů, musela být vyřešena záležitost biskupa Berana. Režim podmiňoval dovolení složit slib rezignací Berana na funkci a postavením „vlasteneckého“ kněze do čela pražské arcidiecéze. Když Beran rezignaci odmítl, byl 8. března 1951 „zvolen“ kapitulním vikářem A. Stehlík a 10. března instalován ve svatovítské katedrále. S Beranem bylo zavedeno trestní správní řízení, ve kterém byl odsouzen k peněžitě pokutě a k pobytu na příkázaném místě mimo arcidiecézi. Důvodem odsouzení bylo, že vykonával úřad bez státního souhlasu (nesložil zákonem předepsaný slib) a že k podobné neposlušnosti nabádal i jiné biskupy a kněze. Hned 8. března²¹² byl Beran transportován do již zmíněného Roželova u Rožmitálu.

Slib složili 12. března 1951 Trochta, Pícha, Čársky, Lazík, Onderko a Stehlík. To, že režim nedovolil složit slib i Matochovi, Skoupému, Hlouchovi, Nécseyovi a Pobožnému, mělo být využito k rozdělení sboru biskupů a ordinářů. Později směl složit slib ještě biskup Nécsey. Na Slovensku tak zůstal bez slibu jen biskup Pobožný. Směl jej složit až v roce 1956 a z internace se mohl vrátit zpět do diecéze.²¹³ Na Moravě nemohl slib složit ani jeden biskup. A proti Hlouchovi se chystala podobná opatření jako proti Beranovi. A. Titman měl být zvolen kapitulním vikářem a Hlouch měl být internován mimo diecézi. Toto řešení však bylo ještě odloženo. Biskup měl být ponechán v dosavadní izolaci, ale donucen jmenovat A. Titmana generálním vikářem místo Buchty, se kterým režim nebyl spokojen (více o tom v druhé části práce).²¹⁴

Reakce kněží na slib biskupů byla obojaká. Jedni to přijali s úlevou, že tak skončila doba vyhrocených poměrů mezi církví a státem, jiní s kritikou, proč biskupové nepřistoupili na dohodu s vládou již v roce 1948. Církev si tak podle nich mohla ušetřit mnoho potíží, nemuselo být uvězněno či jinak potrestáno tolik kněží, z nichž mnozí jsou stále ještě ve vězení.²¹⁵

212 Srov. *Velká mše*, s. 257. Toto datum je uvedeno na základě osobních poznámek arcibiskupových.

213 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 178.

214 Srov. *tamtéž*, s. 140–147. – O internaci biskupa Hloucha bude pojednáno podrobněji dále v samostatné kapitole.

215 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 147–148.

Slib biskupů představoval významnou mez v církevní politice státu. Znamenal naprosté podřízení se biskupů „církevním“ zákonům a tím i SÚC. Nešlo již o dohodu, ale o diktát. Režimu se tak podařilo dosáhnout více, než čekal. Nemusel udělat žádný ústupek. Pro biskupy znamenalo přijetí podmínek slibu obrovské ponížení, protože ten jim umožňoval vykonávat úřad jen velice omezeně a to ještě za stálé ostrahy StB zrušené až koncem roku 1955.²¹⁶ Celá věc byla o to potupnější, že k ní došlo po církevních procesech, kdy byli odsouzeni i někteří jejich kolegové v biskupské službě a Beran byl internován mimo diecézi. Potupnost tohoto diktátu spočívala navíc v tom, že naděje na výkon úřadu se brzy ukázaly jako klamné, takže biskup Trochta po nedlouhém čase (1. 4. 1952) sám požádal, aby byl dán do izolace, když předtím v listopadu 1951 vědomě porušil smluvené podmínky. Toto jeho rozhodnutí bylo výsledkem zklamání nad vývojem situace církve po slibu a snad také projevem solidarity s internovanými biskupy. Slib skládal on i ostatní pod dojmem, že skončila velmi zlá etapa a nastává nová, pro velmi zuboženou církev příznivější. Za „špatný příklad“ byl Trochta na nátlak Bezpečnosti potrestán. 17. ledna 1953 byl zatčen a po roce věznění odsouzen v nezákonném politickém procesu k dlouholetému žaláři.²¹⁷

2.4.3 Úsilí o ovládnutí nižšího kléru

Po slibu biskupů nastala příhodná doba pro působení na nižší klérus. Nejdříve vznikla myšlenka vytvořit Svaz katolického duchovenstva, který by byl organizován v rámci odborů a do kterého by přešli „vlastenečtí“ kněží. Ale na mírové manifestaci v Bratislavě 23. května 1951, které se zúčastnili také biskupové Trochta, Čársky a Lazík, přišel SÚC s nápadem zakládat v diecézích mírové výbory katolického duchovenstva a tak položit základy nové kněžské organizace na základě propagace mírové myšlenky. Stálá organizace měla nahradit stagnující hnutí „vlasteneckých“ kněží. Tento krok se ukázal pro církevní politiku režimu jako správný, neboť mnozí kněží již pracovali v mírových výborech v ústředí a v krajích, a měl konečně splnit dosud nezdařené záměry režimu ohledně nižšího duchovenstva. K „vlasteneckým“ kněžím se měli být získat další a tak vytvořit protiváhu vůči biskupům. Diecézní mírové výbory se měly přeměnit ve stálé orgány duchovenstva, které by sloužily jako základna pro řešení

216 Srov. *tamtéž*, s. 171.

217 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 150, 157. Až teprve na jaře roku 1956 po kritice Stalínových zločinů na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu (= KSSS) chtěl SÚC zmírnit opatření proti katolické hierarchii. Pod vlivem událostí v Polsku a Maďarsku, kde byli všichni vězňové a internovaní biskupové propuštěni, zamýšlel SÚC převezení Trochty, Zely a Bernáše do internace, Vojtaššáka a Buzalky do domova důchodců. Mělo se začít jednat s Beranem o složení slibu a návratu do diecéze, když prý podle některých náznaků zaujal k režimu smířlivější postoj. Ale politické byro ÚV KSČ tento návrh neschválilo. Došlo jen k převodu Vojtaššáka a Zely z vězení do internace (10. 10. 1956) a biskup Pobožný mohl 20. října složit slib věrnosti, vrátit se z internace a ujmout se znovu vedení diecéze. Srov. *tamtéž*, s. 177–178.

některých církevních otázek. V červnu 1951 už byly voleny diecézní výbory a byl ustanoven i celostátní výbor v čele s Plojharem. Nakonec došlo k rozhodnutí uspořádat 27. září 1951 v Praze celostátní mírový sjezd duchovenstva.²¹⁸

Po sjezdu hovořil tehdejší předseda SÚC Fierlinger o velkém úspěchu. Podle něj se konečně podařilo oslovit široké vrstvy kněžstva, takže dvě třetiny sjezdových účastníků tvořili tzv. konzervativní kněží. Zúčastnili se i tři biskupové (Trochta, Lazík, Eltschkner) a dva poslali pozdravné poselství (Čársky a Pícha), tři biskupové byli zvoleni do celostátního mírového výboru katolického duchovenstva (= CMVKD). Rezoluce sjezdu a ústřední orgán CMVKD v čele s Plojharem byly schváleny jednomyslně. Sjezd přispěl k tomu, že v církvi vznikla organizace ovládaná státem prostřednictvím „vlasteneckých“ kněží, která byla rovnocenným partnerem biskupů a přitom na církvi nezávislá. Na druhé straně vyšlo při sjezdu opět najevo, že autorita Vatikánu a papeže zůstává u drtivé většiny kněží neotřesená. Toto zjištění vedlo SÚC k závěru, že tajná myšlenka vedení KSČ o vytvoření národní katolické církve v ČSR je v dohledné době neuskutečnitelná. Bylo třeba se spokojit s tím, že katolická církev byla neutralizována. Sjezd dále ukázal, že počet kněží, které se podařilo získat pro aktivní spolupráci s režimem, je poměrně velmi malý a zůstává více méně pořád stejný. Lze říci, že režimu se sice podařilo většinu kléru zastrašit, ale ne získat.²¹⁹

Koncem roku 1952 se podařilo dokončit „reorganizaci“ duchovní správy. Stát prostřednictvím SÚC, celé struktury státního dozoru nad církvemi a prostřednictvím „vlasteneckých“ kněží a biskupů zavázaných slibem plně ovládl všechny významnější úřady církve.²²⁰

Zatímco se režimu v období 1950–1952 podařilo neutralizovat nižší kněžstvo, začal se objevovat odpor věřícího lidu proti církevní politice, a to především v silně náboženských oblastech. Že tomu tak skutečně je, se ukázalo i na marných pokusech oživit KA. Ostré útoky proti papeži a mocenská opatření vůči biskupům naopak vedly v širokých řadách věřících k nedůvěře vůči režimu a jeho „páté koloně v církvi“ (Vaško), CMVKD. Navíc v uvedeném období docházelo vůbec k rozsáhlým perzekucím obyvatelstva, zejména pokud šlo o likvidaci soukromých malovýrobců ve městech a kolektivizaci zemědělství na vesnicích. Tyto často brutální režimní kroky měly za následek i to, že mnozí projevovali svůj odpor a nespokojenost s režimem zvýšenou účastí na liturgii církve. A tak si veličiny církevní politiky uvědomily, že nastal čas pro změnu jejího kurzu. Poté, co byli biskupové drasticky zbaveni výkonu církevní správy a kněžstvo ve větší míře neholdovalo aktivně vystupovat proti režimu, vyšla najevo

218 Pro každou diecézi byl stanoven počet účastníků. Po veliké přesvědčovací kampani vedené církevními tajemníky se zúčastnilo sjezdu víc jak 1200 duchovních.

219 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 157–161.

220 Srov. *tamtéž*, s. 161.

potřeba zaměřit úsilí na získání věřícího lidu pro režim. Po boji o biskupy, po boji o kněze nastal čas boje o věřící lid.²²¹

2.4.4 Situace nekatolických církví

Nejostřeji postupoval režim proti katolické církvi, protože byla nejpočetnější a kladla po Únoru největší odpor. Zatímco se režimu poměrně velmi brzy podařilo získat od představitelů nekatolických církví prohlášení loajality, od katolických biskupů jako celku se režim takového prohlášení nedočkal. I když vedení nekatolických církví oficiálně vyjádřila loajalitu režimu, neznamenal to, že to reprezentovalo postoj všech duchovních a věřících. Tak v evangelické církvi na Slovensku byl s přestávkami kladen velký odpor církevní politice až do roku 1951, kdy se podařilo SÚC konečně dosáhnout personálních změn ve vedení církve.²²²

Ani v Českobratrské církvi evangelické (= ČCE) nebyla situace zcela jednoznačná. Ne všichni sdíleli kladný postoj k režimu, tak jak jej zastával teolog J. L. Hromádka. Vedení Českobratrské církve evangelické bylo původně proti chystaným „církevním“ zákonům a klonilo se raději k požadavku odluky církve od státu. Ale nakonec se vedení církve krátce před jejich schválením parlamentem nechalo přinutit k vyjádření souhlasu s nimi.²²³ Výhrady vedení a některých duchovních však přetrvávaly i potom a až teprve na konferenci českých evangelíků 25.–26. března 1951 v Kroměříži se Hromádkovi podařilo jednoznačně prosadit svou linii.²²⁴

Zvláštní postavení mezi nekatolickými církvemi měla Církev československá (= CČS), po katolické církvi početně druhá nejsilnější církev v zemi. První zvláštností její situace bylo, že někteří představitelé režimu si zprvu dělali naděje, že by se mohla stát jádrem národní katolické církve. Ale to si mohli myslet jen ti, co netušili, jak velké rozdíly věroučné, disciplinární atd. a také jaké nepřátelství panují mezi církví katolickou a československou. Kromě toho církev československá byla na Moravě zastoupena mnohem méně než v Čechách, nemluvě o Slovensku, kde měla jen několik sborů. Její druhou zvláštností byl úzký vztah jejího vedení ke KSČ. V něm se po válce vytvořila komunistická skupina, která zaujala vedoucí roli v církvi a v roce 1946 prosadila na církevním sněmu podporu socialistickým reformám v zemi. Třetí zvláštností této církve bylo, že někteří její členové nebo bývalí duchovní pracovali ve vysokých funkcích v církevním oddělení NF a potom v SÚC. Těž proto byla církevní politika zvlášť ostře zaměřená proti katolické církvi.

221 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 161–162.

222 Srov. *tamtéž*, s. 123.

223 Srov. OTTER, *Církevní politika 1949*, s. 28, 33.

224 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 123.

Ale ne všichni duchovní a členové ČČS byli k režimu loajální. Proto vedení církve po sněmu 1.–3. července 1950 provedlo velký přesun „reakčních“ duchovních a do ústředí byli dosazeni jen „zcela spolehliví“. O něco později velice ochladl vztah k režimu u těch, co byli postiženi zestátněním malovýroby. Vzniklé zhoršení vztahů mezi vedením a ostatním členstvem církve vedlo ke svolání generálního synodu na dny 1.–2. února 1951, ale ten rozpory nevyřešil a tak začala ČČS ztrácet na významu u věřících a zároveň ochabovala její pastorační činnost.²²⁵ To možná bylo někde i příčinou přestupů do katolické církve.²²⁶

O pravoslavné církvi byla řeč výše v souvislosti s likvidací řeckokatolické církve. Touto násilnou akcí získala pravoslavná církev formálně statisíce nových členů, většina z nich však využila hned první možnosti, která se naskytla v roce 1968, aby se vrátila do obnovené řeckokatolické církve.

Přestože Církev adventistů sedmého dne (= CASD) měla po Únoru jen asi 10 000 členů, byla její činnost k 1. říjnu 1952 rozhodnutím politického byra ÚV KSČ zastavena. Podnětem pro to bylo striktní svěcení soboty ze strany adventistů, které se projevovalo tím, že nechodili v sobotu do práce a neposílali děti do školy.²²⁷

Přestože duchovní všech nekatolických církví složili v lednu 1950 slib věrnosti režimu a v březnu 1950 vedení jejich církví, stali se někteří obětí perzekuce a byli souzeni ve vykonstruovaných procesech.²²⁸

Také s náboženskými sektami měl režim potíže. Svědkové Jehovovi byli sice v roce 1948 zakázáni, ale činnost vyvíjeli dále.²²⁹ Při výkonu základní vojenské služby odmítali přijmout

225 Srov. KAPLAN, *Stát a církve v Československu*, s. 124–125.

226 Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 364, sign. 290.2, hlášení o průzkumu církevně politické situace na okr. Týn n. V. z 20. 5. 1952, zn. I/4-290.2-20/5-52. OCT zde uvádí, že 96,87 % obyvatelstva okresu náleží k římskokatolické církvi, 1,86 % k církvi československé. Dále píše: „*U této náboženské obce, jejíž příslušníci jsou převážně v Albrechticích, pak v Týně n. V. a konečně v Bechyni, jeví se úbytek pozvolným přestupem do církve římskokatolické. Je to následek rozptýlenosti příslušníků církve po okrese a že nemají stálého duchovního, resp. schopného kazatele. Pohlcuje je římskokatolické moře věřících. Mezi příslušníky této náboženské obce je dosti příslušníků KSČ a to i v radě starších, jejíž předseda je také příslušníkem strany*“.

227 Po zákazu činnosti CASD měli CT povinnost sledovat chování adventistů. Srov. např. zprávu OCT Trhové Sviny z 31. 12. 1952, zn. I/4-290.3-31/12-52-574, SOA T, fond KNV ČB, karton 364, sign. 290.2, kde se říká, že pokud jde o adventisty, nikdo se na okrese nepřihlásil do některé církve a nepožádal o změnu. „*Jejich chování je takové, jako by vůbec neexistovali*“.

228 Srov. KAPLAN, *Stát a církve v Československu*, s. 124.

229 Svědčí o tom např. hlášení OCT Jindřichův Hradec z 7. 2. 1952, zn. I/4 52-b, SOA T, fond KNV ČB, karton 364, sign. 290.2, kde uvádí jména 7 studentů střední školy v Kardašově Řečici, kteří v sobotu nechodí do školy. Všichni pocházeli z rodin velkých zemědělců. Toto pátrání se konalo na základě dopisu náměstka ministra vnitra z 26. 2. 1952, č.j. 68/52-taj. předsedovi KNV v ČB, kde se píše, že „*autor dopisu obdržel zprávu, že v jižních Čechách, zejména na Jindřichohradecku a Soběslavsku, se v poslední době rozmáhá sekta, Víra svědků Jehovových*“. *Její příslušníci světí sobotu, ale pracují v neděli. Scházejí se na různých místech a jdou prý někdy i tři dny pěšky na místo pobožnosti. Hnutí prý má středisko v obci Mnich. Odtud prý pochází hlava této sekty. Obyvatelé mu nosí ‚desátky‘ – drůbež, máslo a jiné potraviny. Učení sekty se prý v poslední době značně rozšiřuje snad až na Benešovsko*“.

zbraň a bývali za to často vězněni. Když zmíněný zákaz nevedl u Svědků Jehovových k ukončení činnosti, nechtěla církevní šestka ÚV KSČ již vydávat zákazy činnosti dalším sektám, spíše se klonila k tomu, donutit jejich vedoucí ke složení slibu věrnosti.²³⁰

2.5 Změny v letech 1953–1956 a zápas o věřící

V pětiletém období (1948–1953) diktatury proletariátu v Československu používal režim proti církvím, zejména katolické, hlavně mocensko-politické prostředky, protože ji považoval za hlavního protivníka svého úsilí o totální moc ve státě a společnosti. Byly to tytéž prostředky, které KSČ použila proti politickým stranám při svém tažení za mocí od podzimu 1947. Církev pochopitelně tento boj prohrála a po pěti letech se nacházela v žalostném stavu. Vedení diecézí bylo odstraněno nebo ochromeno, do jejich čela se dostali „vlastenečtí“ kněží, kteří ochotně vykonávali církevní politiku režimu. Církev byla naprosto podřízena státu a svévoli vykonavatelů jeho církevní politiky. Byla zbavena hospodářské základny, školství, tisku, řeholí a silně omezena pokud šlo o slavení liturgie. Mnoho kněží bylo perzekvováno, internováno a vězněno, takže počet kněží v duchovní správě významně poklesl. A tak na rozhraní let 1952/1953 byli komunisté přesvědčeni, že problém církve je z mocensko-politického hlediska vyřešen.²³¹

Tento dojem se promítl i do organizace státního dozoru nad církvemi. Od září 1953 už SÚC neměl statut ministerstva a jeho předseda již nebyl členem vlády. Ve vedení SÚC vystřídal Fierlingera Jaroslav Havelka. V roce 1956 přešel SÚC a jeho agenda do útvaru ministerstva školství, o dva roky později došlo ke stejnému přesunu na úrovni krajských a okresních národních výborů. V roce 1952 ukončila svou činnost církevní šestka ÚV KSČ a s ní i církevní pětky a trojky v krajích a okresech. Církevní záležitosti se objevovaly čím dál méně na jednáních politických orgánů. Zatímco v době po vydání „církevních“ zákonů se zabývaly církevně politickými otázkami i jednou týdně, teď se spokojovaly s předložením půlroční situační zprávy.²³²

2.5.1 Zápas o věřící

Od podzimu 1952 se dostává v církevní politice do popředí zápas o věřící. V období 1953–1956 prožívá Československo stejně jako celý socialistický blok celospolečenskou krizi, která se projevila i zmírněním církevní politiky režimu. Ze strany SÚC jsou kritizovány

230 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 124.

231 Srov. *tamtéž*, s. 163.

232 Srov. *tamtéž*, s. 164.

mocensko-administrativní přehmaty.²³³ Pokud šlo o oblast liturgie, zakazovalo se církevním tajemníkům nutit duchovní, aby překládali bohoslužby na nevhodnou dobu, poutě a podobné církevní slavnosti měli povolovat ve stejné míře jako v předchozím období a mělo se skončit s překotným překládáním kněží a jejich nuceným odchodem do důchodu. Toto všechno zapadalo do snah církevní politiky získat věřící pro socialismus. V té době chtěl režim totiž prosadit socializaci vesnice, která spočívala v zakládání zemědělských družstev. Společenská krize té doby se na venkově projevovala rozpadáním již založených družstev. Duchovní byli vyzýváni, aby věřící získali pro členství v družstvech nebo aby v té věci byli alespoň neutrální.²³⁴

Zápas o věřící se odehrával na několika frontách. Režim už hlásal neslučitelnost komunismu s náboženstvím a tak šlo nejprve o to, aby se členové strany rozešli s náboženstvím. V té době se vyvíjí masivní tlak na členy KSČ, aby vystupovali z církví a nepřihlašovali své děti na náboženskou výchovu. Členství v církvi se stává neslučitelným s výkonem funkce ve straně a státním aparátu. V tomto směru došlo k obratu ve srovnání s počátečním obdobím režimu. Tehdy pod vlivem myšlenky založení pokrokového hnutí katolíků, které mělo vyústit do založení národní církve, byla snaha nesnižovat počet členů církve, naopak komunisté byli vybízeni v církvích setrvat. Ale od usnesení politického sekretariátu ÚV KSČ z října 1952 jsou komunisté vyzýváni k výstupu z církví a k odhlašování dětí z vyučování náboženství. Ale komunistická ideologie jakožto ateistická i antiteistická ve svých totálních nárocích vykonávala tlak i na bezpartijní. Byl propagován či spíše vnucován dialektický materialismus jako „vědecký“ světový názor, náboženství bylo prohlašováno za tmářství a byl proti němu veden široce založený boj. Věřící byli považováni za občany druhé kategorie a bylo jim dáváno najevo, že jakožto „nábožensky zatížení“ nesmějí vykonávat významnější funkci v zaměstnání a ve státní správě vůbec.

2.5.2 Zápas o děti a mládež; omezování vyučování náboženství

Zvláště žárlivě na to režim dbal v oblasti výchovy mládeže. „*Nová mládež*“ měla být již rozhodně ateistická, zbavená „*náboženských předsudků*“. A proto byl vyvíjen tlak na rodiče, aby nepřihlašovali děti na náboženskou výchovu ve školách. Věřící učitelé byli nuceni, aby vystoupili z církve a pokud tak neučinili, byli v drtivé většině případů propuštěni ze školství. Rovněž jakákoliv větší snaha kněží o pastorační mládeže nebyla ze strany režimu trpěna a většinou byl v takových případech kněžím odňat státní souhlas k výkonu duchovenské služby.

233 Šlo o nařízení předsedy SÚC z 20. 11. 1953 „Další úkoly v naší církevní politice vyplývající z vládního prohlášení ze dne 15. září 1953“. Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 170.

234 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 172.

Pokud šlo o vyučování náboženství, vedl počínaje školním rokem 1953/54 každoroční tlak na rodiče a učitele k trvalému poklesu počtu přihlášených dětí, i když pokles nebyl tak rychlý, jak by si režim přál.²³⁵ Přitom celá procedura přihlašování byla velmi komplikovaná. Přihlásit dítě bylo možné jen v prvním týdnu po začátku nového školního roku, přihláška musela být písemná a podepsaná oběma rodiči. Přitom v prvních létech od zavedení nového způsobu přihlašování bylo kněžím dokonce zakazováno v kostele informovat rodiče o možnosti a podmínkách přihlášení dětí.²³⁶ Často bylo požadováno, aby rodiče přinesli přihlášku do školy osobně a přitom byli učители přesvědčovani, aby ji vzali zpět, jinak že by později děti mohly mít potíže při ucházení se o studium na středních a vysokých školách. Podobný nátlak byl na rodiče činěn i ze strany zaměstnavatelů. A účast na náboženské výuce byla zejména přespolním dětem komplikována přesunem vyučovacích hodin na odpoledne.

Náboženská výuka byla povolena jen od druhého do předposledního ročníku základní školy a maximálně v rozsahu jedné hodiny týdně. Výuka začínala až v říjnu, skutečně povolený počet vyučovacích hodin v měsíci závisel na počtu přihlášených žáků. Ročníky byly kumulovány, při malém počtu přihlášených tvořili žáci všech ročníků jen jednu třídu, což činilo výuku velice obtížnou.

Tato omezení postihla nejvíce katolickou církev. Nekatolické církve měly většinou tzv. nedělní školu, kdy po nedělních bohoslužbách ve sboru byly děti vyučovány ve víře. A některé nekatolické církve měly vyučování pro děti jak ve škole, tak i o nedělích po bohoslužbách. Ale i proti těmto nedělním školám byly podnikány kroky, aby byly buď zrušeny nebo alespoň omezeny.²³⁷

235 Srov. KAPLAN, *Stát a církve v Československu*, s. 174.

236 Když si farář Petr Mikeš z Čestic dovolil 4. 9. 1955 vysvětlit rodičům, dokdy a jak mají své děti přihlásit na vyučování náboženství, OCT s ním důrazně promluvil a navrhl jeho potrestání. Srov. SOA T, fond KNV ČB, karta 691, hlášení OCT ve Vimperku z 3. 10. 1955, zn. církJ/3-4910-55/Ši. Dále je v hlášení uvedeno, že v r. 1955 poklesl počet dětí přihlášených na náboženskou výuku na okr. Vimperk o 5,2% (přitom na vesnických školách o 3,42%, ve Vimperku o 10,0%). – Následujícího roku týž CT ve Zprávě o průběhu a výsledcích přihlašování dětí na náboženství v r. 1956/57 z 18. 9. 1956, zn. církJ/3-479-56/E žádá, aby kněží Tlachna ze Čkyně a Hrubý z Vimperka byli potrestáni peněžitou pokutou za porušení směrnic o výuce náboženství a aby byli předvoláni na pohovor na kapitulní konsistoř v ČB. Srov. SOA T, fond KNV ČB, karta 692, sign. církJ. 3. Církevní tajemník jednal podle tajné směrnice SÚC „Zajištění přihlašování do vyučování náboženství ve škol. roce 1955/56“ z 26. 7. 1955, čj. T 342/55-S-I, kde se v odst. 6 píše, že „ústředí církvi vydají počátkem srpna t.r. oběžník všem duchovním, kterým jim sdělí, že způsob přihlašování do výuky náboženství bude prováděn stejně jako loňského roku a připomenou své oběžníky z r. 1952, kdy byli duchovní vyzváni, aby k výuce náboženství neprováděli žádnou agitaci a nehovořili o tom z kazatelen“.

237 Srov. SOA T, fond KNV ČB, karta 364. Např. církevní tajemník JeNV ČB ve zprávě z 28. 11. 1952, zn. 296-5-28.XI.52, uvádí, že pokud jde o ČČS, jsou nedělní školy pořádány pravidelně ve všech sborech. Duchovní jim obvykle věnují velkou péči. Věřící rodiče by těžce nesli jejich zrušení a duchovní by tím byli pobouřeni a zhoršila by se spolupráce s nimi. Pro ČCE uvádí: nedělní škola je spojena s biblickými hodinami konanými každé úterý, kromě prázdnin. Biblické hodiny se těší velkému zájmu; jejich zrušení v nejbližší době by bylo neúnosné. Co se týče Jednoty československé: duchovní péče o mládež je každou neděli. Účastní se všechny děti, jejich zrušení by rodiče těžce nesli. Metodisté nemají žádné nedělní školy ani besídky s mládeží. V té souvislosti byli žádáni ředitelé škol, aby přes Pionýra a ČSM odváděli děti od návštěvy nedělních

Snad z těchto nedělních škol si vzali příklad někteří katoličtí kněží, když o nedělích mívali kromě kázání pro dospělé i promluvu pro děti. Muselo to však být v rámci mše v kostele, jinak by to bylo považováno za maření státního dozoru nad církvemi. Tak si počínali kněží zejména ve větších městech, kde se mnohdy ani náboženství ve školách nevyučovalo.

V začátcích tažení proti vyučování náboženství konala tuto výuku ještě celá řada laických katechetů a zejména katechetek. Již nedlouho po Únoru se museli zúčastňovat politických školení o „vědeckém“ světovém názoru marxismu-leninismu. To kritizovali biskupové již ve svém pastýřském listě z 15. června 1949, když psali: „...učitelé náboženství jsou ideově prověřováni a jsou jim dávány směrnice, jak učit náboženství v duchu materialistickém“.²³⁸ Když pod tlakem režimu klesal počet přihlášených dětí na náboženskou výuku, byli tito katecheté a katechetky propouštěni, takže postupem času vyučovali katolické náboženství ve školách jen kněží. Avšak někde reagovali rodiče na velmi omezené možnosti školního vyučování náboženství tím, že své děti vyučovali tajně sami v rodinných kroužcích.²³⁹

2.5.3 Zrušení evidence náboženského vyznání

Do kontextu zápasu o věřící patřilo také zrušení evidence náboženského vyznání. Vláda tak učinila 27. července 1954. Oficiálně toto rozhodnutí zdůvodňovala respektováním náboženské svobody a tím, že náboženská příslušnost občanů je jejich soukromou záležitostí a nikdo nesmí být pro své náboženské přesvědčení diskriminován. Úřady a závody už se nesměly občanů na tuto záležitost dotazovat a otázka náboženské příslušnosti byla vypuštěna z dotazníků. A byla zrušena evidence příslušnosti občanů k církvím, kterou do té doby vykonávaly národní výbory a statistický úřad. Zdálo by se, že režim zaujal k náboženství přátelštější postoj, ale opět se jednalo o klamný tah. Když se už režim tolik provinil proti náboženské svobodě, potřeboval své skutečné smýšlení zakrýt. Náboženské vyznání bylo považováno za soukromou věc, na kterou

škol. – OCT Kaplice, Komenda, ve své zprávě z 27. 11. 1952, zn. I/3-295.1-27/11-52, píše o konání nedělních škol v Kaplici a Vyšším Brodě a navrhuje jejich zrušení. – OCT Milevsko ve zprávě z 3. 12. 1952, zn. 290/3-3.12.52/276, srovnává možnost působení na děti v katolické církvi a ČČS. Zatímco katolický duchovní může děti v jedné a téže skupině vyučovat náboženství max. 1 hod. týdně, duchovní ČČS může náboženské výchově dětí věnovat 4–5 hod. týdně (v rámci nedělní školy). – OCT Týn n. V. v hlášení z 31. 12. 1953, zn. I/3-295.9-31/12-53 uváděl akce konané v Týně n. V. a Bechyni, za účelem odlákání dětí z nedělních škol pořádaných společně ECM a ČCE. Přestože se jednalo jen o velmi málo dětí (v Týně 3–4, v Bechyni 4–6), bývalo v těchto obcích v neděli promítání filmů od 9 do 11 hod. – OCT Vimperk v hlášení z 27. 2. 1953, zn. I-299-53/Vo uváděl, že se každou neděli od 9 do 11 hodin v pionýrském domě ve Vimperku koná promítání grotesek. Účastní se ho však především děti katolického vyznání v počtu asi 120.

238 „Hlas československých biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky“. In *Štěpán kardinál Trochta*, s. 321–332, zde s. 324.

239 Sám jsem znal takový případ z Prahy, kdy v sedmdesátých a osmdesátých letech matka čtyř dětí vedla kroužek náboženské výchovy na jednom velkém pražském sídlišti.

neměl nikdo právo se ptát a za kterou také nesměl být nikdo pronásledován. Jenže zatímco úřední evidence náboženského vyznání byla ukončena, pokračovala dál v kádrových materiálech KSČ, která rozhodovala o obsazování funkcí. Zde byl pro náboženské vyznání zaveden termín „nábožensky zatížený“.²⁴⁰ Takto označený člověk nemohl zpravidla ve společnosti ani v povolání vykonávat žádnou významnější funkci. A církevní tajemníci měli za úkol pravidelně vypracovávat zprávy o stavu religiozity, ve kterých se sledoval počet církevních křtů, sňatků a pohřbů. „Formálně se náboženské vyznání sice stalo soukromou záležitostí občana v poměru ke státu, ale pro skutečné nositele moci zůstávalo věcí veřejnou a politickou“.²⁴¹

Hlavní důvod, proč byla zrušena evidence náboženského vyznání však spočíval v tom, že byla snížena statistická významnost církví. Církev, zejména katolická, už nemohly argumentovat vysokým počtem svých členů, když se dožadovaly svých práv. Statistické údaje nebyly k dispozici a režim operoval při důkazu „odumírání náboženských předsudků“ nízkým počtem účastníků bohoslužeb.²⁴²

2.5.4 Otevřený boj režimu proti náboženství

Přestože marxismus-leninismus hlásal svého času teorii o postupném odumírání náboženství se změnou společenského řádu od kapitalismu k socialismu, praxe byla úplně jiná. Zřejmě té teorii sám moc nevěřil, když nečekal až náboženství samo vymře a používal všech možných prostředků k jeho vymýcení. Ačkoliv hlásal náboženskou svobodu, náboženskou příslušnost označoval za soukromou záležitost, veřejně organizoval v rámci boje o věřící masivní protináboženskou ateistickou propagandu. Byla založena „společnost pro šíření kulturních a politických nauk“, která hlavně měla tuto propagandu provádět. Brzy se však ukázalo, že tato propaganda je velmi málo účinná. Ateistické přednášky byly lidmi málo navštěvovány, přestože k účasti na nich byli všelijak nuceni. Ateistická propaganda brzy vedla k obecnému znechucení z marxismu-leninismu a k přetvářce.²⁴³ Lidé sice proti

240 Sám pocházím z jedné z mnoha takto označovaných rodin. Jako takové byly považovány za politicky nespolehlivé, a proto např. synové z takových rodin nesměli základní vojenskou službu vykonávat v jednotkách pohraniční stráže, hlídajících zejména oplocenou „západní“ hranici s Rakouskem a SRN. Pro ně samotné to však bylo spíše výhodou. – O tom, že byla náboženská příslušnost důsledně sledována strukturami KSČ svědčí i to, že 10 let po oficiálním zrušení evidence náboženského vyznání jsem byl při přijímacím pohovoru na střední školu v roce 1964 nejprve dotazován, proč věřím v Boha, a teprve potom mi byly kladeny otázky z matematiky a chemie.

241 KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 175.

242 *Tamtéž*.

243 V situačních zprávách OCT o stavu religiozity v okresech se často objevují stížnosti o neutěšené úrovni propagační práce. Srov. např. hlášení OCT Týn n. V. z 20. 5. 1952, zn. I/4-290.2-20/5-52. In *SOA T*, karton 364, sign. 290.2.: „Horší je, že i nová mládež se silně zúčastňuje náboženského života, docházky do kostelů apod., kupř. májových požehnání. Zde nutno hledati důvod v tom, že ČSM neprovádí vůbec propagaci světového

němu otevřeně nevystupovali, sotva se však našel někdo, kdo by tomu věřil. Možná tomu ještě věřili ti, kdo z té propagandy „měli dobré bydlo“. A tak když nepomáhala propaganda, musela pomoci mocensko-administrativní opatření, zejména pokud šlo o snižování počtu dětí na náboženské výuce.²⁴⁴

Boj o věřící přinesl do církevní politiky nový rozměr. Nešlo už jen o boj proti katolické církvi a její hierarchii, ale jednalo se obecně o boj proti náboženství, který postihoval všechny církve. Zatímco dříve nekatolické církve podporovaly nebo alespoň pasivně souhlasily s postupem režimu proti katolické církvi, nyní se začaly stavět novému kurzu církevní politiky na odpor. A to zejména v obdobích oslabení režimu v důsledku krizí v letech 1953 a hlavně 1956, kdy po Chruščovově kritice Stalinových zločinů na XX. sjezdu KSSS se i v Československu po sjezdu spisovatelů rozvířila celospolečenská diskuse, vedoucí ke kritice dosavadního vedení KSČ a potažmo i ke kritice jeho církevní politiky.

2.5.5 Situace v období po kritice Stalinova kultu

Diskuse se přenesla i do SÚC, kde se sice nepochybovalo o správnosti základní linie církevní politiky, pochybovalo se však o správnosti mocensko-administrativních opatření proti biskupům a trestních postihů duchovních. Těž pod vlivem kritiky ze Západu a událostí v Polsku a Maďarsku, kde byli všichni věznění a internovaní biskupové propuštěni, zamýšlel SÚC převedení Trochty, Zely a Barnáše z vězení do internace, Vojtaššáka a Buzalky do domova důchodců. Mělo se začít jednat s Beranem o složení slibu a návratu do diecéze, když prý podle některých náznaků zaujal k režimu smířlivější postoj. Ale politické byro ÚV KSČ tento návrh neschválilo. Došlo jen k převodu Vojtaššáka a Zely z vězení do internace (10. 10. 1956) a biskup Pobožný po složení slibu věrnosti 20. října se mohl vrátit z internace a znovu se ujmout vedení diecéze.²⁴⁵

Na přetřes přišly i církevní politické procesy s duchovními a laiky. K 17. červenci 1956 se mělo nacházet ve výkonu trestu 433 církevních hodnostářů, kněží a studentů teologie. Přitom 149 z nich mělo trest do 10 let, 148 bylo odsouzeno na 10–15 let, 63 na 15–20 let a 39 mělo trest vyšší než 20 let. Na pokyn politického byra ÚV KSČ měla ministerstva spravedlnosti a školství prozkoumat všechny případy vězněných kněží a měla podat odůvodněný návrh

názoru, či lépe řečeno, že ČSM na venkově téměř spí, není téměř vůbec činný... Jest sice pravdou, že propagace světového názoru nenalézají obliby mezi zdejším obyvatelstvem, a že i osvětoví referenti okrskoví neradi přednáší církevně politické téma, dané jim na instruktážích církevních tajemníků“.

244 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 175.

245 Srov. *tamtéž*, s. 177–178.

na snížení trestu.²⁴⁶ Jisté je, že při této revizi nešlo o úplnou rehabilitaci, nýbrž jen o případné snížení trestů. Přitom se revize netýkala církevních monstrprocesů a k přerušení výkonu trestu došlo jen v několika případech. Většina vězněných duchovních byla propuštěna až na amnestii v roce 1960 a někteří ještě později.²⁴⁷

2.5.6 Zvýšení aktivity církvi

Oslabení režimu vedlo k zvýšení aktivity církvi. Duchovní odvážněji vystupovali proti omezujícím opatřením církevních tajemníků, takže ti ve svých hlášeních mluví o tom, že duchovní „zvedají hlavu“. Katoličtí duchovní se např. dožadovali zrušení omezujících ustanovení ohledně slavnosti Božího těla, kdy se mj. režim už několik let snažil odlákat děti z účasti na ní konáním různých akcí v rámci Mezinárodního dne dětí (= MDD). Duchovní už tak přísně nerespektovali „církevní“ zákony a církve jako takové usilovaly, stejně jako jiné organizace, o větší nezávislost na státních orgánech. K obrazu doby patřilo také to, že byla znovu povolena činnost církve adventistů.²⁴⁸

Toto dění v církvích se nakonec obrazilo ve zprávě „O některých otázkách současné církevně-politické situace v ČSR“, vypracované v září 1956 ústředními orgány pro politické byro KSČ. Postoje ÚV KSČ k dění zmiňovanému v této zprávě jsou vyjádřeny v dopise o církevní situaci v ČSR v roce 1958 z 3. 10. 1958, adresovaném všem krajským výborům KSČ a ústřednímu výboru KSS. V dopise se nejprve konstatuje, že na základě podniknutých opatření ve prospěch dodržování církevních zákonů došlo k uklidnění v oblasti poměru církvi a státu. Církve však jsou velice aktivní ve snaze ovlivnit věřící. Tato jejich aktivita se odvíjí od činnosti zahraničních světových církevních ústředí a zejména Vatikánu, který opakovaně ostře vystupuje proti komunismu. Také mezinárodní ústředí protestantských církvi vyvíjejí rozsáhlou kampaň proti zemím socialistického tábora.

Tento vliv se do země přenáší různými cestami a nezůstává bez odezvy zejména u představitelů hierarchie, členů církevních řádů a různých náboženských spolků.

246 Přitom však v roce 1956 a následujících letech probíhala řada soudů s dalšími kněžími, byly např. souzeny celé skupiny jezuitů, srov. PAVLÍK, J. *Budou vás vydávat soudům. Dějiny české provincie T.J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha : Societas, 1995, s. 127; nebo celé skupiny salesiánů, srov. KŘÍŽKOVÁ, *Knihy víry, naděje a lásky*, s. 116–117.

247 Srov. KAPLAN, *Stát a církev v Československu*, s. 178.

248 Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 703, sign. církv/13, cyklostylované oznámení odboru pro věci církevní MŠK, adresované všem církevním odborům KNV, čj. 80.896/56 D I/3 z 18. 9. 1956, kde se píše, že činnost CASD byla povolena 18. 9. 1956. Téhož dne byli náměstkem ministra školství Dr. Havelkou přijati všichni členové a náhradníci prozatímní ústřední rady. Uvádí se, že státem budou placeni jen předseda a tajemník ústřední rady, ostatní kazatelé placeni nebudou. A není námitek, aby církve adventistů užívala objekty bývalých adventistických sborů.

Slovenští biskupové pod vlivem událostí v Polsku a Maďarsku žádají o revizi „církevních“ zákonů a jinde zase se objevily snahy o omezení státního dohledu nad církvemi. Biskupové a někteří kapitulní vikáři usilovali, aby se arcibiskup Beran navrátil do úřadu. Uvnitř pravoslavné církve se objevují snahy bránit socializaci vesnice. Též se ozývají hlasy po zrovnoprávnění řeckokatolické církve.

V protestantských církvích vyvíjejí duchovní intenzivní činnost mezi dospělými a mládeží. V převážné většině evangelických rodin se udržuje tradiční hluboká zbožnost. Mezi věřícími je šířena otázka náboženské perzekuce v Československu a evangeličtí duchovní jeví pramalý zájem o boj za mír. Jediná pochvala v dopise patřila prof. Hromádkovi a jeho spolupracovníkům na Komenského bohoslovecké fakultě za to, že podporují myšlenku účasti věřících na výstavbě socialismu a upevňování míru ve světě.

Nejlépe je hodnocena situace v Československé církvi a to proto, že se její vliv na věřící neztvrdňuje. Je však třeba dávat pozor na mladé duchovní.

Nejvíce pozornosti je v listě samozřejmě věnováno katolické církvi. V ní je pozorována snaha o větší spolupráci mezi biskupy a kapitulními vikáři, na Slovensku pak jsou časté návštěvy kněží u biskupů a biskupů na farách. Hierarchie usiluje o prohlubování náboženského života lidu, projevují se snahy o rozšiřování počtu bohoslužeb, poutí, procesí, biřmování atd. Proto mají národní výbory důsledně dbát na dodržování zákona o shromažďování a na ohlašovací povinnost.

Dále je řeč o tom, že všechny církve věnují neobyčejnou pozornost mládeži. Faráři, aby přitáhli mládež, organizují na farách různé zájmové kroužky a využívají je také pro náboženské vzdělávání. Proto jsou státní orgány a zejména ČSM vybízeny k rozvíjení intenzivní činnosti mezi mládeží.

Hodně pozornosti je věnováno budování rozsáhlé sítě „laického apoštolátu“, organizovaného zejména členy rozpuštěných řádů. Dochází ke shromažďování mládeže, k přípravě a svěcení mladých mužů na kněze. Řehole existují tajně dále, jejich členové jsou zaměstnání v závodech a v úřadech, aniž by jim stranické a odborové organizace věnovaly náležitou pozornost.

O mírové organizaci katolických duchovních je zde řečeno, že hraje důležitou roli při oslabování pozice Vatikánu mezi kněžími a biskupy a při získávání duchovních k loajálnímu poměru ke státu. Aby se její činnost oživila, byl v roce 1957 uspořádán opět sjezd, kterého se mělo zúčastnit na tisíc osob. Režim měl zájem, aby „pokrokoví“ duchovní nebyli odvedeni od loajálního poměru ke státu a aby tato organizace nebyla nakonec využívána pro prosazování požadavků církve a Vatikánu.

V dopise jsou také odsuzovány administrativní přehmaty proti věřícím učitelům a žákům. Stalo se např., že někde byli učitelé propuštěni výslovně z náboženských důvodů, jindy ze stej-

ných důvodů nebyli žáci přijati do vyšších škol. Požadavek některých horlivců, aby došlo k odluce státu od církve a k zrušení výuky náboženství na školách, je odsouzen s tím, že by to vedlo k nekontrolované výuce na farách.

Nakonec je řeč o příliš liberálním přístupu k zajišťování hospodářského zabezpečení církví. Namísto aby se podporovaly jen nesoběstačné farnosti a sbory, poskytoval se státní příspěvek úplně všem. V budoucnu by se měl snížit státní příspěvek i u nesoběstačných farností v položkách, „*kteří slouží ke zvýšení přitažlivosti církevních obřadů*“.²⁴⁹

Jak svědčí tento dopis, po krizi v roce 1956 došlo opět k obnovení přísného státního dozoru nad církvemi přesně podle „církevních“ zákonů z roku 1949. A pokračovalo se v zápase o věřící pomocí ateistické a protináboženské propagandy. Byla v plné míře oživena činnost CMVKD, který byl nadále používán jako nástroj „mírové hysterie“ komunistického režimu. Ve vedení KSC se nepochybovalo o správnosti „církevních“ zákonů, a tak zůstaly v platnosti až do konce komunistického režimu. Možná, že se o jejich revizi uvažovalo v období pražského jara; jestliže ano, pak byly tyto jarní snahy spáleny mrazem z Kremlu.

2.6 Jednání mezi církví a státem v období od roku 1957 do pražského jara

Po překonání celospolečenské krize v roce 1956 se řídil státní dozor nad církvemi přesně podle „církevních“ zákonů z roku 1949. Církev v druhé polovině padesátých let byla tak zubožená, že již nebyla chápána jako politický nepřítel číslo jedna a představitelé režimu považovali církevní otázku za vyřešenou nejméně na dobu deseti či více let.²⁵⁰ Proto nebyla na straně režimu žádná ochota k jednání s Vatikánem, když v tomto ohledu přišly první podněty.²⁵¹

V kontextu světové politiky a s nástupem papeže Jana XXIII. se zrodil nový postoj Vatikánu k zemím sovětského bloku, vznikla tak často kritizovaná „východní politika“.²⁵² A tak sám Vatikán dal nepřímý podnět k jednáním s československou vládou v roce 1962 prostřednictvím

249 Srov. KAPLAN, *Církev a stát v Československu*, příloha č. 28, s. 424–430.

250 Srov. KAPLAN, *Těžká cesta*, s. 12.

251 První podnět k revizi postoje československé vlády k Vatikánu přišel od komunistické strany Itálie. Již v prosinci 1955 navštívil Prahu generální tajemník strany Giuliano Pajetti, aby vedoucí politické představitel ČSR informoval o situaci ve Vatikánu před očekávanou smrtí papeže Pia XII. Ve vatikánských kruzích se formovalo křídlo nakloněné ke změně dosavadního postoje k zemím sovětského bloku a v tomto směru mělo Československo uvažovat o opatřeních, která by mohla tuto vatikánskou orientaci podpořit. V dané mezinárodní situaci však českoslovenští představitelé neviděli důvod k žádné iniciativě vedoucí k jednání s Vatikánem. Srov. KAPLAN, *Těžká cesta*, s. 9–10.

252 Pro přehled důvodů kritiky této východní politiky srov. např. CUHRA, *Československo-vatikánská jednání 1968–1989*, s. 5–10.

biskupa Nécseye, jednoho z účastníků prvního zasedání Druhého vatikánského koncilu.²⁵³ Ten byl požádán, aby ministři školství a kultury předal dopis *Pro memoria*, ve kterém vatikánský státní sekretariát vyjadřoval ochotu jednat o zlepšení církevních a náboženských poměrů v Československu. Šlo zejména o otázku vedení diecézí, proto zmíněný dopis obsahoval i požadavek, aby biskupové mohli svobodně vykonávat správu svých diecézí a aby jim nebylo bráněno v kontaktu se Svatým stolcem.²⁵⁴ Z hlediska církevní správy byla situace opravdu žalostná. Pokud šlo o Čechy a Moravu, biskupové Beran, Trochta, Hlouch, Skoupý se nacházeli v internaci, Otčenášek, pomocný biskup královéhradecký s právem nástupnictví byl sice v roce 1962 propuštěn na amnestii z vězení,²⁵⁵ ale nesměl se ujmout funkce ordináře (jeho předchůdce biskup Pícha zemřel roku 1956) a olomoucká arcidiecéze byla bez ordináře od roku 1961, kdy zemřel v internaci arcibiskup Matocha. Na Slovensku byli apoštolští administrátoři v Trnavě (Lazík), Nitře (Nécsey) a Rožňavě (Pobožný), biskup diecéze Spiš Vojtaššák byl dosud ještě ve vězení, stejně jako pomocný biskup Hopko ze zrušené řeckokatolické diecéze Prešov. Diecéze Banská Bystrica a Košice byly neobsazené.

Příslušné resortní ministerstvo zaujalo k vatikánské iniciativě rezervovaný postoj a rozhodlo se neodmítnout tuto nabídku jen s ohledem na mezinárodní poměry. Pokud šlo o otázku biskupů, bylo rozhodnuto, že funkce vedení diecéze se nesmí ujmout biskupové, kteří byli vězněni (Hlad, Otčenášek, Trochta, Vojtaššák a Zela), a dále ti, kdo dosud nesložili slib věrnosti republice (Beran, Hlouch, Skoupý). Nově jmenovaní biskupové měli být vybíráni z kapitulních vikářů, kteří byli státu loajální. Každopádně bylo stanoveno, že jednání budou probíhat bez účasti státem uznaných biskupů (Nécsey) a nebudou obnoveny řádné diplomatické styky, jak požadoval Vatikán a že se vyčká se zahájením rozhovorů do skončení Druhého vatikánského koncilu. Jenže díky vatikánské iniciativě k nim došlo dříve.²⁵⁶

Vatikánský diplomat Agostino Casaroli, který dlel v dubnu 1963 ve Vídni v souvislosti s konferencí OSN o konzulárních stycích, dostal od papeže instrukci, aby před odjezdem z Vídně navštívil Budapešť a Prahu za účelem navázání styků přerušovaných komunistickými vládami.²⁵⁷ Československo navštívil Casaroli ve dnech 12.–14. května 1963. Při té příležitosti

253 Z Československa se prvního zasedání kromě Nécseye zúčastnili ještě biskupové F. Tomášek a A. Lazík, dále pak jako poradci J. Beneš, A. Stehlík, E. Oliva, J. Merell a jako členové doprovodu P. Franta, J. Dočekal, J. Čížík, E. Fillö. – Více o tom SKALICKÝ, K. Biskup Tomášek na koncilu ve Věčném městě – viděný zorným úhlem tehdejšího Říma. In OPATRŇÝ, A. (ed.), *Kardinál Tomášek a koncil. Sborník ze symposia k 10. výročí úmrtí kardinála Tomáška a ke 40. výročí zahájení 2. vatikánského koncilu*. Praha : Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2002 (= OPATRŇÝ, *Kardinál Tomášek a koncil*), s. 96–105.

254 Srov. KAPLAN, *Těžká cesta*, s. 11nn.

255 Po propuštění z vězení pracoval biskup Otčenášek tři roky v mlékárně v Opočnu a na zásah papeže pak mohl nastoupit do duchovní správy jako kněz, ale mimo svou diecézi, v Ústí n. L.-Trmicích.

256 Srov. KAPLAN, *Těžká cesta*, s. 14.

257 Srov. CASAROLI, A. *Trýzeň trpělivosti*, s. 36.

jednal s vládními představiteli Hrůzou a pplk. Košnarem²⁵⁸ a setkal se také s arcibiskupem Beranem, od něhož dostal papež před Velikonocemi dopis, ve kterém jej žádal, aby rozhodl o řešení jeho situace.²⁵⁹ Během jednání se vládní činitelé nakonec přiklonili k tomu, aby se arcibiskup Beran²⁶⁰ po složení slibu trvale uchýlil do Říma s tím, že se vzdá úřadu a na jeho místo bude do funkce apoštolského administrátora arcidiecéze jmenován někdo z kapitulních vikářů. Casaroli však navrhoval do této funkce biskupa Františka Tomáška, kdežto vládní představitelé by si jej dokázali představit spíše jako administrátora olomoucké arcidiecéze. Jak se později ukázalo, stal se vládní požadavek, aby nově jmenovaní biskupové byli z řad kapitulních vikářů, kamenem úrazu jednání mezi Vatikánem a ČSSR. Zatímco otázka arcibiskupa Berana se „vyřešila“ v roce 1965, otázka jmenování biskupů pro všechny neobsazené diecéze nebyla nikdy během komunistické éry zcela vyřešena. Proč vláda tak tvrdošijně trvala na jmenování nových biskupů z řad kapitulních vikářů? Protože jí velice záleželo na tom, aby biskupové byli vůči režimu loajální a právě kapitulní vikáři svou loajalitu dostatečně projevovali. Zvláště neústupně s tímto požadavkem vyrukovala československá delegace při jednáních v Praze ve dnech 16.–28. listopadu 1963. Tehdy si vedoucí vatikánské delegace Casaroli uvědomil, že otázka vypracování závěrečného dokumentu vzájemné dohody se stává druhořadou a že prvořadou záležitostí se stává otázka personálního obsazení uprázdněných diecézí po smrti biskupa anebo diecézí, jejichž biskupové byli v internaci a nesměli svou funkci vykonávat.²⁶¹ Základní rozpor v této otázce vedl československou stranu k neustálému prodlužování jednání, takže nikdy nedošlo k úplnému obsazení všech diecézí a k podepsání oboustranné dohody ohledně církevní situace v ČSSR, jak k tomu v rámci vatikánsko-maďarských jednání došlo již v září 1964. Situaci vatikánsko-československých jednání nejlépe vystihuje výrok protagonisty vatikánské delegace: „*Jednání s Maďarskem byla velice obtížná. Jednání s Československem se jevila skoro nemožná*“.²⁶²

Shrneme-li stručně výsledky jednání mezi Vatikánem a ČSSR od roku 1963 do příchodu pražského jara, vypadá bilance následovně: na žádost papeže Pavla VI. zrušila 2. října 1963

258 Casaroli uvádí kromě Hrůzy ještě Trávníčka, kdežto Kaplan shodně s Cuhrou uvádějí, že to byl pplk. Košnar, náčelník třetí správy ministerstva vnitra, což byla politická kontrarozvědka. Srov. KAPLAN, *Těžká cesta*, s. 15; CUHRA, *Československo-vatikánská jednání 1968–1989*, s. 22.

259 V rozhovoru s vládními činiteli v listopadu 1962 Beran sám navrhl tři možnosti řešení pro zrušení své internace: že se po složení slibu věrnosti republice opět ujme funkce, nebo že se vzdá úřadu a odejde buďto do Říma anebo se uchýlí do ústraní v Československu. Vládní místa v únoru 1963 sdělila Beranovi stanovisko klonící se k třetí možnosti. Poté Beran poslal papežovi zmíněný dopis. Srov. KAPLAN, *Těžká cesta*, s. 15–16.

260 Podle Cuhry, c.d., s. 25, složil Beran slib 5. 10. 1963 a podepsal prohlášení o rezignaci na možnost a právo výkonu úřadu arcibiskupa. Podle fotokopie osobních Beranových poznámek v příloze knihy *Velká mše* však byl převezen z Paběnic na ministerstvo školství 4. 10. 1963 a odpoledne téhož dne do Mukařova. Odtud byl převezen 2. 5. 1964 do Radvanova.

261 Srov. CASAROLI, *Trýzeň trpělivosti*, s. 134.

262 Srov. CASAROLI, *Trýzeň trpělivosti*, s. 129.

vláda internaci biskupů Berana a Skoupého a přesunula je dva dny nato blíže Praze do charitního domova v Mukařově. Jednalo se spíše o zmírnění internace, kdy mohli přijímat návštěvy a to dokonce i novinářské. Dne 2. října udělil prezident Novotný milost třem ze čtyř dosud vězněných biskupů. Na svobodu byli propuštěni: Vojtaššák, šestaosmdesátiletý biskup ve Spiši, Hlad, pomocný biskup pražské arcidiecéze a Zela, pomocný biskup olomoucké arcidiecéze,²⁶³ zatímco Hopko, pomocný biskup zrušené prešovské řeckokatolické diecéze byl propuštěn z vězení až v květnu 1964.²⁶⁴

Jednání o osudu arcibiskupa Berana trvala déle, než se zpočátku zdálo. Nakonec řešení celé záležitosti urychlilo jeho jmenování kardinálem. V polovině ledna 1965 bylo obvyklými cestami oznámeno, že 22. února bude mezi nově jmenovanými kardinály uveden i arcibiskup Beran.²⁶⁵ Nato přijel 4. února do Říma jednat Hrůza. Bylo dohodnuto, že Beranovi bude umožněno přijet převzít kardinálský klobouk, nebude se však smět již vrátit do vlasti. Na jeho místo ve funkci apoštolského administrátora nastoupí biskup Tomášek a toto jmenování bude oznámeno ještě před nebo alespoň současně s Beranovým odjezdem do Říma. 16. února přijel do Prahy Casaroli, aby informoval biskupa Tomáška a arcibiskupa Berana. Zatímco biskup Tomášek dané řešení přijal bez problémů, arcibiskup Beran váhal, protože nemožnost návratu do vlasti byla pro něj novinkou. Nakonec toto řešení přijal, i když pro něj nebylo lehké odjíždět s vědomím, že opouští pronásledovanou církev. Do Říma odletěl arcibiskup Beran v doprovodu arcibiskupa Casaroliho 19. února za bdělé pozornosti československé bezpečnosti.²⁶⁶ Předtím bylo dovoleno jeho nejbližším příbuzným jej navštívit v Radvanově, posledním příkázaném místě pobytu ve vlasti.²⁶⁷ Den před jeho odletem byl jmenován administrátorem pražské arcidiecéze biskup Tomášek.

Pokud šlo o další body, které si pro jednání s ČSSR vytkl Vatikán, nedosáhlo se do pražského jara žádného pokroku. Kromě pražské arcidiecéze se nepodařilo obsadit žádnou další diecézi. Pokud šlo o výuku náboženství, teologické fakulty a semináře, obnovení činnosti řádů a kongregací a obnovení zrušené řeckokatolické diecéze se sídlem v Prešově, byla vládní

263 Srov. *tamtéž*, s. 131–132.

264 Srov. CUHRA, Československo-vatikánská jednání 1968–1989, s. 28–29.

265 Arcibiskupa Berana zastihlo jmenování v charitním domově v Radvanově, maličké osadě u Mladé Vožice na Táborsku, kam byl 2. 5. 1964 přemístěn z Mukařova. Pobýval zde spolu s biskupy Hlouchem, Trochou, Skoupým a Zelou, s premonstrátským opatem Machalkou a s provinciálem jezuitů Šilhanem. – Když se 25. 1. 1965 dostala zpráva o jmenování na veřejnost, podnikla státní správa ihned patřičné kroky: ONV v Táboře vydal úřední prohlášení, že v domově vypukla epidemie tyfu a byly zakázány veškeré návštěvy. A tak mnoho hostů, kteří přijeli do této zapadlé vesničky blahopřát novému kardinálovi, muselo odjet, aniž by se s ním mohli setkat, což kardinálovi působilo velikou bolest. Srov. *Velká mše*, s. 283–284.

266 Srov. CASAROLI, *Trýzeň trpělivosti*, s. 139–141.

267 Ti byli dovezeni do Radvanova 18. 2. 1965 večer ministerským autem a ještě v noci odvezeni zpět do Plzně, aby nikomu nemohli sdělit podrobnosti o odletu kardinála Berana do Říma. Srov. *Velká mše*, s. 284.

delegace naprosto neústupná. Českoslovenští představitelé dali rovněž najevo, že vůbec nepřichází v úvahu revize „církevních“ zákonů z roku 1949. Pro vatikánskou stranu byla tato jednání velikým cvičením trpělivosti,²⁶⁸ neboť československá strana jednání neustále protahovala a neměla zájem dojít k dohodě. V jednáních pokračovala vlastně jen s ohledem na mezinárodní poměry, neboť musela stále více čelit narůstající kritice církevních poměrů v ČSSR ze zahraničí.

Pokud šlo o vatikánský požadavek odvolání vládních zmocněnců z biskupských konsistoří, který Casaroli předložil již při prvním jednání v květnu 1963 v Praze, trvalo také velmi dlouho, než k tomu došlo. Po více jak sedmnácti letech od jejich nasazení byli zmocněnci tehdejšího Ministerstva kultury a informací (= MKI) v Čechách a na Moravě a Slovenské národní rady (= SNR) na Slovensku odvoláni na základě výnosu téhož ministerstva, schváleného předsednictvem ÚV KSČ 8. listopadu 1966.²⁶⁹ Toto opatření se však týkalo jen konsistoří v těch diecézích, kde správu vykonávali kapitulní vikáři. Ti byli totiž čelnými představiteli MHKD a vůči státu se chovali naprosto loajálně. Opatření se netýkalo diecézí spravovaných biskupy, těm totiž stát nedůvěřoval. A tak na biskupských konsistořích v Praze, Nitře, Rožňavě a Trnavě zmocněnci zůstali až do pražského jara.

I když z konsistoří kapitulních vikářů byli zmocněnci odvoláni, neznamenalo to, že by je stát přestal kontrolovat. V „Zásadách pro církevně politické usměrňování kapitulních vikářů“ stálo, že „*odvolání zmocněnců nesmí vést k oslabení státního dozoru na konsistořích, ale musí být využito k posílení centrálního vlivu Ministerstva kultury a informací a SNR především v oblasti politického a obsahového usměrňování činnosti kapitulních vikářů*“.²⁷⁰ Za tím účelem byli v sekretariátech pro věci církevní MKI a SNR ustanoveni samostatní pracovníci, jejichž úkolem bylo církevně politické usměrňování kapitulních vikářů, při kterém měli spolupracovat i s MHKD. Dále měli tito pracovníci s kapitulními vikáři udržovat pravidelný styk, a tak dosáhnout toho, aby s nimi vždy předem projednali všechna důležitější opatření v diecézi, všechny liturgické směrnice, oběžníky pro kněze a pastýřské listy dříve, než je vydají. Měli dále zajistit, aby je kapitulní vikáři informovali o veškeré zahraniční korespondenci, zejména s Vatikánem, a o veškerých zahraničních návštěvách na konsistoři.

268 Srov. CASAROLI, *Trýzeň trpělivosti*, s. 170.

269 Srov. SOA T, fond JČKNV, karton 11, sign. 460, „Zásady pro církevně politické usměrňování kapitulních vikářů“ (3 strany cyklostylovaného textu). – Pro zajímavost: opětné dosazení zmocněnců na biskupství se někde navrhovalo i po roce 1968. Mělo to být proto, aby se zajistilo dodržování církevních zákonů a nařízení, aby byla usnadněna práce církevnímu tajemníkovi. Tím by se zaručilo, že nebude zneužíváno pravomoci biskupa proti duchovním, kteří spolupracovali s režimem. Srov. SOA T, fond JČKNV, karton 9, sign. 460, s. 7, „Hodnocení situace v oblasti církevní politiky na okrese Prachatice“ z 19. 9. 1969, čj. 457/1-1969.

270 *Tamtéž*, úvod k „zásadám“, odst. a).

Krajským národním výborům vymezovaly zmíněné „zásady“ tyto kompetence: projednávat udělování a odnímání státního souhlasu duchovním I. a II. stupnice, platové otázky duchovních, rozpočty farností a přijímání darů. A ve spolupráci s MKI, příp. SNR měly KNV vytvářet potřebné politické podmínky k tomu, aby se kapitulní vikáři cítili odpovědní za svou činnost v rámci příslušného kraje, a mimo to měli být příp. zváni na KNV. Tyto krajské instituce však rozhodně neměly řídit činnost kapitulního vikáře ani konsistoře.²⁷¹

2.7 Činnost tzv. skryté církve

Pro úplnost obrazu církevní situace před příchodem pražského jara se na tomto místě zmíním krátce též o podzemní, či lépe řečeno skryté církvi.²⁷² Podrobnější informace lze dnes již najít v celé řadě publikací.²⁷³

Ačkoliv záležitost „tajné“ církve a „tajných“ biskupů byla jednou z námitek československé delegace teprve při jednáních s Vatikánem po roce 1968, došlo již zhruba od poloviny šedesátých let k velkému rozvoji činnosti skryté církve, jejíž počátky spadají do konce čtyřicátých a začátku padesátých let 20. století.

První, nepřímý podnět ke vzniku skryté církve dal vlastně sám komunistický režim svým pronásledováním. A podnět k *založení* skryté církve vzešel od samotného Vatikánu, když počínaje rokem 1949 jmenoval několik tajných biskupů a některým jiným biskupům předal tajné fakulty, aby tak byla vytvořena alternativní církevní struktura náhradou za tu, která byla komu-

271 Srov. *tamtéž*, s. 2 a 3.

272 Tento výraz doporučuje prof. Stanislav Krátký, jeden z biskupů skryté církve, vysvěcený na biskupa biskupem Felixem M. Davídkem 27. 8. 1968. Srov. O skryté církvi. Rozhovor s Otcem biskupem prof. Stanislavem Krátkým (připravil Petr Fiala). In: *Getsemany. Církev v podzemí. Ročenka 1995*. Praha : Sít, 1995 (= KRÁTKÝ, O skryté církvi), s. 106–116, zde s. 106. Převzato z časopisu *Proglas* 4/92. Uvedená ročenka časopisu *Getsemany*, vydávaného pražskou skrytou církví zvanou *Ecclesia silentii* (ES), obsahuje soubor článků o skryté církvi včetně bolestné záležitosti zpochybnění platnosti zde udělených kněžských a biskupských svěcení, ke kterému došlo ze strany oficiální církve po roce 1989.

273 První publikací zabývající se po roce 1989 skrytou církví je kniha: GANSRIGLER, F. *Jeder war ein Papst. Geheimkirchen in Osteuropa*. Salzburg : Müller, 1991 (= GANSRIGLER, *Jeder war ein Papst*). – Pokud jde o neoficiální aktivity řeholí a kongregací, lze informace čerpat z knih vydaných jejich péčí. Např. o salesiáních srov. KRÍŽKOVÁ, *Knihy víry, naděje a lásky*. Stručně se těmto aktivitám věnuje také kniha: LIŠKA, O. *Církev v podzemí a společenství Koinótés*, Brno : Sursum, 1999 (= LIŠKA, *Církev v podzemí a společenství Koinótés*), s. 15–51. Pokud jde o neoficiální aktivity diecézních kněží, lze najít stručné údaje v již zmíněné ročenke *Getsemany* 1995 a knize Ondřeje Lišky. V obou publikacích se také pojednává o společenství Koinótés, organizovaném Felixem Davídkem. Nejdůkladněji se společenstvím Koinótés zabývá kniha: FIALA, P., HANUŠ, J. *Skrytá církev. Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. Brno : CDK, 1999 (= FIALA, HANUŠ, *Skrytá církev*). Jde o přepracované a o literární tvorbu F. M. Davídka rozšířené vydání knihy *Koinótés* z roku 1994. Nejnovějším dílem, z něhož lze získat informace o Koinótés, tak říkajíc z první ruky, je kniha: WINTEROVÁ, M. T. *Z hlubin bezedných. Příběh Ludmily Javorové vysvěcené na římskokatolického kněze*. Brno : Cesta, 2003 (= WINTEROVÁ, *Z hlubin bezedných*). Kniha vychází z exkluzivních rozhovorů autorky s Ludmilou Javorovou, generální vikářkou biskupa F. M. Davídka.

nistickým režimem vyřazena z funkce. Režim však tajným biskupům různým způsobem zabránil v činnosti: Matouškovi zakázal výkon biskupských funkcí, Tomáška internoval v Želivě, Otčenáška, Hlada a další uvěznil. Tajní biskupové tak nepřevzali řízení diecézí. Jejich správu vykonávali státem dosazení kapitulní vikáři.

2.7.1 Skryté aktivity diecézních kněží

Další podnět pro vznik skryté církve představoval zákaz, který dali biskupové svým bohoslovcům v roce 1950 po zrušení diecézních bohosloveckých učilišť. Zákaz se týkal studia ve státem zřízených centralizovaných seminářích a fakultách v Praze (později přesunuté do Litoměřic) a v Bratislavě. Zde se již nejednalo o vytvoření tajné struktury pro řízení diecéze, nýbrž šlo o to, umožnit dokončit teologické studium kandidátům kněžství, kteří odmítli nastoupit nebo pokračovat ve státem ovládaných fakultách a seminářích. V brněnské diecézi biskup Skoupý hned pověřil kněze Stanislava Krátkého organizací neoficiálního studia bohoslovců, kteří odmítli nastoupit do Prahy.²⁷⁴ Vzniklo tak alternativní vzdělávání kandidátů kněžství, skryté před zraky veřejnosti. Otázka je, jak si asi biskup Skoupý představoval možnost vysvěcení takových kandidátů.

Do činnosti skryté církve je třeba zahrnout též pastorační působení těch diecézních kněží, kterým byl odňat státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti, ale nebyli odsouzeni. K odnětí souhlasu docházelo z libovůle církevních tajemníků velice často v padesátých letech a také na počátku normalizace po roce 1969. Stačilo, aby kněz byl trošku horlivý, zejména pokud šlo o pastorační mládeže anebo aby odmítl propagovat v kostele nějakou režimní akci či si dokonce dovolil malou kritiku režimní církevní politiky. Kněží, kteří byli uvězněni, byl rovněž odňat státní souhlas a po odpykání trestu jim nebyl obnoven. Kněží, kteří přišli o státní souhlas si museli najít zaměstnání a zpravidla na ně zbylo jen nějaké podřadné. Po pracovní době se pak věnovali skryté pastorační jednotlivců, rodin a malých společenství a někteří z nich se věnovali též skryté přípravě kandidátů kněžství, jako např. v Praze Václav Dvořák, po roce 1989 generální vikář českobudějovické diecéze.²⁷⁵

A do činnosti skryté církve můžeme zahrnout též působení některých diecézních kněží, kteří byli činní v duchovní správě se státním souhlasem, kromě toho však vyvíjeli různé jiné aktivity skryté jak před zraky režimu, tak před zraky oficiální církevní hierarchie (šlo

²⁷⁴ Srov. KRÁTKÝ, O skryté církvi, s. 107. – Na fakultu do Prahy nastoupilo v roce 1950 ze 120 brněnských bohoslovců jen 5. Srov. VAŠKO, *Neumlčená II*, s. 211.

²⁷⁵ Srov. LIŠKA, *Církev v podzemí a společenství Koinótes*, s. 35nn; FIALA, HANUŠ, *Skrytá církev*, s. 111, pozn. č. 5.

např. o vyučování v tajných teologických kurzech). Díky takovýmto případům lze často jen stěží určit hranici mezi oficiální a neoficiální církví.²⁷⁶

2.7.2 Skryté aktivity řeholí a kongregací

Jinou formu skryté církve představovaly řády a kongregace, násilně rozprášené v roce 1950. Ti členové, kteří zůstali na svobodě, se snažili obnovit činnost. Bylo třeba vyhledat jednotlivé členy, vytvořit z nich malé komunity a navázat spojení s internovanými představenými. Velice důležité bylo pověřit správou provincie v rozptýlení někoho jiného na místo internovaného či vězněného provinciála, což se přes všechny obtíže s tím spojené přece jen nějak podařilo. Bylo třeba pokračovat ve formaci mladých spolubratří, obnovovat sliby případně od nich udělovat dispens těm, kdo chtěli z řehole či kongregace odejít a bylo třeba pokračovat v přípravě na kněžství.²⁷⁷

Řeholníci s věčnými sliby pokud nebyli ve vězení, v internaci nebo povolání k výkonu vojenské služby, byli většinou nasazeni na práci při budování údolních přehrad, podobně jako bylo mnoho řeholnic nasazeno do továren v pohraničí, kde po odsunu Němců chyběly pracovní síly. Na stavbě přehrad byli soustředěni řeholníci z různých společností a tato koncentrace jim umožňovala přece jen do určité míry vést společný řeholní život. Postupem času byl navázán kontakt mezi těmito řeholníky a malými komunitami v rozptýlení a toto spojení bylo využíváno také pro formaci mladých řeholníků.²⁷⁸

Záležitost přípravy ke kněžství byla nejobtížnější, protože chyběly studijní texty a vyhlídky na svěcení byly velice mlhavé. Teprve po roce 1960 se situace v tomto směru změnila. Vlivem nepříznivých poměrů sice většina řeholních kandidátů kněžství nastoupenou dráhu opustila, ale pro ty, kdo zůstali svému povolání věrni, se začalo organizovat systematické studium a hledaly se cesty ke svěcení. Pro salesiány bylo příznivé, že v roce 1960 byl z vězení propuštěn i biskup Trochta a vzal na sebe riziko tajných svěcení. Do příchodu pražského jara vysvětil 29 salesiánů na kněze, přičemž se nedá vyloučit, že světil také kandidáty z jiných řeholí a kongregací a též neřeholní kandidáty.²⁷⁹

Do skryté činnosti řeholí patřila také neoficiální pastorece kněží řeholníků, kteří na žádost kapitulních vikářů nastoupili do farní duchovní správy buďto z průmyslové či zemědělské výroby nebo i z internace, kde se ocitli po likvidaci řeholních komunit v roce 1950. Tito řeholní

²⁷⁶ Srov. LIŠKA, *Církev v podzemí a společenství Koinótés*, s. 46.

²⁷⁷ Pokud šlo o salesiány, srov. k tomu např. KŘÍŽKOVÁ, *Knihy víry, naděje a lásky*, s. 105–116.

²⁷⁸ Srov. KŘÍŽKOVÁ, *Knihy víry, naděje a lásky*, s. 112.

²⁷⁹ Srov. *tamtéž*, s. 123.

kněží byli někdy zapojeni i do tajné formace nových řeholních kandidátů a spolubratří ve fázi časné formace, včetně přípravy na kněžství.

Zvláštní podobu skryté církve představovaly řeholnice, které byly po likvidaci jejich komunit v roce 1950 nasazeny do domovů důchodců, ústavů mentálně postižených apod. Zde si sice řeholnice mohly ponechat řeholní oděv, ale jinak navenek nesměly vykazovat činnost. Dokonce jim často bylo bráněno i v tom, aby chovance svého ústavu braly na liturgii v ústavní kapli. Ke skryté činnosti těchto komunit náležel mj. kontakt s představenými a později formace a přijímání nových členek do kongregace.

Nového rozmachu doznala skrytá církev po amnestiích v letech 1960 a 1962, kdy byla z vězení propuštěna celá řada kněží a laiků. Věznění kněží nesměli až na malé výjimky nastoupit do duchovní správy a tak začali kolem sebe vytvářet malá společenství, jakési personální farnosti, ostatně jak tomu bylo již v padesátých letech.

2.7.3 Felix M. Davídek a společenství Koinótés

Zvláštní místo na poli skryté církve zaujímá činnost Felixe Davídka a společenství Koinótés. Když byl v únoru 1964 Davídek propuštěn z vězení, pustil se hned do horečné činnosti, jak to ostatně odpovídalo jeho povaze.²⁸⁰ Obrátil se na Ludmilu Javorovou,²⁸¹ kterou znal už od dětství, aby mu v jeho práci pomáhala. Tak se Javorová stala jeho nejbližší spolupracovnicí, od začátku roku 1968 pak ve funkci generální vikářky.²⁸² Hned ji také začal systematicky vzdělávat ve filozofii. V té době Javorová sotva tušila, že ji tak připravuje na přijetí svátostného kněžství. S její pomocí nechal vyhledat bývalé seminaristy, kteří se stále ještě chtěli stát kněžími, aby je připravil ke kněžské ordinaci. V tom Davídek spatřoval hlavní smysl své kněžské činnosti. V této souvislosti se vrátil k myšlence tajné katolické univerzity, s jejíž realizací začal ještě před únorem 1948. Spojil se tedy s knězem Stanislavem Krátkým, o kterém již byla zmínka dříve, připravili studijní plány a začaly se pořádat pro kandidáty kněžství a interesované laiky systematické přednášky, které se konaly v bytech a výhradně v noci, často až do rána.²⁸³ Davídek si byl vědom, že je třeba kandidáty kněžství formovat jinak než tomu bylo doposud v kněžských seminářích. Viděl totiž jako potřebné propojit kněžské povolání s životem

280 F. M. Davídek (12. 1. 1921–16. 8. 1988). 29. 7. 1945 vysvěcen na kněze, 24. 2. 1948 zakládá tajnou katolickou univerzitu „Katolické Atheneum Chrlice“. 22. 4. 1950 poprvé zatčen, podruhé zatčen 6. 9. 1950 při pokusu o útěk přes hranice. 21. 3. 1952 odsouzen k 24 letům vězení. Propuštěn v únoru 1964. Na biskupa vysvěcen 29. 10. 1967 biskupem Janem Blahou.

281 L. Javorová (nar. 31. 1. 1932), 28. 12. 1970 vysvěcena F. M. Davídkem na kněze.

282 Srov. FIALA, HANUŠ, *Skrytá církev*, s. 87.

283 Srov. WINTEROVÁ, *Z hlubin bezedných*, s. 69–76.

občanské společnosti. Požadoval proto po kandidátech, aby se zajímali o kulturu, umění a také o další vědní obory kromě teologie, přičemž zdůrazňoval hlavně kybernetiku, neboť viděl jako důležité, aby si kandidáti kněžství osvojili schopnost řízení.²⁸⁴ Kromě toho mu záleželo na tom, aby ztratili strach před ženami. Proto požadoval po těch, kteří s tím měli největší potíže, navštěvování tanečních kurzů, čímž již tak přetížené Ludmile Javorové přibyla další práce navíc.²⁸⁵

Při tom všem s pomocí svých spolupracovníků budoval skrytou strukturu společenství Koinótés. Od roku 1964 tak postupně vzniká nová místní církve, tvořená malými společenstvími kolem tajně působících kněží. Tato místní církve se rozprostírala skoro po celém Československu. Společenství Koinótés se svou strukturou představuje ve skryté církvi něco kvalitativně nového. Vzniká totiž alternativní, nikoli však paralelní církevní struktura vzhledem k oficiálním diecézím, jakási personální diecéze, zvláště pak od té doby, kdy se její hlavní organizátor Davídek stává biskupem. Tato skrytá církev však nechtěla konkurovat oficiálně působící církvi, nýbrž chtěla její činnost doplňovat v tom, co oficiální církev nemohla či nesměla konat, co však v podmínkách svobody náleží k plnosti pastorační péče o věřící.²⁸⁶

Palčivou otázkou Koinótés byla záležitost svěcení nových kněží. Když domácí biskupové neprojevíli pro tuto záležitost pochopení, obrátil se Davídek na biskupa Schaffrana v Görlitz (NDR), který potom v roce 1967 vysvětil pro Koinótés pět kněží.²⁸⁷ Davídek si však byl vědom, že Koinótés potřebuje vlastního biskupa. Ten byl vysvěcen rovněž v roce 1967. Jan Blaha, jeden z členů Koinótés, měl možnost cestovat do zahraničí i na Západ. A tak jej biskup Josef Stimpfle na Davídkovu žádost vysvětil 12. července 1967 v Augsburgu na kněze. 28. října jej pak biskup Peter Dubovský SJ vysvětil na biskupa. Den nato biskup Jan Blaha vysvětil na biskupa Felixe Davídka a předal mu své biskupské fakulty. Davídek se tak stal biskupem místní církve Koinótés, zatímco Blaha podle dohody nevystupoval jako biskup a ani neudílel svěcení. Teprve od druhé poloviny sedmdesátých let vystupoval Blaha jako biskup a to jen v úzkém kruhu Koinótés. Po smrti Davídka v roce 1988 se ujal vedení Koinótés.²⁸⁸

Biskup Davídek začal neodkladně se svěcením kněží. Prvního vysvětil den po přijetí biskupského svěcení, 30. října 1967 a brzy nato další kandidáty. V roce 1968 pak vysvětil celkem 21 nových kněží.²⁸⁹ I když přesahují rámec této kapitoly vymezený časově příchodem pražského jara, popíši kvůli souvislosti i dění v Koinótés po tomto období. Davídek byl skeptický ohledně úspěchu Dubčekových reforem, a proto ani v roce 1968 neupustil od přísných bezpeč-

284 Srov. FIALA, HANUŠ, *Skrytá církev*, s. 80–81.

285 Srov. WINTEROVÁ, *Z hlubin bezedných*, s. 89.

286 Srov. KRÁTKÝ, *O skryté církvi*, s. 115.

287 Srov. WINTEROVÁ, *Z hlubin bezedných*, s. 94–97.

288 Srov. *tamtéž*, s. 100–101.

289 Srov. *tamtéž*, s. 101–102.

nostních opatření, naopak trval ještě na jejich zpřísnění.²⁹⁰ Bohužel události mu daly za pravdu. Po invazi vojsk Varšavského paktu se na základě nějaké informace domníval, že církev je opět ve vážném nebezpečí, že ji snad hrozí úplná likvidace tím, že kněží a biskupové mají být opět uvězněni či dokonce deportováni na Sibiř. Proto se rozhodl vysvětit několik biskupů s podmínkou, že úřad budou vykonávat teprve tehdy, až se ocitnou ve vězení nebo vyhnanství. A z týchž důvodů vysvětil do konce roku také čtyřicet kněží.²⁹¹

V Davídkově pojetí eklesiologie hrálo zásadní roli svátostné kněžství. Proto byl otevřen myšlence svěcení ženatých mužů a dokonce se ani neuzavíral otázce svěcení žen, ba naopak, intenzivně pracoval na zdůvodnění jeho potřeby pro církev.²⁹²

K svěcení ženatých mužů v Koinótés došlo vlastně na základě kontaktů s řeckokatolickými kněžími ve vězeních a při jejich skrytém působení v Čechách, kam byli nuceně přesídleni po likvidaci prešovské řeckokatolické diecéze v roce 1950. Spolupráce Koinótés s řeckokatolickými kněžími pomohla řeckokatolické církvi v Československu přežít a přispěla tak i k jejímu opětovnému právnímu uznání ze strany státu v roce 1968. U Davídka pro svěcení ženatých mužů navíc hovořilo přesvědčení, že kněžské povolání není nutně vázáno na celibát a že je zde výhoda utajení. Státní bezpečnost totiž netušila, že v katolické církvi se kněží mohou vyskytovat i mezi ženatými muži. Světitelem prvních šesti ženatých mužů na kněze v rámci Koinótés byl řeckokatolický biskup Eugen Kočiš, vysvěcený na biskupa Davídkem již 3. prosince 1967. Prvním z řady ženatých mužů vysvěcených na kněze byl Josef Javora, mladší bratr Ludmily Javorové. Došlo k tomu 26. února 1969. Takto vysvěcení ženatí muži měli birtuální fakulty, mohli tedy slavit eucharistii jak ve východním tak západním ritu. Před přijetím svěcení byli převedeni do řeckokatolické církve a vytvářeli tak řeckokatolickou větev Koinótés.²⁹³

Otázkou svěcení žen se Davídek zabýval systematicky velmi dlouho a na toto téma také přednášel na seminářích. Odtud je v této souvislosti znám i jeho výrok, že „*život má přednost před kodexem*“.²⁹⁴ Došel k závěru, že proti svátostnému kněžství žen nelze nalézt žádné dogmatické důvody. Naopak byl přesvědčen, že takové kněžství žen je velice potřebné. Při

290 Srov. WINTEROVÁ, *Z hlubin bezedných*, s. 105.

291 Srov. *tamtéž*, s. 106.

292 „Roku 1972 byl Davídkovi tlumočen prostřednictvím českobudějovického biskupa Hloucha a jeho generálního vikáře Malého zákaz činnosti od vatikánské Kongregace biskupů. Davídek pravděpodobně zákaz považoval za důsledek neinformovanosti papeže Pavla VI. o jeho činnosti a za výsledek obav, které mohla způsobit nedostatečná informovanost Říma o jím svolaném synodu. Tohoto zákazu Davídek neuposlechl“. In HRADILEK, P. Dialog anebo polopravdy, *Getsemany* 9/96 [online], [cit. 2007–07–16]. Dostupné na: <http://referaty-seminarky.cz/felix-maria-davidek>.

293 Srov. WINTEROVÁ, *Z hlubin bezedných*, 106–107; FIALA, HANUŠ, *Skrytá církev*, s. 87–91.

294 FIALA, HANUŠ, *Skrytá církev*, s. 103.

pastoračních návštěvách ženských řeholních komunit byl seznámen též se skutečností, že ženy ve věznicích či v táborech nucených prací trpěly naprostým nedostatkem duchovní útěchy, zatímco mužům se jí dostávalo od spoluvězněných kněží. Takové praktické důvody přítomnosti svátostného kněžství v ženském prostředí a vůbec pastorační návštěvy v ženských řeholních komunitách dovedly Davidka k závěru, že „*společnost potřebuje službu ženy jako speciální nástroj k posvěcování lidstva*“.²⁹⁵

Takto závažný krok, jakým by bylo kněžské svěcení žen, chtěl Davídek nechat schválit na pastorálním synodu Koinótés jakožto synodu místní církve, svolaném do Kobeřic ve dnech 25.–26. prosince 1970. Toto hlavní téma synodu se však stalo kamenem úrazu pro synod i pro společenství Koinótés. Na synodu totiž neočekávaně vystoupila silná opozice proti svěcení žen. Díky tomu hlasování o něm dopadlo nerozhodně a navíc došlo k rozštěpení společenství Koinótés, které ani přes pozdější snahy nebylo překonáno.²⁹⁶

Bez ohledu na výsledek synodu se však Davídek rozhodl, že svěcení žen uskuteční. Byl si sice vědom, že takový čin bude v rozporu s kanonickým právem,²⁹⁷ on to však cítil „*jako věc svého svědomí*“, jak se vyjádřil na synodu. Lze předpokládat, že jeho rozhodnutí vycházelo též z jeho filozofických a teologických stanovisek, ovlivněných myšlením Teilharda de Chardina. V Davidkově pojetí urychlování paruzie totiž to, co se jednou stalo, zůstává už navždy přítomné ve stvoření a přispívá k „*dobudování světa*“. A Davídek byl toho názoru, že čas již dozrál ke svěcení žen a on že je tím, kdo jej má uskutečnit. A to i za cenu rizika: „*Nikdy nečekajme, že něco takového bude přijato od lidí, jako celek. Musí tu být někdo, kdo předává to, co teprve ve většině lidstva postupně dozraje*“.²⁹⁸

A jak to bylo v povaze Davidka, k uskutečnění svého rozhodnutí přistoupil neodkladně. Již druhý den po skončení synodu, 28. prosince 1970, vysvětil na kněze svou generální vikářku Ludmilu Javorovou. Bezprostředně předtím ji vysvětil na jáhenku. Při obou svěceních se řídil přesně podle římského pontifikálu pro svěcení mužů.²⁹⁹ I když tento čin vedl k ještě hlubšímu rozchodu zastánců a odpůrců svěcení žen ve společenství Koinótés, vysvětil Davídek později ještě tři další ženy na kněze.³⁰⁰ Jiné tři ženy, které byly vysvěceny na kněze na Slovensku, však

295 WINTEROVÁ, *Z hlubin bezedných*, s. 110.

296 Srov. *tamtéž*, s. 111–124; FIALA, HANUŠ, *Skrytá církev*, s. 95–102.

297 V CIC z r. 1917 can. 968,1; v CIC z r. 1983 can. 1024: „Sacram ordinationem valide recipit solus vir baptizatus“ (= Posvátné svěcení přijímá platně jen pokřtěný muž).

298 FIALA, HANUŠ, *Skrytá církev*, s. 102. Úryvek z projevu Davidka na synodu v Kobeřicích převzatý z fondu L. Javorové.

299 Srov. WINTEROVÁ, *Z hlubin bezedných*, s. 126–127.

300 Podle svědectví P. Petra Barana SDB (zemřel 2007) v době, kdy po propuštění z vězení přišel do Brna (1975), zde existoval kroužek žen, které po strážce teologické a spirituální připravoval na kněžství jeden tajný kněz. In GANSRIGLER, *Jeder war ein Papst*, s. 36.

nesvětil Davídek, nýbrž dva slovenští biskupové. Stojí za povšimnutí, že v rámci Koinótés nebyly na kněze vysvěceny vdané ženy, nýbrž jen ženy vázané celibátem, zatímco zde byli svěceni na kněze i ženatí muži. Ze všech sedmi vysvěcených žen však nakonec zůstala kněžství věrná jen samotná Ludmila Javorová. Ostatní kvůli neustálému ohrožení, kvůli nedostatku podpory a pochopení, kvůli nedostatku pastoračních příležitostí a ty, které vysvětil Davídek, též kvůli pomluvám ohledně neplatnosti jeho biskupského svěcení, kněžství zanechaly.³⁰¹

V čem spočívala kněžská služba Ludmily Javorové? Eucharistii slavila většinou sama, neboť ani její rodiče nesměli o svěcení vědět. Pokud šlo o svátost smíření, směla ji zpočátku udělovat jen v případě, že by byla uvězněna. Později dostala fakultu udělovat tuto svátost lidem, kteří věděli o její ordinaci a o slavení této svátosti ji požádali. Několik lidí k ní chodilo ke zpovědi pravidelně. S obzvláštní péčí se Javorová starala o osamělé a o lidi v nemocnici a zvláště jí leželi na srdci umírající. Za komunistického režimu měli kněží ztížený přístup do nemocnic a tak Javorová jako žena měla tuto úlohu snadnější. Když nemohla svátost smíření a pomazání nemocných udělit sama, připravila je alespoň na přijetí těchto svátostí a potom k nim zavolala kněze.³⁰²

Pravděpodobně podle tzv. Normae,³⁰³ které československá biskupská konference obdržela někdy v polovině roku 1992, byla Javorová vyzvána, aby zanechala kněžské činnosti, protože svěcení žen je podle deklarace „Inter insigniores“ neplatné a nedovolené (Normae, IV). A ona uposlechla. Poté byla činná ve své farnosti jako katechetka.

S podobným přístupem oficiální církve se v Normae setkala i většina tajně vysvěcených biskupů a kněží. Platnost jejich svěcení byla většinou zpochybněna (u biskupů snad jen s výjimkou Davídkova světitele Jana Blahy). Prvně jmenovaní byli vyzváni, aby ustali v biskupské činnosti. Ženatí biskupové by v nejlepším případě mohli po individuálním projednání jejich případu působit se souhlasem Svatého stolce jako stálí diakoni (I/1). U neženatých biskupů, jejichž *kněžské* svěcení je pochybné, bude třeba zvážit, zda by se souhlasem Sv. stolce po podmíněčném svěcení mohli působit jako kněží nebo jáhni (I/2). Ale ti neženatí biskupové, jejichž *kněžské* svěcení je platné a jsou již inkardinovaní a působí v duchovní správě, mohou dále působit jako kněží (I/3). Pokud jde o tajně vysvěcené kněze, bylo jejich svěcení většinou zpochybněno a pro jejich zařazení do duchovní správy se vyžaduje podmíněčné svěcení, před kterým navíc musí kandidáti obstát při přezkušování (II/2/A/a-d). Ženatí kněží *řeckoka-*

301 Srov. WINTEROVÁ, *Z hlubin bezedných*, s. 145–146.

302 Srov. *tamtéž*, s. 146–147.

303 „Normae Summo Pontifice approbatae pro solutione casuum qui ordinationes clandestinas respiciunt episcoporum et presbyterorum“. Tyto normy byly dlouho zahaleny mlčením. Biskupové a kněží, kterých se týkaly, je nikdy nedostali do ruky. Poprvé se dostaly na veřejnost v úplné podobě v roce 1999 v již zmiňované knize: LIŠKA, *Církev v podzemí a společenství Koinótés*, s. 184–187 (český překlad s. 188–191).

tolického obřadu mohou být po splnění uvedených podmínek zařazeni do diecézní duchovní správy (II/3/a). Ženatí kněží *latinského* ritu jen v případě, že ovdověli (II/3/b). Ti, kteří žijí se svými manželkami a rodinami, mohou v nejlepším případě po vysvěcení „sub conditione“ vykonávat jáhenskou službu (II/3/c). Případy ženatých kněží *latinského* obřadu, kteří již působí v duchovní správě, musí být ke zvláštnímu řešení předloženy Sv. stolci (II/3/d).

Většina biskupů a kněží, i když s výhradami, se stanoveným podmínkám údajně podrobila.³⁰⁴ Odmítavý postoj však zaujala většina pražské skryté církve, která si říká *Ecclesia silentii* (= ES) a je soustředěna kolem ženatého biskupa Jana Konzala, vysvěceného na biskupa v roce 1982 ženatým biskupem Fridolínem Zahradníkem.³⁰⁵ Za svého ordináře však ES považuje biskupa Jana Blahu. Důvodem odmítavého postoje ES je požadavek svěcení „sub conditione“. V tomto požadavku totiž vidí kontraindikaci z důvodů sakramentálních, eklesiálních a personálních.³⁰⁶

Podle svědectví Javorové působily v rámci Koinótés i tři či čtyři jáhenky. Nevysvětil je však Davídek, nýbrž nejmenovaný biskup z Koinótés. První žena byla na jáhenku vysvěcena 21. července 1975. Podle všeho šlo o ženy žijící v celibátu, protože původně usilovaly o řeholní život. Uplatnění své jáhenské služby našly asi ponejvíce v přípravě osob v domovech důchodců a nemocnicích na přijetí svátostí a v tom, že jim přinášely svátost eucharistie.³⁰⁷

Zajímavé je, že ačkoliv byli ženatí muži v Koinótés svěcení na kněze, není známo, že by zde byli nějací muži vysvěceni na trvalé jáhny, přestože ke kněžskému svěcení ženatých mužů došlo až po Druhém vatikánském koncilu, který v římskokatolické církvi obnovil trvalé jáhenství, které mohou vykonávat i ženatí muži starší třicetipětilet. Pravděpodobně zde hrálo roli to, že kněží mohou na rozdíl od jáhnů předsedat slavení eucharistie, slavit s kajícími svátost smíření a nemocným poskytnout svátost pomazání nemocných. Z tohoto hlediska zřejmě neviděli v Koinótés pro případné trvalé jáhny žádné uplatnění.

Ale v jiných kruzích skryté církve je svěcení ženatých mužů na jáhny známo. Např. z řad členů Sdružení salesiánských spolupracovníků náležejícího do Salesiánské rodiny vysvětil v osmdesátých letech několik jáhnů tehdejší berlínský biskup Meisner, dnes kardinál a kolínský arcibiskup. Pravda je, že více uplatnění našli teprve po roce 1989, kdy se ve svobodných podmínkách mohou angažovat v liturgických funkcích.

304 K problémům skryté církve po roce 1989 srov. FIALA, HANUŠ, *Skrytá církev*, s. 184–207.

305 Srov. FIALA, HANUŠ, *Skrytá církev*, s. 107. V Normae (II/1) je Zahradník uveden mezi ženatými biskupy, jejichž biskupská konsekrace je „pochybně platná“ a od něhož ještě bude třeba získat podpis pod prohlášení, „že se vzdává výkonu biskupství“. Biskup Zahradník údajně jako jediný z tajných biskupů toto prohlášení odmítl podepsat. Srov. FIALA, HANUŠ, *Skrytá církev*, s. 195–196.

306 Srov. (-), *Reordinace? In Getsemany. Církev v podzemí. Ročenka 1995*, s. 121–126.

307 Srov. WINTEROVÁ, *Z hlubin bezedných*, s. 153–155.

Na závěr tohoto oddílu se zmíním ještě o slavení liturgie v Koinótés. Z již uvedených svědectví vyplývá, že alespoň biskup Davídek se při liturgii svěcení vždy přesně držel oficiálního ritu. Z bezpečnostních důvodů však nebyla používána liturgická roucha, jak to ostatně dovolovaly již zmíněné „mexické fakulty“. Podobně při slavení eucharistie v bytech nepoužívalo společenství Koinótés liturgická roucha. Maximálně se používala štóla takové velikosti, aby se dala strčit do kapsy. Jako kalich mohla posloužit i obyčejná sklenice, užívaná jen pro ten účel. Javorová sama používala malou mosaznou patěnu a kalich, malé purifikatorium, k tomu skleničku na vodu a lžičku, křížek, relikvii a obrázek Panny Marie. Hostie se získávaly od kněží působících v oficiální pastoraci, mešní víno se dalo poměrně snadno koupit.³⁰⁸ Z liturgického hlediska byl též zajímavý druhý synod Koinótés, který se konal v srpnu 1973 v Červeném Dole. Jeho tématem byla úloha ženy v duchovní službě. Byl zde vypracován návrh liturgie pro slavení mši s dětmi, se starými a nemocnými a také liturgie žen,³⁰⁹ tedy „*liturgie, která by byla více přizpůsobena ženě jako nositelce služebného kněžství*“.³¹⁰ Bohužel se z tohoto synodu nedochoval žádný materiál, takže dnes se již nedá rekonstruovat podoba přednesených návrhů.

2.8 Církevně politická situace v období pražského jara

2.8.1 Církevně politická situace v „pražském předjari“

Pražskému jaru 1968 předcházelo léto 1967 s jeho IV. sjezdem Svazu československých spisovatelů.³¹¹ Kritické referáty na adresu režimu, které na něm zazněly, urychlily střet reformistů a konzervativců v KSČ. A následoval podzim 1967 s jeho říjnovým plenárním zasedáním ÚV KSČ, na kterém došlo ke střetu Alexandra Dubčeka s Antonínem Novotným.³¹² Dubček, proti vůli Novotného od roku 1963 první tajemník ÚV KSS, se odvážil kritizovat prvního

308 Srov. WINTEROVÁ. *Z hlubin bezedných*, s. 239.

309 Srov. *tamtéž*, s. 145.

310 FIALA, HANUŠ. *Skrytá církev*, s. 104.

311 Podle Pitharta se spisovatelé v českém národě těšili podobné úctě jakou v jiných národech požívala šlechta. V době první republiky tato úcta ještě vzrostla. „*Občas se pak zdálo, že Češi očekávají od svých spisovatelů, co se dosud neodhodlali splnit legendární blaničtí rytíři*“. In PITHART, P. *Osmášedesátý*. Praha : Rozmluvy, 1990 (= PITHART. *Osmášedesátý*), s. 28. – K prvnímu kritickému vystoupení spisovatelů na adresu režimu došlo již na jejich sjezdu v roce 1956. Zde též zaznělo, že spisovatelé jsou „svědomím národa“, což velice popudilo představitele režimu. Dlužno však říci, že tento poněkud nabubřelý výrok prozrazoval, že se spisovatelé „*cítili být něčím jako profesionální avantgardou společnosti – pro všechny sezóny, pro každé počasí*“. In *tamtéž*, s. 38.

312 Předmětem střetnutí byla Novotného machinace s textem předloženým k diskusi a též trvalé ekonomické poškozování Slovenska ve prospěch českých zemí. Zde se otevřela cesta k federalizaci ČSSR. Srov. PITHART. *Osmášedesátý*, s. 84. Podle Pitharta „*právě na říjnovém plénu začalo vedení KSČ ztrácet kontrolu nad situací v zemi. Lidé, komunisté i nekomunisté, vypovídali poslušnost*“. In *tamtéž*, s. 85.

muže KSČ! Toto jeho troufalé vystoupení bylo začátkem laviny kritiky na Novotného, která vyvrcholila volbou Dubčeka za prvního tajemníka ÚV KSČ 5. ledna 1968.

Dříve než propuklo pražské jaro, nenasvědčovalo nic tomu, že by se na církevně politické scéně chystaly nějaké změny, které by zlepšily situaci církví v Československu. Když se na poradě Sekretariátu pro věci církevní (= SPVC) ministerstva kultury a informací 17. ledna 1968 projednával spolu se slovenským církevním sekretariátem a krajskými církevními tajemníky plán hlavních úkolů SPVC na rok 1968, vycházelo se z celkové politické linie 13. sjezdu KSČ v roce 1966. Podle ní je sice třeba umožnit občanům, „kteří se dosud nezabavili náboženských předsudků, zajistit možnost náboženského vyžívání“, přitom však rozhodně nelze připustit nic, co by vedlo ke zvyšování religiozity. V té době probíhající dialog mezi křesťany a komunisty měl být chápán jako zvláštní ideologický prostředek v boji proti náboženským předsudkům. Nadále se měly podporovat „progresivní síly v církvích“, tedy vůči režimu loajální jednotlivci i organizace, jako např. MHKD. Nezapomínalo se ani na kladení překážek rozvoji ekumenismu mezi křesťanskými církvemi. A všeobecně se upozorňovalo na nebezpečí podceňování vlivu církví ve společnosti.³¹³

Ať už byly příčiny pražského jara jakékoli,³¹⁴ je skutečností, že prostor svobody, který na krátký čas otevřelo, umožnil křesťanům „zvednout hlavu“ a rozvinout činnosti, které se pak následující normalizaci již nepodařilo zcela odstranit.

2.8.2 Probuzení církví

Když se po nástupu Dubčeka rozjel „obrodný proces ve straně a společnosti“, kladli si mnozí věřící otázku, zda snaha o demokratizaci je míněna komunisty upřímně anebo zda jde zase jen o vnitrostranické čistky. Ti, co byli přesvědčeni, že tentokrát to KSČ myslí upřímně, nečekali a dali se do díla.³¹⁵

313 Srov. CUHRA. *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*, s. 11–12.

314 Podle Pitharta jako jednu z možných případných charakteristik pražského jara nelze pominout tuto: „šlo tehdy o poslední, dramatické dějství dlouhá léta trvajících konfliktů mezi intelektuály-reformními komunisty a mocí v systému, socialismu sovětského typu“. In PITHART, *Osmadesátý*, s. 19. Pithart také uvádí, že lze pražské jaro považovat i za jakousi „sebeočistnou provokaci“ komunistických reformních intelektuálů, kdy ze sebe chtěli setřást pocit viny za podíl na budování socialismu tak říkajíc bez lidské tváře. Srov. *tamtéž*, s. 20. Pithart těmto intelektuálům vytýká nedostatek „intelektuální a mravní odvahy k tomu, aby si definitivně sejmuli brýle mámení“ a uvědomili „si celou pravdu: socialismus v duchu evropských tradic je možný jen bez současného SSSR“. In *tamtéž*, s. 74. – Podobná obvinění, že „československý experiment byl sice veden dobrými úmysly, ale byl naivní, nepromyšlený, bez koncepce“, po neúspěchu pražského jara však reformní komunisté odmítali. Srov. např. úvod Jiřího Pelikána ke Zprávě komise ÚV KSČ o politických procesech a rehabilitacích v Československu 1949–68. In *Potlačená zpráva*. Wien : Europa-Verlag, 1970, s. X–XI.

315 Srov. VAŠKO, V. *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*. Kostelní Vydří : KN, 1999 (= VAŠKO, *Ne vším jsem byl rád*), s. 279nn.

Nejvíce připravena reagovat na novou atmosféru ve společnosti byla zřejmě Českobratrská církev evangelická. Dopisem z 8. února 1968 totiž Svaz českobratrského evangelického duchovenstva (= SČED) požádal předsednictvo parlamentu o jednání, kterým chtěl přispět k tomu, aby byl překonán dosavadní postoj státu k církvím, který jim znemožňoval vykonávat činnost ve společnosti a specifickou náboženskou službu pro život národa.³¹⁶

Již o den dříve, ale s méně zásadním textem, se obrátili někteří biskupové a ordináři katolické církve na ministra kultury a informací Karla Hoffmanna. Jednalo se o záležitosti, které chtěli projednat při očekávaném přijetí u prvního tajemníka ÚV KSČ Dubčeka. S ním chtěli prohovořit bolestné otázky minulosti a vznést též požadavek na rehabilitaci katolických kněží.³¹⁷

Bylo dobré, že ordináři vyvinuli tuto snahu a tak na sebe nepřímou upozornili jako na reprezentanta katolické církve v navrhovaném dialogu, protože o několik dní později se nechalo slyšet MHKD, které se považovalo za jediného oprávněného mluvčího katolické církve, když 15. února adresovalo ÚV KSČ dopis k 20. výročí Vítězného února. V tomto patolízalském dopisu chválili mj. „církevní“ zákony z roku 1949, jakoby se ve společnosti nic nedělo. Teprve o něco později si uvědomili, že opravdu nastal pohyb ve společnosti, a proto 4. března navštívil předseda MHKD Josef Plojhar s několika dalšími „mírovými“ kněžími ministra Hoffmanna, aby se také jménem MHKD opatrně přihlásili k „*obrodnému procesu*“. Jenže právě jedním z prvních plodů pražského jara v církvi bylo zrušení tohoto kolaborantského kněžského hnutí. Než k němu došlo, zvedla se v katolické církvi vlna podpisových akcí.

První z nich byl „Otevřený list katolíků vězněných pro víru prvnímu tajemníku ÚV KSČ Alexandru Dubčekovi“. Tento list vzniklý z iniciativy teologa Oty Mádra a podepsaný osmdesátičtyřmi vězněnými byl 21. března publikován v *Literárních novinách*.³¹⁸ Ještě před dvěma měsíci nepředstavitelná věc publikovat něco takového, byla možná díky uvolnění cenzury (i když legislativně byla zrušena až v červnu!).³¹⁹ V listě se mluvilo o tom, že by probíhající proces demokratizace nebyl upřímný, kdyby nadále trvala diskriminace věřících občanů. Podepsaní se hlásí ke spolupráci na obnově základů občanského života a vyslovují přesvědčení, že když bude křesťanům dovoleno zaujmout „*normální místo vedle druhých*“, že „*se teprve pak otevře cesta ke skutečnému občanskému angažování*“. V listě je též proklamována připravenost vést otevřený dialog s otevřeným marxismem a tento dialog je považován za „*naději pro lidstvo i pro budoucnost naší republiky*“.³²⁰

316 Srov. CUHRA, *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*, s. 13.

317 Srov. *tamtéž*.

318 Srov. VAŠKO, *Ne vším jsem byl rád*, s. 280–281.

319 Srov. PITHART, P. *Osmadesátý*, s. 55.

320 Srov. text listu in MÁDR, O. *Slovo o této době*. Praha : Zvon, 1992, s. 212–214.

Zároveň s podpisovou akcí pod výše zmíněný dopis probíhala jiná, rozsáhlejší, která se týkala petice s různě formulovanými požadavky na nápravu nejtěžších křivd. Petice, pod kterou se podepsalo na sto tisíc občanů, včetně většiny biskupů, byla předána na ÚV KSČ rovněž 21. března. Dne 25. března se pak biskupové postavili za požadavky petice v dopise adresovaném vládě ČSSR. V devíti bodech zde byly shrnuty charakteristiky lidsky a právně neudržitelné dosavadní církevní politiky státu a načrtnuta vhodná řešení. V dopise byly tyto požadavky: uzavřít právní dohodu se Svatým stolcem, umožnit biskupům návrat k výkonu vedení diecézí a umožnit činnost biskupské konference, zrušit právní překážky svobodné pastorační činnosti, umožnit činnost řádů a kongregací, obnovit práva řeckokatolické církve, napravit křivdy na obětech protináboženské perzekuce, umožnit svobodnou výuku náboženství a přístup do veřejných sdělovacích prostředků a povolit pastorační činnost ve věznicích, nemocnicích a ústavech sociální péče.³²¹

Den před odesláním tohoto dopisu byl ve všech českých kostelech čten pastýřský list biskupa Tomáška, ve kterém byli věřící informováni o aktuálním dění v církvi. Biskup psal, že ze všech spontánních projevů kněží i laiků „*vyznívá veliká naděje, že pravda a spravedlnost ovládne náš veřejný život, ale ozývá se v nich i bolest a úzkost minulých let*“. Nato vyjmenoval všechny křivdy a nespravedlnosti, které věřící museli v uplynulé době snášet. Pak se nepřímou zmínil, že se spolu s ostatními českými biskupy připojil k největší petici. V té souvislosti zdůraznil, že se biskupové distancují „*od lidí, kteří po dlouhá léta zasahovali do práv biskupů, chtěli mluvit vaším jménem a tím škodili církvi, ale i státu víc než se zdá na první pohled*“. Poté v listu ujišťoval, že všechny požadavky věřících budou zohledněny a „*jejich přesné vymezení se nezbytně stane podkladem k obnovenému jednání mezi církví a státem*“. Dále vyjádřil naději, že nová situace ve státě umožní církvi, aby mohla světu svobodně sloužit. Vždyť tuto „*službu v duchu evangelia, v duchu pokoncilového katolicismu, celá naše společnost velice potřebuje (...) naším úkolem nebude snad jen obnovit všechno to, co jsme měli před dvaceti lety. Především musíme hledat cesty, jak nejúčinněji a v plné šíři – nejen v liturgii – uskutečňovat myšlenky koncilu v životě farních obcí i celé arcidiecéze*“.³²²

V březnu byly také sečteny dny kolaborantské kněžské organizace MHKD, nepřímou zmiňované v uvedeném pastýřském listu. Na rozšířeném zasedání této organizace 21. března byl přečten dopis biskupa Tomáška požadující rezignaci všech členů dosavadního předsednictva. Po ostré kritice činnosti MHKD a polemice došlo přece jen k rezignaci předsednictva a vlastně k faktickému zániku MHKD. Zároveň byl zvolen nový akční výbor v čele s biskupem Tomáš-

321 Srov. CUHRA, *Československo-vatikánská jednání 1968–1989*, s. 32.

322 Srov. text pastýřského listu k počátkům obrodného procesu 1968 in *Pastýřské listy 1945–2000. Arcidiecéze pražská*. Kostelní vydání : Karmelitánské nakladatelství, 2003, s. 165–166.

kem, kterému bylo uloženo jako úkol připravit založení nové organizace, která by sdružovala jak kněze tak i laiky. Tak byl položen základ budoucímu Dílu koncilní obnovy (= DKO).³²³

2.8.3 *Demokratizace církevní politiky KSČ*

Téhož 21. března, kdy došlo k zániku MHKD, projednávalo předsednictvo ÚV KSČ „Připomínky ke koncepci církevně-politické práce a vztahu společnosti k věřícím a návrhy na nejbližší postup“. Dokument vycházel z vědomí, že strana potřebuje pro realizaci obrodného procesu získat podporu většiny veřejnosti a tedy též věřících občanů. Z toho důvodu je třeba, aby KSČ demokratizovala i církevní politiku. Její dosavadní administrativní zasahování do života církví je nadále neúnosné a církevní politika se už také nemůže opírat o MHKD, které přestalo existovat v podobě založené režimem. V projednávaném dokumentu se také otevřeně přiznávala skutečnost, že marxismus-leninismus není ve společnosti převažující světový názor, a proto je i z politického hlediska velice důležitá iniciativa KSČ, aby získala pro svou věc věřící občany. Proto by mělo být v akčním programu KSČ obsaženo pozvání věřících k iniciativní spoluúčasti na veřejném dění. Mělo by také dojít k prošetření případů těch, kdo jsou kvůli náboženské činnosti dosud vězněni či vyšetřováni a měly by být také odčiněny spáchané křivdy. Pracovníci činní v církevní politice by měli být upozorněni, aby zbytečně nezasahovali do vnitřního života církví. Za velmi důležité bylo v dokumentu považováno nové personální obsazení státních orgánů řídících církevní politiku a zrušení všech nařízeních deformujících platné „církevní“ zákony. Jako dlouhodobý cíl pro KSČ vytýčil dokument dosažení odluky církve od státu.³²⁴

Prvním důsledkem projednávání uvedeného dokumentu byla rezignace dosavadního vedoucího SPVC Karla Hruzy. Na jeho místo nastoupila 25. března Dr. Erika Kadlecová spolu ještě s jinými kolegy ze sociologického ústavu ČSAV.³²⁵ Tato personální změna znamenala

323 Srov. CUHRA, *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*, s. 15.

324 Srov. *tamtéž*, s. 16–17.

325 Jak Kadlecová, tak její kolegyně Ladislav Prokúpek a Jaroslav Hranička se upřímně angažovali v dialogu marxismu a křesťanství. Proto se též zúčastnili konference pořádané německou Paulusgesellschaft (založena v Mnichově r. 1956, první kontakt s komunisty navázala r. 1964) a ČSAV v Mariánských Lázních v květnu 1967 na téma „Tvořivost a svoboda v humánní společnosti“. Kadlecová zde mimo jiné prohlásila, že nemluví ani za vládu, ani za KSČ, jíž je aktivní členkou, ale že říkají, co si myslí: „*Ve straně panují rozpory v názorech na teoretické otázky a my zde přednášíme své myšlenky a výsledek svých bádání*“. Mezi účastníky jsou jmenováni též Roger Garaudy, Y. Congar, H. de Lubac, Prof. Hromádka, „*salezianský pater Girardi, poradce sekretariátu pro nevěřící a člen subkomise odborníků, která vypracovávala paragrafy o ateismu v konstituci Gaudium et spes*“. Srov. PMCZ (= Přehled mezinárodních církevních zpráv; cyklostylovaný časopis MŠK pro informaci čtenelů církevní politiky) č. 9/67, s. 25–34 (výpisky z La Croix 9. a 10. 5. 1967). In: SOA T, fond JčKNV, karta 5, sign. 460. – Dnes více o tom in: MERVART, J. Okolnosti a průběh křesťansko-marxistického dialogu v Mariánských Lázních. *Revue pro evropskou kulturu a náboženství* 2003, roč. 1, č. 1–2. Univerzita Hradec Králové, s. 33–38.

veliký obrat v církevní politice státu. Nové vedení SPVC se snažilo vyjít vstříc všem oprávněným požadavkům církví ohledně odčinění dříve spáchaných křivd. Pokud šlo o katolickou církev, byla zde snaha rychle řešit většinu požadavků, obsažených v dopise československých biskupů vládě z 25. března. SPVC se však stavěl příznivě k řešení bolestných záležitostí i ostatních církví, že však k jejich vyřešení nedošlo, bylo nakonec vinou brutálního ukončení pražského jara.³²⁶

Po tomto obratu v církevní politice KSČ a státu došlo 16. dubna k jednání čtyř státem uznávaných biskupů (Tomášek, Necsey, Lazík, Pobožný) s představiteli vlády. Biskupové přednesli nejzávažnější požadavky ohledně zlepšení situace katolické církve: žádali, aby se směli znovu ujmout svých diecézí internovaní biskupové Hlouch, Skoupý a Trochta a biskup Lazík požádal o udělení státního souhlasu pro tajně vysvěceného slovenského biskupa Jána Korce SJ. Dále žádali zrušení nebo zmírnění administrativních opatření, která velmi ztěžovala činnost církve: udělování státního souhlasu k duchovenské činnosti, omezování výuky náboženství na školách a zrušení cenzury vnitrocírkevních oběžníků. Stranou nezůstal ani požadavek legalizace činnosti řádů a kongregací, zařazení kněží z „výroby“ (šlo asi o 1 500 kněží) a z emigrace do duchovní správy. Vládní strana přislíbila, že příslušná místa budou tyto záležitosti řešit.

2.8.4 Nová koncepce církevní politiky

Koncepci církevní politiky, kterou vypracoval nový SPVC, schválilo ÚV KSČ 16. července 1968. Ta byla určitě ovlivněna i názory některých tehdejších marxistických filozofů, jakým byl např. Vítězslav Gardavský, jehož pojednání „*KSČ a náboženství*“ vyšlo ještě po okupaci (18. října) jako vzdělávací materiál pro lektory, propagandisty a referenty KSČ.³²⁷ Když zde Gardavský mluví o potřebě nové církevní politiky KSČ, zdůvodňuje její východiska některými nedávno zjištěnými sociologickými fakty: přes značný pokles společenské prestiže náboženství v Československu od konce druhé světové války se stále ještě třetina obyvatel republiky, tj. zhruba 4–5 miliónů, v té době považovala za nábožensky věřící; 40 % obyvatel, tj. více než 5,5 miliónu, nebylo světonázorově vyhraněno, nemělo žádný ucelený světový názor, žádná pevná měřítka osobního a společenského jednání, přičemž největší část těch lidí byla mezi mladou

326 Tak se např. SPVC vstřícně stavělo i k žádosti příslušníků církve Rozhodných křesťanů – letničních o znovupovolení činnosti církve násilně sloučené s Jednotou československou v roce 1950. Avšak pozitivní řešení této záležitosti, stejně jako snahy evangelických církví po obnovení činnosti mládežnických organizací YMCA a IWCA či vytvoření nové organizace zvané Svaz evangelické mládeže nakonec ztroskotaly na násilném potlačení pražského jara. Srov. CUHRA, *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*, s. 19–20.

327 Vyšlo v řadě „Fakta a argumenty“, roč. XII, vydalo ideologické oddělení ÚV KSČ. Dále jen: GARDAVSKÝ, *KSČ a náboženství*.

generací.³²⁸ Pro KSČ z toho vyplývá, že bude muset vzít v úvahu, že společnost je složena z různých přesvědčení, věr a světových názorů a „hledat vše, co tyto různosti ve prospěch socialismu sjednocuje“.³²⁹ Po deformacích dosavadní církevní politiky, kdy byl proti náboženství veden boj jako proti „tmářství“ a věřící byli považováni za občany „druhé kategorie“, bude třeba s věřícími vést dialog a „hledat další cesty, které vedou ke společenskému sjednocování křesťanů i marxistů, věřících i nevěřících ve prospěch rozvoje socialismu.“³³⁰ Bude nutné plně respektovat náboženské a občanské aktivity věřících a církví a chápat je jako zcela svobodné a autonomní, a tedy dát opět možnost zakládat náboženské spolky. Věřící mají mít právo vyslovovat se ke všem otázkám rozvoje socialistického státu a společnosti. A z toho vyplývá právo na vstup do prostředků masové komunikace. Náboženské přesvědčení nemá být překážkou pro zastávání funkce ve veřejné správě a jiných institucích (je třeba odstranit „kádrový strop“). Také nelze věřícím upírat právo postavit si nový kostel či sbor, pokud to odpovídá skutečným potřebám. „... Za současných religiózních poměrů ... v zemi (...) patří kostel k vybavení velkých sídlišť“.³³¹ Ve školské práci už nesmí docházet k diskriminaci věřících učitelů a žáků. Učitelé dříve diskriminovaní pro své náboženské přesvědčení budou mít právo se vrátit do škol. Pokud jde o výuku náboženství, neměla by narážet na administrativní překážky ze strany škol. Nakonec se Gardavský vyslovuje pro to, aby si KSČ získala „nezbytný odstup od církevní politiky státu“,³³² vskutku revoluční požadavek rozluky sňatku KSČ se státem.

V podobných intencích se nové vedení SPVC snažilo o změnu celé řady zdeformovaných prvků církevní politiky. Došlo k uvolnění státního dozoru nad církvemi, což se projevilo v oblasti uplatňování zákona o státním souhlasu k duchovenské činnosti, došlo ke změně ustanovení ohledně náboženské výuky ve školách, bylo povoleno obnovit činnost řádů a kongregací apod. Podrobněji bude o tom řeč v následujících odstavcích.

2.8.5 Dílo koncilní obnovy

Vraťme se však ještě k Dílu koncilní obnovy. Jak už říká jeho název, šlo mu především o šíření díla Druhého vatikánského koncilu a prosazení jeho obnovy v životě církve.³³³ Zaklá-

328 Gardavský zde ohledně číselných ukazatelů odkazuje na výzkum religiozity v Severomoravském kraji, který uskutečnil tým vedený E. Kadlecovou ze sociologického ústavu ČSAV. Výsledky výzkumu vydalo nakl. Academia, Praha 1967.

329 GARDAVSKÝ, *KSČ a náboženství*, s. 4.

330 *Tamtéž*, s. 20.

331 *Tamtéž*, s. 22.

332 *Tamtéž*, s. 23.

333 Podle jednoho letáku zvučího ke vstupu do DKO, šlo dále o tyto cíle: vzájemná pomoc k prožívané víře, duchovní hloubce a aktivní službě lásky; úsilí o radost a plné štěstí života; vytváření živých farních obcí,

dající sjezd DKO se konal na Velehradě 13.–14. května 1968, když předtím v dubnu proběhly v diecézích volby delegátů. Sjezdu se zúčastnilo 577 delegátů za kněze i laiky z celé republiky a 16 katolických biskupů. Sjezd schválil akční program a organizační řád DKO a pověřil jeho jednatele k co nejrychlejšímu získání státního souhlasu pro tuto novou organizaci.³³⁴ V této věci však došlo ze strany státu k průtahům a SPVC teprve 16. září (tedy již po okupaci) vypracoval stanovisko, ve kterém navrhl neschválit organizační řád DKO. Jako důvod se uvádělo, že organizace svou nedostatečně demokratickou strukturou odporuje zákonu č. 68/1951 a že to, o co usiluje DKO, lze dosáhnout v rámci řádných institucí katolické církve. Na základě tohoto stanoviska SPVC pak ministerstvo vnitra zamítlo žádost o udělení státního souhlasu pro DKO. Že žádost zamítlo ministerstvo vnitra, to nepřekvapuje. Překvapením však byl restriktivní postoj SPVC, jehož pracovníci se jinak vyznačovali vcelku vstřícným postojem k požadavkům a záměrům církví. V této kauze se však projevil vliv vrcholných stranických představitelů, u kterých bylo sotva možné počítat s porozuměním pro dialog marxismu s křesťanstvím a s pozitivním náhledem na prospěšnost spolupráce s církvemi.³³⁵

Přestože DKO nebylo povoleno, uvedlo do pohybu celou řadu aktivit, které pak pokračovaly po jeho zákazu třeba v rámci diecézních pastoračních středisek. Tak z iniciativy DKO bylo nejprve zrušeno MHKD, vyměněna redakce *Katolických novin*, vyměněno vedení České katolické charity, časopis pro kněze *Duchovní pastýř* byl pod vedením teologa Josefa Zvěřiny přeměněn na teologickou revue *Via*. V Praze, Brně a Plzni byl organizován přednáškový cyklus „Živá teologie“, který seznamoval s dílem Druhého vatikánského koncilu. Duší „Živé teologie“ byl teolog Oto Mádr se svými spolupracovníky. V Praze také probíhal katechetický kurz pro přípravu laických katechetek a katechetů pod vedením Ladislava Pokorného, profesora Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Litoměřicích. Byly vydány první překlady koncilních dokumentů,³³⁶

které by umožnily obnovu církve i společnosti; spolupráce s věřícími ostatních křesťanských církví a dialog se všemi lidmi dobré vůle; pomoc rodinám v otázkách manželství a výchovy; péče o náboženský život dětí; pomoci mládeži k dozrávání víry a vzájemnému sblížení ve společenstvích, která prakticky vytvářejí styl šťastného života, pomoci jí naplnit touhu po lásce a pravdě; vytvoření služeb pro pomoc v duchovní správě, pro pomoc opuštěným, pro tisk, sdělovací prostředky, umění aj. Srov. cyklostylovaný leták „Katolíci, voláme vás do Díla koncilové obnovy“, srov. SOA T, fond JčKNV, karton 11, sign. 460.

334 Tím došlo po právní stránce k zániku MHKD. Srov. dopis E. Kadlecové ze 17. 6. 1968 adresovaný všem KCT. In SOA T, fond JčKNV, karton 11, sign. 460. Jednalo se o informace o přípravné činnosti DKO. V dopise se nakonec uvádí: „a) MHKD, jak bylo zjištěno, právně neexistovalo ve smyslu zákona č. 68/1951 Sb. Nepředložilo stanovy a nebylo registrováno na ministerstvu vnitra. b) Velehradskou konferencí 13. a 14. května 1968 MHKD zaniklo. Usnesení ustavujícího sjezdu DKO na Velehradě ze 14. 5. zní: 1) MHKD zaniká a právní stránkou zániku se pověřuje předsednictvo přípravného výboru DKO. 2) schvaluje se akční program a zásady činnosti DKO a na základě akčního programu usnesený organizační řád DKO“.

335 Srov. CUHRA, *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*, s. 20–21.

336 Při této příležitosti je třeba připomenout, jak vypadala situace ohledně náboženské literatury v ČSSR. V ústředním církevním nakladatelství pro to určeném mohlo vyjít ročně jen několik málo titulů a to ještě ve velmi omezeném nákladu. Naprosto nedostatkové zboží byly bible. V tomto směru se situace poněkud

v diecézích byly vytvořeny pastorační rady, ve farnostech byly vytvářeny farní rady. Z iniciativy DKO též vznikla v Olomouci pobočka litoměřické CMBF a poprvé za dobu socialismu začali oficiálně studovat teologii i laici, dokonce i ženy. Tomu všemu samozřejmě později normalizace učinila přítrž. „Živá teologie“ musela skončit definitivně koncem roku 1970, činnost pobočky CMBF v Olomouci byla ukončena v roce 1974.³³⁷

V souvislosti s DKO se naskýtá otázka, proč to, co ve svobodných zemích organizovaly biskupské konference se svými komisemi, musela v Československu vzít do rukou společná organizace biskupů, kněží a laiků? Právě proto, že v okamžiku vzniku pražského jara neexistovala ze známých důvodů biskupská konference, vznikla iniciativa DKO s úmyslem pomáhat biskupům realizovat obnovu Druhého vatikánského koncilu v církvi v Československu. Vždyt tři roky po jeho skončení byl o něm v Československu informován jen úzký okruh lidí. Bylo tedy třeba seznámit širokou církevní veřejnost s koncilovými myšlenkami a pak je také uvést do církevní praxe. Nešlo totiž jen o liturgickou reformu, která se postupně již uskutečňovala, ale též o tu pastorační. Zatímco ta prvně jmenovaná mohla být uskutečněna, byla pastorační reforma potlačena nebo alespoň hodně omezena „normalizací“.³³⁸

2.8.6 Biskupové se znovu ujímají vedení diecézí

Biskupové Hlouch (České Budějovice) a Skoupý (Brno) dostali státní souhlas již v polovině května. Ve stejné době se mohl konečně ujmout funkce světícího biskupa Kajetán Matoušek. U biskupů Trochty a Zely, kteří byli vězněni, bylo požadováno nejprve dosažení právní

zlepšila od 70. let, kdy začal v omezeném vydání vycházet ekumenický překlad bible, ale i ten nebylo snadné koupit. Odborná katolická teologická literatura nevycházela vůbec, evangelické církve se svým nakladatelstvím Kalich snad na tom byly o něco lépe. Pokud šlo o náboženskou literaturu pro širší čtenářský okruh, rozepisovaly se např. životopisy svatých na psacím stroji, později se k rozmnožování využívalo i cyklostylu. Proto bylo tak důležité, že z iniciativy DKO byly vydány první překlady koncilních dokumentů a jiná literatura, dokud tomu neučinila konec normalizace. Zde dlužno připomenout její „barbarské“ činy, kdy byly zlikvidovány celé náklady náboženských i jiných titulů, které už cenzura nepustila do distribuce. V době normalizace pak významnou roli sehrály publikace exilových nakladatelství, zejména Křesťanské akademie v Římě, kde byly vydávány i jednotlivé dokumenty koncilu s komentáři a též jejich souborné vydání (to však bez komentářů). V 80. letech pak zde sehrál důležitou roli domácí samizdat, kdy začal vycházet díky Otu Mádrovi i odborný teologický časopis (Teologické texty), který po zrušení teologické revue Via, na domácí scéně úplně chyběl. – Ale ani v oblasti vydávání krásné literatury nebyla situace valná. Pokud tituly vůbec směly vyjít, pak vždy v nedostatečném nákladu (stály se na ně dlouhé fronty). Argumentovalo se nedostatkem papíru. Pokud to vůbec byla pravda, tak možná proto, že ve velkých nákladech vycházely komunistické brožury, které skoro nikdo nečetl.

337 Srov. VAŠKO, V. Dílo koncilové obnovy, jeho vznik a vliv. In OPATRŇÝ, *Kardinál Tomášek a koncil*, s. 75–89, zde s. 87–88. – Pro působnost pobočky CMBF v Olomouci v letech 1968–1974 srov. POJSL, M. Obnova Cyrilometodějské Bohoslovecké fakulty v Olomouci a vliv II. vatikánského koncilu na teologické vzdělání. In FIALA, HANUŠ (eds.), *Koncil a česká společnost*, s. 138–147.

338 Srov. OPATRŇÝ, A. Jak čteme koncil dnes, jak byl čten za totality? In: OPATRŇÝ, *Kardinál Tomášek a koncil*, s. 7–15, zde s. 12–13.

rehabilitace, dříve než jim bude udělen státní souhlas. U Trochty k tomu došlo koncem července, takže se již od 1. srpna mohl ujmout funkce (nastoupil však až 1. září). U Zely se však rehabilitace opozdila. Došlo k ní až v červnu 1969 a protože už začala normalizace, státní souhlas k výkonu funkce světícího biskupa už mu udělen nebyl. Biskup Zela se již plné nápravy křivd nedočkal, zemřel totiž 6. prosince 1969 ve věku šedesátisedmi let. Olomoucká arcidiecéze tak zůstala i nadále bez biskupa.

Mnohem komplikovanější se ukázala otázka tajně vysvěcených biskupů. Oficiální biskupové při jednáních se státem nežádali státní souhlas pro všechny tajné biskupy, protože jim ani nebyli známi. Státní souhlas chtěli získat pro Karla Otčenáška, Ladislava Hlada a slovenského jezuitu Jána Korce. Pokud šlo o královéhradeckého biskupa Otčenáška, státní správa rozhodně nechtěla připustit, aby se mohl ujmout své diecéze, protože by to bylo velmi nepříjemné pro tamní kněze kolaborující s režimem. Celá záležitost byla nakonec odsunuta s tím, že se stane předmětem jednání státu s Vatikánem, ale pro „normalizátory“ už to pak nepřípadalo v úvahu. Otčenášek i Korec se tak mohli ujmout biskupských funkcí až po Sametové revoluci.³³⁹

2.8.7 Československo-vatikánská jednání

Je překvapující, že v době pražského jara nedošlo k obnově jednání mezi Československem a Vatikánem přerušovaných v roce 1967, přestože uzavření právní dohody mezi oběma státy bylo prvním požadavkem v memorandu biskupů z 25. března. Proč nedošlo k jmenování nových biskupů do uprázdněných diecézí a k řešení jiných naléhavých záležitostí církve? Podle Cuhry lze hovořit až o „*trestuhodném zaváhání Svatého stolce*“.³⁴⁰ Zaváhání Vatikánu připisuje autor jeho skepsi vůči úspěchu československého experimentu v době pražského jara. Biskup Tomášek měl na jaře přivést z návštěvy Říma zprávu o vatikánských obavách ze Sovětského zásahu v Československu.³⁴¹ Naproti tomu však sám Cuhra dále ve své práci³⁴² a podobně i Kaplan³⁴³ píše o celé řadě iniciativ Svatého stolce, směřujících k obnově jednání, byly to však spíše československé stranické a vládní útvary, které celou věc oddalovaly. A když se Casarolimu konečně podařilo dojednat zahájení jednání na říjen, přišel mezitím 21. srpen s okupací vojsk Varšavské smlouvy a to vedlo k dalšímu odkladu. Byl to pak zejména sám SPVC, kdo na československé straně pobízel k tomu, aby se konečně začalo jednat, ale marně. Z pohledu SPVC bylo třeba řešit naléhavou

339 Srov. CUHRA, *Československo-vatikánská jednání 1968–1989*, s. 34–35.

340 Srov. *tamtéž*, s. 31.

341 Srov. VAŠKO, *Ne vším jsem byl rád*, s. 295.

342 Srov. CUHRA, *Československo-vatikánská jednání 1968–1989*, s. 42nn.

343 Srov. KAPLAN, *Těžká cesta*, s. 53nn.

otázku možného návratu vážně nemocného arcibiskupa Berana do Prahy³⁴⁴ a další otázky, jako obsazení diecézí sídelními biskupy, zřízení samostatné slovenské církevní provincie, úprava diecézních hranic podle hranic státních, a řešit se měly také stálé výtky československé strany, a sice působení tajných biskupů a církevní emigrace.³⁴⁵ V souvislosti s federalizací státní správy od 1. ledna 1969, s nástupem nového stranického vedení v dubnu a s počínajícími normalizačními čistkami, kdy musela z vedení SPVC odejít Erika Kadlecová a na její místo nastoupil opět Karel Hruza, docházelo k stálému odkládání termínu k zahájení jednání. K němu se obě delegace sešly až 24. března 1971 v Praze.

2.8.8 Opětovná legalizace řeckokatolické církve

V době pražského jara se také podařilo prosadit to, o co se až dosud marně snažil Vatikán při jednáních se státem. Byla to otázka opětného povolení činnosti řeckokatolické církve, v roce 1950 násilně připojené k církvi pravoslavné. Řeckokatolická církev zůstala i po svém oficiálním zákazu činná ve skrytosti a byla tak stále živou církví. Proto hned na začátku pražského jara se rozvinuly snahy o její opětovnou legalizaci. Po intervencích biskupů, po petičních akcích došlo 13. června 1968 usnesením vlády č. 205 k opětnému povolení této církve a vládní nařízení z r. 1949 byla doplněna o nařízení o hospodářském zabezpečení řeckokatolické církve státem č. 70/1968. Tato náprava však přišla již poněkud pozdě, protože mezitím docházelo mezi řeckokatolíky a pravoslavnými ke střetům o bývalý majetek a kostely. Situace se nezlepšila ani po návratu biskupa Vasila Hopka do diecéze ani ustanovení Jána Hirky za dočasného ordináře řeckokatolické diecéze se sídlem v Prešově. K uklidnění vzájemných vztahů došlo až začátkem sedmdesátých let za cenu toho, že řeckokatolíci byli nuceni přijmout řadu nespravedlivých a nevýhodných normalizačních opatření.³⁴⁶

2.8.9 Otázka legalizace činnosti řádů a kongregací

SPVC byl ochoten řešit i jinou zastydlou kauzu československo-vatikánských jednání, a sice otázku povolení svobodné činnosti řádů a kongregací násilně rozpuštěných v roce 1950. Šlo zejména o mužské řády a kongregace, protože ty žily v rozptýlení a působily neveřejně,

344 V poslední verzi SPVC uvažoval o tom, že se Beran po návratu do Prahy ujme formálně vedení pražské arcidiecéze, protože formálně stále ještě byl její hlavou, vzápětí bude abdikovat a zahájí svou léčbu. Na jeho místo měl nastoupit buď Trochta nebo Hlouch. Mezitím však 17. května 1969 kardinál Beran zemřel. Srov. CUHRA, *Československo-vatikánská jednání 1968–1989*, s. 45.

345 *Tamtéž*, s. 42.

346 Srov. *tamtéž*, s. 35–36.

kdežto většina ženských kongregací žila v komunitách ve státních sociálních ústavech. Nesměly však přijímat nové členky a vykonávat původní činnost, pro kterou byly založeny.

Řády a kongregace se rychle chopily iniciativy a za prosazení svých požadavků začaly postupovat společně. Již 7. dubna 1968 založili jejich představení konferenci řeholních představených a sekretariát řeholních společností (= SŘS). Tomu se podařilo za podpory biskupů dosáhnout velkého úspěchu, když mohl v květnu začít jednat přímo s SPVC. Tato skutečnost znamenala, že stát tak uznával SŘS jako oprávněného reprezentanta zapojených 37 ženských a 29 mužských řeholí a dále tím příznával bezpráví spáchané na řeholních společnostech. A jak už to za pražského jara chodilo, nečekalo se na povolení, nýbrž se začaly podnikat kroky k obnově normálního života a působení řeholí. Byly vytvářeny komunity, z ilegality vystoupili někteří tajně vysvěcení řeholníci-kněží a řehole také začaly plnit své původní poslání. Velice důležitý byl výrok generální prokuratury z 29. listopadu 1968, kterým bylo potvrzeno, že všechny řády a kongregace působící před vydáním „církevních“ zákonů v roce 1949 existují právně i nadále a rovněž tak jejich majetkové nároky jsou legitimní a mají být řešeny s ministerstvem kultury a informací.

Po změně stranického vedení v dubnu 1969 a po návratu Karla Hruzy do čela SPVC v létě téhož roku však byl na generální prokuraturu činěn opakovaně nátlak, aby své rozhodnutí o řeholích z listopadu předchozího roku odvolala, což nakonec učinila 27. prosince 1970 a opakovaně 4. května 1971 s odůvodněním, že v rámci československých zákonů k tomu nebyla kompetentní. Tím se otevřel prostor pro administrativní zákroky proti řeholím, se kterými si SPVC pod opětovným vedením Karla Hruzy pospíšil a začal s nimi ještě před zmíněným zrušením původního výroku generální prokuratury. Odmítl nadále jednat se SŘS, protože jej označil za ilegální veličinu a ve spolupráci s ministerstvem vnitra zahájil kampaň proti řeholím, vedoucí k likvidaci mužských řeholních komunit. Zcela nezůstaly ušetřeny ani ženské kongregace. Z nově přijatých členek mohly zůstat jen ty, kterým se podařilo složit věčný slib do 31. března 1971, ostatní musely být propuštěny (podle samotné státní evidence se to týkalo 155 mladých žen). I přes tato restriktivní opatření se však řeholní život již nevrátil do starých kolejí před pražským jarem. Krátké období relativní svobody využily řády a kongregace velmi dobře a co nemohly dělat veřejně, dělaly tajně, ve skrytosti, včetně přijímání nových členů a členek. Život a působení řeholí sehrál výrazně pozitivní roli v církevním životě v době normalizace.

2.8.10 Otázka udělování státního souhlasu k duchovenské činnosti

Demokratizace církevní politiky za pražského jara se dotkla také otázky udělování státního souhlasu, tohoto mocného nástroje v rukou církevních tajemníků. Podle zákona 218/1949 Sb., §7,

mohli duchovenskou či kazatelskou činnost v církvích a náboženských společnostech vykonávat kněží či kazatelé, kteří k tomu dostali předchozí státní souhlas (od církevního odboru KNV) a složili vládou předepsaný slib. Podle §2 uvedeného zákona mohl být státní souhlas udělen zpravidla jen československým státním občanům, kteří „jsou státně spolehliví a bezúhonní a splňují i jinak všeobecné podmínky pro přijetí do státní služby“. Udělení státního souhlasu bylo brzy spojeno s celou řadou omezujících předpisů, jak o tom svědčí dopis SÚC adresovaný všem KCT a zmocněncům na biskupských konsistořích z 19. května 1955.³⁴⁷ Podle tohoto dopisu duchovním ustanoveným do duchovní správy na určité místo podle § 17 vládního nařízení 219/1949 Sb. a výpomocným duchovním podle § 16 uvedeného vládního nařízení uděloval státní souhlas církevní odbor příslušného KNV. Pokud však chtěl duchovní výpomoci svému kolegovi třeba se zpovídáním, nebo chtěl kázat někde o pouti nebo měl zastupovat některého kolegu během jeho nepřítomnosti, musel si k tomu předem vyžádat souhlas OCT, do jehož okresu spadalo místo výpomoci. Bez souhlasu OCT mohl takový duchovní sloužit mimo svou farnost se souhlasem příslušného duchovního jen „tiché“ mše bez účasti lidu, přičemž příslušný duchovní o tom musel pořádat záznam.

Pokud šlo o „tiché“ mše kněží „ve výrobě“, kterým byl z nějakých důvodů státní souhlas odňat (třeba na základě odsouzení a uvěznění), k jejich slavení uděloval souhlas církevní odbor příslušného KNV. Přitom byl určen kostel či kaple v místě pobytu takového kněze a příp. i hodina konání takových mší, které samozřejmě musely být rovněž bez účasti lidu.

K tomu je ještě třeba podotknout, že udělování státního souhlasu duchovním III. stupnice si rezervoval SÚC, později církevní sekretariát při MŠK. A pokud šlo o duchovní IV. stupnice, u těch se musel získat souhlas vlády.³⁴⁸ Po decentralizaci státní správy církevních záležitostí v roce 1956 došlo jen k malým změnám v tom smyslu, že státní souhlas k výpomoci penzistů v duchovní správě a souhlas ke slavení „tichých mší“ kněží mimo duchovní službu byl delegován na OCT.

Není tedy divu, že se v době pražského jara volalo po uvolnění tak tuhých předpisů. Fakticky už před Velikonocemi 1968 došlo k tomu, že státní správa začala přistupovat k otázce udělení státního souhlasu k duchovenské činnosti nebývale velkoryse. Svědčí o tom i dopis jihočeského KCT všem odborům školství a kultury všech ONV v kraji z 8. dubna 1968, aby v předvelikonoční době podle § 16 příslušných vládních nařízení z roku 1949 Sb. benevolentně udíleli souhlasy k výpomoci duchovním, kteří nejsou ustanoveni na určité místo a doporučo-

347 Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 690, sign. církv/1, dopis č.j. 4874/55-I/1.

348 Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 690, sign. 262, důvěrný „Návrh směrnic na decentralizaci státní správy v oboru věcí církevních“ od MŠK, č.j. 6160/56-D I/1 z 13. 9. 1956, materiál pro kolegium ministra školství a kultury 20. 9. 1956.

val využít této možnosti i pro duchovní, kteří tehdy byli „ve výrobě“. Dále psal, že SPVC doporučuje urychleně vyřizovat žádosti kněží, kteří požádali kapitulního vikáře o znovupřijetí do duchovní správy.³⁴⁹ 29. července 1968 pak vydalo Ministerstvo kultury a informací, při němž působil SPVC, metodický výklad k udělování státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti (Příloha č. XI).³⁵⁰ V úvodu se uvádělo, že se metodický výklad vydává proto, aby se odstranil nejednotný výklad zejména § 2 a § 7 zákona č. 218/1949 Sb. a §§ 7, 16³⁵¹ a 17³⁵² prováděcích vládních nařízení č. 219 až 223/1949 Sb. a č. 70/1968 Sb. (to se týkalo hospodářského zabezpečení státem nově povolené řeckokatolické církve). Podle tohoto metodického výkladu si tak mohli duchovní navzájem v pastoraaci pomáhat, aniž by jako dříve museli žádat o zvláštní povolení okresního církevního tajemníka. Vycházelo se z toho, že souhlas udělený příslušným KNV platí pro celý kraj. Metodický výklad jen požadoval od duchovních správců, aby o takové výpomoci vedli záznamy.³⁵³

Uvedeným metodickým výkladem byl zrušen rigidní výnos SÚC z 19. května 1955, č.j. 4874/55-I/1 a jeho dodatek z 30. května 1955, č.j. 5242/55-I/1. Po srpnové okupaci se však v průběhu normalizace života československé společnosti vrátilo všechno ke starému pořádku: 15. března 1971 byla metodickým pokynem SPVC zopakována teze o rozdílu mezi oznamovací povinností a novým souhlasem. Státní správa tak neporušuje zákon č. 218/1949 Sb., protože nežádá nový státní souhlas, nýbrž jen povinnost oznámit duchovenskou výpomoc. Definitivně byla tato kauza uzavřena vydáním nového metodického výkladu SPVC 30. června 1975.³⁵⁴

2.8.11 Otázka vyučování náboženství

Nepřekvapuje, že za pražského jara se předmětem kritiky církví staly i státem stanovené podmínky pro vyučování náboženství ve školách. Změnu přinesl ještě před zahájením nového školního roku 1968/69 „Výnos ministerstva kultury a informací o vyučování náboženství žáků škol I. cyklu“³⁵⁵ ze dne 20. srpna 1968. Tímto výnosem bylo povoleno vyučovat náboženství od 2. do 9. postupného ročníku základní školní docházky (zatímco dříve to bylo jen do 7. roč-

349 Srov. SOA T, fond JčKNV ČB, karton 11, sign. 460, dopis čj. škol./církv./1968.

350 SOA T, fond KNV ČB, karton 4, sign. 463.1, č.j. spisu 11856/68 C.

351 Jak už bylo uvedeno výše, týkal se udílení souhlasu k výpomoci v duchovní správě duchovním, kteří nebyli ustanoveni na určité místo, šlo tedy i o duchovní, kteří vykonávali civilní povolání.

352 Týkal se udílení souhlasu duchovním ustanoveným na určité místo a duchovním pro výpomocnou činnost na určitém místě.

353 Kněží, kteří neměli vůbec státní souhlas, mohli s dovořením příslušného duchovního správce sloužit jen „soukromé mše“ v místě svého trvalého bydliště.

354 Srov. CUHRA, *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*, s. 81.

355 Srov. SOA T, fond JčKNV, karton č. 1, sign. 460, č.j. výnosu 11843/68 C.

níku) a to už od začátku školního roku, tedy od 1. září a ne až od 1. října, jako tomu bylo dosud. Přihlášky k vyučování náboženství měly přijímat příslušné farní úřady a nikoli už ředitelé základních škol. Výuka se měla zásadně konat na farách anebo v případě potřeby mohli duchovní správci požádat o bezplatné propůjčení školních učeben. Výslovně se ve výnosu uvádělo, že státní orgány do obsahu výuky náboženství nezasahují. Výnos zlepšil i hodinou dotaci výuky a snížil počet žáků ve vyučovacích skupinách („odděleních“).³⁵⁶ Duchovní měli vždy na začátku školního roku kvůli evidenci a rozpočtu³⁵⁷ nahlásit na příslušné okresní oddělení počty přihlášených dětí na výuku, kdo a kde bude vyučovat a měli se také domluvit na počtu oddělení a vyučovacích hodin.³⁵⁸

Problém však byl v tom, že výnos dovozoval vyučovat náboženství jen osobám se státním souhlasem, pro výuku katolického náboženství tak připadali v úvahu jen kněží. Toto ustanovení bylo na katolické straně přijato s velkým překvapením a biskupové se rozhodli žádat o změnu, aby mohli vyučovat náboženství i laici a řeholnice, protože vzhledem ke změněným poměrům se dal předpokládat velký přírůstek přihlášených dětí a značná část kněží by na tento úkol nemohla stačit zdravotně ani technicky.³⁵⁹ Tomuto požadavku bylo vyhověno v novém výnosu Ministerstva kultury a informací ze dne 22. října 1968, který představoval definitivní stanovisko SPVC k výuce náboženství.³⁶⁰

Pro katolickou církev však nebylo jednoduché využít rozšířenou možnost výuky náboženství, chyběly totiž učební texty. O obsahové stránce výuky náboženství jednali biskupové na poradě 19. srpna 1968 a stanovili provizorní rámcové osnovy. Podle nich se mj. mělo v 6.–8. ročníku učit podle Tomášкова katechismu, který brzy vyšel v nákladu 100 000 výtisků.

Do budoucna se pomýšlelo na sestavení oficiálního českého katechismu, jaké měly nebo připravovaly jiné jazykové oblasti. Na jeho základě by se pak pro každý ročník vypracovala

356 Počet vyučovacích hodin činil 2 hod. týdně v oddělení, kde bylo alespoň 16 žáků (tedy jako tomu bylo před Únorem). Další oddělení se mohlo zřídit, jestliže by počet žáků v jednom oddělení byl vyšší než 38. Naproti tomu, jestliže by ani po sloučení žáků z několika farností či náboženských obcí nebo škol v téže obci počet nedosáhl 16 žáků, byl rozsah vyučovacích hodin stanoven takto: v oddělení s 9 až 15 žáky 1 hod. týdně, v oddělení s 5 až 8 žáky 1 hod za 14 dní a v oddělení s 2 až 4 žáky 1 hod. měsíčně.

357 Podle tohoto výnosu totiž měli být duchovní placeni za odučené hodiny náboženství na rozdíl od ustanovení zákona č. 218/1949 Sb., kde § 5 stanovil, že duchovní jsou povinni konat toto vyučování bezplatně.

358 Zároveň byly tímto výnosem zrušeny: směrnice SÚC z 18. 9. 1950, čj. 3561/50-I/2 o dozoru nad vyučováním náboženství; směrnice SÚC z 13. 2. 1951, čj. 4311/51-I/1 o provádění dozoru nad vyučováním náboženství; výnos Ministerstva školství, věd a umění z 23. 6. 1952, čj. 14941/52-I/4 o vyučování náboženství na školách 1. a 2. stupně; výnos SÚC z 23. 9. 1952, čj. 34/52 o tvoření obvodů pro vyučování náboženství.

359 Srov. SOA T, fond JČKNV, karton 1, sign. 460, oběžník biskupské konsistoře v Českých Budějovicích, č. 10 z 27. 8. 1968, č.j. 1137/68.

360 Výnos měl č.j. 14533/68 C. Předchozí výnos se stejně nepodařilo kvůli situaci vzniklé okupací distribuovat do všech okresů a tak po obdržení zmíněné žádosti biskupů byl vydán definitivní výnos. Srov. CUHRA, *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*, s. 82.

zvláštní učebnice náboženství. Za tím účelem se začaly shromažďovat zahraniční materiály a nejzávažnější texty byly již překládány jako studijní pomůcka do češtiny.³⁶¹ Situace v této oblasti církevní práce, zaviněná drsným státním dozorem, byla opravdu velice neutěšená. Plány na zlepšení výuky náboženství však zmařila normalizace, takže k jejich naplnění došlo až po Sametové revoluci.

K návratu k poměrům před rokem 1968 v oblasti vyučování náboženství došlo (v Čechách a na Moravě) na základě výnosu ministerstva kultury ČSR (čj. 11822/1971-III) od začátku školního roku 1971/72. Přihlášky na náboženství se musely opět podávat do školy a vyučovat bylo dovoleno jen ve škole. Škola měla do 15. září předat farnímu úřadu jmenný seznam přihlášených žáků a příslušný ONV pak dohodl s duchovním počet hodin výuky a bylo mu vydáno „potvrzení o oprávnění provádět výuku náboženství“.³⁶² Stát tímto opatřením chtěl opět dosáhnout poklesu počtu dětí přihlášených na výuku náboženství a posilovat tak ateistickou výchovu ve školách. Zatímco počet dětí přihlášených na náboženskou výuku v Jihočeském kraji od školního roku 1965/66 až do školního roku 1969/70 soustavně rostl, přičemž nárůst mezi roky 1967/68 a 1968/69 byl téměř dvojnásobný, začal s nástupem normalizace od školního roku 1970/71 klesat.³⁶³

2.9 Církevně politická situace v období normalizace

Co se rozumělo normalizací, lze poznat z dokumentu KSČ zvaného *Poučení z krizového vývoje...*, kde je citováno z protokolu jednání, které se konalo v Moskvě hned v prvních dnech po srpnové okupaci a kterého se za Československo zúčastnili nejvyšší představitelé státu a KSČ. Někteří sem byli uneseni sovětskými okupanty (v čele s A. Dubčekem), jiní přiletěli o něco později (v čele s prezidentem L. Svobodou). Po čtyřech dnech jednání museli všichni českoslovenští účastníci podepsat protokol, ve kterém „vyjádřili své odhodlání dosáhnout normalizace poměrů v naší zemi na základě marxismu-leninismu, obnovit vedoucí úlohu strany a autoritu státní moci dělnické třídy, vyřadit kontrarevoluční organizace

361 Srov. SOA T, fond JčKNV, karton 1, sign. 460, oběžník biskupské konsistoře v Českých Budějovicích, č. 10 z 27. 8. 1968, č.j. 1137/68.

362 Srov. SOA T, fond JčKNV, karton 9, sign. 460, „Upřesnění pokynů k zajištění výuky náboženství na školách ve školním roce 1971/72“ z 23. 8. 1971, které bylo určeno všem ředitelům ZDŠ na okr. Český Krumlov.

363 Dokládají to následující údaje o počtech žáků v % z celkového počtu žáků navštěvujících 2.–7. postupný ročník ZDŠ: školní rok 1965/66: 12,50 %; 1966/67: 13,92 %; 1967/68: 14,31 %; 1968/69: 27,33 % (!); 1969/70: 30,76 %; 1970/71: 25,98 %. Srov. SOA T, fond JčKNV. První dva údaje jsou z tabulky „Výuka náboženství 1966/67“, karton 13, sign. 460, ostatní údaje jsou z tabulky „Předběžný přehled přihlašování žáků na výuku náboženství ve škol. r. 1970/71 až 1967/68“, karton 1, sign. 460.

*z politického života a upevnit mezinárodní svazky ČSSR se Sovětským svazem a dalšími socialistickými spojenci“.*³⁶⁴

Aby se normalizace dosáhlo, „bylo především třeba zformovat všechny zdravé síly ve straně i mimo stranu k rozhodnému úderu proti reakci, odhalit pravicové oportunisty a jejich skutečné záměry, porazit pravici v otevřeném politickém boji, vyrvat ji z rukou rozhodující mocenské pozice a nástroje, zejména sdělovací prostředky, a vymanit široké vrstvy pracujících z jejího vlivu“.³⁶⁵

Mezi reakci byla samozřejmě zahrnuta i církev: „Nemalá role v antisocialistické hře o Československo připadla reakčním představitelům katolického kléru, vydatně podporovaným katolickou emigrací v zahraničí“.³⁶⁶ Výslovně zmiňováno je i Dílo koncilní obnovy, „které ve službách bojového politického klerikalismu získávalo dosti masovou základnu, zejména na Slovensku“.³⁶⁷ Není tedy divu, že se normalizace snažila vrátit i církevně politické poměry do situace před pražským jarem.

I když normalizace v církvích měla proti normalizaci v politické a společenské oblasti určité zpoždění, bylo jen otázkou času, než se i v církvích rozběhne naplno. To zpoždění bylo dáno dobou potřebnou ke konsolidaci SPVC po nástupu staronového vedoucího Karla Hružy po nuceném odchodu Dr. Eriky Kadlecové a později i jejích nejbližších spolupracovníků. Došlo sice k zastavení všech jednání o uznání legality řádů a kongregací, o vstupu církví do oblasti veřejných komunikačních prostředků a o úpravě udělování státního souhlasu k duchovenské činnosti, ale nebylo zasahováno do církevních aktivit. A tak ještě po celou dobu roku 1969 probíhaly změny nastartované pražským jarem: konaly se soudní rehabilitace nespravedlivě odsouzených kněží a jiných osob, do veřejné duchovní správy byli přijímáni kněží „z výroby“ a řeholníci, na CMBF v Litoměřicích nastoupili v akademickém roce 1969/70 jako profesoři rehabilitovaní kněží Dr. Josef Zvěřina a Dr. Oto Mádr.³⁶⁸

Ačkoliv v oblasti vnitrostátní církevní politiky postupoval SPVC poměrně obezřetně, neplatilo to na poli zahraniční církevní politiky. Velice rychle rozhodl o odkladu jednání státu s Vatikánem stanovených na rok 1969 na pozdější dobu a také příliš dlouho neotálel s řešením situace v Křesťanské mírové konferenci (= KMK). Jejím předsedou byl dosud evangelický teo-

364 *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*. Praha : Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ, 1971 (= *Poučení z krizového vývoje...*). Text vydaný Státním pedagogickým nakladatelstvím v Praze roku 1988 v 7. vydání [online]; ©1999–2001 T. VLČEK. [cit. 2001–01–26], s. 18. Dostupné na: <http://www.totalita.cz/texty/poucení.php>.

365 *Poučení z krizového vývoje...*, s. 19.

366 *Tamtéž*, s. 10.

367 *Tamtéž*, s. 14.

368 Srov. CUHRA, *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*, s. 28.

log profesor J. L. Hromádka, ačkoliv zcela rezolutně odsoudil okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy.³⁶⁹ Po Hrušově nástupu do vedení SPVC byla podniknuta „aktivní opatření“ k normalizaci v KMK: její generální tajemník a zároveň farář ČCE J. N. Ondra musel rezignovat na funkci 5. listopadu 1969 a J. L. Hromádka musel odstoupit z funkce prezidenta 14. listopadu.³⁷⁰

Poté, co byla v dubnu 1970 konečně na federální úrovni připravena předběžná koncepce nové církevní politiky, začala se prosazovat normalizace i v církevních strukturách a aktivitách. Koncepce formulovaná v příloze IV jako návrh krátkodobých opatření pro politický postup a závěry v oblasti církevní politiky a vědecko-ateistické výchovy, znamenala ukončení pokusu o dohodu mezi státem a církvemi, odsoudila snahy o rovnoprávný dialog a stala se základem pro institucionalizování a legalizování nových diskriminačních opatření vůči církvím.³⁷¹

2.9.1 Postoj církví k normalizaci

Hned po schválení předběžné koncepce nové církevní politiky byli na jaře roku 1970 zváni na SPVC k pohovorům představitelů různých církví. Jejich cílem bylo činit na církevní představitele nátlak, aby ve svých církvích dosáhli změny postoje k pražskému jaru, aby zamezili živým aktivitám vzniklým v jeho době a aby dosáhli toho, že se jejich církve nebudou angažovat v politickém a společenském životě. Mělo být opět dosaženo „normálního“ postavení církví jakožto organizací zajišťujících čistě náboženský život svých členů.

Jak už bylo uvedeno výše, normalizace vedla ke zpřísnění udělování státního souhlasu k duchovenské činnosti s tím, že v prvních letech normalizace docházelo poměrně často k jeho odnímání u pastoračně činných kněží. Byla zakázána činnost mužských řeholí a byly rozehnány už existující komunity. Ztíženo bylo přihlašování dětí na náboženskou výuku. Byla ukončena činnost pobočky litoměřické Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Olomouci (1974) a v Litoměřicích byl opět zaveden „numerus clausus“ u přijímaných bohoslovců a laikům již nebylo dále dovoleno studovat teologii.³⁷²

369 Hromádka napsal proti okupaci dopis sovětskému velvyslanci v Praze S. V. Červoněnkovi, ve kterém se o ní vyjádřil, že nezná „*ve svém dlouhém životě větší tragédii nad tuto událost*“. Tento dopis pak zařadil na úvod svého memoranda prezidenta KMK po srpnu 1968, se kterým se obrátil na členy Pracovního výboru KMK při jeho zasedání v Massy u Paříže 1.–4. října 1968. V něm podrobně vyložil svůj názor na události v Československu v r. 1968. In FILIPI, P. *Do nejhlubších hlubin. Život, setkávání, teologie. K stému výročí narození J. L. Hromádky*. Praha : Kalich, 1990, s. 263–281, zde s. 264.

370 Srov. CUHRA, *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*, s. 29–30.

371 Srov. *tamtéž*, s. 30.

372 Proto vznikla celá řada podzemních teologických kurzů. Ty byly většinou organizovány řeholemi pro své kněžské kandidáty, ale mohli se jich účastnit i někteří laici. V takových kurzech vyučovali nejen řeholní kněží, ale také Dr. Josef Zvěřina, Dr. Oto Mádr a další. Salesiáni zavedli od roku 1979 studium tzv. malé

2.9.1.1 Postoj katolíckej cirkvi k normalizaci

Protože katolická církev byla v ČSSR největší denominací, směřovalo největší normalizační úsilí státní církevní politiky právě proti ní. Zde se normalizací rozumělo mj. odstranění všech květů pražského jara.

Návratem internovaných biskupů v roce 1968 do svých diecézí role episkopátu zesílila a tak normalizační kroky režimu směřovaly na prvním místě proti tomu, aby nebyla vytvořena biskupská konference. Dále státní církevní politika chtěla zabránit přenosu vlivu Vatikánu prostřednictvím biskupů na ostatní ordináře. V tomto směru měla jako rozrážecí klín opět posloužit kněžská mírová organizace, o jejímž opětovném založení se již uvažovalo. Tím vším se mělo dosáhnout toho, aby biskupové a ordináři přestali být jednotní v kladení odporu „konsolidaci“ v katolické církvi. Se záměry normalizační církevní politiky byli ordináři seznámeni poprvé 23. června 1970 českým ministrem kultury Brůžkem. Bylo jim sděleno, že činnost církve ve společnosti nebude trpěna a zrovna tak ani ovlivňování poměrů ve státě ze strany Vatikánu. Účastníci setkání byli také seznámeni se záměrem státní správy, založit novou kněžskou organizaci. Ordináři však rozhodně odmítli přehodnotit postoje církve z let 1968 a 1969. Další jednání s ordináři se konalo 30. listopadu 1970. Mezitím se však již státní správě podařilo získat pro své záměry kapitulní vikáře v Olomouci, Českém Těšíně a Hradci Králové. K dalším úspěchům normalizační církevní politiky před listopadovým jednáním náleželo, že se podařilo zabránit konání veřejných akcí, že z bohoslovecké fakulty v Litoměřicích museli odejít Zvěřina, Mádr a Bouše a že řehole již upustily od úsilí o svou legalizaci. Na programu jednání 30. listopadu byl požadavek, aby ordináři všechny změny v církevní praxi vyvolané realizací rozhodnutí II. vatikánského koncilu projednávali s SPVC nebo alespoň s příslušným krajským církevním tajemníkem. Na řadu přišlo opět i oznámení chystaného založení kněžské mírové organizace³⁷³ a potřeba učinit změny v oblasti personálního obsazení vedení České katolické charity a redakcí církevních periodik. I když ordináři opět protestovali proti omezování čin-

teologie jen pro laiky. Šlo o studium základů filozofie, bibliistiky, dogmatické a morální teologie, samostudium liturgiky, církevních dějin, katechetiky atd. Studium bylo původně určeno pro vedoucí salesiánských společenství (studující) mládeže, později však nejen pro ně. Srov. KRÍŽKOVÁ, *Knihy víry, naděje a lásky*, s. 146.

373 Po několika odkladech byla založena 31. 8. 1971 současně v Praze a Bratislavě národní sdružení katolických duchovních s názvem Pacem in terris (= SKD-PiT), přičemž byl vlastně zneužit název mírové encykliky papeže Jana XXIII. Do programu SKD-PiT patřilo zapojení se do budování socialismu a pomoc při vytváření dobrých vztahů mezi církví a státem. Předsedou českého sdružení se stal olomoucký kapitulní vikář Josef Vrana. Koncem listopadu 1971 pak byl ustaven celostátní výbor SKD-PiT (měl 40 členů, jeho předsednictvo mělo 14 členů). Jeho předsedou se stal odborný asistent na CMBF v Litoměřicích Václav Medek. Přestože se brzy po vzniku k sdružení přidala zhruba třetina kněží v Čechách a na Moravě, nesplnila organizace očekávání vlády, nevedla totiž k odtržení nižšího kléru od biskupů, což byl hlavní záměr jejího vzniku. Srov. CUHRA, *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*, s. 56–57.

nosti církve a úmyslu obnovit kněžskou mírovou organizaci, nemohlo to již zabránit realizaci „konsolidace“ v církvi. SPVC si v té době byl dobře vědom, že normalizaci již nikdo a nic nemůže zabránit.³⁷⁴

I přes protesty ordinářů byly postupně vedeny zásahy proti všem aktivitám, které v duchu II. vatikánského koncilu umožňovaly i vzdělávání a spirituální růst laiků. Šlo např. o přednáškové cykly „Živá teologie“ v Praze a Brně, které byly definitivně zakázány koncem roku 1970. Podobný osud stihl i exercicie pro laiky, po kterých byl v té době velký duchovní hlad, protože dvacet předchozích let nic takového neexistovalo.³⁷⁵ A vůbec se muselo skoncovat s jakoukoliv vzdělávací a osvětovou činností určenou pro laiky. I v tomto směru se vše vrátilo do „normálních“ poměrů před pražským jarem. V listopadu 1970 Karel Hruza nechal totiž zaslat všem církevním ústředím dopis, podle kterého byla přednášková činnost církví v rozporu s právním řádem a podobně i konání exercicií pro laiky. A bez oznamovací a schvalovací povinnosti zůstalo jen konání shromáždění v liturgických prostorách a mimo ně vlastně jen průvody spojené s pohřební a svatební liturgií. Z hlediska státu tak bylo legální jen slavení liturgie (a to ještě jen v kostele) a za veškerou další činnost hrozilo kněžím odnětí státního souhlasu. Církev tak byla ve své činnosti opět vrácena jen do kostela a sakristie.³⁷⁶

Jedním z květů pražského jara bylo i zrušení cenzury. V církevní oblasti to znamenalo nejen to, že už nebyly předběžně kontrolovány vnější církevní tiskoviny, jako např. Katolické noviny, ale ani ty vnitřní, jako např. diecézní *acta curiae*. Různé oběžníky diecézních konsistoří adresované kněžím a pastýřské listy ordinářů již nepodléhaly předběžnému schválení orgánů státního dozoru nad církvemi. Samozřejmě, že normalizace i tuto záležitost vrátila do stavu před pražským jarem. Nejdříve, podobně jako vůbec ve veřejných sdělovacích prostředcích, došlo k personálním změnám v redakci Katolických novin, revue *Via*, ze které se opět stal časopis *Duchovní pastýř* a jiných časopisů, pokud nebyly vůbec zakázány a byla zavedena jejich cenzura. Později, rozhodně již od roku 1971, byla obnovena i cenzura vnitrocírkevních tiskovin.³⁷⁷

Jak normalizace postupovala, byl stále více omezován církevní život. Z konsistoří museli odejít nejbližší spolupracovníci biskupů, kteří nastoupili v roce 1968 a biskupové byli donu-

374 CUHRA, *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*, s. 38–40.

375 Vzpomínám si na exercicie, kterých jsem se zúčastnil jako student o prázdninách 1969 a 1970 v Liptani na Krnovsku. Zdejší administrátor Antonín Dominik, kterého jsem znal z jeho působení v mé rodné vsi Albrechticky za mého dětství, pohotově opravil pro ty účely faru, opatřil exercitátory a na vaření a úklid zajistil sestry z Albrechtic u Krnova. Podruhé už vedl náš exerciční kurs sám, snad proto, že měl obtíže se sháněním exercitátora. Exercicie v Liptani, jakožto první v mém životě vůbec, na mě měly velký vliv.

376 CUHRA, *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*, s. 41–42.

377 CUHRA, *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*, s. 42.

ceni přeložit nejaktivnější kněze z měst do zapadlých farností, jinak jim hrozilo zbavení státního souhlasu k duchovenské činnosti.³⁷⁸

Květy pražského jara spálil mráz normalizace. Přesto však z některých z nich byly nakonec i plody. Ty však církev před zraky normalizátorů dobře skrývala. Které to byly, o tom dále.

2.9.1.2 Postoj nekatolických církví k normalizaci

Z nekatolických církví kladla rozhodně největší odpor normalizaci Českobratrská církev evangelická. Podíl na tom jistě měla také její demokratická organizační struktura a tím také demokratické smýšlení jejího členstva. Proto se tato církev stavěla na odpor normalizačnímu potlačování demokratizace společenského systému. Svou roli v tom hrála i „nová orientace“, hnutí vzniklé již v padesátých letech jakožto projev svobodné diskuse v řadách ČCE a také Svaz českobratrského evangelického duchovenstva. Zatímco stát za jedno z důležitých normalizačních opatření v katolické církvi považoval obnovení prorežimního svazu katolického duchovenstva, usilovalo ministerstvo vnitra naproti tomu o zákaz SČED, čehož nakonec dosáhlo v roce 1974.

Jak „nová orientace“ tak i SČED přispěly k bouřlivému průběhu XVI. synodu ČCE ve dnech 18.–22. února 1969. Ze synodu vzešlo i svolání „Synod svému národu“, ve kterém se jednoznačně staví za vývoj ve státě před srpnovou okupací a za pokračování obrodného procesu. Ministerstvo vnitra se postaralo, aby z průběhu synodu získalo dostatek informací a tak hodnotilo situaci v ČCE jako silně politizovanou a vyhrocenou proti marxismu, socialismu a SSSR a plně podporující předsrpnový vývoj. ČCE se však dále společensky angažovala a 30. července 1969 předložila její synodní rada s nově zvoleným synodním seniorem Václavem Kejřem a jeho zástupcem Janem Pokorným vládě ČSR dopis, ve kterém požadovala mimo jiné zrušení trestu smrti, ratifikaci mezinárodních paktů vycházejících ze všeobecné deklarace lidských práv a protestovala proti zákazu Společnosti pro lidská práva. V lednu 1970 vyzvala synodní rada své členy k aktivnímu zápasu o lidská práva a církev k obraně proti násilí a k zastávání se ukřivděných. Není divu, že zmiňované květnové pohovory na ministerstvu kultury nepřinesly režimem požadovanou změnu kurzu v ČCE. Proto se úsilí státní správy zaměřilo na způsobení rozkolu mezi vedením ČCE a SČED. To vedlo postupně k tomu, že si

378 Tak např. biskup Hlouch byl nucen se vzdát svého sekretáře Miloslava Vlka. Srov. ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup...*, s. 23. Z konsistoře pražského arcibiskupství museli postupně odejít kněží Josef Mixa, osobní tajemník biskupa Tomáška, Jan Machač, personální referent a v roce 1971 i Antonín Bradna, pastorační referent. Srov. HARTMANN, J., SVOBODA, B. VAŠKO, V. (eds.), *Kardinál Tomášek. Svědectví o dobrém katechetovi, bojácném biskupovi a statečném kardinálovi*. Praha : Zvon, 1994, s. 55. Srov. též BRADNA, A. *Zaradoval jsem se... Útržky ze života*. Kostelní Vydří : KN, 2002, s. 133.

vedení ČCE začalo uvědomovat neúnosnost otevřeného střetu se státní správou. Přesto však XVII. synod ČCE (27.–30. 10. 1971) pokračoval v dosavadním kurzu politického angažmá a to i přesto, že se režim snažil předběžnými pohovory s představiteli církve synod zmanipulovat. Synod potvrdil postoje zaujaté na předchozím synodu, vydal nové „Poselství synodu věřícím“ a napsal řadu dopisů, které měly být odeslány různým vládním a státním orgánům. Ministerstvu kultury ČSR byl adresován dopis se starými požadavky: možnost církevního vysílání v rozhlase a televizi, povolení pastorače ve věznicích a skoncování s pracovními nedělemi. Dopis však byl ministerstvem odmítnut. Jiný dopis byl až 9. prosince 1971 poslán prezidentu republiky Ludvíku Svobodovi. V něm jej delegáti synodu jednak zdvořile žádali, aby zvážil možnost vyhlášení všeobecné amnestie týkající se těch, kdo v poslední době opustili zemi a chtěli by se vrátit, a jednak aby prezident věnoval pozornost případům, kdy lidé věrni své pravdivosti se nedistancovali od svých postojů a byli propuštěni ze zaměstnání. Za tento dopis se museli představitelé ČCE zodpovídat na SPVC. Požadavek vyslovený v dopise byl označen za pokus o rehabilitaci pravicových sil a pokračování v nátlakové akci bylo prohlášeno za nepřijatelné. Mezi tímto předvoláním a předchozím zasedáním synodu však došlo v ČCE k zatýkání některých aktivních duchovních a laiků. Bylo to v souvislosti s letákovou akcí proti prvním volbám v době normalizace na podzim 1971.³⁷⁹ Na podzim pak a v zimě 1972 bylo proti nim vzneseno obvinění z protistátní činnosti. Tato razantní akce ministerstva vnitra vedla k rozdělení dosud jednotného postoje vedení ČCE v otázce společenského angažmá „nové orientace“. Část vedení ČCE považovala narůstající konflikt se státní správou za ohrožení samotné existence církve a to vedlo postupně k tomu, že přistoupilo na požadavek ukončit veřejné angažmá ČCE a přestat poskytovat podporu odpůrcům normalizace v církvi. Dobrou pomoc k odstranění aktivních duchovních poskytlo také odnímání státního souhlasu a když došlo k vylučování i z teologické fakulty, byli z veřejné činnosti v církvi odstraněni nejaktivnější duchovní i bohoslovci. A když byl konečně v roce 1974 rozpuštěn i SČED, mohlo se v podstatě mluvit o provedené normalizaci v řadách ČCE.³⁸⁰

379 Já jsem tyto volby prožil jako student Vysoké školy chemicko-technologické v Pardubicích. Koleje, kde jsme bydleli, tvořily samostatný volební okrsek. Volilo se po studijních ročnících, které byly vyvolávány kolejním rozhlasem. Všechno proběhlo velmi rychle. Z nějaké tisícovky studentů jsme si jen asi tři dovolili jít „za plentu“ a to stačilo, aby o tom mluvilo celé město. Mně to vyneslo odepření červeného diplomu.

380 Srov. CUHRA, *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*, s. 48–51.

2.9.2 Československo-vatikánská jednání 1971–1989³⁸¹

Jednání mezi delegacemi Československa a Vatikánu byla obnovena po čtyřleté přestávce 24. března 1971 v Praze. Československá strana u vědomí, že oblast státní církevní politiky je již zcela „normalizovaná“, přistupovala k jednáním v pozici převahy a diktátu podmínek. A tak tomu bylo vlastně až do Sametové revoluce. Československé delegaci tak vůbec nešlo o nějakou čestnou dohodu, nýbrž s ohledem na mezinárodní poměry jen o předstírání snahy po dohodě. Tomu také odpovídají skromné výsledky těchto jednání. Ačkoliv většina československých diecézí byla bez biskupů, došlo za dobu 18 let jednání k jmenování jen 7 biskupů. V roce 1973, v roce tisíciletého výročí založení pražského biskupství,³⁸² kdy by se slušelo, aby již konečně byl administrátor pražské arcidiecéze biskup Tomášek jmenován sídelním arcibiskupem, došlo k vysvěcení čtyř biskupů, zatímco k uzavření dohody o jmenování Tomáška pražským arcibiskupem došlo až v roce 1977 po jeho jmenování kardinálem. Jmenování nových biskupů se týkalo olomoucké arcidiecéze a tří slovenských diecézí, protože na Moravě a na Slovensku v té době již nebyl žádný biskup oficiálně uznávaný ze strany ČSSR. Dne 3. března 1973 byli v Nitře na biskupy vysvěceni J. Pásztor (jako sídelní biskup nitranský), J. Gábriš (jako apoštolský administrátor trnavský) a J. Feranec (jako sídelní biskup banskobystrický). Den nato byl v Olomouci vysvěcen na biskupa J. Vrana jako apoštolský administrátor olomoucké arcidiecéze. Tři z nově vysvěcených biskupů působili předtím jako kapitulní vikáři a dva z nich se silně angažovali v SKD PiT (Feranec a Vrana, ten dokonce jako předseda českomoravské větve). I když bylo jmenování podmíněno ukončením angažmá ve zmíněné mírové organizaci kněží, Vrana a Feranec tuto podmínku fakticky nesplnili. Jejich jmenování se časem ukázalo jako krok špatným směrem, protože Vrana i Feranec dále sloužili režimním zájmům a těm církevním hodně škodili. Proč Vatikán přistoupil na toto kompromisní řešení? Vedla ho k tomu naděje, že se tak otevře cesta k dohodě o jmenování dalších biskupů pro uprázdněné diecéze. Jak se však ukázalo, noví biskupové by mohli být jmenováni jen tehdy, kdyby byli zcela loajální se státní církevní politikou. Tak je případ jmenování Vrana a Ferance biskupy nejkřiklavějším příkladem vatikánské „Ostpolitik“ v Československu. Později, zejména po nástupu papeže Jana Pavla II., se z toho Vatikán poučil a byl již při jednáních s Československem prozíravější.

V této souvislosti Karel Skalický poznamenává, že obnovena československo-vatikánská jednání probíhala v době opětovného otevřeného boje proti náboženství ze strany „normalizo-

381 O tématu podrobně pojednávají již zmiňované knihy: KAPLAN, *Těžká cesta*, s. 51–87 (do r. 1973); CASAROLI, *Trýzeň trpělivosti*, s. 154–187; CUHRA, *Československo-vatikánská jednání 1968–1989*, s. 31–222.

382 Samotné oslavy tohoto milénia padly za obětí restriktivním zásahům ze strany režimu. Srov. CUHRA, *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*, s. 90.

vaného“ komunistického režimu. Tento postoj formuloval na schůzi rozšířeného federálního výboru *Pacem in terris* v Olomouci 28. října 1975 místopředseda ÚV NF Tomáš Trávníček takto: „... bude trvat nepřekonatelný rozdíl mezi ideologií komunistů, mezi ideologií socialistického státu, a mezi ideologií náboženskou a církevní. Po celé období budování socialistické společnosti budeme dále svádět zápas o vědomí člověka...“.³⁸³ A Skalický pak „normalizovanou“ církevní politiku pointuje těmito slovy: „*Kain pravil Abelovi: zaručuji ti svobodu dýchání, nicméně věz, že vytvořím všechny podmínky, aby ses pomalu, a nebudeš-li se cukat, i bezbolestně zadusil*“.³⁸⁴

K dalšímu jmenování biskupů tak došlo až s odstupem patnácti let. Dne 11. června 1988 byli v Praze vysvěceni Antonín Liška a Jan Lebeda jako pomocní biskupové pro pražskou arcidiecézi a den nato byl v Trnavě vysvěcen na biskupa Ján Sokol, který byl uveden do úřadu arcibiskupa až 10. září 1989. Posledními biskupy jmenovanými za komunistického režimu v Československu byli František Vaňák pro olomouckou arcidiecézi (vysvěcen na biskupa v Olomouci 26. 8. 1989), Josef Koukl pro litoměřickou diecézi (vysvěcen na biskupa v Litoměřicích 27. 8. 1989) a František Tondra pro spíšskou diecézi (vysvěcen na biskupa na Spiši 9. 9. 1989). Už jen záležitost jmenování nových biskupů ukazuje, že československá strana vedla jednání s Vatikánem jen z ohledu na mezinárodní situaci a že trvale usilovala o potlačování náboženského života v Československu.

Avšak změna na mezinárodní politické scéně a zhoršující se ekonomická situace zemí „socialistického tábora“ vedla nakonec i k pádu komunistického režimu v Československu.

2.9.3 Změny v mezinárodní politice a jejich vliv na náboženskou situaci v Československu

Helsinská konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, uzavřená závěrečným aktem 1. srpna 1975, svým přiznáním lidských práv a základních svobod, mezi nimiž byla zdůrazněna „*svoboda jednotlivce vyznávat a praktikovat sám nebo společně s druhými náboženství a víru podle svého vlastního svědomí a rozhodnutí*“ (7. zásada závěrečného aktu), ve svých důsledcích postupně přece jen vedla k zlepšování podmínek náboženského života občanů v zemích střední a východní Evropy. Evropské státy včetně Vatikánu a spolu s nimi i Spojené státy americké začaly v jednáních s komunistickými zeměmi klást důraz na otázku lidských práv. Tyto země jednak jako signatáři helsinského protokolu, jednak jako ekonomicky stále více zaostá-

383 TRÁVNÍČEK, T. V nejširší jednotě všeho lidu. In *Katolické noviny*, 23. 11. 1975, s. 3–4. Cit. dle SKALICKÝ, K. *Zápasy o zítřek aneb Quo Vadis Ecclesia*. Rychnov n. Kněžnou : Ježek, 2000. Kapitola „Postavení církvi a věřících v Československu osmdesátých let“, s. 77–97, zde s. 79.

384 *Tamtéž*, s. 80

vající za Západem, musely chtě nechtě brát na tento tlak ohled. O něco později k tomuto vnějšmu tlaku přibyl i tlak vnitřní, když začínají zvedat hlavu domácí disidentská hnutí a vznikají i Helsinské výbory na obranu lidských práv. U nás vznikla CHARTA 77 a v ní se angažovali také křesťané (Jan Patočka, Josef Zvěřina, Václav Malý, Bonaventura Bouše a další).

Tlak na dodržování lidských práv ještě dále zesílil po zvolení Karola Wojtyły papežem (16. 10. 1978). Tento papež z Východu dal nový směr vatikánské východní politice a podnítil nepřímo společenské změny v Polsku (vznik odborového hnutí Solidarita), což nezůstalo bez vlivu ani na disidentské hnutí u nás a v jiných komunistických zemích.

Velký význam mělo též „Prohlášení Posvátné kongregace pro klérus o určitých sdruženích a hnutích zakázaných kléru“ z 8. března 1982, zakazující kněžím účast ve sdruženích sledujících politické cíle (později známé jako dekret *Quidam episcopi*). Toto prohlášení jednak dalo do ruky biskupům a kapitulním vikářům nástroj k otevřenému vystoupení proti SKD-PiT a jednak dodalo větší části hierarchie odvalu k odporu proti dosavadní církevní politice státu. Tam, kde se biskupové a kapitulní vikáři nebáli dekret použít, to vedlo k tomu, že se SKD-PiT nakonec stalo bezvýznamným nástrojem státu ve snaze o rozdělení kléru. Není však třeba zdůrazňovat, že se stát velice snažil zabránit aplikaci dekretu na SKD-PiT. Byl činěn nátlak jak na biskupy a kapitulní vikáře, tak i na kněze v diecézích.³⁸⁵

Po normalizačním útlaku začaly církve zvedat hlavu. Ještě předtím než začaly přípravy na *Desetiletí duchovní obrody národa*, vzniklo při poutích do Filipova (něm. Philippsdorf) u Rumburku v tamním jubilejním roce 1985 modlitební hnutí MADONA, které si kladlo za cíl šířit uvědomění, že je třeba se modlit za *mravní a duchovní obrodu národa* (složenina počátečních písmen vytváří název hnutí).³⁸⁶ Sotva kdo tušil, že za nějaké čtyři roky poté budou

385 Jako příklad lze uvést průběh schůze na ONV ČB, jak jej vylíčil Václav Kulháněk, archivář českobudějovického biskupství a kaplan v katedrále sv. Mikuláše (zde byl děkanem František Lála, dlouholetý předseda SKD-PiT v Jihočeském kraji). Na této schůzi chtěli krajský a okresní církevní tajemník dosáhnout, aby byl kapitulnímu vikáři Josefu Kavalemu poslán dopis, ve kterém mu kněží děkují, že dovolil činnost *Pacem in terris* v českobudějovické diecézi, ačkoliv z kapitulních vikářů právě on a ještě Ludvík Horký v brněnské diecézi informovali své kněze, že je to Vatikánem zakázaná organizace. Takové schůze byly tehdy organizovány po všech vikariátech z iniciativy a za účasti KCT Drozdka (byl ve funkci asi do roku 1984, zemřel na Velký pátek 1989, po něm byl ve funkci KCT PhDr. Nápravník) a příslušného OCT. Kněží ale vždy odmítli takový dopis podepsat. Výše uvedená schůze byla zahájena politickou přednáškou o mezinárodní situaci nějakého lektora, který také nevybíravě napadal papeže Jana Pavla II. Když lektor skončil, navrhol P. Homolka P. Kulhánkovi, aby se všichni kněží zvedli a na protest odešli. P. Kulháněk namítl, že by všichni neodešli a tak že bude lepší zůstat. Přihlásil se však do diskuse a uvedl některé lektorovy informace ohledně papeže na pravou míru tak, že lektor z trapnosti opustil schůzi. Pak už nepřipadalo ani v úvahu, že by se dalo mluvit o podpisu dopisu kapitulnímu vikáři Kavalemu. Tajemníci to ale Kulhánkovi nezapomněli a v r. 1984 požadovali, aby ho Kavale přeložil mimo České Budějovice, což on odmítl a dosáhl nakonec, že Kulháněk přeložen nebyl. Srov. Rozhovor s Václavem Kulhánkem. In *osobní archiv autora*.

386 Srov. KRŮŽKOVÁ, M. R., BENEŠ, B. *Philippsdorf – Filipov*. Praha : Portál, 21999, s. 9. V Salesiánské rodině toto hnutí šířil P. Benno Beneš SDB. Hnutí bylo inspirováno poválečným růžencovým hnutím v Rakousku,

moci všichni občané Československa, nevěřící i věřící, užívat plně lidských práv a občanských svobod a že za nějakých pět let odtáhnou sovětská vojska i z Československa, podobně jako k tomu došlo v Rakousku po válce. Za co jsme se nemodlili, to se stalo. Za co jsme se modlili, mám na mysli mravní a duchovní obrodu národa, k té nedošlo ani za celou dobu *Desetiletí* a kdoví, kolik desetiletí ještě bude třeba, aby se stala skutečností.

V témže roce 1985 došlo k manifestaci probuzené katolické církve při pouti na Velehradě v neděli 7. července u příležitosti oslavy 1100. výročí úmrtí sv. Metoděje. Státní správa chtěla tuto příležitost využít pro mírovou slavnost. Měla tomu napomoci také účast „mírových“ církevních představitelů, jako např. z ruské pravoslavné církve. Když při počátečních projevech vyrukoval s mírem nejprve předseda ONV z Uherského Hradiště a po něm ministr kultury Klusák upřel slovanským věrozvěstům titul „svatý“, reagovali přítomní (z nich zejména Slováci) bouří nesouhlasných pokřiků a pískotem. Ne, nebyla to mírová slavnost, ale opravdová pouť, slavnost víry. Pouti se zúčastnilo snad 150 000 – 200 000 lidí. Papeže Jana Pavla II. zde zastupoval arcibiskup Casaroli. Na pouti bylo pozoruhodné též to, že nešlo jen o bohoslužby, ale také o přípravný program organizovaný laiky a probíhající v sobotu večer a snad i po celou následující noc.³⁸⁷

V českobudějovické diecézi připadalo na rok 1985 dvousté výročí založení diecéze cirkumskripční bulou Pia VI. z 20. září 1785. Tato událost však nesměla být slavena. Státní orgány nedovolily pozvat biskupy sousedních diecézí v Rakousku a Německu a nesměla ani vyjít kniha o dějinách českobudějovické diecéze, kterou k té příležitosti napsal profesor Jaroslav Kadlec.³⁸⁸

S nástupem Gorbačova v březnu 1985 a s dále se zhoršující ekonomickou situací bylo snad všem kromě představitelů státní správy zřejmé, že stávající církevní politika je neudržitelná. Činitelé církevní politiky však postupovali i nadále stejně, což se projevovalo zejména v otázce jmenování nových biskupů: stát stále požadoval, aby to byli kněží angažující se v SKD-PiT. Ale probuzení uvnitř katolické církve postupovalo dále, až došlo společným úsilím její podzemní i oficiální části k *Desetiletí*, vyhlášenému pastýřským listem biskupů a ordinářů o první neděli adventní 29. listopadu 1987. Šlo o desetiletou přípravu na oslavu svatovojtěšského milénia. Ale nejen to: *Desetiletí* mělo být též přípravou „na vstup do nového tisíciletí, mělo být jakousi

kdy se lidé modlili za to, aby sovětská vojska odtud skutečně odešla v roce 1956, jak bylo stanoveno poválečnou dohodou. – Poutní kostel Panny Marie ve Filipově byl postaven na místě zázračného uzdravení Magdalény Kadeové, které se 13. 1. 1866 zjevila Matka Boží.

387 Sám jsem se pouti spolu se svými dvěma synovci zúčastnil. Přespávali jsme pod širým nebem na nedaleké louce, kam k nám doléhaly zvuky z nějakého shromáždění. Dlužno také uvést, že celá řada laiků se podílela při samotné pouti jako pořadatelé.

388 Kniha vyšla teprve roku 1995, jak již bylo uvedeno výše.

*laboratoři nového životního stylu pro nadcházející třetí tisíciletí. Mělo být velkými exerciciemi, reflexí tradice, ale především znovunalezením hodnot, které je možné vložit do základů budoucí společnosti“.*³⁸⁹ Při projektování *Desetiletí* se pamatovalo také na jeho ekumenický a vůbec i občanský rozměr. Program byl rozpracován tak, že každý rok měl za základ jedno přikázání desatera a k tomu jako vzor jednoho nebo dva české světce. O nich byly napsány krátké životopisy jako doprovod na cestě daným rokem a byly také uspořádány celonárodní poutě na místa spojená s jejich životem. Tyto poutě byly, podobně jako již ta velehradská v roce 1985, organizovány za vydatné pomoci laiků: nešlo jen o bohoslužby, ale o bohatý nábožensko-kulturní program.³⁹⁰ Pokud šlo o českobudějovickou diecézi, připadla na ni pouť k sv. Janu Nep. Neumannovi v druhém roce *Desetiletí*, v roce 1989.³⁹¹ K dalším projevům bohaté aktivity církve v tomtéž roce patřily i „Dny víry“ pořádané v Plzni na začátku července.³⁹²

Ke dni vyhlášení *Desetiletí* byla zahájena i jiná velká akce a sice podepisování petice Augustina Navrátila s 31 požadavky katolíků. Během několika měsíců se nashromáždilo kolem půl milionu podpisů. Pak přišla 6. března 1988 pouť k Anežce do svatovítské katedrály v Praze, spojená s tolika nechutnými překážkami ze strany policie. Za necelé tři týdny, 25. března 1988, následoval „Bratislavský velký piatok“, kdy modlitební demonstrace křesťanů za náboženskou svobodu byla brutálně rozehnána pomocí vodních děl a jinými násilnými prostředky.

Pak přišel revoluční rok 1989. Kdoví, kolik bylo „vidoucích“, předvídaajících pád komunistických režimů na konci tohoto roku? Ten začal bouřlivým „palachovským týdnem“ v lednu a pokračoval velkými poutěmi k sv. Klementu M. Hofbauerovi v Brně v květnu a k sv. Janu

389 JANDOUREK, J. *Tomáš Halík: Ptal jsem se cest*. Praha : Portál, 1997 (= JANDOUREK, *Tomáš Halík*), s. 135.

390 Literaturu k tématu *Desetiletí* lze nalézt např. in CUHRA, *Československo-vatikánská jednání 1968–1989*, s. 192, pozn. č. 493.

391 Pouť se konala v sobotu a v neděli 16. a 17. června. V sobotu dopoledne byla nejprve eucharistická slavnost v českobudějovické katedrále, mj. též za účasti filadelfského arcibiskupa Bevilacqua, jehož jedním z předchůdců byl J. N. Neumann, biskupa Aicherna z Lince a generálního vikáře z Pasova. Současně v „Růženeckém kostele“ bratří Nejsvětější svátosti, tzv. petrinů, probíhal program určený dětem. Odpoledne pak pouť pokračovala v rodném městě světcově, v Prachaticích, v kostele sv. Jakuba. Program mj. sestával z vystoupení jednotlivých hnutí v církvi (tak si vzpomínám na vystoupení fokolarinů neboli Díla Mariína, hnutí charismatické obnovy, Salesiánské rodiny atd.). Součástí vystoupení byla svědectví, písně, divadelní výjevy... Přes noc probíhala v kostele adorace, nad ránem byla první nedělní mše svatá a potom hlavní mše. Ačkoliv celá pouť probíhala také za bohaté účasti příslušníků StB, nesnažili se program omezovat. Byla už přece jen jiná doba. Dávali sice okatě najevo svou všudypřítomnost, v Českých Budějovicích např. i fotografovali lidi vycházející po mši z kostela, v Prachaticích se zase vždy přitočili ke skupince hovořících lidí, ale nezasa-hovali. Jedinou výjimkou bylo, že nutili místního faráře, aby všemi prostředky zabránil promluvě Tomáše Halíka, který však přesto promluvil. Srov. JANDOUREK, *Tomáš Halík*, s. 154.

392 V době 6.–8. července zde v kostele sv. Jana Nepomuckého probíhaly dny svědectví o víře a v kostele Panny Marie Nanebevzaté se ve dnech 7.–9. července konala soutěž křesťanských písní. Organizátoři tuto dobu zvolili záměrně, protože současně v Plzni probíhal i hudební festival „Porta“ a tak bylo město plné mladých lidí. Srov. CUHRA, J. *Dny víry a křesťanského zpěvu v Plzni*. *Studie*, č. 126 (VI/1989), s. 485–486.

N. Neumannovi v červnu a evropskou oslavou devadesátých narozenin kardinála Františka Tomáška ve svatovítské katedrále 1. července. Přitom již mysl české církve zaměstnávala příprava na svatořečení Anežky Přemyslovny v Římě, které bylo stanoveno na 12. listopad. Režim ustoupil a umožnil účast na pouti jedenácti tisícům poutníků z Československa. Těsně před svatořečením padla Berlínská zeď. Kdo tušil, že přijde nový studentský 17. listopad a s ním pád komunistického režimu? Pak již události dostaly rychlý spád: 25. listopadu oslava svatořečení Anežky Přemyslovny ve svatovítské katedrále, odpoledne milionová manifestace na Letné, v únoru a březnu 1990 jmenování nových biskupů a obnova církevní správy, v dubnu návštěva papeže Jana Pavla II. v Československu atd.

Tak již dva roky po zahájení *Desetiletí* došlo k převratným událostem, které málokdo čekal a za které jsme se pravděpodobně ani nemodlili. Pádem komunistického režimu *Desetiletí* předčasně vyvrcholilo. Jeho zbývající roky již byly ve stínu těchto událostí a jeho cíle se nepodařilo dosáhnout. A tak je mravní a duchovní obroda národa naším stále trvajícím úkolem. Pokud jde o liturgii církve, odpadly všechny překážky kladené dříve ze strany státu. Jsou-li ještě nějaké, jsou na straně církve samé, jako např. nemožnost slavit ve všech farnostech nedělní eucharistii. Zde je překážkou nedostatek kněží. Ale to je už vlastně jiná otázka.

3 OMEZOVÁNÍ DUCHOVNÍ SLUŽBY A LITURGIE V ARMÁDĚ, V NEMOCNICÍCH A VĚZNICÍCH

Poté, co jsem po etapách vylíčil církevně politickou situaci v Československu v období 1945–1989, se ještě zmíním o tom, jak československý stát omezoval duchovní službu a slavení liturgie v armádě, v nemocnicích, v domovech důchodců, v ústavech sociální péče a ve věznicích. Potom již zaměřím svou pozornost na omezování církevního života a slavení liturgie v jižních Čechách.

3.1 Omezování a zrušení duchovní služby v armádě

Po volbách do Ústavodárného národního shromáždění 26. května 1946, které v celo-státním měřítku vyhráli komunisté, podnikala KSČ kroky i k naprostému ovládnutí armády. Zatímco v předválečném Československu se dodržovala zásada, že armáda patří všemu lidu a musí být proto nadstranická, komunisté z ní postupně udělali armádu jedné strany: armádní tisk se časem v ničem nelišil od komunistického a v armádě bylo zavedeno politické školení. To prováděli tzv. osvětoví důstojníci, vlastně komunističtí komisaři, ustanovovaní vedle vojenských duchovních, které postupem času z armády úplně vytlačili. Do programu politického školení patřily nejen dějiny Rudé armády, ale i dějiny sovětské komunistické strany, dialektický materialismus s jeho výkladem dějin a tendenční interpretace českých dějin s oslavováním doby husitské.³⁹³

Oficiálně existovala v československé armádě katolická duchovní správa ještě začátkem roku 1948. Ordinářem katolíků v československých branných silách byl na žádost československé vlády jmenován dekretem Pia XII. ze dne 21. listopadu 1947 pražský arcibiskup Josef Beran. Ten 13. ledna 1948 ustanovil jako svého generálního vikáře pro československou armádu generála duchovní služby Jaroslava Janáka, který byl přednostou katolické duchovní skupiny na ministerstvu národní obrany. Avšak zanedlouho přišel „Vítězný únor“ a s ním stále rostoucí potíže i s duchovní službou v československé armádě. Beran jako její ordinář proto dne 21. dubna 1948 zmocnil k duchovní správě posádek, ve kterých už nemohli působit vojensští duchovní, místní duchovní správce.³⁹⁴ Místa duchovních zabrali političtí důstojníci („politruční“), kteří měli na starosti politické školení mužstva v duchu „marx-leninismu“. Po celou dobu trvání komunistického režimu pak neexistovala oficiální duchovní služba v českosloven-

393 Srov. VAŠKO, *Neumlčená I*, s. 193.

394 Srov. *tamtéž*, s. 193–194.

ské armádě, a proto se v kasárnách vykonávala jen tajně.³⁹⁵ Oficiálně byla povolena až zákonem č. 308 o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností ze dne 4. 7. 1991.³⁹⁶

3.2 Omezování duchovní služby v nemocnicích, domovech důchodců a ústavech sociální péče

V rámci protináboženského boje komunistický režim omezoval pastorační i slavení liturgie v nemocnicích, v domovech důchodců a ústavech sociální péče. Svědčí o tom též „Návrh SÚC na úpravu pastorační a jiné činnosti duchovních v nemocnicích a porodnicích“ z roku 1955. Návrh vypadal takto: „1) náboženské úkony by byly trpěny pouze v kapli, ovšem jen tam, kde se tyto úkony dosud konají. 2) zásadně by nebyly náboženské úkony konány na pokojích pacientů kromě posledního pomazání a poslední útěchy, pokud o to pacienti požádají. 3) duchovním by nebylo trpěno, aby ani v době návštěv, ani mimo tuto dobu, prováděli mezi pacienty agitaci. 4) křty by byly z porodnic a nemocnic postupně odstraňovány a konaly by se mimo objekt porodnice. Výjimka by mohla být povolena snad jen tam, kde u porodnice či nemocnice je církevní objekt, v němž se dosud podobné úkony konaly... Stejně by mohla být povolena výjimka i tam, kde bychom měli mimořádný církevně politický zájem. 5) Z porodnic a nemocnic by byly vhodným způsobem odstraněny nápadné tabule a nápisy týkající se provádění křtů“.³⁹⁷ Následujícího roku, 1. března 1956, byli s „chystanou úpravou náboženského života v nemocnicích“³⁹⁸ seznámeni na poradě u předsedy SÚC i diecézní ordináři. Podle ní měl být pro určitou nemocnici ustanoven jeden duchovní, který bude moci nemocné navštěvovat jen na požádání.³⁹⁹ Takové podmínky vedly samozřejmě k tomu, že pastorační práce v nemocnicích byla vykonávána i neoficiálně kněžími zbavenými státního souhlasu a jejich tajně vysvěcenými kolegy.

Prostřednictvím církevních tajemníků omezoval režim i pastorační a slavení liturgie v domovech důchodců a ústavech sociální péče, kde působily komunity řeholních sester a kde byl pro

395 Sám jsem docházel za vojáky základní služby do kasáren v Českých Budějovicích i jinam. Jednalo se většinou o vojáky ze Slovenska, na které mě upozornili slovenští salesiáni. Většinou jsem jim zprostředkoval přijetí svátosti eucharistie a někdy i svátosti smíření. Vše se dělo skrytě buďto v návštěvní místnosti nebo venku v areálu kasáren.

396 Podle § 9 tohoto zákona dostaly jimi pověřené osoby vykonávající duchovenskou činnost právo vstupovat též do „ubytovacích objektů vojenských útvarů“ a vykonávat tam náboženské úkony.

397 Srov. dopis z 2. 7. 1955 určený církevním odborům KNV, čj. 6448/55-I/4. In SOA T, fond KNV ČB, karton 690, sign. církv/1.

398 Šlo o směrnice Státního úřadu pro věci církevní a ministerstva zdravotnictví ze dne 19. dubna 1956 o provádění náboženských úkonů ve zdravotnických ústavech, čj. 3862/56-II/3. Zrušeno předpisem: 129/1967 Sb.

399 Srov. zápis ze 7. 3. 1956, čj. T 107/56-S/I. In SOA T, fond KNV ČB, karton 690, sign. církv/1.

ně ustanoven kněz zpravidla důchodového věku. Pro jihočeský region lze uvést nejprve případ, který se stal v domově důchodců v České Olešné. Okresní církevní tajemník omezil zpovědní pravomoc tamního duchovního správce tím, že mu nedal souhlas ke zpovídání důchodců, takže mohl zpovídat jen řeholnice.⁴⁰⁰ OCT mu nakonec odňal státní souhlas, neboť prý udržoval styky s bývalými řeholníky, i trestanými, nechával je v domově důchodců přespát a sloužit mše. A tamní představená mívala časté návštěvy, nechávala přespávat sestry odjinud a vedoucí ústavu prý s tím vším souhlasil. Proto byla představená zajištěna a správce domova byl propuštěn.⁴⁰¹

Další příklad lze uvést z domova důchodců v Budíškovcích, kde míval administrátor z Horní Slatiny bohoslužby i pro veřejnost. Po dohodě s OV KSČ a vedoucím odboru důchodového zabezpečení mu v tom bylo zabráněno.⁴⁰²

3.3 Tajné slavení liturgie ve věznicích

Podobně jako v armádě nebyla duchovní služba dovolená ani ve věznicích.⁴⁰³ To zvláště těžce postihlo vězněné ženy. Zatímco v mužských věznicích, kde byli věznění i kněží, se vždy našel nějaký způsob, jak tajně slavit eucharistii či vyzpovídat spoluvězně, ženy v ženských věznicích takovou možnost neměly. Ve vzpomínkové literatuře nacházíme celou řadu svědectví o tajném slavení liturgie ve věznicích. Jedno takové uvádí ve své knize *Muklovský vatikán* též J. P. Ondok, zesnulý kněz Kongregace bratří Nejsvětější svátosti a docent na Teologické fakultě Jihočeské univerzity. Píše, že pro mešní liturgii (na Mírově) jim místo hostií sloužily běžné housky a místo vína šťáva z rozinek, přes noc nakvašených v trošce vody. Latinský text tridentské mše včetně eucharistické modlitby znali z paměti. Používali formulář mariánské votivní mše, protože byla krátká.⁴⁰⁴ Podobné svědectví lze nalézt v životopisné knize V. Vaška *Ne vším jsem byl rád*. Vaško, ačkoliv byl laik, byl ve věznici v Leopoldově a nakonec i na Mírově ubytován spolu s kněžími. Píše: „*Podobně jako v Leopoldově sloužili i zde kněží mši svatou většinou hned po obědě, kdy býval poměrný klid. (...) ,Expertí‘ na víno je vyráběli z rozinek a uschovávali v lahvích na bezpečném místě. Z nich se odlévalo*

400 Srov. zprávu OCT z ONV v JH z 6. 7. 1960 za 1. pol. 1960, zn. Cír.231/60. In *SOA T*, fond JčKNV, karton 2, sign. 460.

401 Srov. situační zprávu OCT z ONV v JH za rok 1960 z 20. 5. 1961, čj. Cír.190/61. In *SOA T*, fond JčKNV, karton 2, sign. 460.

402 Srov. *tamtéž*.

403 Teprve zákon č. 179 (§ 48) z 2. 5. 1990, kterým se změnil a doplnil zákon č. 59/1965 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, dovolil i „církevním organizacím“ účastnit se na nápravě odsouzených. Nápravně výchovné ústavy (= věznice) měly umožnit, aby se v době pracovního klidu mohly konat „společné náboženské obřady odsouzených“.

404 Srov. ONDOK, J. P. *Muklovský vatikán*. Brno : CDK, 2005 (= ONDOK, *Muklovský vatikán*), s. 40.

*do lahviček od léků tak, aby na každé cele byla aspoň jedna. Z nich se pak denně odkapávalo celebrantům víno očním kapátkem na lžičku nahrazující kalich“.*⁴⁰⁵ Také Oto Mádr vypráví o svém tajném slavení eucharistie na cele během dlouhé vyšetřovací vazby v Ruzyni. Místo kalicha používal chlebovou mističku vždy bezprostředně uhnětenou před celebrací. Ta byla schopná udržet na potřebnou chvíli šťávu připravenou z nabobtnalých rozinek.⁴⁰⁶ Jako další uvádím svědectví Mons. Václava Dvořáka, bývalého generálního a nyní biskupského vikáře českobudějovické diecéze. Ten vypráví, že k slavení eucharistie (ve Valdicích) používali obyčejný chleba a místo vína šťávu z nabobtnalých rozinek. Po čase jim k tomu dokonce sami chodbaři dávali skoro každý den po jedné rozince.⁴⁰⁷ A ještě uvedu svědectví o účasti na tajném slavení eucharistie z hlediska laiků v táboře vězňů pracujících na uranovém dole Bytíz u Příbrami. Milan Havlín vypráví, že se jim misál a nezbytné věci pro bohoslužbu, včetně hostií a mešního vína nebo alespoň hroznů, podařilo získat prostřednictvím civilních zaměstnanců. Mše probíhala tak, že kněz se procházel sám nebo se usadil na mez ve vycházkovém prostoru a celebrouval. Ti, kdo se účastnili mše svaté, se v malých skupinkách nenápadně procházeli mezi ostatními vězni. Mešní text, který znali všichni účastníci nazpaměť, si rozdělili mezi sebe a každý se modlil určitou část. Po proměňování předal kněz určené skupině drobné úlomky posvěcené hostie zabalené do cigaretových papírků. Členové skupiny je pak rozdávali ostatním účastníkům mše, kteří na smluvené znamení dali najevo, že chtějí přijmout eucharistii.⁴⁰⁸

Otřesné svědectví o poměrech v ženských věznicích za komunistického režimu podává Dagmar Šimková v knize *Byly jsme tam taky*. Z ní uvádím svědectví o tom, jak to tam bylo pro ženy těžké, protože „neměly to štěstí mít mezi sebou kněze“. Anna Václava Švecová vypráví v dovětku této knihy o případu vězeňkyně, která se nechala v pankrácké věznici pokřtít vodou ze záchodu od prostitutky, s kterou byla na cele. Když bývaly v neděli po snídani příznivé okolnosti, modlily se ženy alespoň mešní texty, když nebyla možnost účasti na mši svaté. Mešní texty úzkostlivě schovávaly, rozepisovaly je pro jednotlivé skupinky a učily se je nazpaměť. A když do vězení někdy přinesla návštěva svátost eucharistie, byl to velký svátek. Podělily se o ni a když to bylo možné, sešly se ke společnému díkučinění. A k tomu, že neměly možnost zpovědi, A. V. Švecová říká: „*Tu velikou touhu po svátosti smíření pochopí jen ten,*

405 Srov. VAŠKO, V. *Ne vším jsem byl rád*, s. 251.

406 Srov. MÁDR, O. *V zápacech za Boží věc. Vzpomínky, texty a rozhovory*. Praha : Vyšehrad, 2007, s. 38.

407 Srov. rozhovor s Mons. Václavem Dvořákem in VLČEK, V. *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími a řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948–1989*. Kostelní Vydří : KN, 2006, s. 50–87, zde s. 76.

408 Svědectví Milana Havlína, St.-Bruno, Kanada in *Kamínky, 2. díl*, s. 91–94, zde s. 94.

*kdo žil v podobném prostředí; touhu po vykoupení, kterou každý člověk nosí hluboko ve svém srdci“.*⁴⁰⁹

Když byla zrušena duchovní služba ve věznicích, byly rušeny i vězeňské kostely a kaple. Např. v kostele Nanebevzetí Panny Marie ve valdické věznici, která vznikla v roce 1857 z původně kartuziánského kláštera založeného roku 1627 Albrechtem z Valdštejna, byla za komunistického režimu vybudována dvě podlaží a zřízena pracoviště, kde se vyráběly různé druhy brousků. Dnes je kostel renovován a bude zřejmě sloužit stálé výstavě věnované historii a současnosti valdické věznice. Pro potřeby duchovní služby byla zřízena kaple v jedné z ubytoven.⁴¹⁰

Kostel v areálu věznice Mírov, která vznikla roku 1848 z původně loveckého hradu olomouckých arcibiskupů a pozdější věznice kněží olomoucké arcidiecéze, vyhořel v roce 1952. Požár byl úmyslně založen velitelstvím věznice a nebylo dovoleno jej hasit.⁴¹¹ Dnes je kostel velmi pěkně opravený a vrácený původnímu účelu.⁴¹²

409 ŠVECOVÁ, A. V. Šustěly jsme hedvábím. In ŠIMKOVÁ, D. *Byly jsme tam taky*. Praha : nakl. Monika Vadasová-Elšíková, KARAVANA, 2007, s. 132–133.

410 WITSCHHEL, J. Re: *Informace o kostele ve věznici Valdice* [elektronická pošta]. Message to: Zdeněk Demel. 19. října 2007 [cit. 2007–10–19]. Osobní komunikace.

411 Srov. ONDOK. *Muklovský vatikán*, s. 25. J. P. Ondok se zde odvolává na memoáry převora dominikánského kláštera ve Znojmě P. Jakuba Zemka.

412 Srov. *Kostel sv. Máří Magdalény Mírov* [online], [cit. 2007–10–19]. Zde uvedená fotodokumentace je dostupná na: http://www.znatemapu.cz/vismo/o_utvar.asp?id_org=600557&id_u=2551.

4 OMEZOVÁNÍ CÍRKEVNÍHO ŽIVOTA A SLAVENÍ LITURGIE V JIHOČESKÉM REGIONU

4.1 Kněží uvěznění v padesátých letech a liturgie

V období 1947–1952, tedy v době od nástupu Josefa Hloucha do úřadu českobudějovického biskupa až do jeho deportace z diecéze, mělo být v jeho diecézi zatčeno za „protistátní činnost“ 26 duchovních (a 36 „zfanatizovaných civilních osob“).⁴¹³ Když k tomu ještě připočteme řeholní kněze deportované z diecéze po likvidaci klášterů a řeholních domů, muselo to na mnoha místech způsobit potíže při zajišťování bohoslužeb pro věřící. A sám biskup byl od jara 1950 radikálně omezen ve výkonu pastýřských a liturgických funkcí.

V následujícím textu uvádím jména některých kněží potrestaných režimem a též něco z jejich osudů, nakolik se to dalo z archivních materiálů zjistit. Vznikl tak určitý obraz dějin českobudějovické diecéze v padesátých letech 20. století.

Již v září 1948 byl odsouzen kaplan *František D. Merth*. Jako správce kanceláře Katolické akce na děkanství v Českých Budějovicích, kde se cyklostylovaly různé pomůcky pro duchovní správu, měl jednou cyklostyl půjčit Jiřímu Jaukrovi a Jiřímu Sedláčkovi k rozmnožení „ilegálních letáků“. Za to byl odsouzen na 5 let.⁴¹⁴

Mnoho kněží bylo zatčeno v době od 19. 6. 1949 do 14. 10. 1949 za to, že přečetli v kostele pastýřský list „Hlas československých biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky“, dále za odpor vůči tzv. katolické akci a též za odpor vůči chystaným novým „církevním“ zákonům. Svědčí o tom i dopis generálního vikáře Caise na KNV ČB, v němž žádal o sdělení jmen zatčených duchovních správců, aby se biskupský ordinariát mohl postarat „o duchovní zájmy dotyčných osad“ a upozorňoval, že „pravomoc k výkonu duchovní správy uděluje jen Ordinarius, že kněz může jen z jeho moci přijmout ustanovení a že by duchovní, ustanovený jen od laiků, vykonával různé funkce neplatně“.⁴¹⁵ Z KNV odpověděl generálnímu vikáři „kultový referent“ Lusk dopisem se seznamem kněží vzatých do vyšetřovací vazby.⁴¹⁶

413 Srov. „Zpráva o vývoji církevní politiky v Jihočeském kraji“ z 6. 9. 1963, (č.j. neuvad.), SOA T, fond JČKNV, karton 1, sign. 460.

414 Srov. zápis z výslechu z 16. 6. 1958 v kanceláři podniku Luneta, kde tehdy Merth pracoval. In SOA T, fond KNV ČB, karton 691, (sign. neuvad.). – Po propuštění se Merth přihlásil na jednoroční dobrovolnou brigádu u Jáchymovských dolů. Zdejší OCT mu dovolil sloužit „osobní“ mše (bez účasti veřejnosti). Po návratu z brigády začal pracovat v podniku Luneta v Jindřichově Hradci. Zdejšího OCT opakovaně marně žádal o podobné povolení. Když se nakonec zmocněncem na biskupství Sotona vyjádřil, že mimo Jindřichův Hradec by to snad bylo možné, dohodl se Merth s děkanem v Deštné u Soběslavi. Kvůli tomu pak byl vyslýchán.

415 Dopis z 26. 9. 1949, č. 828. In SOA T, fond KNV ČB, karton 87, sign. 371.2.

416 Srov. dopis z 29. 9. 1949, zn. 371/5106-26/9-49/IV Ku (= kult). In SOA T, fond KNV ČB, karton 87, sign. 371.2.

4. 9. 1949 byl vzat do vazby Jan Pour, farář v Kostelci u Hluboké n. Vltavou;

9. 9. 1949 Rudolf Princ, vikář v Kostelci nad Vltavou;⁴¹⁷

13. 9. 1949 Josef Rásocha, farář v Jiníně;⁴¹⁸

15. 9. 1949 Alois Střeleček, děkan v Lišově.

Farář *Jan Pour* z Kostelce. Církevní tajemník z ONV Týn n. V. o něm říkal, že „*je jeden z nejzatvrzelejších odpůrců lidově demokratického zřízení*“. Pour byl velmi agilní a tak není divu, že se často dostával do sporu s orgány státního dozoru nad církvemi. Když mu OCT nedovolil kázat na pouti v Rachačkách u Purkarce,⁴¹⁹ žádal zdůvodnění zákazu nejprve dopisem z 11. 7. 1949 na ONV v Týně n. V. a 21. 7. 1949 znovu přímo od předsedy ONV (viz příloha č. XII). Později OCT chtěl, aby byl Pour z Kostelce přeložen nebo poslán do penze, protože při kázáních „pobuřuje“.⁴²⁰ V jiné zprávě se ještě jako postih navrhovalo, přemístit telefon z fary někam jinam, „*aby k němu neměl přístup reakční kněz Pour*“.⁴²¹ A jak se dalo čekat, byl i on v té době nakonec postižen trestním řízením.⁴²²

Ale děkan Pour se tím nedal odradit. Na jaře 1950 zamýšlel, když už nebylo možné konat lidové misie, udělat ve farnosti alespoň duchovní obnovu. Za tím účelem chtěl pozvat kněze z Českých Budějovic. OCT mu však dovolil jen výpomoc kněží ze sousedních farností. Na druhou stranu si ho chtěl usmířit tím, že mu po dohodě s „církevní trojkou“ povolí každoročně konat pouť v přífařené obci Hroznějovice.⁴²³

Nepřekvapuje také, že Pour patřil mezi ty potrestané kněze, kteří nerespektovali vládní nařízení ohledně neděle 28. 12. 1952. Ta byla prohlášena pracovním dnem a kněží měli konat bohoslužby jako ve všední den, a ne jako v neděli. Mnoho kněží to však nerespektovalo a byli za to postiženi. Na okrese Týn n. V. byli potrestáni Josef Noska, děkan v Týně n. V., Jaroslav Benhák, vikariátní sekretář a administrátor v Bechyni pokutou 3000,- Kčs, v případě nedobytnosti odnětím svobody na 5 dnů a Pour pokutou 1500,-Kčs, v případě nedobytnosti odnětím svobody na 3 dny. OCT uvádí, že dotyční tím byli velice překvapeni a na svou obranu uváděli, že když je církev státem uznaná, uznává stát i její kanonické právo, konkrétně can. 1247, §§ 1

417 Bližší informace o tomto případu jsem v *SOA T* nenašel.

418 „Círk. ref.“ z ONV Strakonice uvedl datum 12. 9. 1949.

419 Srov. zprávu OCT z Týna n. V., č.j. 371-11.7.1949. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.4.

420 Srov. hlášení zn: 371-16/8-1949 ze 17. 8. 1949, in *SOA T*, fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.4.

421 Srov. zprávu ze zasedání „církevní pětky“, zn: 371-9.9.-49/círk. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.4.

422 Nepřímo o tom svědčí dopis SÚC z 25. 11. 1949, č. K 473/49-II/2, kde se oznamuje KNV ČB, že podle sdělení Státního soudu v Praze ze 17. 11. 1949 bylo proti němu zastaveno trestní řízení na základě milosti udělené prezidentem republiky 29. 10. 1949. Srov. *SOA T*, fond KNV ČB, karton 88, složka „Osobní spisy duch. a učit. nábož. (abecedně)“, „P“. – Bohužel se mi nepodařilo zjistit, za co to bylo.

423 Srov. hlášení zn. 370/5-50-I z 28. 4. 1950. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.4.

a 3. Ale jiní jejich kolegové, kteří vyhlášení neděle 28. 12. 52 za pracovní den respektovali, prý soudili, že je třeba jednat v souladu se státními zákony.⁴²⁴

Roku 1953 se dostal Pour do konfliktu s OCT tím, že místo aby *žádal o dovolení*, dal mu 20. 7. 1953 jen *na vědomí*, že si „prohodí“ bohoslužby s děkanem Noskou z Týna n. V. Pour plánoval, že obě dopolední bohoslužby v Kostelci za něj 9. 8. 1953 vezme děkan Noska a že on bude mít bohoslužby místo něj v Týně n. V. a v Neznašově. To mu OCT nepovolil s tím, že se nejedná o nutnou výpomoc, ani o potřebu věřících. Děkan Pour mu na to odpověděl 26. 7. 1953 dopisem a navíc poslal na něj stížnost na kapitulní konsistoř, na církv. odd. KNV ČB a na SÚC do Prahy (všichni tři dali samozřejmě za pravdu OCT). Za tuto smělost byl Pour jako „*známý reakčník a zavilý nepřítel lidosprávy a současného režimu lidově demokratického a komunismu vůbec*“ povolán na ONV do Týna n. V. a mělo proti němu být navrženo trestní řízení, z kterého však sešlo.⁴²⁵

Od začátku školního roku 1952/53 začalo platit nové nařízení ministerstva školství o vyučování náboženství na školách 1. a 2. stupně, jehož záměrem bylo snížit počty dětí přihlášených na náboženskou výuku. Podle něho museli děti na náboženskou výuku přihlašovat jejich rodiče. Podle zákazu v oběžníku kapitulního vikáře ze srpna 1952⁴²⁶ však kněží nesměli rodiče informovat o těchto nových podmínkách. Ti se to tak dozvěděli až od svých dětí na samém začátku školního roku. Rodiče museli přijít do školy, kde je učitelé odrazovali od přihlášení dětí na vyučování náboženství, a protože na podání přihlášky bylo poměrně velmi málo času a musela být podepsána oběma rodiči, vedlo to všechno opravdu ke snížení počtu dětí přihlášených na výuku náboženství.

V následujícím školním roce 1953/54 patřil děkan Pour mezi ty, kdo zmíněné nařízení ministerstva školství nehodlali respektovat. Naopak, ve své farnosti rozeslal celkem 48 dopisů rodičům dětí. Zákaz dále porušil např. farář Roupec z Hlavatce a Punda z Choustníku. A vikář Pitra z Vodňan nejen že to ohlásil z kazatelny, ale dal i na dveře kostela upozornění, jak mají rodiče ve věci přihlášek dětí na náboženství postupovat. Nabádal také jiné kněze, aby to ohlásili z kazatelny. Bylo rozhodnuto, že po vypracování trestního oznámení od StB bude s nimi zavedeno trestní řízení. Pitra měl být zbaven funkce faráře, pokutován a přeložen do kraje Plzeň. Církevní oddělení KNV ČB chtělo žádat kapitulního vikáře Titmana, aby

424 Srov. dopis OCT Týn n. V. na církv. odd. KNV z 28. 2. 1953, zn I/4-290.2-28/2-53. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 363, sign. 290.2.

425 Srov. hlášení OCT Týn n. V. z 1. 8. 1953, zn I/3-290.4-1/8-53. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 366, sign. 290.3.

426 Srov. přílohu 1 hlášení OCT z ONV Písek z 3. 9. 1952, zn I-290.4-2/9-1952. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 365, sign. 290.3.

za to některé kněze potrestal i církevně, ale ten o tom, natož o suspenzi, nechtěl ani slyšet.⁴²⁷ Osudy faráře Poura ukazují, na jaké překážky naráželi kněží, kteří se snažili poctivě dělat svou práci.

Farář *Josef Rásocha* z Jinína, vikář vikariátu Písek-venkov, četl podle zprávy ONV Strakonice nazvané „Akce římsko-katolického kněžstva“ 17. 7. 1949 prohlášení kněží píseckého vikariátu, „*kteří podle došlých hlášení odsuzovalo Katolickou akci vedenou světskými úřady a obsahovalo slib věrnosti kněžstva vikariátu českobudějovickému biskupovi*“ (podobné prohlášení vltavotýnského vikariátu viz příloha č. XIII). Nakonec pisatel v dopise adresovaném KNV klade otázku, „*zda a jakým způsobem má býti v daném případě postupováno, ježto podle tamního pokynu ze dne 29. 6. 1949 nemají býti proti kněžím činěna žádná administrativní opatření.*“⁴²⁸ Ale o něco později píše „církevní referent“ Trtek, že Rásocha byl 12. 9. 1949 zajištěn.⁴²⁹ Ze zajišťovací vazby byl propuštěn 8. 11. 1949.⁴³⁰

Lišovský děkan *Střeleček* byl zatčen 15. 9. 1949. Prý „*nenáviděl*“ KSČ a podle stanoviska její místní organizace byl „*zatvrzelý reakčník, nebezpečný nepřítel, zná prý marxismus*“. Dále se mu vytýkalo, že se stýká s živnostníky, ale bohužel i s dělníky v jejich bytech, že dochází i do okolních vesnic, kde prý konal „*červencové modlení, aby padl komunismus*“. Další důvod zatčení spočíval v tom, že prováděl podpisovou akci proti chystaným „církevním“ zákonům.⁴³¹ Obyvatelé Lišova žádali písemně o jeho propuštění. Dne 19. 11. 1949 s touto žádostí přišel za „kultovým referentem“ na ONV Třeboň kostelník *Josef Vlk* (viz opis žádosti v příloze č. XIV). Referent o tom ještě téhož dne napsal na KNV a dal to na vědomí též SÚC (viz příloha č. XV).

Tamní „akční trojka“ se domluvila, že tajemník OAV v Třeboni napíše jménem ministerstva vnitra (kterému byla žádost občanů adresována) kostelníkovi z Lišova (podvržený) dopis, ve kterém mu oznámí, že podání žádosti o propuštění děkana *Střelečka* nebude povoleno, a že by bylo nejlepší, kdyby si občané každý jednotlivě podali na ONV do Třeboně žádost o jeho propuštění. Tak se mělo snadno zjistit, kdo na děkana *Střelečka* působil nebo naopak byl v jeho vleku. „Kultový referent“ ještě podotkl, že „*Lišov jako obec výrobců nábytku, tedy kapitalistů, jest pěkně reakční. (Důkazem není jen činnost Střelečka, ale nyní podepsání zdravice*

427 Srov. situační zprávu KCT ČB za září 1954 z 1. 10. 1954, č.j. 290/4. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 366, sign. 290.3.

428 *SOA T*, fond KNV ČB, karton 85, sign. 370.4, zpráva č.j. 6/49-III-taj. z 18. 6. 1949.

429 Srov. hlášení za 37. týden z 23. 9. 1949, in *SOA T*, fond KNV ČB, karton 85, sign. 370.4. Zde je také zmínka o zajištění horaždovického vikáře *F. Slavička*, děkana v Chanovicích, dne 9. 9. 1949.

430 Srov. hlášení „cír. ref.“ z ONV Strakonice z 17. 11. 1949. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 85, sign. 370.4.

431 Srov. hlášení „kult. ref.“ z ONV Třeboň za 39. týden z 22. 9. 1949, č.j. IV/370/22/9-49 (a též příloha č. 2). In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.4.

Stalinovi – jen pouhých 40 procent!)“. A kostelníkovi Vlkovi sdělil, že ve čtvrtek 24. 11. 1949 si má přijít pro rozhodnutí KNV ve věci jeho žádosti.⁴³²

Podle sdělení SÚC byl děkan Střeleček dne 16. 5. 1950 rozsudkem státního soudu v Praze odsouzen pro zločin dle § 3, odst. 1 zák. 231/38 Sb. k trestu dva a půl roku tuhého vězení, peněžitému trestu 20 000,-Kčs, eventuálně 20 dní tuhého vězení a k propadnutí majetku.⁴³³ Jeho majetek měl být prodán, OCT však doporučoval, aby to nebylo v Lišově, „v tom reakčním hnízde, ale někde jinde, aby to reakcionáři nemohli vykoupit zpět pro Střelečka“.⁴³⁴

Mezi dalšími zajištěnými byl i *František Kocáb*, děkan v Bechyni. Ten byl pro svůj údajný odpor vůči lidově demokratickému zřízení nejprve navržen na přemístění do tábora nucených prací,⁴³⁵ nakonec však byl v září 1949 zajištěn.⁴³⁶

Katecheta *Jaroslav Janů* byl zatčen 11. 9. 1950 a internován v „centralizačním“ klášteře v Želivi. Co tomu předcházelo? Podle kádrového posudku vyhotoveného strakonickým OCT si Janů po pohřbu člena ČSM v Horažďovicích dne 18. 7. 1950 zavolal řečníka u hrobu za ČSM a důrazně mu řekl, aby si tu komunistickou propagandu nechal na jiná místa než hřbitov, že komunisté nemají právo mluvit v komunistickém duchu nad rakví na tak posvátném místě, že hřbitov není místo pro komunistickou propagandu a že si zakazuje jakékoliv projevy o ČSM a KSČ. Podle OCT tak Janů naplnil skutkovou podstatu zákona na ochranu rep. č. 231/48 Sb., a proto byl případ nahlášen na StB v Blatné. Janů také odmítl v r. 1950 podepsat rezoluci týkající se Koreje. Na základě těchto skutečností byl Janů zatčen a internován v Želivě. Později vykonával vojenskou službu a 11. 7. 1954 nastoupil na děkanský úřad ve Strakoniciích.⁴³⁷

Farář *Antonín Roh* z Dolního Bukovska byl zajištěn dne 30. 9. 1949. Roku 1953, kdy už byl administrátorem v Kardašově Řečici, byl za „trestný čin“ odsouzen na 4 roky.⁴³⁸

Vodňanský farář a zároveň vikář *Msgre. Beránek* byl zatčen 8. 2. 1950 a odvezen do vyšetřovací vazby v Bartolomějské ulici v Praze. Podle hlášení OCT z ONV Vodňany z 15. 12. 1950 byl zařazen do skupiny duchovních, s nimiž byl zahájen soudní proces v listopadu 1950. Je zde

432 Srov. poznámky „kult. ref.“ z ONV Třeboň k žádosti o propuštění děkana Střelečka. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.4

433 SÚC informoval o rozsudku KNV ČB dopisem z 18. 7. 1950, č.j. T 106/50-II/2. Šlo o rozsudek č.j. Or I 1677/49. Srov. *SOA T*, fond KNV ČB, karton 89, sign. 371.3, složka „Osobní spisy duch. a učit. nábož. (abecedně)“, „S“.

434 Srov. *SOA T*, fond KNV ČB, karton 365, sign. 290.3, hlášení OCT z ONV Třeboň za březen 1951.

435 Srov. zprávu o činnosti duchovních v okr. Týn n. V. z 28. 8. 1949. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.4.

436 Srov. hlášení OCT z ONV Týn n. V., zn. 370-23/9-1949/círk. z 20. 9. 1949. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.4.

437 Srov. *SOA T*, fond KNV ČB, karton 373, sign. 292.1, posudek ze 7. 1. 1954, zn. ŘK 292/1-7. 10. 1954.

438 Srov. hlášení Krajské správy StB ČB, č.j. A-316/52 z 1.4.1953, složka „kádr. posudky kněží“. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 373, sign. 292.1.

zmínka, že Beránkova výpověď „silně zapůsobila. Veřejnost byla pobouřena hlavně tou částí jeho výpovědi, kde přiznává, že sbírka, uspořádaná v kostelích pro pohraniční farnosti byla vlastně určena pro ilegální činnost. V okrese možno říci 80 % občanstva odsoudilo činy vysokého kléru a jeho pomahačů, vyslovilo i podiv nad nízkou výměrou trestů“.⁴³⁹

Vikář *Hlad* z farnosti Obděnice (okr. Sedlčany) byl na podzim roku 1950 odsouzen „za svoje nekalé činy“ ke ztrátě svobody na 3 roky.⁴⁴⁰ Kaplan *Karel Šmákal* ze Strakonice byl odvezen do vazby v Českých Budějovicích dne 19. 9. 1950.⁴⁴¹ Na jaře roku 1955 byl zajištěn znovu, což mělo velmi zneklidnit ostatní kněze.⁴⁴²

Josef Mácha, kaplan z Milevska, byl zatčen 28. 9. 1951. Bylo na něj podáno trestní oznámení ve věci pobuřování a hanobení spřáteleného státu.⁴⁴³ Dne 20. 3. 1952 byl odsouzen rozsudkem okresního soudu v ČB pro trestné činy dle § 81 odst.1, § 117 a § 125 lit. a trestního zákona k trestu odnětí svobody na 3 roky, k peněžitému trestu 50 000,- Kčs, v případě nedobytnosti na další odnětí svobody v trvání 7 měsíců a k ztrátě čestných práv občanských na dobu 5 roků.⁴⁴⁴ *Stanislav Peřina*, farář z Heřmaně, byl 28. 12. 1951 spolu se skupinou lidovců zajištěn státní bezpečností za „protistátní činnost“.⁴⁴⁵

Internace, zatčení, soud a vězení se nevyhnuly ani některým kněžím dříve působícím v českobudějovickém diecézním semináři. Bývalý spirituál ThDr. *Augustin Malý* byl (spolu s třeboňským děkanem Msgr. *Antonínem Jarolímkem* a mirovickým děkanem *Janem Skřivanem*) internován nejprve r. 1950 v klášteře v Želivi, odkud byli nejpozději začátkem r. 1951 převezeni do internačního klášteře v Hájku u Unhoště.⁴⁴⁶ Tam byl internován i bývalý rektor semináře ThDr. *Josef Šídlo* a jeden z bývalých profesorů prelát *Melka*.⁴⁴⁷

Kněží Jarolímek, Malý a Šídlo byli společně odsouzeni krajským soudem v ČB dne 19. 9. 1953 rozsudkem sp. zn. T 20/53-483 za trestný čin dle § 78 odst.1 c/, odst.2 a/ tr. z.: Jarolímek

439 Zpráva OCT z ONV Vodňany, zn 370/5-15.12.1950-C-166/dův. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.4. – Výpověď je určitě ukázkou vynucené výpovědi, dosažené mnohdy drastickými metodami během vyšetřovací vazby.

440 Srov. zprávu OCT z ONV Milevsko z 18. 1. 1951, zn. 120-292/2-18/1-I/4. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 364, sign. 290.2.

441 Srov. zprávu OCT z ONV Strakonice z 22. 9. 1950, zn: 370/5-22/9-50-I/IV. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 85, sign. 370.4.

442 Srov. zprávu OCT z ONV ČB z 3. 4. 1955, zn 30/55-Sv. cír. 3. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 691.

443 Srov. hlášení KNV ČB na SÚC z 21. 12. 1951, zn 290.1-21.12.51.ŘK. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 373, sign. 292.1.

444 Srov. dopis SÚC z 9. 4. 1952, čj. 07/52-I/1-Č. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 373, sign. 292.1.

445 Srov. hlášení OCT z ONV Písek z 11. 1. 1952, zn I-290.4-11/1-52. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 365, sign. 290.3.

446 Srov. dopis SÚC z 12. 1. 1951, čj. 23916/51-I/1. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 374, sign. 292.4.

447 Srov. „Úkoly kádrových referentů na měsíc leden 1951“ z 12. 1. 1951. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 376, sign. 292.8.

k trestu odnětí svobody v trvání 10 roků, Malý 13 roků a Šídlo 11 roků. A všichni tři ještě navíc ke ztrátě čestných občanských práv na dobu 10 let a k propadnutí celého jmění. Rozsudek nabyl právní moci 5. 11. 1953.⁴⁴⁸

Dominik Nakládal, duchovní správce ve Vlachově Březí, se zhroutil poté, co jeho hospodyně byla v květnu 1952 odsouzena na 10 let za „protistátní činnost“.⁴⁴⁹ On sám pak byl zajištěn 31. 7. 1952. Odsouzen byl krajským soudem v ČB dle § 165, odst. 1 tr. z. při soudním přelíčení konaném v Písku dne 25. 6. 1953 k trestu odnětí svobody na 2 roky a 2 měsíce a zbavení všech občanských práv na 8 roků, s účinností od 31. 7. 1952. Propuštěn byl 30. 9. 1953 na základě amnestie prezidenta Zápotockého.⁴⁵⁰

V srpnu 1953 byl zatčen děkan *Sukdol* z Borovan a „zatímní“ duchovní *František Vích* z ČB.⁴⁵¹ Písecký děkan *František Pernegr* byl zatčen 7. 12. 1953 a i se svou hospodyní odvezen do ČB. Dne 8. 12. 1953 zatkla StB administrátora *Františka Fantu* ve Starém Sedle.⁴⁵² Podle další zprávy OCT z ONV Písek měl být Pernegr zajištěn jen 2 měsíce a od 1. 3. 1954 měl být ustanoven v Bohutíně.⁴⁵³ P. *Vojtěch Tvrdek* byl internován v Želivi. Vrátil se odtud v říjnu 1955 a bydlel u svých rodičů v Zábrdí, okr. Prachatice.⁴⁵⁴

Povstání v Maďarsku (potlačené 4. 11. 1956) vyvolalo u představitelů našeho režimu strach o jeho bezpečí a tak se zostřil i státní dozor nad církvemi. Administrátor *Zíka* ze Stachů byl za „štvavé chování“ v době „maďarských událostí“ odsouzen na 3 měsíce nepodmíněně.⁴⁵⁵ Farář *Hejl* z Lašovic (okr. Milevsko) byl zajištěn 30. 4. 1957 před volbami do NV, administrátor *Mošnička* z Jarošova n. Nežárkou (okr. Jindřichův Hradec) dne 10. 6. 1957 a začátkem července 1957 prelát *Melka* v souvislosti s rozesíláním přihlášek do spolku „adorátorů“ (k té akci prý ho měl biskup Hlouch).⁴⁵⁶ A ještě byli zatčeni *Ungr* ze Ševětína (19. 8. 1957), *Brůžek* ze Stráže n. Nežárkou a *Kníže* z Frymburka. Hejl byl odsouzen na dva a půl roku, Mošnička a Brůžek na 2 roky, Ungr a Kníže na 3 roky (7. 11. 1957).⁴⁵⁷ Prelát Melka dostal podmíněný trest odnětí svobody na 18 měsíců.⁴⁵⁸

448 Srov. výpis z rozsudku Krajské prokuratury v ČB z 5. 1. 1954, SKPt 18/53. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 373, sign. 292.1.

449 Srov. hlášení KCT za květen 1952, zn. 290.3-I/4-52365. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 365, sign. 290.3.

450 Srov. *SOA T*, fond KNV ČB, karton 363, sign. 290.2.

451 Srov. hlášení KCT z KNV ČB z 5. 9. 1953, zn. 290-4-5.9.53. In *SOA T*, fond KNV, karton 366, sign. 290.3.

452 Srov. zprávu OCT z ONV Písek z 9. 12. 1953, zn. 292.8/53, *tamtéž*.

453 Srov. hlášení z 1. 3. 1954, zn. 290.0-17/54, *tamtéž*.

454 Srov. hlášení OCT z ONV Prachatice z 1. 11. 1955, zn. Církv 3/55-Šim. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 691 (sign. neuved.).

455 Srov. hlášení OCT z ONV Vimperk z 20. 3. 1957, zn. církv.2/3-1957/E, *tamtéž*.

456 Srov. zprávu KCT z KNV ČB za 2. čtvrtletí 1957 z 8. 7. 1957, církv.3/57, *tamtéž*.

457 Srov. zprávu KCT z KNV ČB za 4. čtvrtletí 1957 z 9. 1. 1958, církv.3/58, *tamtéž*.

458 Srov. zprávu KCT z KNV ČB z 1. 10. 1957, *tamtéž*.

Ještě pro ilustraci atmosféry padesátých let, v jaké museli kněží působit, uvedu osudy kněze *Jana Skřivana*. Jak již bylo uvedeno výše, ten byl ještě jako děkan v Mirovicích v roce 1950 internován v Želivi a od začátku roku 1951 v Hájku u Unhoště. Ze zprávy krajského církevního tajemníka se dozvídáme, že v roce 1953 působil Skřivan v Lažišti u Prachatic. Ve zprávě za prosinec 1953 psal KCT o zvýšené aktivitě kněží v adventě a o Vánocích. Duchovní se prý snažili zastínit „dědu Mráze“ péčí o výzdobu kostela a jesliček (dobové texty pro ilustraci jsou uvedeny v přílohách č. XVI a XVII). A „nejreakčnější duchovní z kraje“, administrátor Skřivan z Lažiště, si opatřil hudbu a zpěváky na „půlnoční“ a pak je ještě autem nechal dopravit do Husince a Záblatí.⁴⁵⁹

Skřivanovo jméno se dále objevuje, když OCT podává zprávu, jak se kněží zachovali o pracovní neděli 3. 1. 1954. Byl jedním z těch, kdo ve svých farnostech konali bohoslužby jako v neděli a nedbali tak na to, že byli oběžníkem konsistoře vyzváni, aby konali bohoslužby jako ve všední den.⁴⁶⁰

V březnu 1955 bylo Skřivanovi na ONV v Prachaticích doporučeno, „*aby si podal žádost o zbavení st. souhlasu k vykonávání kněžské činnosti proto, že z těchto již zmíněných případů je jasné, že není s funkcí duchovního spokojen. Bylo mu to doporučeno právě proto, že při přemístění se dvakrát zmínil, že když byl po dvou letech internace v táboře propuštěn, chtěl jít do civilu, ale nebylo mu to doporučeno. Skřivan na toto doporučení prohlásil, že si vše rozmyslí a po svátcích sdělí výsledek*“.⁴⁶¹

Ale ani v takové situaci se Skřivan nebál na vikariátní konferenci v Prachaticích 20. 1. 1956 vystoupit proti potlačování náboženské svobody. Toto si „známý reakcionář a fanatic“ dovolil říci: „*Tak daleko jsme to dopracovali, tolik svobody máme, že pan farář z Vl. Březí mně nesmí vypomáhat v bohoslužbách a já jemu. Jak máme dělat dobré pastýře, když musíme dělat ovčácké psy a rvát se z vlky. Měl jsem tolikrát možnost jít za hranice a neudělal jsem to, zůstal jsem a bojuji pro to, abych mohl hlásat slovo Boží. Dříve nám vládl Západ a měli jsme svobodu i národní a dnes nám vládne Východ a nemáme nic. Žádal bych pana náměstka, aby nám zajistil beztrestnost diskuse na našich schůzkách*“.⁴⁶² Nato přítomný druhý náměstek předsedy ONV Toml Skřivanovi vysvětlil, že OCT není proti kněžím a že všichni musí poslouchat jeho rady. A beztrestnost za jejich řeči jim nemůže zajistit nikdo, neboť zákony platí pro všechny. Nakonec náměstek Skřivanovi řekl, že „*je fanatic, nevidí nic pokrokového a vidět nechce a to*

459 Srov. hlášení KCT z KNV ČB za prosinec 1953 z 6. 1. 1954, zn 290-4-6.1.54. In *SOA T*, karton 366, sign. 290.3.

460 Srov. hlášení OCT Prachatic z 14. 1. 1954, zn I/4-4/54, *tamtéž*.

461 Srov. „Zpráva o církevní polit. situaci v okrese pro byro OV KSČ“ z 26. 4. 1955. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 691.

462 Srov. zápis z 1. 2. 1956, zn Círk.3/56-Šim., *tamtéž*.

mu stěžuje práci“.⁴⁶³ Neudivuje, že OCT navrhnul, aby byl Skřivan buď přeložen na nějakou „chudou a vzdálenou“ faru, nebo byl zbaven souhlasu.

K tomu došlo v následujícím roce. „Nenapravitelný“ Skřivan dne 16. 3. 1958 při kázání v Lažišti kritizoval věřící za účast na promítání filmu „Stříbrný vítr“, čímž měl zapříčinit nižší účast na dalším představení. OCT opět navrhoval přeložení mimo okres nebo odnětí státního souhlasu.⁴⁶⁴ Ten mu byl odňat pravděpodobně před začátkem školního roku 1958/59, neboť se uvádí, že na ostatní kněze to zapůsobilo tak, že se neodvážili agitovat pro přihlašování dětí na náboženskou výuku. Skřivan si našel práci v papírnách Rudého práva ve Větrní u Českého Krumlova.⁴⁶⁵

V březnu 1958 byl zajištěn bezpečnostními orgány kaplan *Kofroň* z Písku. „Byl iniciátorem v provádění podvratné činnosti mezi duchovními řádu premonstrátů. Činnost prováděl již delší dobu a zaměřoval se na mládež, kterou získával tajně do řádu a měl ji k tomu, aby se připravovala na zvrát lidově demokratického zřízení“. Tak hodnotil jeho pastorační krajský církevní tajemník z Českých Budějovic.⁴⁶⁶

Výčet příkladů kněží postižených za svou horlivost ukončím vyprávěním o osudech *Jaroslava Benháka*, faráře v Bechyni. Po celé řadě konfliktů s OCT (viz výše) byl zatčen 1. 12. 1958. OCT hodnotil jeho počínání jako „krajně nebezpečné, protože svou předstíranou lidovostí dokázal získávat sympatie“.⁴⁶⁷ Ve zprávě o výsledku trestního řízení proti Benhákově v dopise Krajského soudu v ČB z 5. 3. 1959 (T 03/59) stálo, že obžalovaný byl uznán vinným a odsouzen pro trestný čin podvracení republiky podle § 79 a/ odst. 1 tr. z. k trestu odnětí svobody na 3 roky nepodmíněně a byl mu uložen i vedlejší trest ztráty čestných občanských práv podle § 44 odst. 1 lit. a/, právo volební, který potrvá dle odst. 3 cit. zákonného ustanovení ještě 3 roky po odpykání trestu odnětí svobody. Rozsudek nabyt právní moci 5. 3. 1959.⁴⁶⁸

4.2 Omezování biskupa Hloucha v pastýřských a liturgických funkcích

4.2.1 Internace biskupa Josefa Hloucha

Zatímco internace pražského arcibiskupa Josefa Berana začala hned po slavnosti Božího těla 19. června 1949, byl českobudějovický biskup Josef Hlouch internován až v dubnu následujícího roku.

463 *Tamtéž*.

464 Srov. kontrolní zprávu OCT z 8. 4. 1958 pro schůzi byra OV KSČ Prachatice, jak je plněno usnesení byra OV KSČ z 30. 9. 1957 o provádění církevní politiky. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 691, sign. círč/3.

465 Srov. statistický přehled vedoucího odboru školství a kultury rady ONV Prachatice o počtu přihlášených dětí na VN z 20. 9. 1958, zn. círč.3/1958-Šim. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 692, sign. círč. 3.

466 Zpráva KCT za 1. čtvrtletí 1958 z 16. 4. 1958, círč.3/58, adresovaná na MŠK. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 691.

467 Srov. situační zprávu OCT z ONV Týn n. V. za 2. pol. 1958 z 6. 1. 1959, *tamtéž*.

468 In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 699, sign. círč/11.

dujícího roku. Avšak již předtím plně pocítoval dopady státního dozoru nad církvemi podle nových „církevních“ zákonů schválených v říjnu 1949. Podle nich mohli biskupové i pastýřský list vydat jen po předchozím schválení církevního oddělení příslušného KNV.

Když se biskup Hlouch chystal vydat pastýřský list k Novému roku 1950, který byl zároveň rokem milostivým, poslal jej 20. prosince 1949 spolu se žádostí o jeho schválení na KNV ČB. Ještě téhož dne byl list doručen na SÚC do Prahy. Tam mu z textu o dvou a půl stranách vyškrtnali celkem téměř 25 řádků a vrátili ho biskupovi. Ten se proti tak rozsáhlé cenzuře svého listu odvolal dopisem, ve kterém komentoval vyškrtnané věty a vysvětloval ohledy, kterými byl při jejich stylizaci veden. Ale po dohodě KNV se SÚC bylo biskupovo odvolání zamítnuto a tak se biskup rozhodl, že takto zcenzurovaný pastýřský list raději nevydává.⁴⁶⁹

Když 20. dubna 1950 zemřel generální vikář Jan Cais, využily státní orgány této příležitosti k zesílení tlaku na biskupa. SÚC neakceptoval žádný z biskupových návrhů na nového generálního vikáře, ale svévolně dosadil do tohoto úřadu kněze olomoucké arcidiecéze Josefa Buchtu, kterého považoval z hlediska svých plánů za „spolehlivého“. Protože však biskup Hlouch nesouhlasil s tímto způsobem obsazení úřadu generálního vikáře, ani s osobou kněze Josefa Buchty, byl od 25. dubna 1950 ve své rezidenci internován. Bylo to právě v den Buchtova nástupu do úřadu. Toto opatření radikálně omezilo biskupa ve výkonu jeho pastýřské služby.⁴⁷⁰ Po dobu internace k němu směli jen jeho sekretář, zpovědník a dvě řeholní sestry, které vedly biskupovu domácnost. A to vždy jen za přítomnosti bezpečnostních orgánů.⁴⁷¹

Proti biskupovi byla hned zahájena kampaň, která měla připravit kněze a věřící lid na jeho zamýšlený odvoz z diecéze. Za tím účelem měli okresní církevní tajemníci (OCT) navštívit všechny kněze ve svém okrese, měli biskupa kritizovat za to, že odmítá složit slib věrnosti republice a měli dávat najevo, že to bude mít zlé následky pro diecézi: nebude se konat biřmování, nebudou žádní noví kněží, protože biskup na to jednoduše nedbá.⁴⁷² Přitom si měli církevní tajemníci všimnout, jak na to kněží a věřící reagují. Např. církevní tajemník na okrese Týn nad Vltavou zjistil, že se věřící již dávno domnívali, že je biskup zajištěn nebo uvězněn. A tak

469 Srov. zprávu „kultovního referenta“ KNV ČB pro SÚC z 31. 12. 1949, in *SOA T*, fond KNV ČB, karton 33, sign. 370.2. – V 3. odst. pastýřského listu biskup Hlouch mj. psal: „*Na čelo roku 1950 – postavme jméno – heslo i program: Bůh. Bůh je na počátku všeho. Všechno učinil. Je všemohoucím spojencem na cestě k nebesům. (Jediný), na kterého možno spolehnout a s nímž možno budovat (skutečné) stěží. (Jediný, který bude zde, až se bude psát rok 2000 a další tisíce)...*“ – slova uvedená v závorkách byla přeškrtnuta. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 33, sign. 370.2, kopie zcenzurovaného pastýřského listu.

470 Srov. ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup...*, s. 14.

471 Srov. fotokopii zprávy KCT z 20. 12. 1951 o jednání církevního oddělení KNV s biskupem v r. 1951 adresovanou předsednictvu krajského výboru KSČ v ČB, č.j. I/4 – Volf. In ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup...*, s. 29–33, zde 29. Originální zpráva in *SOA T*, fond KNV ČB, karton 364, sign. 290.2 (5 stran).

472 Srov. ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup...*, s. 29.

na základě toho usoudil, že když bude biskup z diecéze odvezen, bude to pro ně vlastně již jen formalita.⁴⁷³

Církevní tajemník z Třeboně zase rozdělil kněze podle zjištěných reakcí do čtyř skupin: 1. Ti, kteří *jsou a byli by překážkou* pro odstranění biskupa. 2. Ti, kteří *by mohli být překážkou*. 3. Ti, kteří by sice velice litovali zákroku proti biskupovi, ale *nebyli by překážkou*. 4. Ti, kteří *by zásah* proti biskupovi *vzali lhostejně*, ba „*skoro s radostí, ale se skrývanou radostí*“.⁴⁷⁴

Od září 1950 byla izolace biskupa zesílena tak, že jej bezpečnostní orgány sledovaly krok za krokem.⁴⁷⁵ Tzv. církevní pětka KNV se 18. 11. 1950 rozhodla, že „*rovnou zavede ostrý kurs proti biskupovi*“, jestliže novému generálnímu vikáři Buchtovi neudělí jurisdikci.⁴⁷⁶ Protože však církevní pětka nebyla spokojena s tím, jak Buchta plnil její příkazy, rozhodla se dosadit do budovy biskupství svého zmocněnce. Dne 16. 12. 1950 jednala církevní pětka opět a rozhodla, že soudruh Jindra ještě téhož dne navštíví biskupa, aby u něj urgoval udělení jurisdikce generálnímu vikáři Buchtovi.

Mezitím bylo v běhu i úporné jednání mezi státní správou a biskupem Hlouchem o jmenování nových kanovníků. Státní správa samozřejmě chtěla takové, kteří by po internaci biskupa dávali záruku, že zvolí za kapitulního vikáře kandidáta prosazovaného státní správou. Biskup se dlouho bránil přijmout její návrhy. Nakonec kapituloval a 1. 3. 1951 jmenoval kanovníky kněze Čecha, Gabriela a Titmana. Dne 15. března 1951 byli noví kanovníci instalováni při liturgii v budějovické katedrále. Slavnosti se zúčastnilo 128 kněží.⁴⁷⁷ Z porady kněží, která se konala po slavnosti, vzešel dopis, který byl zaslán biskupovi. Církevní tajemník potom ve svém hlášení psal, že kněží v něm biskupovi připomínali slib věrnosti republice a žádali, aby jej také on podepsal. Biskup se však stále nevyjádřil. Byl však prý velmi překvapen stylizací listu a též velkým množstvím podpisů (téměř jedna třetina jeho kněží).⁴⁷⁸

Ve hře bylo také jmenování nového kancléře českobudějovického biskupství. V lednu 1951 nastoupil jako sekretář kněz Trdla. Státní správa žádala biskupa, aby ho jmenoval do funkce kancléře. Biskup tak učinil v únoru 1951.

V březnu téhož roku žádala státní správa po biskupovi, aby vzal zpět suspenzi ministra zdravotnictví Josefa Plojhara. Biskup to však kategoricky odmítl a když to provedl kapitulní

473 Srov. „Zápisy z porad církevní pětky KNV ČB, 1950“. In: *SOA T*, fond KNV ČB, karton 86.

474 Srov. *tamtéž*.

475 Srov. *tamtéž*.

476 Srov. zápis z porady „církevní pětky“ z 21. 2. 1951. In: *SOA T*, fond KNV ČB, karton 365, sign. 290,3.

477 Srov. ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup...*, s. 29.

478 Situační hlášení církevního tajemníka Jednotného národního výboru v Českých Budějovicích za období 15.–31. 3. 1951. Č.j. 290/4-31-3. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 365, sign. 290.3.

vikář pražské arcidiecéze Stehlík, tak to neuznal.⁴⁷⁹ Přesto Plojhar již o Velikonoční neděli 25. března 1951 slavil v budějovické katedrále mši. Ale kněz Šuman předtím žádal věřící, aby ten den nechodili do katedrály na Plojharovu mši, ale šli raději do klášterního kostela.⁴⁸⁰

Po instalaci kanovníků žádala státní správa na biskupovi, aby jmenoval biskupské komise. Biskup však i to rozhodně odmítl a tak k tomu nedošlo. Dne 29. 3. 1951 rozhodl politický sekretariát ÚV KSČ o odstranění biskupa z diecéze. Ale již v květnu ústřední výbor KSČ toto rozhodnutí změnil a tak byl biskup v diecézi ještě ponechán.⁴⁸¹ Potom SÚC sdělil církevní pětce KNV v Českých Budějovicích, že se s biskupem Hlouchem „už nepočítá“, a proto se od něj nebude vyžadovat slib věrnosti republice.⁴⁸²

Opět byla proti biskupovi rozpoutána kampaň, která měla kněze i věřící připravit na odsun biskupa z diecéze.⁴⁸³ Když kanovník Čech, jeden z nově ustanovených, brzy po instalaci zemřel, chtělo církevní oddělení KNV, aby o toto místo usiloval kancléř Trdla a žádalo na něm, aby se přihlásil do konkurzu, který byl vyhlášen 1. 6. 1951. Trdla se však tomu bránil a argumentoval tím, že nemá důvěru kněží. Nakonec Trdla požadoval, aby se na to mohl písemně dotázat biskupa. Podle krajského církevního tajemníka mu biskup údajně odpověděl, že ho nechce ovlivňovat. Má se prý rozhodnout tak, jak by on sám poradil svému nejlepšímu příteli, že je to jeho vlastní věc.⁴⁸⁴ Biskup Hlouch se dlouho zdráhal jmenovat Trdla kanovníkem a vůbec měl být v té době „velmi tvrdý“. Tak si alespoň stěžoval KCT Volf ve svém již několikrát citovaném hlášení.⁴⁸⁵ Tento biskupův postoj se projevil též tím, že odmítl vyslovit protest proti tehdy probíhající válce v Koreji, odmítl podpořit tzv. mírový plebiscit⁴⁸⁶ a odmítl podpořit nábor studentů na centrální, tehdy již jedinou teologickou fakultu v Čechách a na Moravě.⁴⁸⁷ A ke změně

479 Srov. ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup...*, s. 29.

480 Srov. Situační zprávu CT z JeNV v ČB za 15.–31. březen 1951, zn. 290/4-31-3-1951, SOA T, fond KNV ČB, karton 365, sign. 290.3.

481 Srov. ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup...*, s. 26.

482 Srov. *tamtéž*, s. 30.

483 Srov. zápis z 17. 5. 1951 ze schůze KNV ČB dne 8. 5. 1951, č.j. I/4-290.2-17/5-51. In SOA T, fond KNV ČB, karton 364, sign. 290.2.

484 Hlášení KCT z 28. 6. 1951. In: SOA T, fond KNV ČB, karton 363, sign. 290.2.

485 Srov. ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup...*, s. 30.

486 Zde by bylo možné mluvit přímo o „mírové hysterii“, která se v zemích sovětského bloku rozpoutala poté, co zejména Spojené státy začaly od r. 1948 klást do cesty překážky sovětské mocenské rozpínavosti. A hysterie ještě více zesílila, když bylo 4. 4. 1949 založeno NATO. Pro tuto mírovou hysterii byly charakteristické stále znovu pořádané tzv. mírové podpisové akce, „plebiscity“. Srov. JERÁBEK, Č. *V zajetí stalinismu. Z deníků 1948–1958*. Brno : Barrister & Principal, 2000, s. 23, 27.

487 Po likvidaci řádových společenství v Československu na jaře 1950 následovalo v létě i zrušení řádových a diecézních teologických institutů a seminářů, včetně českobudějovického. Namísto toho ponechal komunistický režim jen jedinou, státem zcela kontrolovanou tzv. Cyrilometodějskou teologickou fakultu v Praze, která byla později přemístěna do Litoměřic. Ke studiu na ní byli připuštěni jen prověřeni bohoslovci a matulanty. Protože však biskupové neuznali tuto státní fakultu, nedovolovali svým seminaristům na ní pokračovat ve studiu. A tak i mnozí z těch, co obstáli při prověrkách, stejně na nově zřízenou fakultu nenastoupili. Byla

postoje ho nepřivedlo, ani když se dozvěděl, že kněží A. Jarolímek a A. Malý byli převezeni do internačního kláštera, přestože jej tato zpráva velmi zasáhla.⁴⁸⁸ Za tuto neústupnost byl biskup „potrestán“ ze strany církevní pětky KNV dalším zpřísněním izolace: nadále mu měly být doručovány jen přísně úřední dopisy, které nemohl vyřídit nikdo jiný. Ostatní pošta měla být zadržena. Za tohoto nátlaku vydává biskup pastýřský list o udělení dispenze ohledně svátečního klidu o nedělích a svátcích. Nakonec v srpnu vystavuje biskup Trdlovi intimaci, že jej k 1. 1. 1952 bude jmenovat kanovníkem.⁴⁸⁹

V září se církevní pětky KNV rozhodla zorganizovat mezi kněžími ještě konkrétnější tažení proti biskupovi a zároveň vypracovala kompletní plán pro odvezení biskupa z diecéze začátkem listopadu 1951.⁴⁹⁰ Pro všechny případy však v té době navštívil biskupa ještě vedoucí SÚC Dolek. Ten po návštěvě konstatoval, že biskup zůstává nadále pevný ve svých postojích, a proto souhlasil s navrženým termínem deportace. Musel však ještě čekat na schválení „nejvyšších stranických orgánů“. Odtud se však církevní oddělení KNV v Českých Budějovicích dočkalo velkého překvapení. Dne 5. 11. 1951 byli na SÚC do Prahy povoláni KCT a zmocněnec dosazený na biskupství. Od ministra Fierlingera byli kritizováni, že s biskupem zacházejí příliš tvrdě, když mu vůbec nedopřejí pobyt na čerstvém vzduchu, jak bylo domluveno. Ministr po nich požadoval, aby zmírnili svá opatření proti biskupovi a vyvezli ho občas do přírody a umožnili mu navštívit nějakou faru. Ale budějovické církevní oddělení si to mnoho k srdci nevzalo: dovolilo sice, aby biskup dostával více pošty než dříve, ale vyjížděky do přírody mu neumožnilo.⁴⁹¹

Poté si KCT stěžoval, že biskup tohoto uvolnění využil k ještě většímu odporu. Projevilo se to v tom, že se nadále silně bránil reorganizovat hranice vikariátů. Státní správa chtěla, aby se hranice vikariátů kryly s hranicemi okresů. S tím zároveň spojovala úmysl jmenovat nové vikáře oddané režimu, jejichž prostřednictvím by pak mohla vykonávat vliv na kněze. Biskupův odpor se dále projevil v tom, že odvolal jmenování Trdly kanovníkem. Zatímco státní správa dosáhla změnu vikariátních hranic k 1. 2. 1952, ve věci odmítání Trdlova jmenování kanovníkem zůstal biskup neoblomný. Argumentoval tím, že mnoho kněží bylo povoláno k vojenské

to i zásluha kněží, kteří mezi seminaristy a též maturanty rozšířili přání biskupů, nehlásit se ke studiu na tuto fakultu. Paradoxně proto sám komunistický stát velmi usilovně prováděl nábor mezi maturanty, ba dokonce i v nižších ročnících, aby na pražskou fakultu získal alespoň někoho. Srov. DEMEL, Z. Po stopách jednoho smutného výročí. K zrušení diecézních bohosloveckých učilišť a seminářů v roce 1950. In *Studia theologica* (1), 3/III, s. 61–65.

488 Státní správa podnikla toto opatření mj. proto, že se domnívala, že jeden z nich je tajným biskupem. Srov. ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup...*, s. 30.

489 Srov. ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup...*, s. 30.

490 Srov. *tamtéž*, s. 31.

491 Srov. *tamtéž*.

službě a zbývající jsou tedy přetížení. Proto by nebylo vhodné v této době jmenovat Trdlu kanovníkem; kněží by se tím cítili dotčeni. Ke změně postoje nepřimělo biskupa ani vyhrožování, že patnáct jeho kněží převedených z jiných krajů do českobudějovického nedostane státní plat, dokud nesloží slib věrnosti republice a dále mu bylo vyhrožováno, že nebude dovoleno, aby ho o Vánocích navštívili jeho příbuzní.

Biskup Hlouch též odmítl podepsat vánoční mírové poselství, které bylo předčítáno v kostelech a které již někteří biskupové podepsali. Vzдорoval dále, přestože mu v diecézi v r. 1951 ubylo 24 kněží: 14 bylo povoláno k vojenské službě, 2 byli posláni do internačního kláštera (tábora), 1 byl uvězněn, 2 utekli do zahraničí, 2 byli přeloženi do jiného kraje a 3 zemřeli. A v jaké atmosféře probíhala jednání, může člověk soudit z poznámky KCT, který řekl, že biskupovi při jednom jednání praskly oční cévky. I když se biskup stavěl na odpor, nedovolil ministr Fierlinger zostřít biskupovu izolaci. Namísto toho rozhodl, aby biskup k Vánocům dostal 20 000 Kčs, dárkový koš a dovolil, aby jej na Štědrý večer (1951) navštívili čtyři jeho příbuzní.⁴⁹²

Pro srovnání lze uvést, že litoměřický biskup Štěpán Trochta, v té době po podpisu slibu věrnosti republice již mimo internaci, se nechal raději znovu internovat, než aby jmenoval další (nové) kanovníky. Ohledně slibu věrnosti biskup Hlouch „nanejvýš rozrušen“ prohlásil: „raději složím úřad a jmenuji svého zástupce“.⁴⁹³

O dalším průběhu jednání mezi církevním oddělením KNV a biskupem se lze dozvědět z hlášení KCT adresovaného předsednictvu KNV ze dne 17. 1. 1952.⁴⁹⁴ V té době chtěl SÚC posílit postavení konsistoře a generálního vikáře na úkor biskupa, protože ten stále nesložil slib věrnosti. Dne 7. 1. 1952 přijel opět vedoucí SÚC Dolek a nařídil provést úpravy znění oběžníku týkajícího se změny vikariátních hranic a dotazníku určeného kněžím. Všechny formulace „z nařízení ordinariátu“ se musely změnit na formulaci „ad mandatum episcopi Josef Buchta, generální vikář“, který od té doby měl podepisovat všechnu odcházející poštu. A veškerá přicházející pošta, kromě přímo adresované biskupovi, měla být nejprve zaregistrována na konsistoři a teprve pak měla být dána k vyřízení biskupovi. Ten měl odpověď napsat na zadní stranu dopisu a poštu vrátit na konsistoř, kde byla přepsána na papír s hlavičkou „ad mandatum episcopi Josef Buchta, generální vikář“ a dána k podpisu Buchtovi.⁴⁹⁵

Když zmocněnec ukázal tuto změnu biskupovi, ten se rozčílil jako nikdy předtím a prohlásil: „Pánové, to je rána pod pás! Kdybyste alespoň jednali jako chlapi a svůj úmysl mi

492 Srov. ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup...*, s. 31–32.

493 ŠRAJEROVÁ, *tamtéž*, s. 32.

494 Srov. SOA T, KNV ČB, karton 363, sign. 290.2, hlášení KCT předsednictvu KNV ze 17. 1. 1952.

495 Srov. *tamtéž*, s. 2.

*sdělili a se mnou projednali předem! Vy máte moc, já mám právo“.*⁴⁹⁶ A biskup zrušil oběžník o úpravě hranic vikariátů a jmenování nových vikářů. A u toho biskup zůstal přes všechny nátlak. Později řekl zmocněnci na biskupství, že se generální vikář Buchta tím, že překročil kompetenci ve věci podpisu oběžníku sám suspendoval, a proto ho považuje za suspendovaného a všechna jeho rozhodnutí že jsou neplatná. Přesto však byl oběžník rozeslán kněžím. Státní orgány se snažily zabránit, aby se Buchta o suspenzi dozvěděl a zdá se, že o ní opravdu nevěděl.⁴⁹⁷

Při poradě krajských církevních tajemníků na SÚC v Praze 9. 1. 1952 ministr Fierlinger opět velice kritizoval tvrdý postup církevního oddělení KNV v Českých Budějovicích vůči biskupu Hlouchovi. Proto bylo nařízeno, aby se bezpečnostní služba již nezdržovala v místnostech konsistoře a policie aby ke svému sledování použila méně nápadné místo než strážní budku umístěnou hned vedle vchodu do budovy biskupství.⁴⁹⁸

Odvezení biskupa Hloucha z diecéze bylo stanoveno na 29. 3. 1952. Tzv. akce „H“ (= Hlouch) byla rozplánovaná po hodinách. Nic nebylo ponecháno náhodě. Protože českobudějovická diecéze zasahovala částečně také do jihlavského a plzeňského kraje, byly informovány též KNV v Jihlavě a Plzni. Dne 28. března přijeli z Prahy do Českých Budějovic zástupci SÚC, aby všechno řádně připravili. Ráno 29. března instruoval o akci okresní církevní tajemníky v krajích České Budějovice, Jihlava a Plzeň vedoucí SÚC Dolek. V 15 hodin předal KCT Volf v doprovodu člena bezpečnostní služby biskupovi dvě opatření: rozhodnutí o omezení pobytu a trestní výměr vydaný trestní komisí JeNV v Českých Budějovicích. Ten zahrnoval peněžní pokutu 50 000 Kčs a vymezení místa pobytu za překročení trestního zákona č. 88/50 Sb., § 101. Posledně jmenované vlastně za to, že biskup vykonával „duchovenskou činnost“ bez slibu věrnosti a dále za „*pokus mařit opatření Státního úřadu pro věci církevní a též za projevy nepřátelství vůči státu*“⁴⁹⁹.

Ačkoliv odvoz biskupa byl naplánován na 19. hodinu, uskutečnil se teprve v noci. A jak to bylo v komunistickém režimu obvyklé, byla snaha oklamat veřejnost a to tím, že auto bylo ozdobeno jako při svatbě.⁵⁰⁰ S biskupem odjely ještě dvě řádové sestry, aby se o něj staraly. Cílem transportu bylo město Kadaň.⁵⁰¹

Hned nato začalo církevní oddělení KNV v ČB organizovat vše pro to, aby dosavadní generální vikář Josef Buchta byl již 31. března zvolen kapitulou do funkce kapitulního vikáře

496 Srov. *tamtéž*.

497 Srov. SOA T, KNV ČB, karton 363, sign. 290.2, hlášení KCT ČB, předsednictvu KNV ze 17. 1. 1952.

498 Srov. *tamtéž*, s. 4.

499 ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup...*, s. 17.

500 Srov. *tamtéž*, s. 18.

501 Srov. čtyřstránkový plán „Akce Budějovice“. In SOA T, fond KNV ČB, karton 364, sign. 290.2.

českobudějovické diecéze. Buchta tedy podle přání církevního oddělení KNV podal 30. března rezignaci na místo generálního vikáře do rukou probošta kapituly. Mezitím byli i ostatní kanovníci informováni a patřičně „přesvědčeni o vhodnosti Buchtovy volby“ na kapitulního vikáře. V den volby měli okresní církevní tajemníci navštívit a informovat „nejreakčnější“ faráře v diecézi a zároveň je varovat před vyvoláváním nepokojů ve farnostech.⁵⁰²

Po deportaci biskupa měli okresní církevní tajemníci zjišťovat u kněží, co míní o zásahu proti biskupovi. Tak podle zprávy OCT z ONV Týn n. Vltavou jen dva kněží reagovali na tuto zprávu pobouřeně s tím, že se teď za biskupa budou ještě více modlit a otevřeně kritizovali režim jako nedemokratický.⁵⁰³ Přitom OCT tohoto okresu kněze upozorňoval na to, že „*jakákoliv zmínka o biskupovi v souvislosti s touto událostí bude považována za jednání proti bezpečnostním opatřením státu a budou z toho vyvozovány důsledky*“.⁵⁰⁴ Nemálo kněží se dokonce obávalo o biskupův život a zpochybňovali platnost Buchtovy volby. Dále se domnívali, že když byl biskup z diecéze odstraněn násilím a nikoho nejmenoval za svého zástupce, že ten, kdo se ujme vedení diecéze, upadá do exkomunikace. Ve farnostech však k žádným nepokojům nedošlo.⁵⁰⁵

Akce „H“ měla svůj závěr 3. dubna 1952, kdy byly za přítomnosti kapituly, pozvaných kněží z olomoucké arcidiecéze a zástupců SÚC oficiálně sděleny informace o protiopatřeních vůči biskupovi a „volbě“ Josefa Buchty za kapitulního vikáře. Ten pronesl svou nástupní řeč a přítomní byli „odměněni“ chlebičky a kávou.⁵⁰⁶

Na vikariátních schůzích kněží v dubnu 1952 se samozřejmě mluvilo o posledních událostech v diecézi. Podle KCT na setkání v Českém Krumlově vyjádřili kněží přání, aby nový kapitulní vikář Buchta měl církevní schválení od papeže nebo některého biskupa jím zmocněného, jinak prý jeho rozhodování je neplatné. KCT dále uvádí, že to byli sami vikáři, kteří obhajovali legitimní volbu a ustanovení Buchty kapitulním vikářem, a že všude v kraji je klid. Poznamenává ale, že si však kněží něco jiného myslí, než co dávají najevo.⁵⁰⁷

Po odstranění biskupa z diecéze bylo určeno ustanovit během dvou měsíců „*v celé diecézi nové vikáře z kněží oddaných režimu (pokrokových), ale majících vážnost mezi duchovními*“.⁵⁰⁸

502 Srov. ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup...*, s. 18.

503 Srov. hlášení z 30. 3. 1952, č.j. I/4-292.1-30/3-52, karton 364, sign. 290.2 a hlášení z 1. 4. 1952, č.j. I/4-292.1-1/4/52, karton 364, sign. 290.2. Obojí in *SOA T*, fond KNV ČB.

504 Hlášení z 1. 4. 1952, č.j. I/4-292.1-1/4-52. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 364, sign. 290.2.

505 ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup...*, s. 18.

506 Srov. WEIS, *Minutěnky vzpomínek na pastýře lidu svého*, s. 52.

507 Srov. hlášení KCT z 28. 4. 1952, 290.3-28/4-52-I/4-. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 367, sign. 290.4.

508 Hlášení „Hodnocení Akce Budějovice a další postup“ ze 4. 4. 1952, č.j. „sine – V“. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 364, sign. 290.2.

Po odvozu do Kadaně se biskup 11. dubna odvolal u KNV ČB proti trestnímu opatření, které na něj bylo uplatněno 29. března 1952. Ale odvolání bylo dne 21. května zamítnuto. Dne 2. září 1952 byl biskup Hlouch z internace v Kadani převezen do Růžodolu u Liberce a v dubnu 1953 do Myštěvsi. V letech 1955–1959 přebýval pravděpodobně v Šebetově, v období 1959–1963 buď v Paběnicích nebo v Radvanově u Mladé Vožice a nakonec až do roku 1968 v Koclířově u Svitav.⁵⁰⁹ Pak se vrátil k výkonu biskupského úřadu.

Proč byl za generálního a později kapitulního vikáře dosazen právě Josef Buchta vysvětluje jeho následující životní portrét, sestavený Úřadem pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu (= ÚDV).⁵¹⁰ Josef Buchta (*1912) pocházel z Hlučínska. V roce 1938 byl vysvěcen na kněze a v lednu 1939 ustanoven jako farní administrátor v Komárově u Opavy. V červenci 1942 byl zatčen opavským gestapem a následně vypovězen do tzv. protektorátu, kde brzy navázal styk s partyzány. Zanedlouho byl ustanoven kaplanem u sv. Mořice v Olomouci. Podle vlastní výpovědi přešel v březnu 1945 frontu a od poloviny dubna do konce června 1945 působil zpravodajsky ve prospěch sovětské armády. V tomtéž roce vstoupil do KSČ. V únoru 1948 byl členem AV NF v Březové na Opavsku (kde působil od října 1945 do r. 1949). Od června 1949 byl členem krajského výboru katolické akce organizované komunisty. S podporou SÚC byl v roce 1950 jmenován generálním vikářem českobudějovické diecéze,⁵¹¹ kterou ve skutečnosti řídil za internovaného sídelního biskupa Hloucha. Přestože jeho postoj k novému režimu byl nesporně kladný, začalo se o něj hned po nástupu do funkce zajímat krajské velitelství StB v Českých Budějovicích, protože ho podezřívalo z dvojí hry. V té věci zahájilo 1. 8. 1951 vyšetřování pod názvem KAPITULA, které však Buchtovi protistátní činnost neprokázalo. Mělo ale vyjít najevo, že Buchta „žil nákladným životem, pořádal pitky na vikariátu, vydržoval si milenky, kterým dával cenné dárky“.⁵¹² Přesto však byl, navzdory jistému odporu StB, zvolen 31. 3. 1952 kapitulním vikářem. Pak začal zpronevěřovat církevní majetek, a to v takové míře a takovým způsobem, že jeho pozice začala být neudržitelná i z hlediska státních orgánů, které nad ním dosud držely ochrannou ruku (např. v jeho předchozím působišti byla na Buchtu podána občanskoprávní žaloba o určení otcovství, která byla stažena až na Čepičkův osobní zákrok). Na jaře 1952 provedly orgány SÚC revizi majetku, při níž se zjistily „vážné nedostatky“. Buchta dostal na jejich odstranění lhůtu do dubna 1953. Místo toho však hledal mož-

509 Srov. ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup...*, s. 27. – Pro srovnání: Vaško uvádí jako místa internace biskupa Hloucha jen Růžodol, Radvanov a Koclířov. Srov. VAŠKO, *Dům na skále 2*, s. 315.

510 Srov. Duchovní ve farní správě. Josef Buchta. In *Securitas imperii 11* [online], s. 22–87, zde s. 27–28. [cit. 10. 7. 2007]. Dostupné na: <http://www.mvcr.cz/policie/udv/securita/sbornik11/sbces11.pdf>.

511 Státní souhlas k tomu dostal dekretem SÚC čj.1951/50-I s platností od 24. 5. 1950. Srov. *SOka ČB*, fond ONV ČB, karton 477, sign. 292.4.

512 AMV, a. č. V-396 MV. In *Securitas imperii 11* [online] etc., s. 28.

nost, jak utéci do zahraničí.⁵¹³ V květnu 1953 byl zatčen při pokusu přeplavat Labe u Hřenska a dostat se tak do NDR.⁵¹⁴

Buchta musel abdikovat (6. 6. 1953), a když se o tom dozvěděli kněží českobudějovické diecéze, způsobilo to mezi nimi rozruch. Proslýchalo se, že abdikoval buď proto, že chtěl utéci za doprovodu kostelníka z Věžaté Pláně do Rakouska, ale byl zadržen, nebo proto, že se dopustil malversace se státními penězi.⁵¹⁵

Katedrální kapitula zvolila nejprve za nástupce Buchty svého kustoda Mons. Karla Rebana,⁵¹⁶ ale ten nedostal pro funkci kapitulního vikáře státní souhlas. Reban tedy rezignoval a na přání státních úřadů byl 9. 6. 1953 zvolen kapitulním vikářem kanovník Antonín Titman.⁵¹⁷

Zhruba ve stejné době se proslýchalo, že se snad koná podpisová akce za propuštění biskupa Hloucha. Svědčí o tom alespoň hlášení prachatického OCT, který byl požádán „orgánem StB“, aby se na to zeptal kněží. Učinil tak ve dnech 13. a 14. června 1953.⁵¹⁸

4.2.2 Důsledky internace biskupa Hloucha pro liturgii

Jak již bylo řečeno, od vydání nových „církevních“ zákonů nemohl biskup Hlouch (a s ním i všichni ostatní internovaní biskupové) svobodně vydávat pastýřské listy, a vůbec i všechny ostatní diecézní tiskoviny podléhaly cenzuře. Internovaný biskup nemohl vykonávat pastýřskou službu, nemohl vizitovat farnosti a slavit s nimi eucharistickou liturgii, ani liturgii biřmování a svěcení jáhnů a kněží.

Otázkou je, jak to bylo se svěcením svátostných olejů, když se biskup nemohl na Zelený čtvrtek dopoledne sejít se svými kněžími a slavit s nimi eucharistickou slavnost, „missam

513 Weis uvádí, že mu Buchta jako důvod útěku 19. 5. 1953 v dopise sdělil to, že ho StB žádala o přímou spolupráci a konfidentství. Srov. WEIS, M. Osudy katolické církve na jihu Čech – diecéze bez pastýře. In *Studia theologica*, (8) 2/IV, s. 60–66, zde s. 61.

514 V květnu 1954 byl Buchta odsouzen na 4 roky odnětí svobody nepodmíněně. V roce 1955 mu byl trest o polovinu zkrácen a v roce 1956 byl propuštěn na svobodu a vrátil se do farní služby. Dne 3. 6. 1960 byl Josef Buchta zaregistrován jako spolupracovník (agent) OO MV Mladá Boleslav. Svazek byl uložen do archivu dne 20. 12. 1965 a později skartován. V roce 1989 působil jako administrátor farnosti Březno u Mladé Boleslavi. Srov. Duchovní ve farní správě. Josef Buchta. In *Securitas imperii* 11 [online], s. 22–87, zde s. 27–28 [cit. 2007–07–10]. Dostupné na: <http://www.mvcr.cz/policie/udv/securita/sbornik11/sbces11.pdf>.

515 Srov. hlášení OCT z ONV Prachatic z 15. 6. 1953, zn. j. I/4-290.2-15-6-1953, SOA T, fond KNV ČB, karton 363, sign. 290.2.

516 Reban byl ustanoven kustodem katedrální kapituly v Českých Budějovicích teprve od 1. 7. 1952 dopisem kapitulního vikáře Buchty z 19. 6. 1952, čj. 5049/52, ačkoliv papež Pius XII. ho jmenoval do této funkce papežskou bulou již 5. 10. 1948 (!). Od SÚC však k tomu dostal státní souhlas teprve dopisem z 10. 6. 1952, čj. 292.1/I-52-Č. Srov. SOKA ČB, fond ONV ČB, karton 477, sign. 292.4.

517 Srov. KULHÁNEK, V. Monsignor. K 50. výročí úmrtí Mons. Karla Rebana. In *Magazín Setkání. Diecézní časopis pro křesťanské společenství*, 3/2007, roč. XVII, s. 6–7, zde s. 6.

518 Srov. hlášení z 15. 6. 1953, zn. I/4-290.2-15-6-1953-ŘK, in SOA T, karton 363, sign. 290.2.

chrismatis“, při níž byly svěceny oleje pro udělování svátostí. Je možné, že pokud byl internován ještě na biskupství, činil tak v biskupské kapli. Ale v době, kdy už byli biskupové internováni mimo diecézi, činil tak asi pro všechny diecéze olomoucký arcibiskup Matocha, který byl až do své smrti internován na arcibiskupství v Olomouci. Alespoň tomu nasvědčuje informace v oběžníku kapitulní konsistoře v Brně (č. 990, z 25. 3. 1955), kde se doslova píše, že „*svaté oleje budou také letos konsekrovány v Olomouci nejdp. arcibiskupem Drem Josefem Karlem Matochou na Zelený čtvrtek dopol. a do Brna budou dovezeny kol. 11 hod. dopol.*“.⁵¹⁹

Biskup také nemohl konat svěcení zvonů. Proto se např. děkan Roupec v Hlavatcích po biskupově internaci chystal svěcení vykonat sám. Dne 6. května 1950 dal najevo církevnímu tajemníkovi, že bude žádat o povolení slavnosti svěcení zvonů. Zmínil, že mu ale předseda MNV naznačil, že slavnost nebude povolena. Děkan však věděl, že povolení nedává MNV, ale ONV a tak se obrátil tam. OCT pak žádal dopisem KCT o radu, jak se má zachovat, když děkan chce do průvodu i děti. Informoval sice děkana, že kvůli zamýšlené účasti dětí musí žádat o povolení i školský referát ONV, měl ale starosti, „*jak to zařídit, aby děti mohly být oddisponovány jinam a celá akce jejich aby byla oslabena*“.⁵²⁰

4.2.3 Omezování biskupa Hloucha v jeho liturgických funkcích po jeho návratu v roce 1968

Když se 9. června 1968 biskup Hlouch po 18 letech internace znovu ujal vedení česko-budějovické diecéze, patřila k jeho hlavnímu úsilí snaha obnovit diecézní struktury. O tom se domlouval již před návratem do Českých Budějovic, jak svědčí korespondence s Msgre. Jarolímkem. Biskup chtěl, aby přes svůj věk (74 let) nastoupil na biskupství. Jarolínek biskupovi navrhoval ustanovit nové kanovníky, kteří by zároveň byli faráři u sv. Jana Nepomuckého v ČB, v Rudolfově, Dobré Vodě u ČB a v městské čtvrti ČB – Čtyři Dvory, kde by se kvůli tomu měla zřídit farnost. Do biskupské rady navrhoval také zařadit laiky. Jako důležité viděl vyměnit všechny státem jmenované vikáře za nové („*jsou okem a uchem biskupa*“). A mělo též dojít k takové výměně kněží, „*aby zkompromitovaní byli potrestáni, a věrní odměněni*“. Navrhoval též, že by se kvůli posílení pastorace měli do ČB vrátit bratři Nejsvětější svátosti („*petríni*“) a redemptoristi, sestry Nejsvětější svátosti měly usilovat o navrácení mateřince v ČB a sestry de Notre Dame by se měly vrátit do Horažďovic.⁵²¹

519 SOA T, fond KNV ČB, karton 690, sign. Církv/1, oběžníky konsistoře 1955–8.

520 SOA T, fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.4, dopis č.j. 61-V-371-50.

521 Srov. dopis Msgre. Jarolímka biskupu Hlouchovi z 22. 4. 1968 (místo odesílatele jím označeno jako „Tv.“) ve složce „Církevní politika-oběžníky bisk. konsistoře 1968–76; pastýřské listy biskupa Hloucha“. In SOA T, fond JĚKNV, karton 1, sign. 460.

Biskup si jako svého generálního vikáře zvolil ThDr. Augustina Malého a z nábožensky nejživějších míst se snažil odstranit kněze zkompromitované spoluprací s režimem a na jejich místo dát nejschopnější kněze, kteří si s režimem nezadali. Chtěl také, aby se do duchovní správy mohli vrátit kněží, kterým byl odňat státní souhlas a kteří tak museli vykonávat civilní povolání.⁵²²

Po nástupu normalizace však tomu státní správa začala klást překážky, protože se vrátila k staré praxi udělování státního souhlasu. Biskup Hlouch tak měl stále častěji problém získat státní souhlas pro obsazení farností navrženými kněžími. Jedním takovým dokladem je jeho dopis (čj. 332/70) adresovaný KCT 10. 3. 1970, kde reaguje s překvapením na to, že nedal souhlas k většině výměn, ačkoliv se předtím na tom spolu ústně dohodli. Jednalo se o odpověď na dopis KCT Drozdka z 6. 3. 1970, kde jako důvod odmítnutí souhlasu uvedl, že zde „*dochází k výměně těch pracovníků, kteří po lednu 1968 zneužili svého postavení proti naší socialistické společnosti, že i na (živých, pozn. autora) náboženských místech bude muset postupně docházet k výměně některých duchovních*“.⁵²³

Dne 17. 2. 1971 poslala biskupská konsistoř v Českých Budějovicích odboru kultury JčKNV návrh na přeložení duchovních (č.j. 175/71), kterým mělo být dosaženo toho, aby na důležitých místech diecéze byli dobří kněží. Na to KCT Drozdek odpověděl: „*S politováním musíme dnes konstatovat, že předložený plán nejen že nerespektuje naše zásady z r. 1969, ale ve své podstatě sleduje stejné cíle jak tomu bylo v roce 1968. Proto s předloženým návrhem personálních změn nesouhlasíme a potřebný státní souhlas nebude udělen*“.⁵²⁴

Staronová praxe udělování státního souhlasu se začala projevat i při poutích. Dne 24. 5. 1970 přijel biskup Hlouch na pouť na Křemešník (okr. Pelhřimov). Bohoslužba se však nesměla konat venku, ani nebylo dovoleno instalovat venku tlampače, byli povoleni jen tři zpovědníci, nebyla povolena kyvadlová autobusová přeprava na trase Pelhřimov-Křemešník, obchodnímu družstvu „Jednota“ nebylo dovoleno mít tam stánek s občerstvením a rytmické skupině z Jindřichova Hradce nebylo dovoleno hrát na kytary a zpívat při bohoslužbách.⁵²⁵

Na květen roku 1971 připadalo 50. výročí založení KSČ. Aby režimní oslava tohoto slavného výročí nebyla v kraji ničím zastíněna, dostal biskup Hlouch dopis, ve kterém stálo, že by nebylo vhodné, aby církev v měsíci květnu konala akce, „*které by narušovaly ideovou jednotu našeho lidu*“.⁵²⁶ A následovala rada, aby jarní pouť v Římově (okr. ČB) proběhla jen v rámci nor-

522 Srov. zprávu „Současné tendence v církvi“ (bez data, zn. a podpisu), in *SOA T*, fond JčKNV, karton 11, sign. 460.

523 Dopis čj. círk./460/1970, in *SOA T*, fond JčKNV, karton 11, sign. 460.

524 Dopis z 26. 2. 1971, čj. 119-139-158/71, in *SOA T*, fond JčKNV, karton 11, sign. 460.

525 Na to všechno si stěžoval odboru kultury JčKNV generální vikář Malý dopisem ze 14. 6. 1970, čj. 423/70. Srov. *SOA T*, fond JčKNV, karton 9, sign. 460.

málních bohoslužeb, bez větší účasti kněží a věřících a biskup sám, aby se pouti nezúčastnil. A byla připojena ještě zmínka o stížnosti občanů na „minulou“ pouť, že se kvůli zaparkovaným autům ani nedalo projet Římovem.⁵²⁶ Inu není divu, vždyť v roce 1969 mělo být na pouti v Římově spolu s biskupem 22 kněží a 28 000 věřících.⁵²⁷

S nástupem normalizace se přestal státní souhlas chápat jako povolení dané pro celý kraj a tak se muselo opět žádat i o povolení vypomáhat v sousední farnosti. Tak administrátor a zároveň vikář Šlechta z Kardašovy Řečice dostal z ONV Jindřichův Hradec zamítavou odpověď, když žádal o povolení výpomoci duchovních ze sousedních farností. V dopise stálo, že podle učiněného průzkumu jsou farnosti dostatečně obsazeny, a proto „*bylo rozhodnuto pro příští nepovolovat žádné výpomoci ze sousedních farností při duchovenské činnosti*“.⁵²⁸ Proti takto všeobecně formulovanému zamítnutí se Šlechta odvolal dopisem,⁵²⁹ odvolal se rovněž Podhrázský, administrátor v Kunžaku⁵³⁰ a odvolal se také biskup Hlouch.⁵³¹ Všechna tato odvolání adresovaná na odbor kultury JČKNV však nebyla nic platná.

Státní dozor nad církvemi reprezentovaný v jihočeském kraji KCT Drozdkem nakonec přivodil i smrt biskupa Hloucha. Dne 9. června 1972 s ním měl biskup konflikt. Podle svědectví sestry Klementýny, která tehdy pečovala o biskupa, následoval čtyřhodinový výslech na StB za přítomnosti tajemníka Drozdka, který mu prý strhl kolárek a řval na něho, že když nechce sloužit státu, Římu sloužit nebude. Večer ho přivezli nazpět domů. Příští den 10. června 1972 to vše vypravoval sestře Klementýně. Ta byla zděšena z toho, jak biskupa „zřídili“: měl podlitiny v tváři a opuchlý horní ret. Biskup si přitom držel břicho a sténal. Téhož dne navečer skonal. Nebylo provedeno žádné ohledání mrtvého, ani pitva ke zjištění příčiny smrti.⁵³²

4.3 Omezování slavení vybraných oblastí liturgie na jihu Čech

Abych popsal, jak režim omezoval slavení liturgie, zvolil jsem hlavně křty malých dětí, sňatky, pohřby, slavnost Božího těla a poutě. Tyto oblasti liturgie jsem zvolil proto, že je církevní tajemníci bedlivě sledovali a je proto o nich hodně informací v jejich hlášeních. Zmiňuji se sice též o biřmování, ale z dále uvedených důvodů jen stručně.

526 SOA T, fond JČKNV, karton 11 sign. 460 (na průklepu dopisu chybí údaje o odesílateli, datu, č.j.).

527 Srov. hlášení OCT z ONV ČB z 10. 3. 1971, zn. 58/71 – OCT, in SOA T, fond JČKNV, karton 9, sign. 460.

528 Srov. dopis z 21. 12. 1970, zn. 413-460-70, *tamtéž*.

529 Srov. dopis z 5. 1. 1971, *tamtéž*.

530 Srov. dopis z 30. 12. 1970, č.j. 181/70, *tamtéž*.

531 Srov. dopis z 27. 1. 1971, č.j. 74/71-ord., *tamtéž*.

532 Svědectví Václava Bureše „Umlácen byl i biskup ThDr. Josef Hloucha“ (jméno biskupa uvedeno chybně!). In LUDVÍK, Z., sen. (ed.). *Černá kniha minulosti. Košický vládní program – narudlý počátek s rudým zakončením. Vzpomínky mukulů a dokumentace*. Frankfurt a. M., nákladem vlastním, 2001, s. 229.

Dříve než budu mluvit o omezování vybraných oborů liturgie, je třeba ještě něco říci o rozdílné náboženské situaci v různých částech Jihočeského kraje. Pokud šlo o katolíky, projevoval se jejich život na veřejnosti nejvíce v moravské části okresu Jindřichův Hradec (okolí města Dačice – té části kraje se mezi lidem říkalo „ukradená Morava“)⁵³³, na okrese Pelhřimov a v severní části bývalého okresu Milevsko (do 30. 6. 1960, pak okr. Písek).⁵³⁴ Tato skutečnost hrála roli, jak byl v tom kterém místě uskutečňován státní dozor nad církvemi. V místech okresů, kde nebyla silná „religiozita“, si církevní tajemníci dovolili více, kdežto v „religiózních“ místech byli „opatrnější“.

4.3.1 Omezování křtů

Počet křtů novorozeňat se pořád udržoval na poměrně velmi vysoké úrovni. V Jihočeském kraji byl po celou dobu šedesátých let poměr počtu křtů k počtu novorozeňat vyšší než 70 %!⁵³⁵ To byl počet nad očekávání vysoký, s kterým státní dozor nad církvemi rozhodně nebyl spokojen. A to přesto, že se režim od počátku snažil proti křtům bojovat. Přitom byly poměrně brzy podniknuty kroky k tomu, aby byly zrušeny křty v nemocničních kaplích.

Tak na podzim 1952 psal KCT z KNV ČB na SÚC dopis s návrhem zakázat přístup veřejnosti do nemocničních kaplí. V dopise se uvádí, že po zákazu vstupu do porodnic se provádějí křty v nemocničních kaplích za velké účasti příbuzných. Kaple jsou volně přístupné pro nemocné, kam je zvou řeholnice pracující v nemocnici.⁵³⁶ V dopise se navrhuje SÚC, aby pro-

533 Srov. *SOA T*, fond JčKNV, karton 2, sign. 460. Svědectví o tom podává např. hlášení o církevní situaci v roce 1960 od OCT z ONV JH z 20. 5. 1961, čj. Círk.190/61. Zatímco na území bývalých okresů Jindřichův Hradec a Třeboň (do 30. 6. 1960) se procesí o Vzkříšení, Božím těle a procesí do polí za úrodu nekonala už několik let a duchovní o to ani nežádali, na Dačicku se někde konala procesí o Božím těle s plnou pompou, s hudbou a oltáří venku. A podobně to platilo o procesích do polí.

534 Srov. *SOA T*, fond KNV ČB, karton 364, 290.2. OCT z ONV Milevsko ve svém průzkumu z 21. 5. 1952, zn. 290/3-21.5.52/161, konstatuje (jako již v dřívějších zprávách), že největší religiozita je na severu okresu (Kovářov, Obděnice, Chyšky, Lašovice, Klučenice, Předbořice, Nadějkov a Hodušín) kvůli dřívějšímu působení premonstrátů. Při Božím těle zde vystupují hasiči v uniformách, hraje hudba ze sousedních vesnic. Konají se procesí při poutích do Sepekova, ale méně než dříve. V severní části okresu, kde je větší religiozita, je to také slabší se zakládáním JZD. – Srov. též *SOA T*, fond KNV ČB, 690, sign. církv/1. Ještě „zpráva o stavu religiosity“ na okr. Milevsko z 16. 8. 1954 (!), zn. 290/2-94, pro KNV ČB svědčí o stále vysoké religiozitě. Pro zajímavost OCT uvádí, že např. z obce Kovářov pochází 10 kněžských povolání, což je přičítáno působení dobrého kněze Palečka.

535 Srov. *SOA T*, fond JčKNV, karton 13, sign. 460, tabulka „výkaz religiosity 1969“.

536 Po násilné likvidaci ženských řeholních komunit v r. 1950 byly v některých nemocnicích ponechány řeholní zdravotní sestry, dokud za ně režim nenašel náhradu v civilních zdravotních sestřích. Z nemocnic a charitních ústavů měly být všechny řeholnice odstraněny v tzv. akci „B“ koncem června či začátkem července 1953 podle tajných pokynů SÚC (6 stran), č.j. T 679/53-S-I, z 19. 6. 1953 (podepsán Jan Dolek). V kraji ČB měla být konkrétně provedena podle „Instrukce KCT k akci ‚B‘“. Srov. *SOA T*, fond KNV ČB, karton 368, sign. 291.5. – Tato akce však byla odvolána zřejmě proto, že v té době za řeholnice neexistovala náhrada. Srov. *SOA T*, fond KNV ČB, karton 368, sign. 291.5, hlášení OCT Týn n. V. z 2. 7. 1953, zn. I/3-291.5-2/7-53. –

jednal návrh celostátního zákazu přístupu veřejnosti do kaplí, „*keré nechť slouží pouze soukromým potřebám řádových ošetřovatelek*“.⁵³⁷

Zmíněné kroky se brzy projeví na okresních úrovních, např. v usnesení rady ONV v Táboře, která na návrh zdravotního referátu na podzim 1952 doporučila nepovolovat křty v nemocniční kapli ze zdravotních důvodů. Výjimku mohl povolit primář v případě nebezpečí úmrtí novorozeněte.⁵³⁸

Dva roky nato bylo ve výhledovém plánu práce církevního oddělení KNV ČB na rok 1954 stanoveno jako úkol „*v příhodné době zrušit křty v nemocnici ve Strakonici*“.⁵³⁹ Plán se stal skutečností v září téhož roku, jak svědčí hlášení OCT z ONV Strakonice, že „*ve strakonické nemocnici byly křty konečně zrušeny*“.⁵⁴⁰

Jak již bylo uvedeno výše (viz odst. 3.2), přišel SÚC roku 1956 s novou „úpravou náboženského života v nemocnicích“, podle níž měly být křty z porodnic a nemocnic postupně odstraňovány. Přesto však téhož roku byly obnoveny křty v nemocniční kapli v Táboře. Možná, že to bylo pod vlivem uvolnění, které nastalo po kritice Stalinova kultu. Píše o tom OCT z ONV Tábor v hlášení za únor 1956, kde však zároveň kritizuje spolupráci nemocničního personálu a kněží v tom ohledu, že křty vykonané v nemocnici jsou hlášeny na MNV teprve dodatečně a nikoli předem. OCT říká, že někteří duchovní budou proto předvoláni „pro porušení § 207“ před trestní komisí a že v nemocnici bude zjednána náprava.⁵⁴¹

Za účelem snižování počtu „náboženských úkonů“ byly v té době zakládány „aktivity pro občanské záležitosti“. Jejich úkolem bylo „*ustavit v matričním obvodu několik občanů, kteří by sledovali narození, uzavírání sňatků a úmrtí občanů, pečovali o jejich důstojný a ateistický ráz, tj. omezili provádění církevních obřadů při těchto příležitostech*“.⁵⁴² Po čase se účinek tohoto opatření začal projevovat, takže si KCT na jaře 1958 pochvaloval, že se v poslední době dobře rozbíhá práce těchto aktivů v okresních a větších městech: „*Duchovní si stěžují na úbytek křtů a svateb, o které jsou ochuzeni*“.⁵⁴³ Např. v Nové Bystřici (okr. Jindřichův Hradec)

Pokud jde o jihočeský region, byly např. řeholnice z kongregace sv. Karla Boromejského v nemocnici v Českých Budějovicích až do 30. 6. 1956. Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 691, situační zpráva KCT ČB za 2. čtvrtletí 1956 z 5. 7. 1956. – Podle konceptu zprávy KCT ČB o vývoji církevní politiky v Jihočeském kraji z 6. 9. 1963 byly řeholní sestry v nemocnici ve Lnářích (okr. Strakonice) až do 31. 8. 1963 (!). Srov. SOA T, fond JčKNV, karton 1, sign. 460.

537 Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 363, sign. 290.2, dopis z 8. 9. 1952, zn. 290.8–52-I/4-ŘK.

538 Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 365, sign. 290.3, hlášení OCT Tábor z 3. 11. 1952, zn. I/4-290.4-3/11/52.

539 Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 363, sign. 290.2.

540 Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 366, sign. 290.3, hlášení z 30. 9. 1954, zn. I/4-290.4-30/9-54.

541 Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 691, hlášení čj. C/3–3.III.56-Mi.

542 Tamtéž, „návrh na církevně politické usnesení“ od OCT z ONV ČB, z 2. 5. 1955, zn. 35/55-Sv./cír.k.3.

543 Tamtéž, hlášení KCT z KNV ČB na MŠK z 16. 4. 1958, zn. cír.k.3/58.

se konalo hromadné uvádění 16 novorozeňat do života a ani v jednom případě nebylo známo, že by následoval i křest.

Z aktivů pro občanské záležitosti později vznikly sbory pro občanské záležitosti (= SPOZ) při větších NV. Základním mezníkem v jejich vývoji bylo usnesení KSČ a po něm následující vládní usnesení č. 25 z r. 1963: „*V něm byla poprvé existence sborů oficiálně hodnocena a po zásluze oceněna*“. Jejich poslání spočívalo v tom, „*být činným nástrojem ve výchově společnosti ..., aby zaměřovaly svou činnost ve shodě s posláním a úkoly celé ideologické práce ...*“. Sbory měly poskytovat „*pomoc při uvědoměném chápání socialistických cílů, komunistických vztahů mezi lidmi a mravních norem tak, aby pronikly do každodenního života, do smýšlení a jednání lidí a pomáhaly jim zvyšovat jejich podíl na plnění ekonomických úkolů*“.⁵⁴⁴

Do boje proti křtu dětí nasadily SPOZ obřad „vítání občánků“. Doporučovalo se, aby se konal ve dnech pracovního klidu, tedy o sobotách dopoledne či odpoledne, nebo o nedělích dopoledne. Součástí obřadu byl slavnostní projev zdůrazňující socialistickou výchovu dítěte, předání pamětního listu a malého dárku,⁵⁴⁵ někde dokonce i podpis slavnostního slibu vychovat své dítě v řádného občana ČSR.⁵⁴⁶ Pro tento obřad, stejně jako pro sňatky, „zlaté“ a „diamantové“ svatby, pro životní jubilea občanů a odchod do důchodu, pro pohřby, předávání občanských průkazů či maturitních vysvědčení byly vypracovávány vzory promluv a pořizovány výběry vhodné poesie a hudby.⁵⁴⁷

Na závěr připojím pro srovnání několik statistických údajů ohledně křtů. Na okrese Tábor bylo v 2. pol. roku 1961 pokřtěno 51,9 % narozených dětí a v 1. pol. roku 1962 to bylo 52,3 %, tedy mírný nárůst.⁵⁴⁸ Na okrese Pelhřimov v r. 1964 ze 1425 narozených dětí bylo pokřtěno 1017, tj. 71,4 %, tedy značně vyšší podíl než na okrese Tábor. Však si také tamní OCT stěžoval na špatnou práci SPOZ.⁵⁴⁹ Za to OCT z ONV Strakonice si pochvaloval, že na jeho okrese

544 SOA T, fond JčKNV, karton 5, sign. 458, referát „K současné situaci ve sborech pro občanské záležitosti“ na semináři pracovníků SPOZ v Jílovém u Prahy 4.–5. 11. 1965, který pořádal Osvětový ústav z Prahy.

545 Srov. SOA T, fond JčKNV, karton 5, sign. 458: „Sbory pro občanské záležitosti – metodické pokyny, návody, příručky, celostátní seminář 1965, krajská porada 1965, zprávy o činnosti, ukázky pamětních listů“. – Na uvedeném semináři si posteskl jeden pracovník SPOZ z MěNV Valašské Klobouky, že největším problémem při vítání občánků je, že na dárek „je možno uvolnit“ jen 20 Kčs.

546 Např. v Klatovech v r. 1959. Srov. SOA T, fond JčKNV, karton 5, sign. 458: „Sbory pro občanské záležitosti. Metodické pokyny“. Vydal Okresní dům osvěty a odbor pro vnitřní věci ONV v Klatovech.

547 In SOA T, fond JčKNV, karton 5, sign. 458. Např. „Repertoárový sborník. Na pomoc sborům pro občanské záležitosti“. Vydal Okresní osvětový dům a Odbor pro vnitřní věci ONV Mělník (rok neuveden).

548 Srov. SOA T, fond JčKNV, karton 2, sign. 460.

549 Srov. *taméž*, zpráva OCT z ONV Pelhřimov o církevně politické situaci na okr. za rok 1964, z 5. 2. 1965, zn. .../65-Ef.

SPOZ přivítaly v roce 1962 téměř 50 % novorozených dětí,⁵⁵⁰ avšak, jak přiznává v hlášení z roku 1966, většina rodičů pak jde s dětmi ještě ke křtu.⁵⁵¹

Již bylo řečeno, že počet křtů novorozeňat byl stále poměrně velmi vysoký, i když v dlouhodobé perspektivě stále klesající, a byl též trvale vyšší než počet církevních sňatků. Co bylo příčinou poměrně vysokého počtu křtů novorozeňat, který mnohonásobně převyšoval procento účasti na bohoslužbách? Na prvním místě můžeme asi jmenovat to, že křest dítěte byl pro velkou část rodičů přece jen adekvátnějším rituálem pro přivítání dítěte do života než režimní „vítání občánků“. Často hrál velkou roli zájem prarodičů na křtu vnoučete, když rodiče sami by své dítě nedali pokřtít. Šlo o případy, kdy prarodiče ještě žili s církví, nebo byli alespoň stále silně zakořeněni v křesťanské tradici, na rozdíl od jejich dětí, které třeba ani neměly církevní sňatek. A v nemnohých případech nechali rodiče své dítě pokřtít jen na výraz protestu proti režimu. Dlužno však říci, že většina pokřtěných dětí nebyla vychována ve víře. V tomto ohledu mohl být režim spokojenější než s počty samotných křtů.

4.3.2 Omezování biřmování

O konání biřmování kapitulními vikáři nacházíme informace ve zprávách církevních tajemníků teprve z roku 1967. Ani tato oblast liturgie se neobešla bez režimních restrikcí. Byla snaha stanovit jakýsi „*numerus clausus*“ roční frekvence biřmování a biřmovanců. Bylo totiž dohodnuto, že se ročně v kraji povolí biřmování na pěti místech s účastí 80–150 biřmovanců. Snad právě proto, že se daly po tak dlouhé době nebiřmování očekávat velké počty biřmovanců.⁵⁵² Potvrzuje to i svědectví Václava Žitného, který přišel r. 1952 jako kaplan do duchovní správy v Táboře, kde první biřmování za jeho služby bylo až v r. 1967. To už byl zástupcem administrátora farnosti, kanovníka Miloslava Trdly. Svátost biřmování uděloval kapitulní vikář A. Titman. Předtím bylo biřmování v Táboře naposledy v roce 1943 za tradičně velké účasti. Krajský církevní tajemník L. Drozdek povolil jen 40 biřmovanců podle počtu prvokomunikantů. V. Žitný žádal, aby po tak dlouhé pauze povolil větší počet biřmovanců. Po delším vyjednávání jich připustil 80. Vyhrožoval mu však trestem, pokud se stanovený počet překročí. Protože se ale připojily i venkovské farnosti, bylo biřmovanců nakonec 120, přesto však V. Žitný potrestán nebyl.⁵⁵³

550 Srov. *SOA T*, fond JčKNV, karton 2, sign. 460, zpráva pro schůzi OV KSČ Strakonice z 18. 2. 1963.

551 Srov. *tamtéž*, zpráva z 12. 5. 1966, zn. cír. 460/1966.

552 Srov. *SOA T*, fond JčKNV, karton 9, sign. 460: „Zpráva o církevně politické situaci v okrese za I. pol. 1969 z 30. 6. 1969, čj. cír. 460–186/1969.

553 Srov. materiály z farního archivu v Táboře poskytnuté Václavem Žitným (1974–1985 administrátor a městský vikář v Táboře). Srov. příloha č. XXIII.

Na první biřmování na okrese Pelhřimov, které se mělo konat v Humpolci, mělo být přihlášeno snad 459 nebo 479 biřmovanců. Když měl OCT připomínky vůči vysokému počtu biřmovanců, obrátil se tamní kněz Martin na konsistoř. Ta mu odpověděla, že není dán žádný limit biřmovanců z vlastního obvodu a na důkaz toho připojila příklady počtů biřmovanců v královéhradecké diecézi: Nové Město n. M. 500 biřmovanců, Hlinsko 1000, Habry 800, Dobruška 600. Když OCT navštívil 16. června Humpolec znovu a zjistil, že počet biřmovanců činí 446, informoval KCT a vyrazili do Humpolce společně 19. června, ale u dotyčného kněze nepochodili. Jednali pak proto na MěNV Humpolec o otevření krámků v den biřmování. Vznikla z toho prý hádka a zástupci místní správy i KSČ nakonec žádali, aby se biřmování nekonalo. OCT a KCT ale řekli, že není možné biřmování v Humpolci zrušit. Nakonec OCT 4. července zjistil, že biřmovanců je 468, z toho jen z Humpolce 191. Šel s tím za tajemníkem MěNV a ten měl prohlásit, že bude působit na poslance MěNV, aby odhlásili své děti.⁵⁵⁴

V roce 1969 se mělo biřmování na okr. Pelhřimov konat šestkrát, OCT však neuvedl, kdo je konal.⁵⁵⁵ Dá se předpokládat, že biřmování konal biskup Hlouch navrátilivší se z internace a že počty biřmovanců byly veliké. To ostatně platilo až do konce komunistického režimu, protože pravděpodobně platil výše zmiňovaný „*numerus clausus*“.

4.3.3 Omezování slavení církevních sňatků

Zavedení povinného státního sňatku od 1. ledna 1950 (viz dopis ze SÚC kněžím v příloze č. XVIII) bylo jednou ze součástí protináboženského boje režimu. V té souvislosti byli snoubenci od církevního, nebo jak říkali církevní tajemníci, od „církevně opakovaného“ sňatku všelijak odrazováni.

Zpočátku též leckde nechyběla snaha získat sympatie pro nové nařízení. Tak předseda místní organizace KSČ v Husinci slíbil radiopřijímač těm, kdo jako první uzavřou státní sňatek. Když se to doslechla posluhovačka na MNV v Husinci, šedesátiletá žena žijící ve společné domácnosti s osmdesátiletým důchodcem, rozhodla se uzavřít sňatek za účelem získání radiopřijímače. Jenže tento přístroj byl jen jeden a tak se ten povedený pár, jakožto druhý v pořadí, musel spokojit jen s peněžitou odměnou. Stalo se však to, že předseda nedaroval prvním novomanželům nově zakoupený radiopřijímač za 13 tisíc Kčs, nýbrž jej vyměnil za starší, dříve zakoupený pro MNV. Viděla to však výše jmenovaná šedesátiletá žena, která měla svatbu

554 Hlášení CT z ONV Pelhřimov, čj. círk. 460/207–1967 z 5. 7. 1967. In *SOA T*, fond JčKNV, karton 6, sign. 460.

555 Srov. zprávu CT z ONV Pelhřimov o biřmování v Horní Cerekvi z 31. 10. 1969, čj. círk. 460/360–1969. In *SOA T*, fond JčKNV, karton 9, sign. 460.

o 2 hodiny později a rozhlásila to po obci.⁵⁵⁶ V Temelíně a jinde zase propagovali státní sňatek tím, že svatební obřady vysílali po obci místním rozhlasem.⁵⁵⁷

Křesťané se zpočátku na protest proti povinnému státnímu sňatku k němu někdy dostavovali třeba jen v pracovním oděvu. Např. v obci Štěpánovice přišel 17. března 1951 na MNV k ohlášenému sňatku pouze samotný svatební pár ledabyly oblečený a „*protože bylo známo, že jde o lidi bigotní, poslal je předseda MNV domů*“.⁵⁵⁸

Se snoubenci se před uzavřením sňatku měly konat besedy. V kraji Brno se jich měli účastnit též předseda MNV, člen SPOZ, právník, lékař, případně členka výboru žen. Při pohovoru však měla být též snoubencům objasněna otázka „*bezdůvodnosti opakování sňatku v kostele*“.⁵⁵⁹

Na okrese České Budějovice měli být snoubenci zváni na besedy už při podávání žádosti o sňatek a měly se pořádat pro více snoubenců najednou. Přednášet měli právník, lékař, zástupce „Společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí“ (ten měl hovořit o významu občanských obřadů při uzavírání sňatků, o poměru státu k církvi, o „náboženských předsudcích“ apod.), dále se měl účastnit matrikář MNV, příp. předseda SPOZ. Ve Zlivi konali besedy se snoubenci *O smyslu života* v rámci tzv. „lidové akademie“, která probíhala jednou za čtrnáct dnů. Aby byl program živější, byli vždy přítomni dva přednášející, lékař a právník. Na programu byla dále témata: smysl a cena života, mravní smysl manželství, výchova dětí k vědeckému světovému názoru.⁵⁶⁰

Nepřátelský postoj režimu k náboženství a celková atmosféra strachu ve společnosti spolu s dalšími faktory vedly přece jen k trvalému snižování počtu církevně uzavřených manželství. V Jihočeském kraji nastal mezi léty 1960 (52,3 %) až 1966 (39,6 %) pokles o 12,7 %. Přitom např. na okrese Strakonice konstatovali v období 1960–1962 pokles o 10 %.⁵⁶¹ Na okrese Tábor sice v období 2. pololetí 1961 (37,8 %) až 1. pololetí 1962 (45,4 %) zaznamenali nárůst o 7,6 %, to by ale mohlo souviset s okolnostmi, o kterých informuje tamní OCT. Podle něho se snoubenci odjinud nechávali oddat v Táboře, aby se v jejich obci nevědělo, že měli sňatek v kostele. Podobně snoubenci z Tábora se nechávali oddat v Písku. V té souvislosti OCT mluví též

556 Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 365, 290.3, dopis ONV Prachatice z 26. 4. 1950, Č. 275-1950-I.

557 Srov. SOA T, fond JčKNV, karton 5, sign. 458, zpráva o aktivech pro občanské záležitosti v okrese Týn n. V. z 15. 4. 1955, zn. vnitř./355/1955.

558 Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 365, sign. 290.3, hlášení OCT z Třeboně z 31. 3. 1951, č.j. I/4-290/4-72.

559 Srov. SOA T, fond JčKNV, karton 5, sign. 458: „Obřady sborů pro občanské záležitosti. Část I. Přesvědčovací práce mezi občany. Příprava a vlastní průběh obřadu“. Vydalo Oddělení klubové práce Domu kultury a osvěty města Brna (rok neuveden). Brno, Schillingerovo nám. č. 2.

560 Srov. *tamtéž*. – Besedy se snoubenci se měly konat podle skriptu „Obřadní projevy. Sborům pro občanské záležitosti“. Vydal DKV České Budějovice (rok neuveden). – Průběh obřadu občanského sňatku byl dán Sbírkou instrukcí pro výkonné orgány NV, čj. NV/2.60/10.546-55 z 26. 9. 1955, částka 17, poř. č. 128.

561 Srov. SOA T, fond JčKNV, karton 2, sign. 460, zpráva OCT z ONV Strakonice z 18. 2. 1963 pro schůzi OV KSČ.

o některých nedostacích: oddací síně nejsou dobře vybavené a pohovor se snoubenci se koná krátce před svatbou, takže už nemůže na jejich rozhodnutí se pro církevní sňatek nic změnit. Navrhuje proto soustavné besedy s mladými.⁵⁶² V období 1967–1969 můžeme sice v celém Jihočeském kraji pozorovat nárůst v souvislosti s pražským jarem,⁵⁶³ ale s nástupem normalizace bylo možné opět očekávat pokles.

4.3.4 Omezování církevních pohřbů

Ze všech „ukazatelů religiozity“ představovaly pohřby nejvyšší hodnotu.⁵⁶⁴ Ještě v roce 1960 bylo 92,8 % (!) pohřbů církevních. I když v roce 1963 klesl jejich počet o 10,4 % oproti roku 1960, přesto těch 82,4 % byla pořád ještě vysoká hodnota, která pak navíc až do sledovaného roku 1969 stále stoupala až na 85,9 %. Od následujícího roku pak v souvislosti s „normalizací“ můžeme opět předpokládat pokles počtu církevních pohřbů.

Samozřejmě, že režim rozvinul kampaň i proti církevním pohřbům, ve které měly rozhodující úlohu sehrát nejprve *aktivy* či později *sbory* pro občanské záležitosti. V rámci této kampaně byly propagovány pohřby žehem, ostatně od počátku spojené s proticírkevní agitací. Ale kvůli vysokému počtu církevních pohřbů nebyli církevní tajemníci mnoho spokojeni s prací SPOZ a v jejich zprávách se setkáváme s častou kritikou na jejich adresu. Tak se OCT z ONV Strakonice vyjádřil, že „*nejslabším článkem činnosti SPOZ je péče o organizování občanských pohřbů*“.⁵⁶⁵ A když hodnotil práci SPOZ církevní tajemník z ONV Tábor, řekl, že nejhorší je situace v pohřebnictví: „*Jen velmi málo pokrokových pohřbů, též proto, že chybí dobří řečníci*“.⁵⁶⁶

Při pokusu o vysvětlení vysokého počtu církevních pohřbů můžeme myslet na to, že nejstarší generace tkvěla ze všech nejvíce v církevní tradici a přála si církevní pohřeb. Ale ten měli často i ti pokřtění, kteří sice nežili s církví, ale církevní pohřeb si přáli oni sami nebo jejich pozůstalí. A nezdá se, že církevní pohřeb vystrojila svému nevěřícímu, ale pokřtěnému manželovi-komunistovi jeho věřící manželka. V neposlední řadě v případě pohřbů do země mohlo hrát roli to, že nebyl dostatek smutečních síní a pokud byly, nebyly pěkně zařízené. Hodně smutečních síní nechal režim postavit až v období normalizace.

562 Srov. *tamtéž*, hlášení OCT z ONV Tábor.

563 Srov. *SOA T*, fond JČKNV, karton 13, sign. 460, tabulka „výkaz religiozity 1969“.

564 Srov. *SOA T*, fond JČKNV, karton 13, sign. 460, tabulka „výkaz religiozity 1969“.

565 Srov. *SOA T*, fond JČKNV, karton 2, sign. 460, zpráva OCT ze Strakonice z 18. 2. 1963 pro schůzi OV KSČ.

566 Srov. *tamtéž*, hlášení OCT z ONV Tábor. – „Pokrokovými“ pohřby se zde rozumí občanské, necírkevní pohřby.

Někde se do propagace občanských, necírkevních pohřbů zapojily i orgány státní správy. V některých obcích zajistily MNV, že byl v místním rozhlasě během smutečního průvodu čten životopis zesnulého a po pohřebním projevu se vysílaly smuteční pochody. V Temelíně, protože tam neměli kostel, vysílali místním rozhlasem vyzvánění zvonů.⁵⁶⁷ Při církevních pohřbech měl mít vždy projev též někdo z členů SPOZ. V takových případech docházelo k zneužití pohřební liturgie k politickým účelům a stávalo se, že tento řečník popřel v duchu ateismu vše, co promnesl kněz o křesťanské naději na život věčný.⁵⁶⁸

V roce 1963 požádalo Ministerstvo národní obrany českobudějovickou konsistoř, aby informovala všechny duchovní, že při pohřbu vojáků, kteří zemřeli v době základní vojenské služby nebo na cvičení nelze slučovat vojenský pohřeb a církevní obřad. MNO učinilo opatření, aby vojenský pohřeb nezasahoval do církevního obřadu a konsistoř informovala kněze, že církevní obřad je možno provést až po skončení státního aktu.⁵⁶⁹

Pokud jde o zneužívání pohřbů k politickým projevům, jeden příklad už jsem uvedl, když jsem psal o zatčení katechety Jaroslava Janů. Něco podobného se přihodilo knězi Trpákovi, kaplanu v Soběslavi a administrátoru v Tučapech. Ten se „rozčílil“ a „zakazoval si na hřbitově politické řeči“ poté, co předseda MNV při pohřbu vyzdvihl činnost nebožtíka jako člena KSČ a JZD. Na přání organizace KSČ případ vyšetřil SNB. Při předvolání 21. 4. 1950 na ONV bylo kaplanovi řečeno, že nemůže žádnému knězi vadit, když se u zesnulého vyzdvihuje jeho politická činnost. Když se kaplan hájil, že se drží církevních předpisů, které politické řeči na hřbitově zakazují, „bylo mu dáno na srozuměnou, že byl předvolán naposled v podobné věci na ONV, jinak že jsme nuceni použít jiných opatření“.⁵⁷⁰

Ale když si na druhé straně dovolil při pohřbu něco říci kněz na adresu režimu, hned za to hrozilo přeložení nebo odnětí státního souhlasu, ba někdy i vězení. Např. když se administrátor Chramosta ze Zálší při pohřbu jedné kulačky zastával nuceně vystěhovaných kulaků (v r. 1956), byl případ předán okresní prokuratuře v Soběslavi a jmenovaný měl být za pobuřování a urážku orgánů státní moci potrestán a měl mu být odebrán státní souhlas.⁵⁷¹ Nakonec však byl „jen“ přeložen.⁵⁷²

567 Srov. SOA T, fond JČKNV, karton 5, sign. 458, zpráva ONV Týn n. V. z 15. 4. 1955, zn. vnitř./355/1955 o aktivech pro občanské záležitosti.

568 Sám jsem to zažil při pohřbu bratrance ve své rodné vsi.

569 Srov. oběžník Kapitulní konsistoře v Českých Budějovicích č. 10/1963 z 22. 8. 1963, čj. 768/63. In SOA T, fond JČKNV, karton 1, sign. 460.

570 Hlášení OCT Bartyzala z ONV Soběslav z 6. 5. 1950, č.j. 59-V-370-50. In SOA T, fond KNV ČB, karton 88, sign. 371.3.

571 Srov. situační zprávu KCT z KNV ČB z 5. 7. 1956, cír.k.3/56. In SOA T, fond KNV ČB, karton 691. Podle hlášení KCT ČB za 3. čtvrtletí 1956 z 2. 10. 1956, cír.k.3/56, *tamtéž*.

572 Srov. hlášení KCT ČB za 3. čtvrtletí 1956 z 2. 10. 1956, cír.k.3/56, *tamtéž*.

A ještě jen jako perličku lze uvést pohřeb jednoho soudruha, sklářského dělníka v Chlumu u Třeboně dne 2. 11. 1949, kdy při spouštění rakve s nebožtíkem do hrobu byla hrána „píseň práce“.⁵⁷³

Kromě vytrvalého režimního úsilí o ateizaci pohřebnictví v socialistickém Československu jsou známy i hrubé zásahy do průběhu pohřbů některých významných osobností. Pokud jde o jižní Čechy lze zmínit pohřeb generální představené kongregace sester Nejsvětější svátosti v listopadu 1954 v Českých Budějovicích. Tehdy OCT z ONV ČB, zmocněnec na biskupství a náměstek KNV zajistili, aby na pohřeb nebyly uvolněny řeholnice jiných kongregací pracující tehdy ještě v nemocnicích v kraji. A navíc byl s kanovníkem Gabrielem předem „projednán“ jeho projev u hrobu v Mladém.⁵⁷⁴ Podobně, když šlo o pohřeb biskupa Hloucha 16. června 1972, domlouvali církevní tajemníci s ČSAD, aby nebyly poskytovány autobusy pro zájezdy na pohřeb.⁵⁷⁵

Na celorepublikové úrovni to bylo zvláště markantní při pohřbu filosofa Jana Patočky, jednoho z mluvčích „Charty 77“ na jaře 1977. Státní bezpečnost tehdy obšancovala přístup ke kostelu svaté Markěty na Břevnově, mnohým, kteří se chtěli pohřbu zúčastnit, zaměstnavatelé nedovolili opustit pracoviště a veškeré smuteční projevy nakonec přerušil hluk nastartovaných motocyklů a helikoptéry přelétávající nad hřbitovem.⁵⁷⁶

4.3.5 Omezování slavení Božího těla

Jak už bylo popsáno výše, režim se hned od počátku snažil potlačovat projevy náboženského života na veřejnosti, a k těm největším patřila právě slavnost Božího těla (dnes správně Těla a krve Páně) se svým teoforickým procesím. Proto za tím účelem vydal i příslušné vyhlášky. Jedna taková byla publikována též v oběžníku kapitulní konsistoře v Českých Budějovicích z 24. 4. 1953, č.j. 2508/53. Zde se uvádělo, že Ministerstvo vnitra výnosem z 11. 4. 1953, č. II/2-264.21-1/4-1953 uložilo dle § 11 vyhlášky téhož ministerstva č. 320 Ú.1 I/1951 o dobrovolných organizacích a shromážděních všem církevním orgánům povinnost, aby napříště byly na ONV hlášeny nejméně čtrnáct dní předem veškeré církevní slavnosti konané venku (průvody, procesí, pouti apod.). V hlášení bylo nutno uvést program, místo a dobu konání.

573 Srov. hlášení OCT z ONV Třeboň z 3. 11. 1949, č.j. IV/370/3/11-49, příloha č. 2. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 86, 370.4.

574 Srov. situační zprávu OCT z ONV ČB ze 4. 11. 1954. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 363, sign. 290.2.

575 Srov. „Zpráva o církevně politické situaci v okrese za měsíc červen 1972“ z 13. 6. 1972 od OCT z ONV Písek. In *SOA T*, fond JčKNV, karton 9, sign. 460.

576 Srov. Jak to vidí Jiřina Šiklová, socioložka: Chartisté nejsou chudáci. *Týdeník Rozhlas* č. 12/2007 [online], [cit. 2007–07–31]. Dostupné na: http://www.radioservis-as.cz/archiv07/12_07/12vidi1.htm.

O došlých oznámeních měly rozhodnout III. referáty ONV, přičemž měly přihlídnout ke všem okolnostem, které by mohly mít vliv na rozhodnutí (např. bezpečnost nebo plynulost silničního provozu, ochrana úrody, nakažlivé nemoci apod.).⁵⁷⁷

Nejprve se zmíním o slavnosti Božího těla v neděli 19. 6. 1949 v pražské katedrále sv. Víta, kdy se měl také číst zmiňovaný pastýřský list biskupů a ordinářů o pronásledování církve v Československu. Průběh této slavnosti je dokladem hrubého vměšování se režimu do liturgie vůbec. Toho dne se do katedrály dostali jen ti věřící, kteří vyrazili již brzy ráno. Přístupové cesty na Hrad byly totiž zataraseny nákladními automobily a později přicházejícím věřícím zahradily cestu do katedrály kordóny policie s odůvodněním, že katedrála je přeplněná, což nebyla pravda. V té době do ní pouštěli už jen kněze, řeholníky a řeholnice. Kromě věřících byla v katedrále spousta provokatérů, kteří svým hlukem a křikem narušovali bohoslužbu. Jejich přítomnost zajistila Státní bezpečnost ve spolupráci s místními či závodními organizacemi KSČ z městských čtvrtí přiléhajících k Hradčanům. Vzhledem k napjaté atmosféře se procesí Božího těla nekonalo. A když se po mši svaté Beran, chráněn kněžími a věřícími, vrátil do arcibiskupského paláce, začala jeho téměř šestnáct let trvající internace.⁵⁷⁸

Podle výše uvedené vyhlášky museli kněží o povolení konání procesí o Božím těle žádat čtrnáct dní předem na ONV. Přitom bylo zjevnou snahou režimu povolovat takové akce co nejméně a postupně úplně odstranit projevy náboženského života na veřejnosti. Svědčí o tom mimo jiné hlášení KCT v Českých Budějovicích o poutích, průvodech do polí, slavení Vzkříšení, Božím těle za rok 1953: „*Obdobně jako v roce 1953 nebudou povoleny průvody v okresních městech a tam, kde se v minulém roce nekonaly a prošlo to klidně. Bude požadováno od duchovních, aby tyto slavnosti konali v kostele nebo okolo kostela. Ve větším rozsahu budou povolovány na venkově všude tam, kde by zákaz nebo omezení vyvolaly nespokojenost mezi věřícími, nebo tam, kde to budou poměry vyžadovat*“.⁵⁷⁹

Podle už zmiňovaného zákona o svátkovém právu byla slavnost Božího těla přesouvána na následující neděli. Režim se však snažil stejného dne pořádat různé protiakce, jako třeba sokolské sportovní dny a později (asi od r. 1953) přesouval na stejnou neděli slavení Mezinárodního dne dětí, ačkoliv připadal na 1. června. Pod vedením učitelů měly být organizovány kulturní a sportovní akce, které měly děti odlákat ze slavnosti Božího těla⁵⁸⁰. Aby průběh MDD nemohlo nic ohrozit, nebývalo povoleno procesí Božího těla venku. Tak např. v Jílo-

577 Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 363, sign. 290.0.

578 Srov. Neumlčená II, s. 79–81.

579 Hlášení z 22. 1. 1953, zn. 296-1-22.I.53. In SOA T, fond JčKNV, karton 384, sign. 296.1.

580 K tomu srov. odpověď KCT rady Krajského národního výboru v Českých Budějovicích všem OCT v česko-budějovickém kraji z r. 1953, kde se uvádí, že „Boží tělo“ je t.r. 7. června a že týž den je pořádán Dětský den, „aby účast dětí na Božím těle byla co nejmenší“. In SOA T, fond KNV ČB, karton 374, sign. 292.5.

vicích bylo procesí venku nejprve povoleno, ale když se zjistilo, že místní učitelé nejsou s to zajistit účast dětí na MDD, byl místní kněz požádán konat průvod jen v kostele. Bylo mu to vysvětleno takto: „Referát III (ONV) zjistil, že průvod Božího těla se bude ubírat kolem hřiště, kde bude probíhat dětský den a poněvadž oslava MDD jest manifestací všech dětí, bez rozdílu národnosti, politické a náboženské příslušnosti a naproti tomu průvod Božího těla soustřeďuje jen určitý okruh věřících, proto jest nutno v zájmu veřejného klidu a pořádku konat slavnost Božího těla v kostele“.⁵⁸¹

Pokud šlo o snahu režimu „odlákat“ zejména děti a mládež od náboženských slavností, vymýšlely se nejrůznější programy nejen o slavnosti Božího těla, ale také ve vánoční době a o Velikonocích. Lidové zvyky z předvečera svátku sv. Mikuláše byla snaha nahradit kolem Nového roku „Dědou Mrázem“⁵⁸² importovaným ze SSSR, o svátku sv. Štěpána se konaly „vánoční besídky“ a ve Svatém týdnu někde zase „svátky jara“.⁵⁸³ Ale totalitní komunistický režim vůbec pořad něco slavil, aby odlákal pozornost občanů od svých různých nedostatků.⁵⁸⁴

581 Hlášení OCT z ONV Trhové Sviny z 11. 6. 1953, zn.j. I/4-296-1.11/6-53-207. In SOA T, fond KNV ČB, karton 363, sign. 290.2.

582 Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 366, 290.3, hlášení OCT z ONV Písek za leden 1953 z 3. 2. 1953, zn. I-290.4-3.2.1953. Zde se uvádí, že se na okr. Písek v prosinci 1952 pořádala s velkým úspěchem „akce Děda Mráz“ na 32 školách z celkového počtu 50. Putování Dědy Mráze bylo sledováno prostřednictvím vysílání v pražském rozhlasu a někde si děti vyznačovaly jeho cestu i na mapě ve škole. – Podle shrnující situační zprávy osvětového odd. KNV ČB – IV. ref., za prosinec 1952, se „akce Děd Mráz“ pořádala ve všech okresních a větších městech kraje. „Úkolem bylo ukázat nový způsob odměny za celoroční práci jak dětí, tak i dospělých a blíže seznámit naši veřejnost se Sovětským svazem, zejména s velkými stavbami komunismu“. Ohlas prý byl veliký i u dospělých. V okr. Tábor prý má akce už čtyřletou tradici a byla pořádána celkem na 54 místech okresu. Vystoupení pro dospělé bylo za velké účasti 31. 12. 1952. Někde Děda Mráz odměnil knížkami děti nejlepší v učení a ve sběru odpadních surovin. In SOA T, fond KNV ČB, karton 2, příloha zápisu 1. schůze pléna KNV ČB konané 20. 1. 1953, str. 4 (f. 38). – Podle zprávy předsedy JeNV ČB z 15. 1. 1954, zn. 290/4-15-1-1954, SOA T, fond KNV ČB, karton 366, sign. 290.3, přijel 1. 1. 1954 Děda Mráz mezi děti do ČB, kde na něj v místní sokolovně čekalo přes 2000 pionýrů a svazáků, zpívaly se národní a budovatelské písně. – Ale OCT okr. Tábor v hlášení za prosinec 1955, čj. C/3-30.XII.55-Mi, SOA T, fond KNV ČB, karton 691, když uvedl, že se na mnoha místech ve školách i veřejně konaly besedy a zábavy s Dědou Mrázem, připojil velmi kritickou poznámku: „Tyto akce však postrádají řádné vedení, osoba Dědy Mráze bývá často představována neschopným mládežníkem neb jinou osobou a nakonec je to profanace horší než samotný Mikuláš. Mnohé a to většina besídek byla nepřipravena, narychlo, provizorně dělána a to i děti nakonec vycitují a doma posuzují. – Návrh: celostátně příště uložit SČSP a ČSM plnou starost a péči o tyto prosincové dětské i mimořádné podniky s Dědou Mrázem. Stejně tak je nutné dbát na oblek a rekvizity této pohádkové bytosti, místy to byly nemožné až šaškovské šaty. Máme-li mládeži dávat něco nového a lepšího, musíme to především učit dospělé, aby měli plnou zodpovědnost... Pořadatelem je kdekdo a dělá to každý, jak se mu zalíbí“.

583 Srov. DEMEL, Neděle a totalita, s. 104.

584 „... im Veranstalten von Feiern sind die Kommunisten unermüdlich. So haben die Kommunisten die Möglichkeit, die Bürger der ‚volksdemokratischen Republik‘ dauernd zu beschäftigen. Man feiert die Geburtstage von Lenin, Stalin, Marx, den Jahrestag der Oktoberrevolution, der Februarrevolution, der Mairevolution, den Geburtstag Gottwalds, die Wiederkehr des Tages, an dem der Freundschaftsvertrag mit der Sowjetunion abgeschlossen wurde, den Jahrestag des Abschlusses eines gegenseitigen Beistandspaktes mit dem Brudervolk der Bulgaren ... Feiern ohne ende“. In HAVLIČEK, F. X. Die rote goldene Stadt („goldene“ je v názvu knihy škrtnuto). Frankfurt/Main : Friedrich Rudl, 1952, s. 158–159.

Jiné zajímavé zdůvodnění, proč se nepovolil průvod venku o slavnosti Božího těla (8. 6. 1958), nacházíme v odpovědi ONV Jindřichův Hradec na žádost nějakého farního úřadu (Stráž n. N?): „...*S politováním Vám musíme oznámit, že nechceme-li se státi spoluvíníky na případném narušení pobožnosti při tomto průvodu, nemůžeme dát souhlas k žádnému církevnímu shromáždění, průvodu mimo kostel, z následujících důvodů: V okresním týdeníku Život a práce Jindřichohradecka byl dne 20. září 1957 uveřejněn článek o přelíčení s býv. farářem Ant. Brůžkem ze Stráže n. N. u Lidového soudu v Jindřichově Hradci pro rozšiřování protistátních letáků s pobuřujícím obsahem. Po uveřejnění tohoto článku dostal ONV v Jindřichově Hradci z různých míst dopisy, ve kterých občané protestují proti zlovolnému jednání některých kněží na okrese a vyhrožují narušováním pobožnosti na veřejném prostranství. Jako ochránci veřejného pořádku jsme nuceni doporučiti Vám, abyste, i když je to dávný zvyk, upustili od konání oznámeného průvodu, jakož i dalších shromáždění a průvodů vůbec...*“.⁵⁸⁵

Církevní tajemníci vytrvale usilovali, aby se účast na procesí Božího těla rok od roku snižovala. Kvůli tomu se také snažili, aby se oslabil jeho atraktivnost třeba tím, že nebude s hudbou a nepůjdou v něm např. hasiči v uniformách. Tak OCT okr. Milevsko dal v roce 1953 všem duchovním, kteří požádali o konání procesí Božího těla, povolení konat je jen kolem kostela a doporučení, dělat je raději uvnitř kostela. Píše však, že ve dvou obcích byl „překročen rámeček povolení“: v Klučenicích šli v průvodu hasiči v uniformách a v Lašovicích k tomu byla navíc ještě hudba (obojí bylo v severní, zbožnější části okresu). Týž OCT ale dále zmiňuje nižší účast, zejména mládeže, vlivem toho, že byla „odlákána“ na slavení Mezinárodního dne dětí.⁵⁸⁶ Jiné svědectví o potlačování přitažlivosti procesí o Božím těle máme z roku 1956. OCT okresu Týn n. V. tehdy podnikl opatření, aby se hasiči hromadně neúčastnili v uniformách průvodu Božího těla na Bílé Hůrce.⁵⁸⁷

Ale v roce 1956 skoro všichni okresní církevní tajemníci zaznamenali ve svých hlášení výrazně větší účast na slavnosti Božího těla a obráží to i shrnující hlášení KCT za kraj České Budějovice. Je to třeba dát do souvislosti s politickými událostmi toho roku. Bylo po 20. sjezdu KSSS, na kterém byl odsouzen kult osobnosti Stalina, a tak jak kněží, tak věřící pozvedli hlavu. Podle KCT se tehdy z celkového počtu 190 farností konala slavnost Božího těla v 57 farnostech v kostele a ve 133 venku. Účast na Božím těle v kraji byla asi o 10 % větší než v r. 1955. Duchovní prý vyvíjeli na školách velkou aktivitu a tak získali mnoho dětí

585 Dopis odboru pro vnitřní věci rady ONV JH, zn. Vnitř.-2956/1958. In SOA T, fond KNV ČB, karton 691, (sign. neuved.).

586 Srov. SOA T, fond KNV ČB, karton 363, sign. 290.2, hlášení OCT z ONV Milevsko z 10. 6. 1953, zn. 290/3-10.6.1953/134.

587 Srov. hlášení OCT z ONV Týn n. V. z 1. 6. 1956, čj. Všeob. 659/56, církv/3. In SOA T, fond KNV ČB, karton 691, sign. církv/3.

do průvodu. Byli to zejména kněží, „kteří s námi spolupracují“, posteskl si KCT. A nejen to; na vikariátních konferencích si pak i někteří kněží stěžovali. Např. administrátor Vobr ze Stach uvedl, že učitelé stejně jako vloni narušovali pod rouškou MDD průběh slavnosti Božího těla: organizovali promítání filmů, zájezdy, rozdávali dárky. A někde dětem vyhrožovali za účast na Božím těle špatnou známkou z mravů.⁵⁸⁸ Podobně tomu mělo být podle administrátora Hrubého z Vimperka na tamní jedenáctiletce. Podle děkana Tlachny ze Čkyně byly děti nuceny jít na MDD a teprve na zákrok rodičů mohly jít na Boží tělo. Na okr. Strakonice rodiče vycítili, že souběžné akce jsou záměrně namířeny proti Božímu tělu a tak na něm stoupla účast proti r. 1955 o 30 %. Většinou byla slavnost s hudbou, na Milevsku šli ve dvou farnostech v procesí i hasiči v krojích. Na okr. Vimperk se Božího těla zúčastnilo asi 100 členů KSČ. Oslavy MDD jako protiakce se toho roku ukázaly jako nedostatečné. KCT viděl příčiny v jejich nedostatečné organizaci, nedůsledné přípravě a v tom, že mnoho učitelů je ještě věřících. Pro příští léta by prý bylo lepší nepřekládat tuto slavnost na neděli, ale povolovat průvody ve všední den večer. Účast by nebyla tak veliká jako v neděli a „nedělalo by to zlou krev jak mezi kněžími, tak věřícími“.⁵⁸⁹

Před nedělní slavností Božího těla v Bechyni r. 1956 řekl administrátor Benhák dětem ve škole, že v neděli jim neporoučejí ani učitelé ani škola, ale rodiče a tak aby v neděli nešly na bechyňské letiště na MDD, ale přišly na Boží tělo a on že to bere na svou odpovědnost. To vedlo přímo ke vzpouře dětí ve školách v Bechyni a Raděticích, že když je učitelé zvali na MDD, žáci vyskočili a křičeli, že v neděli jim poroučejí rodiče. A tak se poprvé stalo, že děti porušily kázeň a odepřely uposlechnout doporučení učitelů k účasti na MDD. Samozřejmě že OCT klasifikoval takové počínání zmíněného kněze jako „zneužití hodiny vyučování náboženství“ a postaral se o jeho potrestání.⁵⁹⁰

Po celá šedesátá léta kromě období pražského jara byla praxe většinou taková, že OCT kněžím „doporučovali“, aby o povolení procesí Božího těla venku ani nežádali, tedy aby je nekonali, nanejvýš na hřbitově u kostela, ale aby i to omezovali. A tak řada kněží o povolení procesí ani nežádala. Jen CT z ONV Tábor píše, že r. 1961 žádalo mnoho kněží o povolení procesí, avšak konalo se jen ve Stádlci na návsi (tamní kaple měla mít jen 40 m²)

588 Srov. zápis z 18. 6. 1956 OCT z vikariátní konference z 15. 6. 1956, zn. církJ.3-356-56/E. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 691.

589 Hlášení KCT z KNV ČB z 18. 6. 1956, zn. církJ.3/56. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 698, sign. církJ/9.

590 Ve zprávě z 2. 7. 1956 (spis. zn. neuved.) píše OCT z Týna nad Vltavou, že po poradě s prokurátorem a církevním odd. KNV ČB bude proti Benhákovi zavedeno správní trestní řízení pro přestupek podle § 122 na ochranu vyučování zákona č. 88/1950 Sb. s návrhem na uložení peněžité pokuty. – Podle zprávy téhož OCT z 26. 9. 1956, čj. Všeob. 1136/56, bylo nakonec upuštěno od trestního stíhání Benháka. Místo toho byl potrestán odnětím výuky náboženství na 1 rok na osmileté střední škole v Bechyni. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 691, sign. církJ/3.

a byly také prováděny protiakce k odvedení dětí.⁵⁹¹ Roku 1962 žádali kněží o povolení procesí pro 11 míst tábořského okresu, ale nakonec bylo jen ve Stádlci, Ratajích a Nedvědicích.⁵⁹² Roku 1963 si podal žádost o průvod mimo kostel už jen P. Kozelský ze Zálší. OCT píše, že mu byl povolen, protože se konal jen kolem farské zahrady. V Nové Vsi u Mladé Vožice a v Ratajích byla procesí též povolena, protože se konala jenom kolem kostelů oběhnaných vysokou zdí.⁵⁹³ R. 1964 se podle OCT ve Stádlci konalo Boží tělo jen v kostele, i když v předchozích letech vždy na návsi s hudbou. V Borotíně, kde r. 1963 žádal kněz o povolení průvodu venku, jej o rok později konal uvnitř, i když jiné roky jej pořádal v těsné blízkosti kostela.⁵⁹⁴ Z uvedeného vlastně názorně plyne, jak církevní tajemník omezoval slavení liturgie Božího těla.

Strakonický CT psal naopak o oživení slavení Božího těla v roce 1964 na jeho okrese. Venku se konalo procesí v Bavorově, Chelčicích a na Lomci (1500 lidí), i když o povolení žádal jen Mědílek z Lomce.⁵⁹⁵

Na okr. Prachatice se r. 1964 Boží tělo konalo kolem kostela jako vždy v Lažišti na základě povolení (je tam vysoká hřbitovní zeď). V Netolicích se konalo také kolem kostela, ale tamní duchovní nepožádal o povolení.⁵⁹⁶

Situaci na okrese Český Krumlov v té době můžeme hodnotit např. podle plánu práce OCT na 1. pololetí 1964. Na měsíc červen si stanovil jako úkol „*zajistit přípravu a protiopatření k průběhu Božího těla, zhodnotit účast s uplynulým rokem; nedopustit v žádném případě obnovení průvodů; ve zprávě uvést duchovní, kteří žádali o konání průvodu*“.⁵⁹⁷ A když pak hodnotil situaci ohledně Božího těla, s uspokojením mohl konstatovat, že v porovnání s předchozími léty byla účast daleko slabší, a že se již od roku 1953 podařilo podstatně omezit průvody po veřejných prostranstvích. Současná účast podle něho ukazuje, že už dávno mezi věřícími ochabl zájem o tuto kdysi významnou církevní slavnost (není divu, když se tolik snažil!). V uvedeném roce se konal průvod jen ve Velešíně a to jen po hřbitově, ostatní kněží ani nežádali. Účast oproti roku 1963 měla být menší o 15–20 %.⁵⁹⁸

Podobná situace byla i na okr. Písek. I tam bylo po kněžích žádáno, aby procesí venku nekonali a tak nikdo z kněží o ně nežádal. Procesí se konalo jen v Sepekově v ambitech okolo

591 Srov. hlášení OCT z ONV Tábor z 26. 7. 1961 („vyřizuje Sezima -2081/24“). In *SOA T*, fond JčKNV, karton 2, sign. 460.

592 Srov. hlášení OCT z ONV Tábor z 21. 7. 1962 (zn. neuved.), *tamtéž*.

593 Srov. hlášení OCT z ONV Tábor z 2. 7. 1963 (zn. neuved.), *tamtéž*.

594 Srov. hlášení OCT Tábor z 13. 6. 1964 (zn. neuved.). In *SOA T*, fond JčKNV, karton 6, sign. 460.

595 Srov. hlášení OCT z ONV Strakonice z 20. 6. 1964, zn. cír.460/1964, *tamtéž*.

596 Srov. hlášení OCT Prachatice z 29. 6. 1964, zn. cír. 460/1964-Dr. (= Dragoun), *tamtéž*.

597 *SOA T*, fond JčKNV, karton 2, sign. 460.

598 Hlášení OCT z ONV ČK z 15. 7. 1964, zn: -škol.-cír.-460/64-Ku., *tamtéž*.

kostela a ještě v Protivíně, kde farář Barták udělal procesí zčásti v kostele a zčásti na uzavřeném dvoře.⁵⁹⁹

Ale v roce 1968 byla situace úplně jiná. Podle hlášení KCT Drozdka se o Božím těle konalo víc než 200 průvodů pod širým nebem.⁶⁰⁰ Někde pod tlakem věřících žádaly o povolení organizovat Boží tělo na veřejném prostranství dokonce samy MNV, jak tomu bylo např. na okrese Tábor v obcích Zálší, Vrcholtovice, Jistebnice a Skalice. MNV v Janově organizoval průvod s hudbou do Mladé Vožice.⁶⁰¹

Na okr. Český Krumlov se konalo Boží tělo venku v 11 obcích (OCT nedostal na tu neděli 16. června auto a tak nemohl zjistit průběh a účast).⁶⁰² Na okrese Prachatice požádaly téměř všechny farnosti o povolení konání procesí a odbor ONV pro vnitřní věci proti tomu neměl námitek.⁶⁰³ Písecký OCT psal, že účast o Božím těle byla vyšší než jindy, prý též kvůli spoustě „čumilů“, a že lidé chtěli ukázat, že se nebojí.⁶⁰⁴ Přitom prý v roce 1967 přišlo kněžím samozřejmé, že se oslava Božího těla bude konat jen v kostele.⁶⁰⁵

Ale s nástupem normalizace i v oblasti státního dozoru nad církvemi se poměry začaly vracet do starých kolejí. Svědčí o tom např. hlášení OCT okr. České Budějovice, podle kterého se v roce 1969 konalo na okrese 25 slavností Božího těla, ale v roce 1970 už jen 13, díky „přesvědčování“ farářů. Přitom došlo i k několika přímým zákazům uspořádat slavnost na veřejném prostranství. Jednalo se o obce: Boršov n. V., Dubné, Kamenný Újezd a Ševětín. Tam, kde bylo konání procesí povoleno, však byl zakázán vstup na hlavní silnici. A prý po „domluvě“ bylo upuštěno od konání slavnosti venku ve farnosti sv. Jana Nepomuckého v Českých Budějovicích.⁶⁰⁶ Též hlášení OCT okresu Č. Krumlov svědčí o výrazném poklesu povolení konat slavnost Božího těla v r. 1970 venku. Zatímco, jak jsme viděli, v r. 1968 se slavnost konala venku v 11 obcích, v r. 1970 již jen v pěti (Brloh, Benešov n. Č., Chvalšiny, Křemže, Černice, Velešín).⁶⁰⁷ A po dosažení normalizace procesí o slavnosti Těla a krve Páně vymizela úplně.

599 Srov. zprávu OCT z ONV Písek ze 4. 7. 1963, čj. škol.: církev 460-139/63, *tamtéž*.

600 Srov. hlášení z 28. 6. 1968. In *SOA T*, fond JČKNV, karton 11, sign. 460.

601 Srov. zprávu o církevní situaci v okr. Tábor z 20. 1. 1971. In *SOA T*, fond JČKNV, karton 9, sign. 460.

602 Srov. hlášení OCT z ONV Český Krumlov ze 17. 6. 1968, zn. škol. církv. 460/68. In *SOA T*, fond JČKNV, karton 6, sign. 460.

603 Srov. hlášení z 1. 7. 1968, čj. církv. 460/1968-Dr., *tamtéž*.

604 Srov. hlášení z 8. 7. 1968, čj. církv. 460-106/68, *tamtéž*.

605 Srov. hlášení z 15. 1. 1968, čj. církv. 460-8/68, *tamtéž*. – Pro srovnání: procesí Božího těla se ve Varšavě v roce 1967 zúčastnilo 100 000 lidí (!). Srov. „Přehled zahraničních církevně politických zpráv“. Praha : MKI, č. 10/67, s. 16 (dle něm. dálnopisu z 25. 5. 1967). In *SOA T*, fond JČKNV, karton 5, sign. 460.

606 Srov. „Vývoj církevní politiky v okr. ČB v letech 1968–69“. In *SOA T*, fond JČKNV, karton 9, sign. 460.

607 Srov. hlášení z 8. 6. 1970, zn. kult. církv. 460/70, *tamtéž*.

4.3.6 Omezování procesí a poutí

Jak už bylo uvedeno výše, měl režim trvalou snahu omezit projevy náboženského života jen na „kostel a sakristii“. Není proto divu, že pořádal protiakce i proti procesím a poutím, které byly často spojovány s procesím. Tyto snahy skutečně vedly ke snížení účasti věřících na poutích.

Ze zpráv církevních tajemníků se dovídáme o omezování procesí do polí, procesí o Květné neděli, při „vzkříšení“ na Bílou sobotu, o slavnosti Božího těla (jak bylo uvedeno výše) a též o slavnosti „prvního svatého přijímání“.⁶⁰⁸ O procesích spojených s primičními slavnostmi jsem v archivu zmínky nenašel.

4.3.6.1 Omezování procesí do polí

Zatímco v prvních letech po únorovém převratu církevní tajemníci ještě poměrně často povolovali procesí do polí, později už povolení nedávali. Zmínky se týkají procesí ve dnech před Nanebevstoupením Páně. Tak v květnu 1950 psal např. OCT z ONV Prachatice na KNV do Českých Budějovic, že se v několika farnostech konala procesí spojená s modlením za úrodu, ale že účast byla malá, a jen staří lidé. Velitelství SNB je povolilo „s naším souhlasem pro jejich každoroční konání a zákaz by působil rušivě. Všude byla zřízena pozorovatelská služba a nebylo zjištěno žádných závad“.⁶⁰⁹ Podobně psal i OCT z ONV Strakonice, že spolu s bezpečnostním referátem ONV poutě a prosebná procesí do polí povoluje. Stejně se prý jich účastní jen málo lidí, a to ještě starých.⁶¹⁰

Ale např. v roce 1958 již nebylo povoleno konat procesí do polí administrátoru Podhrázskému z Kunžaku (?).⁶¹¹ A jiný příklad lze uvést z roku 1961. Tehdy děkan Žatecký z Horní Slatiny, jak byl z dřívějšíka zvyklý, pouze oznámil na odbor průmyslu, obchodu a dopravy MNV Jindřichův Hradec, že bude ve dnech 8.–10. května konat prosebná procesí do polí za úrodu a 4. června bude pořádat procesí Božího těla ke čtyřem oltářům. Když obdržel zamítavou odpověď, reagoval na to ostrým dopisem jak příslušnému odboru, tak předsedovi ONV, a konsistoři a zmocněnci to dal na vědomí. Jaká byla odezva na jeho dopis, nešlo z archívních záznamů zjistit. Na vysvětlenou je třeba říci, že konflikt mohl být způsobený tím, že kněží z bývalého

608 Srov. hlášení OCT Týn n. V. z 5. 6. 1953, zn I/4-290.4-5/6-53, kde se říká, že Benhák z Bechyně, Adámek z Purkarce, Nosek z Týna n. V. a Tomšů z Dolního Bukovska nedostali povolení konat procesí v souvislosti s prvním svatým přijímáním. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 366, sign. 290.3.

609 Hlášení OCT z ONV Prachatice, Zn: 91/370-17.5.1950. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 364, sign. 290.2.

610 Srov. hlášení z 5. 5. 1950, zn: 370-5/5-50-I/5, *tamtéž*.

611 Srov. hlášení OCT z ONV Jindřichův Hradec z 29. 4. 1958. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 691 (sign. neuved.).

okresu Dačiče byli zvyklí nežádat o povolení, ale pouze věci oznamovat. Od 1. 7. 1960 ale již patřili do jihočeského okresu Jindřichův Hradec a v Jihočeském kraji byl státní dozor nad církvemi přísnější.⁶¹²

4.3.6.2 Omezování procesí při „vzkříšení“ na Bílou sobotu

Při tzv. vzkříšení na závěr velikonoční vigilie, která se však až do roku 1955 slavila již na Bílou sobotu dopoledne, se v průvodu po obci nesla v monstranci Nejsvětější svátost. Ačkoliv v Římském misálu nebylo nikdy o nějakém „vzkříšení“ spojeném s procesím ani zmínky, s překvapením se dovídáme, že se leckde udrželo dodnes.⁶¹³

Procesí „vzkříšení“ bývala mnohde i velmi okázalá. Tak OCT okresu Písek v roce 1953 psal, že za okny domů v obcích, kudy průvody procházely, byly vystaveny obrazy svatých a rozžaté svíce. Někde to bylo i s hudbou a v Putimi navíc ještě s hasiči.⁶¹⁴ Není proto divu, že ke každoročním úkolům církevních tajemníků patřilo sledovat a potlačovat toto procesí. Dokládá to hlášení KCT z KNV ČB, že bohoslužby na Zelený čtvrtek, Velký pátek a Bílou sobotu byly r. 1953 konány v časných ranních hodinách podle směrnic daných oběžníkem konsistoře a že v samotných Č. Budějovicích a Táboře nebyly průvody po dohodě s KV KSČ, předsedou ONV a KNV povoleny. V ostatních okresech byly průvody omezeny na nejbližší okolí kostela, v Soběslavi byl průvod s hudbou, ve které hráli i členové KSČ (!).⁶¹⁵ A z hlášení CT okresu Prachatice se dovídáme, že omezení procesí jen na nejbližší okolí kostela měli OCT zdůvodňovat doporučením dopravního referátu ONV. Podle něho se procesí nemělo konat po hlavních komunikacích kvůli rostoucímu počtu dopravních nehod, zapříčiněných též špatným technickým stavem vozidel (jen 1/3 z nich měla provedenou technickou kontrolu).⁶¹⁶

Režimu bylo trnem v oku, že se slavení Velikonoc pořád účastní velké množství lidí, mezi nimi i hodně mládeže. Z počátku padesátých let, jak už bylo řečeno, se tedy alespoň zakazovala sobotní procesí „vzkříšení“ konat po obci, a povolovala se jen kolem kostela nebo jen v něm. Ale v roce 1956, kdy se v celé církvi povinně zaváděla obnovená liturgie Svatého týdne (*Ordo hebdomadae sanctae instauratus*), přišel režim navíc s protiakcí zvanou „svátky jara“.

612 Srov. situační zprávu OCT z ONV JH za 2. čtvrtletí 1961 z 20. 6. 1961, zn. Círk.233/61. In *SOA T*, fond JčKNV ČB, karton 2, sign. 460.

613 Víím o takových případech v jižních Čechách, v Sebranicích u Litomyšle, na Slovensku např. v Popradu.

614 Srov. hlášení OCT z ONV Písek z 29. 3. 1951, zn I-290.2-24/3-51. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 365, sign. 290.3.

615 Srov. zpráva z 11. 4. 1953 za březen 1953, zn 290-4-11.4.53. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 366, sign. 290.3.

616 Srov. hlášení OCT z ONV Prachatice z 3. 5. 1953, zn I/4-290.4-3-5-1953, *tamtéž*.

Obával se totiž, že obnovená liturgie přispěje k oživení náboženského života a tak chtěl lidi odlákat jinam.

Slavení obnovené liturgie Svatého týdne bylo nařízeno generálním dekretem „Maxima redemptionis nostrae mysteria“, vydaným posvátnou kongregací obřadů 16. 11. 1955.⁶¹⁷ Téhož dne k tomu vyšla i prováděcí instrukce. Jejich český překlad byl zaslán všem KCT a OCT ze SÚC 22. 2. 1956 (čj. 1543/56-I/1) s úvodním listem, ve kterém stálo, že překlad textů „*se nesmí zveřejnit a nesmí se zejména dostat do rukou kněžím*“. Církevní tajemníci tak měli v rukou informace o obnovené liturgii dříve než kněží (!). Ti byli o nové úpravě slavení Svatého týdne informováni oběžníkem českobudějovické konsistoře ze 14. 3. 1956.⁶¹⁸

V polovině března pak OCT ještě obdrželi z KNV tajnou instrukci (viz dále), jak se mají k zavádění obnovené liturgie stavět. V ní mj. stálo, že na Květnou neděli budou konány bohoslužby ve stejnou dobu jako dříve. Pro svěcení ratolestí by bylo nejlépe, když by kněz vyšel „*jen pár kroků před kostel*“. V kostele se ale samozřejmě průvody konat mohou. Na Zelený čtvrtek budou bohoslužby v 17 hod (v excurrendo farnostech i později mezi 17–20 hod.). Vyzvánění při „Gloria in excelsis“ by se mělo omezit na 1–3 minuty. Na Velký pátek začnou bohoslužby v 15 hod. (v excurrendo farnostech i později mezi 15–18 hod.). Následuje poznámka, že se znovu zavádí přijímání věřících. Na Bílou sobotu budou bohoslužby většinou v 18,30 hod. (v excurrendo farnostech i mezi 18,30 hod. a půlnocí). Podle církevních směrnic nemohou začít dříve. Duchovním by se nemělo bránit, mít bohoslužby i později. S liturgií mohou začít i tak, aby mše začala o půlnoci. Pokud možno, mělo by se zajistit, aby se svěcení ohně konalo v kostele a průvody by se měly co nejvíce omezit; ať jsou jen v kostele nebo vůbec ne. Ústupek lze učinit v „religiózních krajích“, tam lze povolit průvod kolem kostela („*ale bez lampiónů a zvonění*“), ale to jen v případě, že obřady začnou v 18,30 hod. U obřadů konaných pozdě v noci průvod ven nepovolit. Vyzvánění při Gloria omezit na 1–3 minuty. Při bohoslužbě se bude konat obnova křestního slibu. Dále byli OCT instruováni, že nové obřady budou na všechny farnosti zaslány asi do 20. března a že před 8. březnem dostali kněží od ordinářů oběžník, ve kterém byli poučeni, jak vysvětlit tuto novou úpravu liturgie věřícím (o nedělích 18. a 25. března). V uvedené instrukci k tomu stojí: „*Je velmi důležité, jak duchovní přesvědčí věřící, že tato nová úprava je nařízena přímo církví, Vatikánem a že proti dřívějším zvykům, které byly značnou měrou mimoliturgické, jde nyní o liturgicky bohatý náboženský obřad.*“ Mezi 12. a 17. březnem budou konány porady s vikáři na konsistoři. OCT okamžitě projednají jednak novou úpravu s bezpečnostními orgány a jednak s příslušnými složkami kultury, osvěty,

617 AAS 47 (1955) 838-847.

618 Srov. oběžník s čj. Ord.-428/56. In SOA T, fond KNV ČB, karton 698, sign. církv/9.

tělovýchovy, Svazarmu, školství, ČSM ... domluví konání vhodných podniků během Velikonoce, zejména o Bílé sobotě večer.⁶¹⁹

Posledně jmenovaný úkol byl dále rozpracován jako projekt „svátky jara“ v příloze k tajné instrukci. Stálo tam, že je třeba podniknout opatření k odvrácení pozornosti veřejnosti od církevního slavení velikonočních svátků. Proto se mají stát „svátky jara“ novou tradicí. „*Mají být obklopeny poetickým kouzlem..., mají být radostným nástupem pionýrů a ostatních dětí do jarních her a prací v přírodě. Půjde o zahájení vycházek, výletů, dětské turistiky, sportovní činnosti, práce na mičurinských polích, v sadech, v lese apod*“⁶²⁰. A doporučovalo se, aby „svátky jara“ byly zahájeny v období jarních (velikonočních) prázdnin. Na základě této přílohy vypracoval např. odbor pro školství a kulturu ONV v Týně n. V. spolu s Domem osvěty program pro Bílou sobotu a Velikonoční neděli pro dvě největší města okresu, Týn n. V. a Bechyni⁶²¹. Nakonec v Týně n. V. podnikli ještě i akci proti Květné neděli (11. 4.). Byla uspořádána „jarní pouť“, na které byly stánky, zábavní podniky a vojenská hudba.⁶²²

4.3.7 Omezování poutí

Pokud šlo o poutě, byla opatření proti nim různá. Nejprve můžeme jmenovat tzv. národní poutě pořádané v roce 1950 např. na Velehradě před sjezdem katolických duchovních, na Svaté Hoře u Příbrami, na „Vavřínečku“ u Domažlic nebo v Trocnově. Na tu posledně jmenovanou měli být všichni kněží osobně pozváni dopisem⁶²³. Režim tyto poutě chápal jako mírové slavnosti a zval na ně jako kazatele „vlastenecké“ kněze a mluvili při nich ještě jiní míroví řečníci, kteří měli účastníky přesvědčit o mírotvorných snahách režimu a povzbudit je k budování socialismu. Podobná taková snaha byla ještě i 5. 7. 1985 při známé pouti na Velehradě za účasti arcibiskupa Casaroliho jako legáta papeže Jana Pavla II., které jsem se osobně zúčastnil.

619 Srov. tajnou instrukci KNV ČB z 12. 3. 1956, č.j. Z(?)0 – 0550. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 690, sign. cír/1.

620 Příloha k výše uvedené instrukci, zn. T 111/56-S/I s názvem „Svátky jara“ – zajištění. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 698, sign. cír/9.

621 Příloha „Svátky jara 1956“ k hlášení OCT z Týna nad Vltavou z 31. 3. 1956, č.j. Všeob. 398/56. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 691, sign. cír/3.

622 Srov. hlášení OCT Týn n. V. z 30. 4. 1954, zn. I/3-290.4-30/4-54. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 366, sign. 290.3.

623 Poutě na Velehradě se konala 3. 7. 1950, účast se předem odhadovala na 150 000 lidí. Srov. zápis z porady OCT na KNV ČB 14. 6. 1950. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 86. – K pouti na „Vavřínečku“ u Domažlic srov. zápis z porady tzv. církevní pětky ONV v Týně nad Vltavou konané 7. 8. 1950, zn. 370/5-7/8-50-I z 9. 8. 1950. Zde bylo rozhodnuto, že si v okrese nemohou dovolit organizovat hromadný zájezd na tuto poutě, ale že rozešlou všem MNV v okrese opis pozvánky pořadatelů s tím, aby s ní byli seznámeni občané a byla jim doporučena účast. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.5. – „Národní trocnovská poutě“ se měla konat 10. 9. 1950. Srov. zápis z porady c.5 ONV v Trhových Svinech konané 30. 8. 1950, zn. 184/370-50-I/5, z 31. 8. 1950. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.5.

O celé řadě jiných protiopatření se zmiňuje KCT např. v jednom hlášení z roku 1953⁶²⁴. Doporučoval: 1) Aby bylo zakázáno propůjčování autobusů pro hromadné zájezdy⁶²⁵. 2) MNV v místě konání poutě nebudou poskytovat místo soukromníkům vlastním stánky a zábavní podniky. 3) Omezí se prodej textilu a potřeb pro domácnost podniků státního obchodu. 4) Místo pro stánky a zábavní podniky ze státního sektoru se bude propůjčovat co nejdále od kostela. 5) Pro školní i mimoškolní mládež se budou po celý den pořádat sportovní, divadelní a jiné podniky, které by mládež odvedly od kostela. 6) Bude se omezovat výpomoc cizích duchovních na pouti.

V té době byl v obchodech nedostatek zboží všeho druhu (jak tomu ostatně bylo po celou dobu socialismu) a to měl být též důvod, proč lidé jezdili na poutě: zkoušeli tam koupit to, co jinde nemohli sehnat. Proto patřilo k taktice protipoutového boje snížit jejich tržní atraktivnost. A tak třeba týden před konáním poutě se v místě nebo v blízkém okolí konaly družstevní trhy Jednoty a o pouti tam už nebyly žádné stánky a lidé prý o takové poutě pak už neměli zájem⁶²⁶.

KCT z KNV ČB si už ve shrnující zprávě za listopad roku 1952⁶²⁷ pochvaloval, že „po celoročním průběhu poutí lze říci, že tyto zcela zanikají a nebude dlouho trvat a zaniknou jako takové docela ve větším měřítku vůbec“. Dále uvádí, že zatímco ještě předloni na pouť do Sepekova přijelo 15 autobusů, letos to byl jen jediný. A „velká“ podzimní pouť v Římově byla navštívena jen z poloviny. Podle něj se zde ukázala dobrá taktika práce: odvést pozornost od poutě jinam a nedat příležitost k nákupům.

Uvedenými snahami se sice režimu v té době podařilo poutě podstatně omezit a úplně zrušit procesí, ale putování na poutní místa neustalo. Lidé se poučili a začali pořádat tzv. turistické zájezdy. Jejich oficiálním cílem byla třeba nějaká výstava, ale tím hlavním bylo některé poutní místo, ale o tom se nemluvilo.⁶²⁸

To se pravděpodobně ukázalo již v Mariánském roce 1954, slaveném u příležitosti 100. výročí vyhlášení dogmatu o Neposkvrněném početí Panny Marie. Tehdy si KCT stěžoval, že se 12. a 19. září konaly velké poutě v Sepekově, přestože bylo s ředitelstvím ČSAD domlu-

624 Hlášení KCT z KNV ČB ze 17. 11. 1953, zn. 296-1-17. 11. 53. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 384, sign. 296.1.

625 Vedoucí ČSAD měli povinnost vyžádat si od příslušného OCT povolení k poskytnutí autobusu na pouť. Srov. hlášení OCT z ONV Prachatic z 28. 4. 1954, zn.j. 34/54. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 363, sign. 290.2.

626 Srov. hlášení OCT z ONV v Táboře za červen 1953. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 366, sign. 290.3.

627 Srov. hlášení z 5. 12. 1952, zn. 290.3-5/12-52-I/4. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 365, sign. 290.3.

628 Srov. např. hlášení OCT z ONV Týn n. V. ze 14. 7. 1954, zn. 290.2-54. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 384, sign. 296.1. Zde se mluví o tom, že se poutě do Bechyně konají dále, ale pod označením „turistické zájezdy“. OCT píše: „Zřejmě jsou to nové metody práce duchovních, kteří pod záminkou turistických zájezdů organizují zájezdy na poutě a do kostelů na podchycení věřících a bude to mít souvislost s Mariánským rokem“.

veno, že neposkytnou autobusy a obchodní družstvo „Jednota“ tam postavilo stánků jako nikdy dříve, a podobně tomu bylo v Římově.⁶²⁹

Pokud jde o příklady z okresu Milevsko, hlásil OCT již v roce 1953, že májové pobožnosti, pokud se dříve konaly venku, nebyly v tomto roce už povoleny a nebyly též povoleny průvody do polí. Žádost o zájezd na pouť na Svatou Horu u Příbrami sice byla povolena, ale s ČSAD bylo dohodnuto, že neposkytne autobus.⁶³⁰

Omezování poutí na okrese Třeboň můžeme dokumentovat např. na následujících zprávách OCT. V hlášení z 31. května 1952 psal, že tři obce žádaly o povolení pro konání poutě na Svatou Horu u Příbrami a do Říмова. Ve spolupráci s předsedou ONV bylo dosaženo toho, že se poutě na Svatou Horu nekonaly. Byla povolena jen pouť z Chlumu u Třeboně autobusem do Říмова.⁶³¹

Týž OCT v hlášení z 1. 7. 1952 informoval, že byla „taktně“ znemožněna pouť na Svatou Horu dvěma hasičským jednotám. Povolení k této pouti bylo dáno pouze duchovním z Lišova a Lomnice. Navíc se OCT zlobil, že v obci Štěpánovice byla plakátována hasičská slavnost zase začínající mší, ale že tomu už nemohl zabránit.⁶³² A o měsíc později OCT hlásil, že „*se opět rozmohlo ve značné části okresu organizování procesí /zájezdů/ na pouti do různých míst. Za spolupráce dopravního odd. ONV a strany bylo však taktním způsobem toto nepovoleno*“. Konala se však pouť na Svatou Horu, které se již nepodařilo zabránit.⁶³³

Příklady pro poutní místo Křemešník nejprve ukazují určitý rozmach poutí v období před pražským jarem a během něho, a následně jejich omezování s počátkem normalizace. Církevní tajemník okresu Pelhřimov uváděl, že v roce 1964 se květnové pouti zúčastnilo asi 13 tisíc lidí. Proti roku 1963 to znamenalo zvýšení asi o 5 tisíc návštěvníků. Přijela spousta autobusů, asi tisíc aut a dva tisíce motocyklů.⁶³⁴ Zato v roce 1967 přijelo 21. května na Křemešník na 25 000 lidí, z toho se přišlo alespoň podívat do kostela asi 5 tisíc lidí. Ostatní podle názoru OCT přilákalo snad zejména „Setkání mládeže a lidu Vysočiny“, kde účinkovali i umělci z Prahy. Přijely autobusy z okr. Jindřichův Hradec, Příbram, Benešov a také z jižní Moravy.⁶³⁵ Ale, jak už jsem uvedl dříve, když 24. května 1970 přijel na pouť biskup Hlouch, bylo již cítit účinky normalizace: kromě toho, že nebylo povoleno slavit eucharistii venku, byla uplatněna ještě řada dalších omezení.

629 Srov. hlášení z 3. 10. 1954, zn. 290.4 -3.10.54. In *SOA T*, fond KNV ČB, karton 366, sign. 290.3.

630 Srov. *tamtéž*, zpráva OCT z ONV Milevsko z 2. 6. 1953, zn. 290/3-2.6.53/129.

631 Srov. *SOA T*, fond KNV ČB, karton 365, sign. 290.3.

632 Srov. *tamtéž*.

633 Srov. *tamtéž*, hlášení za červenec 1952 z 31. 7. 1952.

634 Srov. hlášení z 10. 6. 1964, zn. škol. 1764/64-460. In *SOA T*, fond JčKNV, karton 6, sign. 460.

635 Srov. hlášení CT z ONV Pelhřimov z 17. 10. 1967, čj. církv. 462/315–1967, *tamtéž*.

Pokud šlo o poutě v Římově, známém křížovou cestou s 25 zastaveními s kaplemi rozmístěnými v přírodě, psal OCT z ONV ČB v hlášení za prosinec 1959, že se stále ještě konají poutě třikrát ročně (jarní, v červenci a v září). Přestože zejména ve srovnání s rokem 1952 účast hodně poklesla, je stále ještě dost velká. V letech 1958 a 1959 se pobožnost křížové cesty modlila jen v ambitech poutního místa, nekonala se procesí mezi kapličkami v okolí Říмова. Podobně jako i jinde v období pražského jara, došlo i zde k rozmachu poutí. Jak již bylo uvedeno výše, mělo být v roce 1969 na pouti v Římově spolu s biskupem a 22 kněžími 28 000 lidí (!). S normalizací však začaly být poutě opět omezovány, takže v květnu 1971, kdy režim slavil 50. výročí založení KSČ, byl biskup Hlouch žádán, aby se pouti neúčastnil.⁶³⁶

Jako jiný příklad omezování poutí v době normalizace lze uvést případ z okresu Jindřichův Hradec. 13. května 1972, den po pouti na Montserratě, byl P. Oldřich Med SDB, administrátor ve Slavonicích, na pohovoru u OCT Bendy na ONV. Ten mu vytýkal, že se v souvislosti s poutí konal nedovolený průvod od vlakové zastávky Cizkrajov na Montserrat a že se po mši šlo průvodem k lurdské kapli pod kostelem. Med se hájil tím, že průvod od vlaku neorganizoval a že nemůže za to, že si lidé cestou od vlaku na Montserrat zpívají. A průvod ke kapli že se koná každoročně a nikdy mu to nebylo vytýkáno (jde o poutní místo zcela v lese!).⁶³⁷

Třeba jen tyto doklady svědčí o masivním boji režimu proti poutím. Za normalizace a po ní došlo k jejich útlumu, nemluvě už vůbec o tom, že nebylo možno putovat na známá poutní místa ani do sousedního Rakouska a Německa. Za to někteří mladí lidé využívali možnosti omezeného cestování do Polska k účasti na velké pouti z Varšavy do Čenstochové. Obrat v poutích nastává teprve s již zmíněnou poutí na Velehradě v roce 1985, pokračuje po zahájení Desetiletí mravní a duchovní obrody národa a vrcholí poutí na svatořečení Anežky Přemyslovny v Římě v listopadu 1989.

4.4 Překážky kladené zavádění liturgické reformy Druhého vatikánského koncilu

Proces reformy liturgie církve nařízené Druhým vatikánským koncilem se začal prakticky uskutečňovat 7. 3. 1965, kdy nabyla účinnosti instrukce „Inter Oecumenici“, uveřejněná „Radou pro provádění Konstituce o liturgii“ dne 26. 9. 1964. Uvedená instrukce vlastně otevřela cestu k tomu, aby celá liturgie církve byla slavena v lidové řeči.⁶³⁸ To byl rozhodující

636 Srov. SOA T, fond JČKNV, karton 11, sign. 460 (bližší údaje neuvedeny).

637 Srov. SOA T, fond JČKNV, karton 9, sign. 460, opis záznamu rozhovoru, jak jej v den výsledku napsal pro brněnského kapitulního vikáře sám P. Med.

638 KUNETKA, F. Liturgická reforma II. vatikánského koncilu a její realizace v moravských diecézích. In FIALA, P., HANUŠ, J. (eds.), *Koncil a česká společnost. Historické, politické a teologické aspekty přijímání II. vatikánského koncilu v Čechách a na Moravě*. Brno : CDK, 2000, s. 148–165, zde s. 150.

krok k tomu, aby se naplnily záměry koncilu, který definoval liturgii jako jednání celé církve a nikoli už jen kleriků, jako tomu bylo do II. vatikánského koncilu (srov. SC 7). Tento „kopernikovský obrat“ chápání liturgie (E. J. Lengeling) nasměroval celou reformu liturgie církve tak, aby při jejím slavení byla zajištěna plná, uvědomělá a činná účast všech věřících na liturgických úkonech (srov. SC 14).

Je však pochopitelné, že takovou aktivizaci laiků, stejně jako vůbec celé oživení církevního života vlivem II. vatikánského koncilu sotva mohl přivítat komunistický režim v Československu. Svědčí o tom již důkladné sledování jeho průběhu ze strany MŠK, kde na to byla vyčleněna zvláštní skupina odborníků.⁶³⁹ Když koncil skončil a československá delegace se vrátila 10. 12. 1965 do Prahy, dostal biskup Tomášek za úkol vypracovat pro MŠK zprávu o usneseníh koncilu a biskupové byli instruováni, že o usneseníh zatím nesmí ani informovat ani z nich nic uskutečňovat, dokud nebudou schválena MŠK, neboť „*koncilní usnesení smí být realizována jen tehdy, když budou v souladu s našimi zákony a právními normami*“.⁶⁴⁰

V tomto duchu se nesl státní dozor nad zaváděním reforem II. vatikánského koncilu. Svědčí o tom též plán „Hlavních úkolů na úseku církevní politiky v 1. pol. 1967 na okrese Český Krumlov“. Tamní církevní tajemník si stanovil mezi jiným tyto úkoly: „*Rozbíjet snahy ř.k. duchovních po nekritickém přijímání a uplatňování všech závěrů II. VK v našich podmínkách. Sledovat zavádění a průběh ´bohoslužeb slova´, aby nenahrazovaly výuku náboženství*“.⁶⁴¹ Obava církevního tajemníka z bohoslužeb slova svědčí o tom, že se i církev v českých zemích hned snažila uskutečňovat doporučení koncilu ohledně samostatných bohoslužeb slova (srov. SC 35,4). Jako doklad z českobudějovické diecéze lze uvést že, v příloze oběžníku českobudějovické biskupské konsistoře 2/1970 byla uveřejněna kající bohoslužba pro mládež. Byly také vypracovány „*růžencové bohoslužby slova*“. Kvůli samostatným bohoslužbám slova se též konalo setkání kněží diecéze za účasti biskupa a pozvaných odborníků. Bylo zde zdůrazněno, že tato bohoslužba není náhražkou mše, ale má sloužit k hlubšímu pochopení klasické bohoslužby. Tyto bohoslužby konané na určité vybrané téma by mohly sloužit v sobotu večer k výkladu textů nedělní liturgie. Jinou možností by bylo konat bohoslužby s průběžným čtením biblické knihy.⁶⁴²

Ještě i pro 1. pololetí roku 1968 byla plánována církevní politika, která měla co nejvíce omezovat zavádění reforem II. vatikánského koncilu. Její základní obsahovou směrnicí před-

639 Srov. SLOUK, P. Státní orgány a koncil. In OPATRŇÝ, *Kardinál Tomášek a koncil*, s. 31–42, zde s. 32.

640 Informace o příjezdu delegace katolických biskupů z koncilu, 1965, in *SÚA*, nezpracovaný fond SPVC MK, s. 3. Cit. dle SLOUK, P. Státní orgány a koncil. In OPATRŇÝ, *Kardinál Tomášek a koncil*, s. 31–42, zde s. 35.

641 *SOA T*, fond JčKNV, karton 6, sign. 460.

642 Srov. oběžník českobudějovické biskupské konsistoře č. 10/71 z 15. 12. 1971. In *SOA T*, fond JčKNV, karton 1, sign. 460.

stavovaly závěry ze zprávy „O otázkách církevní politiky a rozvoji vědeckoateistické výchovy v ČSSR“, přijaté předsednictvem ÚV KSČ po XIII. sjezdu KSČ. V odst. II nazvaném „Hlavní úkoly na úseku katolické církve“ stálo: „*Věnovat nadále zvýšenou pozornost působení závěrů II. vatikánského koncilu a snahám o jejich realizaci. Usměřnit realizaci těch reforem, k nimž byl dán státní souhlas (liturgické reformy). Dbát, aby nebyly v církvi realizovány ty koncilní závěry, které jsou v rozporu se zásadami naší církevní politiky*“.⁶⁴³

Na základě těchto směrnic pak okresní církevní tajemníci vypracovali plány činnosti pro své okresy. Tak např. OCT z ONV v Českém Krumlově si v plánu z 1. března na 1. pololetí 1968 stanovil též úkol, paralyzovat snahy o vytváření „*laického apoštolátu kolem duchovních, aby laici nevykonávali duchovenskou činnost a tak neporušovali zákon 219/49 Sb.*“⁶⁴⁴ Jak je vidět, církevní tajemník chápal činnost lektorů a vůbec laiků při bohoslužbách jako duchovenskou činnost odporující zákonu. CT proto chtěl pořídit seznam všech „*laických činovníků a zejména lektorů při bohoslužbách a zamezit jejich vlivu na veřejnost*“⁶⁴⁵ a chtěl též sledovat konání bohoslužeb slova.

Církevní tajemníci měli také zhodnotit výsledky dosavadní činnosti liturgických komisí v krajích a na okresech. Podle konstituce Sacrosanctum concilium (čl. 44 a 45) měly být zakládány územní a diecézní liturgické komise. V českobudějovické diecézi byla první liturgická komise ustanovena již v listopadu 1965. Svědčí o tom jmenovací dekrety (Num. 66/lit.) kapitulního vikáře Titmana vystavené ke dni 15. 11. 1965 např. pro F. Veselého, administrátora ve Vodňanech a F. Srubka, administrátora v Chelčicích. Česká liturgická komise, jejímž členem za českobudějovickou diecézi byl Josef Šlechta, náhradníkem Emil Soukup, byla povolena výnosem Ministerstva kultury ze 7. 2. 1974, č. 4 097-1974-VII. Tímtež rozhodnutím byla obnovena činnost diecézních liturgických komisí. Českobudějovická diecézní liturgická komise měla následující složení: kapitulní vikář jako předseda, tajemník Josef Šlechta a šest dalších členů. Tato diecézní komise byla vytvořena se státním souhlasem JČKNV (čj. 470, 4. 3. 1974).⁶⁴⁶

O postupném zavádění liturgických reforem II. vatikánského koncilu se ve zprávách církevních tajemníků mnoho nedočteme. OCT z ONV v Písku se v několika hlášeních zmiňuje, že nejdále je v zavádění reforem farář Korejs v Opařanech. Dokonce se prý konaly zájezdy z okolí za účelem podívat se na novou liturgii, při které byl oltářní stůl obrácen tváří k lidu a při bohoslužbě účinkovali lektoři a spousta ministrantů.⁶⁴⁷ Asi o rok později

643 „Plán hlavních úkolů útvarů pro věci církevní na 1. pol. 1968“. In SOA T, fond JČKNV, karton 11, sign. 460.

644 SOA T, fond JČKNV, karton 6, sign. 460.

645 Tamtéž.

646 Srov. ACEBB 3/74, Jč. Ord. 167/74 z 3. 4. 1974. In SOA T, fond JČKNV, karton 1, sign. 460.

647 Srov. hlášení z 9. 12. 1966, čj. církv. 173/66. In SOA T, fond JČKNV, karton 6, sign. 460.

pak tentýž tajemník ve svém hlášení dělil kněze na okrese podle zavádění nové liturgie do dvou skupin: „*ti, kdo jsou vpředu a ostatní táhnou za sebou. Druhou skupinu tvoří ti, co se v základním museli přizpůsobit, ale jinak se nesnaží*“.⁶⁴⁸ Dále zde OCT psal, že nová liturgie si žádá lepší řečníky, a to ti z druhé skupiny nejsou. V tomto hlášení řadil mezi ty první také Zborovského z Mirovic, u kterého mu vadilo, že měl 9 ministrantů, a proto ho žádal, aby jejich počet snížil.

V hlášení OCT z ONV Pelhřimov lze najít zprávu, že pelhřimovský vikář uskutečnil v roce 1967 již 5 liturgických konferencí pro kněze, při kterých měl vždy některý kněz nejprve mši a druzí tak byli seznamováni s formami liturgie podle reformy II. vatikánského koncilu. OCT připojuje názor některých mladých, „*že je to v kostele o mších hezké*“ a že i staří lidé přijímají změny kladně.⁶⁴⁹

V oběžníku českobudějovické konsistoře 2/72, čj. 90 z 16. 2. 1972 (s. 6),⁶⁵⁰ se mluví o zavádění nového obřadu křtu dětí, nových svatebních obřadů a pohřebních obřadů. Pokud šlo o nový obřad křtu dětí, ten měl být zaveden o Velikonocích 1972. Předtím se konaly kurzy, na nichž byli kněží s těmito obřady seznamováni a ti pak o tom měli informovat své věřící. Když si tak 12. května 1972 počínal P. Oldřich Med SDB na poutním místě Montserrat u Slavonic (viz odst. 4.3.7), byl den nato osočen církevním tajemníkem, že měl v kázání nevhodné výroky. Ukázalo se, že mu zazlival právě řeč o křtu. Prý si tyto aktuální věci měl nechat pro Slavonice. Med se hájil poukazem na to, že kněží měli z konsistoře nařízeno, ještě před čtením pastýřského listu (14. 5.) mluvit o funkci rodičů a kmotrů při křestní liturgii obnovené Druhým vatikánským koncilem.⁶⁵¹

V souvislosti se zaváděním liturgické reformy docházelo i k úpravám interiéru kostela, zejména oltářního prostoru. Protože kněží někdy odstranili i hlavní oltáře památkově chráněné, byli v oběžníku konsistoře 1/73, čj. 5/73 z 10. 1. 1973 upozorněni na nutnost hlásit každou změnu mobiliáře nejprve církevnímu tajemníkovi a projednat ji se střediskem památkové péče a s konsistoří. Změny měli provádět až po obdržení písemného souhlasu od obou institucí. Konsistoř také požadovala zaslání fota dosavadního stavu a náčrt chystané úpravy.⁶⁵²

648 Hlášení OCT Písek z 15. 1. 1968, čj. škol.:cirk. 460-8/68. In *SOA T*, fond JČKNV, karton 6, sign. 460. V tomto hlášení OCT také navrhuje přeložit Korejse někam na Šumavu, „*aby mohl auto (darované asi z Vatikánu) plně v těch kopcích využít*“ – Rovněž Josef Kavale jako administrátor v Jindřichově Hradci patřil mezi ty, kdo neodkladně zaváděli liturgickou reformu. Vzpomíná, že tehdejší kapitulní vikář Titman se na něj kvůli tomu hodně zlobil. Liturgické obnově nepřál snad proto, že si to nepřála státní správa. Srov. *Rozhovor s Mons. Josefem Kavalem* v příloze č. XXII.

649 Srov. hlášení z 29. 12. 1967, čj. cirk. 460-376/1967. In *SOA T*, fond JČKNV, karton 6, sign. 460.

650 In *SOA T*, fond JČKNV, karton 1, sign. 460.

651 Srov. *SOA T*, fond JČKNV, karton 9, sign. 460.

652 In *SOA T*, fond JČKNV, karton 1, sign. 460.

Slavení liturgie bylo i nadále omezováno, jak o tom svědčí závěrečná zpráva již zmíněné Komise pro liturgii při SPVC při MK ČSR z prosince 1977, kde je v jejím závěru uveden návrh „opatření k zamezování a usměrňování činnosti římsko-katolické církve v ČSR při uplatňování závěrů II. Vatikánského koncilu v oblasti liturgie a k vytváření účinné protiváhy snaze o oživení náboženského života“. V návrhu stojí, že by se jako protiváha církevních obřadů měly využívat občanské obřady, že by se mělo systematicky všestranně působit na občany v politickém, kulturním a společenském životě, že by se mělo prohlubovat jednotné řízení církevní politiky, měl by se zkvalitňovat státní dozor nad církvemi tak, aby se bránilo modernizaci v církvích a trvale by se měla sledovat religiozita.⁶⁵³

Ještě stojí za zmínku, že bylo sice dovoleno provést liturgickou obnovu II. vatikánského koncilu, ale byly kladeny překážky vydávání obnovených liturgických knih. *Český misál* byl vytištěn v cizině až v roce 1983, *Uvedení do křesťanského života* smělo vyjít až r. 1987 a další liturgické knihy bylo možné vydat až po roce 1989.

4.4.1 Demolice starých kostelů a nepovolování novostaveb kostelů

Během komunistického režimu došlo k demolici celé řady kostelů, i když ponejvíce v pohraničních oblastech státu postižených odsunem původního obyvatelstva po II. světové válce. To se významně dotklo i jižních Čech. Celá řada obcí byla zničena včetně kostela (např. České Žleby s kostelem sv. Anny, okr. Prachatice). V jiných byl zničen třeba jen kostel (kostel sv. Anny v Hojné Vodě, okr. České Budějovice, zbořen v 60. letech 20. stol.; kostel sv. Prokopa v Prášílech, okr. Klatovy; kostel Nejsvětější Trojice ve Strážném, okr. Prachatice – odstřelen r. 1965).⁶⁵⁴ Někdy byly ve zničených obcích kostely ušetřeny kvůli své pamětihodnosti, ale po celou dobu komunistického režimu byly devastovány a pokud se nezřítily, byly opraveny až po Sametové revoluci hlavně péčí odsunutých obyvatel (např. kostel Narození Panny Marie v Cetvinách; kostel Panny Marie Sněžné u Svatého Kamene; kostel sv. Jana Nepo-

653 Srov. „Zpráva o stavu liturgické obnovy v římsko-katolické církvi po II. Vatikánském koncilu a jejím uplatňování v České socialistické republice, datovaná (Praha, prosinec 1977), SÚA, nezpracovaný fond SPVC MK. Cit. dle SLOUK, P. Státní orgány a koncil. In OPATRNÝ, *Kardinál Tomášek a koncil*, s. 31–42, zde s. 40.

654 Srov. http://www.strazny.cz/ou/index.php?option=com_content&task=view&id=15&Itemid=30, [cit. 2007–10–05]. – Dle seznamu církevních objektů v okrese Prachatice z 1. 11. 1962, list č. 12/13, bylo navrženo, provést do dvou let demolici farního kostela Nejsvětější Trojice a farní budovy ve Strážném. Srov. SOA T, fond JČKNV, karton 6, sign. 463/4. – Dále se k tomu zmiňuje CT z ONV Prachatice v hlášení z 5. 7. 1964, zn. cír. 460/64-Dr. Podle něj požádal jeden vojenský útvar z důvodů „obranu státu“ o demolici kostelů v Českých Žlebech a Strážném. Po předchozím ohledání na místě to státní památková péče schválila. Srov. SOA T, fond JČKNV, karton 6, sign. 460.

muckého ve Zvonkové).⁶⁵⁵ Kostel Panny Marie Dobré Rady v Pohoří na Šumavě (okr. Český Krumlov) sice přežil devastaci v době totality, ale r. 1999 se zřítíl.⁶⁵⁶

V neposlední řadě je třeba uvést, že omezování slavení liturgie v totalitním Československu se projevovalo též nepovolováním novostaveb kostelů. Za celou dobu po II. vatikánském koncilu se v Čechách a na Moravě postavilo jen šest nových kostelů a kaplí: kaple sv. Václava, Blížkov, okr. Žďár n. S. (realizace 1969–73); kaple sv. Martina, Kozojídky, okr. Hodonín (1968–71); kaple sv. Pia X., Litovany, okr. Třebíč (1969–70, upraveno 1990); kostel sv. Václava, Most (1989); kostel sv. Josefa, Senetářov, okr. Blansko (1969–71); kostel sv. Mikuláše, Tichá u Frenštátu p. R., okr. Nový Jičín (1969–76).⁶⁵⁷ V období pražského jara byla připravována ještě stavba dalších kostelů, zejména v nových sídlištích, ale k jejich realizaci došlo až po roce 1989.

Přítom dlužno dodat, že s nastalou normalizací byly stavbě výše uvedených kostelů a kaplí mnohdy kladeny velké překážky. V Blížkově měla být kaple srdcem nově budovaného společenského centra obce. Kvůli překážkám ze strany úřadů se však projektanti vzdali další projekční činnosti a stavba kaple byla zastavena. Nakonec byla po několika letech stavba svépomocí dokončena jako obřadní síň, což se silně podepsalo na její architektuře.⁶⁵⁸ Po roce 1989 se užívání stavby vrátilo ke svému původnímu účelu.

V Mostě byl kostel sv. Václava postaven jako náhrada za šest kostelů zbořených při demolici historického jádra města, které muselo ustoupit hnědouhelnému dolu, a za děkanský chrám přesunutý v roce 1975 mimo město. Kostel byl postaven na zahradě děkanství. Před jeho stavbou bylo ze strany státní správy nařízeno, že kostel nesmí mít věž, zvonici a ani vnější sakrální prvky.⁶⁵⁹

Když v roce 1964 shořel v Tiché u Frenštátu pod Radhoštěm původní dřevěný kostel z r. 1510, vypsal v roce 1967 olomoucké arcibiskupství architektonickou soutěž na stavbu nového kostela. Vlivem překážek ze strany státní správy se však stavba protáhla na dobu sedmi let, přičemž kostelní věž musela být oproti původnímu projektu snížena, aby netvořila novou dominantu obce.⁶⁶⁰

Dokonce je znám případ, že nově postavená návesní kaplička musela být zbourána, když byla postavena bez povolení ONV. Stalo se to v obci Hroznatín, okr. Třebíč. Občané Hrozna-

655 Srov. *KATALOG DIECÉZE ČESKOBUDĚJOVICKÉ L. P. 1996*. Neměnná část. České Budějovice : Biskupství českobudějovické pro vnitřní potřebu církevních úřadů, s. 27, 112, 148.

656 Srov. *Pohoří na Šumavě* [online]; [cit. 2007–10–10]. Dostupné na: <http://janbraum.unas.cz/novohradsko/pohori.htm>.

657 Srov. VAVERKA, J. a kol. *Nové české kostely a kaple z konce 20. století v České republice*. Kostelní Vydří : KN, 2001, s. 378–404.

658 Srov. *tamtéž*, s. 272.

659 Srov. *tamtéž*, s. 318.

660 Srov. *tamtéž*, s. 364.

tína se v roce 1973 rozhodli zbourat zchátralou kapličku na návsi a místo ní postavit novou. MNV Rudíkov jim stavbu povolil, ale ONV v Třebíči nikoliv. Poté, co byla na ONV delegace občanů Hrozatína odmítnuta, byla v obci uspořádána petice a když se většina občanů vyslo-
vila pro novostavbu kapličky, udělali na ni finanční sbírku a brzy byla hrubá stavba hotová. Ale krátce před dokončením kapličky přišel z MNV Rudíkov příkaz k zastavení práce a z ONV v Třebíči naléhali, aby kaplička byla zbořena. Nepomohla ani intervence prezidenta Ludvíka Svobody, který do Hrozatína přijel na žádost jednoho z jeho příbuzných, když delegace ONV a KNV v té věci přijely do obce. Přestože prezident Svoboda rozhodl, aby kaplička byla dosta-
věna, musela být nakonec na příkaz ONV zbourána.⁶⁶¹

Nakonec pro dokreslení období normalizace připojuji ještě jeden kuriózní případ, kdy byli manželé potrestáni okresním soudem v Havlíčkově Brodě exekucí třetiny platu za to, že při povolené přestavbě mlýna na samotě (!) si dovolili udělat ve štítu výklenek pro sošku Madony s dítětem. Ačkoliv při kolaudaci s tím nebyl žádný problém, přišel po čase z ONV na základě udání z místa bydliště příkaz k odstranění výklenku. Majitelé mlýna to však odmítli udělat, přestože byli soudně postiženi. A tak Madona s dítětem ve výklenku zůstala.⁶⁶²

661 Srov. svědectví L. Eichlerové z Budišova u Třebíče in *Kamínky* (1. díl), s. 57–58.

662 Srov. svědectví „L. V., Morava“ in *Kamínky*, 3. díl, s. 172.

5 ZÁVĚR

Předložená disertační práce se zabývá omezováním církevního života a zvláště slavení liturgie ze strany československého státu v období 1945–1989 se zvláštním zřetelem k jihočeskému regionu. Jak dostupná literatura, tak zejména hlášení církevních tajemníků dochovaná v archivních fondech Krajského národního výboru a Jihočeského krajského národního výboru v Českých Budějovicích, uložených ve Státním oblastním archivu v Třeboni, skýtají dostatek informací o tom, že orgány státní správy plánovitě omezovaly život, pastoraci a slavení liturgie církví.

První takové zásahy administrativního charakteru bylo možné zjistit hned v období po druhé světové válce, kdy komunisté měli v Československu již velkou moc. V internačních či sběrných táborech odsunovaného německého obyvatelstva nebylo kněžím dovoleno při bohoslužbách kázat v němčině. A podobně to bylo se zákazem maďarštiny při slavení liturgie s Maďary, kteří byli nuceně přesídlováni do pohraničních oblastí po odsunutých Němcích. A v obou případech nebyl při liturgii dovolen ani zpěv v lidové řeči. Vláda s převahou komunistů se také snažila podstatně snížit počet církevních svátků spojených s pracovním volnem, ale to se komunistům podařilo prosadit až po převratu v únoru 1948.

Po únorovém převratu přibyly k administrativním opatřením proti církvím i mocenské zásahy, které měly nejprve vést k vytvoření národní katolické církve. Po ztroskotání těchto snah zaútočil režim proti katolické hierarchii. Biskupové byli internováni nebo uvězněni a ve vězeních skončila též celá řada kněží i laiků. Na místo biskupů byli dosazeni povolní kapitulní vikáři. A za účelem rozbití jednoty nižšího kněžstva založil režim mírovou organizaci katolického duchovenstva. Ke spolupráci s režimem bylo donuceno i vedení nekatolických církví. Vydáním nových „církevních“ zákonů v říjnu 1949 pak dostal komunistický režim církev zcela do područí a s výjimkou pražského jara tento stav trval až do roku 1989. V roce 1950 pak byly rozehnány mužské i ženské řeholní komunity a velké množství řeholníků a řeholnic bylo internováno nebo uvrženo do vězení. Důsledkem toho bylo též omezení liturgického života a pastorační služby katolické církve.

Po únorovém převratu došlo postupně ke zrušení duchovenské služby v armádě a ve vězeňství. Pokud šlo o liturgii, bylo v armádních útvech a věznicích jakékoliv slavení liturgie zakázáno a při nerespektování zákazu přísně postihováno, a proto se konalo jen tajně. I v nemocnicích byla duchovní služba velice omezena. Do nemocnice směl docházet jen určený duchovní a to jen na požádání. V nemocnicích se postupně skončilo se slavením eucharistie a křtů nemluvňat a nemocniční kaple byly zrušeny. Též v domovech důchodců a v ústavech sociální péče, kde péči zajišťovaly komunity řeholních sester a které měly i svého kněze, nebyla povolována účast na liturgii jiným osobám než řeholnicím.

Po vybudování struktury státního dozoru nad církvemi bylo ze strany státu bedlivě sledováno a omezováno i slavení liturgie a byly též časté snahy o její zneužití pro politické cíle režimu. Církevní tajemníci za pomoci církevních důvěrníků bedlivě sledovali, zda duchovní při kázání a čtení zmanipulovaných pastýřských listů nemají kritické poznámky na adresu režimu, a pokud měli, byli za to postihováni. Zvláště tvrdé postihy zakusili mnozí kněží, kteří 19. června 1949 přečetli pastýřský list „Hlas československých biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky“, ve kterém biskupové otevřeně kritizovali pronásledování katolické církve v Československu. Mnozí z nich byli za to uvězněni nebo alespoň pokutováni. Při liturgii byli sledováni nejen duchovní, ale také ostatní účastníci, z nichž zejména učitelé bývali za účast na liturgii církve postihováni i ztrátou zaměstnání.

Poté, co komunistický režim zlikvidoval společenský vliv církví, začal otevřeně hlásat ateismus a bojovat proti náboženství s úmyslem postupně je úplně vymýtit. Komunistická strana nutila své věřící členy, aby vystoupili z církví anebo aby se alespoň neúčastnili na jejich životě a liturgii. V oblasti liturgie byla zpočátku alespoň snaha zajistit, aby se její slavení konalo jen v prostoru kostela (to se týkalo především katolické církve). Církevní tajemníci jakožto bezprostřední vykonavatelé státního dozoru tak nutili duchovní, aby nekonali nic mimo kostel. V jejich hlášeních se objevují zprávy o tom, jak různými způsoby a prostředky potlačovali procesí do polí, procesí o slavnosti Božího těla, při „vzkříšení“ na Bílou sobotu, poutní procesí atd. O slavnosti Božího těla tam, kde nešlo o „silně religiozní“ oblasti, se brzy dosáhlo toho, že se vše odehrávalo jen v kostele. Na nábožensky živějších územích usilovali církevní tajemníci alespoň o to, aby se veřejné složky neúčastnily procesí v uniformách (např. hasiči) a aby byly z účasti na slavnosti odlákány školní děti. Ale i tam se díky každoročnímu naléhání nakonec podařilo zatlačit vše do kostela nebo nanejvýš bylo tolerováno konat procesí jen bezprostředně kolem kostela tam, kde vše před očima veřejnosti skryla zeď. Výjimku tvořilo jen období pražského jara.

Pokud jde o poutě, byly z počátku padesátých let 20. století často zneužity jakožto mírové manifestace (poslední takový pokus je znám z pouti na Velehradě v roce 1985). Byla potlačována poutní procesí a omezována účast na poutích tím, že církevní tajemníci nepovolovali výpomoc sousedních duchovních, dopravním podnikům se zakazovalo pronajímat autobusy, vymýšlely se dopravní překážky (jako např. při pouti k blahoslavené Anežce v Praze roku 1988), a trhy a jiné akce měly sloužit k odlákání návštěvníků jinam.

Ve snaze trvale omezovat náboženský život se vyvíjel tlak na snížení počtu křtů novorozěnat, počtu církevních sňatků, církevních pohřbů apod. Jako protiváhu proti církevním obřadům organizovaly Sbory pro občanské záležitosti (SPOZ) ustanovované při národních výbo-rech občanské rituály, např. „vítání občánků“, civilní sňatky (byly od r. 1950 povinné), výročí

svatby a smuteční obřady. A u církevních pohřbů se řečníci SPOZ snažili protičinit křesťanské zvěsti o posmrtném životě.

Režim sice nekladl velké překážky při zavádění liturgické reformy II. vatikánského koncilu v katolické církvi, na druhé straně nelibě nesl s tím spojenou aktivizaci laiků též v souvislosti s vykonáváním lektorských a jiných služeb při liturgii. Negativní postoj režimu k této reformě se projevil i v tom, že brzdil vydávání nových liturgických knih v češtině. V období pražského jara sice státní dozor nad církvemi prakticky značně polevil, nedošlo však ke zrušení „církevních“ zákonů z r. 1949 a za normalizace se vše vrátilo k předchozí praxi, která se více méně udržela až do Sametové revoluce.

Omezování slavení liturgie se projevilo i v tom, že nebyla dovolena výstavba nových kostelů a kaplí. Za celou dobu po II. vatikánském koncilu až do Sametové revoluce jich bylo v Čechách a na Moravě postaveno jen šest. Přitom např. města Břeclav a Hustopeče neměla vůbec kostel a v jiných vznikla velká nová sídliště, která z hlediska duchovní správy potřebovala nové kostely. Ale k uspokojení těchto potřeb došlo až po pádu komunistického režimu.

Pro úplnost je třeba zmínit, že potlačování náboženské svobody v Československu vedlo ke vzniku skryté či podzemní církve. V ní působili kněží zbavení státního souhlasu k výkonu duchovenské služby, řeholníci a řeholnice z rozprášených komunit, tajně vysvěcení biskupové, kněží a jáhni, někteří kněží působící zároveň i v oficiální církvi, a aktivní laici. K slavení liturgie a k pastorači se scházeli v bytech, na chatách a chalupách, anebo v přírodě. Skrytá církev netvořila alternativu k oficiální církvi, nýbrž svou činností doplňovala to, co nebylo možné konat v rámci oficiální církevní struktury.

Z předložené práce jasně vyplývá, že komunistický režim v Československu po celou dobu svého trvání plánovitě potlačoval život, pastorači a liturgii církví a to zejména prostřednictvím pracovníků činných ve struktuře státního dozoru nad církvemi.

6 SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AAS	= Acta Apostolicae Sedis
ACEBB	= Acta Curiae Episcopalis Bohemobudvicensis
AMV	= Archiv ministerstva vnitra
AV ČR	= Akademie věd České republiky
AV NF	= Akční výbor Národní fronty
c.3	= „církevní trojka“
c.5	= „církevní pětka“
c.d.	= citované dílo
CASD	= Církev adventistů sedmého dne
CČS	= Církev československá
CDK	= Centrum pro studium demokracie a kultury (nakladatelství)
cit.	= citace, citováno
CMBF	= Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta
CMVKD	= Celostátní mírový výbor katolického duchovenstva
CT	= církevní tajemník
č.	= číslo
ČB	= České Budějovice
ČCE	= Českobratrská církev evangelická
ČK	= Český Krumlov
ČSL	= Československá strana lidová
ČSM	= Československý svaz mládeže (jediná povolená organizace pro mládež po ukončení základní školní docházky)
ČSR	= Československá republika
ČSSR	= Československá socialistická republika (od roku 1960)
DKO	= Dílo koncilové obnovy
etc.	= et cetera
ECM	= Evangelická církev metodistická
ES	= Ecclesia silentii (obec skryté církve v Praze)
JčKNV	= Jihočeský krajský národní výbor (od 2. pol. roku 1960)
JeNV	= Jednotný národní výbor
JH	= Jindřichův Hradec
KA	= Katolická akce
KCT	= krajský církevní tajemník; vedl církevní agendu KNV

Kčs	= koruna československá (měnová jednotka)
KMK	= Křesťanská mírová konference
KN	= Karmelitánské nakladatelství
KNV	= krajský národní výbor
KSČ	= Komunistická strana Československa
KSS	= Komunistická strana Slovenska
KSSS	= Komunistická strana Sovětského svazu
MDD	= Mezinárodní den dětí (1. června)
MHKD	= Mírové hnutí katolického duchovenstva
MKI	= Ministerstvo kultury a informací
MNO	= Ministerstvo národní obrany
MNV	= Místní národní výbor
Msgre.; Mons.	= Monsignor
MŠK	= Ministerstvo školství a kultury
MŠVU	= Ministerstvo školství, věd a umění
MV	= Ministerstvo vnitra
nakl.	= nakladatelství
NDR	= Německá demokratická republika
NF	= Národní fronta
OAV	= Okresní akční výbor
OCT; oct	= okresní církevní tajemník; vedl církevní agendu ONV
ONV	= Okresní národní výbor
PMCZ	= Přehled mezinárodních církevních zpráv (cyklostylovaný časopis MŠK pro informaci činitelů církevní politiky)
pozn.	= poznámka
pplk.	= podplukovník
ř.k.	= římskokatolický
s.	= strana
Sb.	= sbírka (zákonů)
SC	= Konstituce II. vatikánského koncilu Sacrosanctum concilium
SČED	= Svaz česko-bratrského evangelického duchovenstva
SČSP	= Svaz československo-sovětského přátelství
sign.	= signatura
SKD-PiT	= státem založené Sdružení katolického duchovenstva <i>Pacem in terris</i>
SNB	= Sbor národní bezpečnosti

SNR	= Slovenská národní rada
SOA T	= Státní oblastní archiv v Třeboni
SOkA ČB	= Státní okresní archiv v Českých Budějovicích
SPOZ	= Sbor pro občanské záležitosti (při NV)
SPVC; SVC	= Sekretariát pro věci církevní
SPZ	= státní poznávací značka (automobilů)
sp. zn.	= spisová značka
SŘS	= Sekretariát řeholních společností
SSSR	= Svaz sovětských socialistických republik
StB; Stb	= Státní bezpečnost
SÚA	= Státní ústřední archiv
SÚC	= Státní úřad pro věci církevní
t.r.	= toho roku
tr. z.	= trestní zákon
ÚAV NF	= ústřední akční výbor Národní fronty
ÚDV	= Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu
ÚV	= ústřední výbor
vl. nař.	= vládní nařízení
VN	= výuka náboženství

7 SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

CÍRKEVNÍ DOKUMENTY:

Sacrosanctum Concilium. Konstituce II. vatikánského koncilu o posvátné liturgii. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha : Zvon, 1995. ISBN 80-7113-089-3.

Ordo hebdomadae sanctae instauratus. Editio typica. Typis polyglotis vaticanis, 1955. ISBN neuvedeno.

ARCHIVNÍ PRAMENY:

Státní oblastní archiv Třeboň (= SOA T), fondy:

Krajský národní výbor v Českých Budějovicích (= KNV ČB).

Jihočeský krajský národní výbor v Českých Budějovicích (= JčKNV).

Státní okresní archiv České Budějovice (= SOkA), fond:

Okresní národní výbor v Českých Budějovicích (= ONV ČB).

LITERATURA:

BOHÁČ, Z. Násilné zrušení řeckokatolické církve na počátku 50. let v Československu. In HANUŠ, J., STRÍBRNÝ, J. *Stát a církev v roce 1950*. Sborník příspěvků z konference pořádané Českou křesťanskou akademií, Ústavem pro soudobé dějiny, Centrem pro studium demokracie a kultury ve spolupráci s Arcibiskupstvím pražským dne 21. 6.2000 v Emauzském klášteře v Praze (= HANUŠ, STRÍBRNÝ, *Stát a církev v roce 1950*). Brno : CDK, 2000. ISBN 80-85959-71-2, s. 86–97.

BRADNA, A. *Zaradoval jsem se... Útržky ze života*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-717-1.

BUŠEK, V., HENDRYCH, J., LAŠTOVKA, K., MÜLLER, V. *Komentované zákony Československé republiky. Sv. XXXII: Československé církevní zákony. Díl I*. Praha : Československý kompas, 1931. ISBN neuvedeno.

CASAROLI, A. *Trýzeň trpělivosti. Svätý stolec a komunistické země (1963–1989)*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-621-3.

CUHRA, J. *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999. ISBN 80-85270-84-6.

CUHRA, J. *Československo-vatikánská jednání 1968–1989*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001. ISBN 80-7285-008-3.

- DEMEL, Z. Eucharistie a totalita. Slavení eucharistie za dozoru církevních tajemníků v Jihočeském kraji. In ŠRAJER, J. *Teologická teorie v pastorační praxi*. České Budějovice : Teologická fakulta JU, 2004. ISBN 80-7040-714-X, s. 63–71.
- DEMEL, Z. Neděle a totalita. Jak bylo v totalitním Československu omezováno svěcení neděle. In FIALA, P., HANUŠ, J. (eds.), *Katolická církev a totalitarismus v Českých zemích*. Brno : CDK, 2001. ISBN 80-85959-98-4, s. 97–119.
- FIALA, P., HANUŠ, J. *Skrytá církev. Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. Brno : CDK, 1999. ISBN 80-85959-39-9.
- FILIPI, P. *Do nejhlubších hlubin. Život, setkávání, teologie. K stému výročí narození J. L. Hromádky*. Praha : Kalich, 1990. ISBN 80-7017-132-4.
- GARDAVSKÝ, V. *KSČ a náboženství. „Fakta a argumenty“*, roč. XII. Praha : Ideologické oddělení ÚV KSČ, 1968. ISBN neuvedeno. In *SOA T*, fond JČKNV.
- GANSRIGLER, F. *Jeder war ein Papst. Geheimkirchen in Osteuropa*. Salzburg : Müller, 1991. ISBN 3-7013-0820-9.
- HARTMANN, J., SVOBODA, B. VAŠKO, V. (eds.), *Kardinál Tomášek. Svědectví o dobrém katechetovi, bojácném biskupovi a statečném kardinálovi*. Praha : Zvon, 1994. ISBN 80-7113-093-1.
- HAVLIČEK, F. X. *Die rote goldene Stadt* („goldene“ je v názvu knihy přeškrtnuté). Frankfurt/Main : Friedrich Rudl, 1952. ISBN neuvedeno.
- CHAROUZ, J. Z. *Biskup – vyznavač. Josef Karel Matocha 1888–1961*. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 1991. ISBN neuvedeno.
- „(-j)“, Reordinace? In *Getsemany. Církev v podzemí. Ročenka 1995*. Praha : Síť, 1995. ISBN 80-901571-5-7, s. 121–126.
- JANDOUREK, J. *Tomáš Halík: Ptal jsem se cest*. Praha : Portál, 1997. ISBN 80-7178-143-6.
- JEŘÁBEK, Č. *V zajetí stalinismu. Z deníků 1948–1958*. Brno : Barrister & Principal, 2000. ISBN 80-85947-45-5.
- KADLEC, J. *Českobudějovická diecéze*. České Budějovice : Setkání, 1995. ISBN 80-901602-3-9.
- Kamínky. Drobná svědectví o pronásledování křesťanů v době komunistické totality i o jejich snahách o svobodu a blaho vlasti*. Hradec Králové : Biskupství královéhradecké. 1. díl (2000) ISBN 80-238-5341-4, s. 57–58; 2. díl (2000) ISBN 80-238-6251-0, s. 91–94; 3. díl (2001) ISBN 80-238-8098-5, s. 172.
- KAPLAN, K. *Pět kapitol o Únoru*. Brno : Doplněk, 1997. ISBN 80-85765-73-X.
- KAPLAN, K. *Poslední rok prezidenta. Edvard Beneš v roce 1948*. Brno : Doplněk, 1994. ISBN 80-85765-31-4.

- KAPLAN, K. *Staat und Kirche in der Tschechoslowakei. Die kommunistische Kirchenpolitik in den Jahren 1948–1952*. Veröffentlichungen des Collegium Carolinum, Bd. 64. München : R. Oldenbourg Verlag, 1990.
- KAPLAN, K., PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno : Barrister & Principal, 2001. ISBN 80-85947-7.
- KAPLAN, K. *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. Brno : Doplněk, 1993. ISBN 80-04-25700-3.
- KAPLAN, K. *Těžká cesta. Spor Československa s Vatikánem 1963–1973*. Brno : CDK, 2001. ISBN 80-85959-83-6.
- KATALOG DIECÉZE ČESKOBUDĚJOVICKÉ L. P. 1996. Neměnná část. České Budějovice : Biskupství českobudějovické pro vnitřní potřebu církevních úřadů, 1996. ISBN neuvedeno.
- KOUBEK, K. *Želivské elegie*. Pelhřimov : Nová tiskárna, 1999. ISBN 80-902584-4-1.
- KŘÍŽKOVÁ, M. R. *Kniha víry, naděje a lásky. Sedmdesát let působení salesiánů v Čechách a na Moravě*. Praha : Portál, 1996. ISBN 80-7178-122-3.
- KŘÍŽKOVÁ, M. R., BENEŠ, B. *Philippsdorf – Filipov*. Praha : Portál, 2¹999. ISBN neuvedeno.
- KUNETKA, F. Liturgická reforma II. vatikánského koncilu a její realizace v moravských diecézích. In FIALA, P., HANUŠ, J. (eds.), *Koncil a česká společnost. Historické, politické a teologické aspekty přijímání II. vatikánského koncilu v Čechách a na Moravě*. Brno : CDK, 2000. ISBN 80-85959-75-5, s. 148–165.
- LIŠKA, O. *Církev v podzemí a společenství Koinótés*. Brno : Sursum, 1999. ISBN 80-85799-48-0.
- LUDVÍK, Z. sen. (ed.). *Černá kniha minulosti. Košický vládní program – narudlý počátek s rudým zakončením. Vzpomínky mukulů a dokumentace*. Frankfurt a. M. : nákladem vlastním, 2001. ISBN neuvedeno, s. 229.
- MÁDR, O. *Slovo o této době*. Praha : Zvon, 1992. ISBN 80-7113-063-X.
- MÁDR, O. *V zápasech za Boží věc. Vzpomínky, texty a rozhovory*. Praha : Vyšehrad, 2007. ISBN 975-80-7021-876-1.
- NOVOSAD, J. *Štěpán Trochta: svědek „T“*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-591-1.
- O skryté církvi. Rozhovor s Otcem biskupem prof. Stanislavem Krátkým (připravil Petr Fiala). In *Getsemany. Církev v podzemí. Ročenka 1995*. Praha : Sít, 1995. ISBN 80-901571-5-7, s. 106–116.
- Obřady sborů pro občanské záležitosti. Část I. Přesvědčovací práce mezi občany. Příprava a vlastní průběh obřadu*. Brno : Oddělení klubové práce Domu kultury a osvěty města Brna (rok a ISBN neuvedeny). In SOA T, fond JčKNV.

- ONDOK, J. P. *Muklovský vatikán*. Brno : CDK, 2005. ISBN 80-7325-040-3.
- OPASEK, A. *Dvanáct zastavení. Vzpomínky opata břevnovského kláštera*. Praha : Torst, ³1997. ISBN 80-7215-028-6.
- OPATRŇÝ, A. Jak čteme koncil dnes, jak byl čten za totality? In OPATRŇÝ, A. (ed.), *Kardinál Tomášek a koncil*. Sborník ze symposia k 10. výročí úmrtí kardinála Tomáška a ke 40. výročí zahájení 2. vatikánského koncilu v Praze 9. a 10. října 2002. Praha : Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2002 (= OPATRŇÝ, *Kardinál Tomášek a koncil*). ISBN neuvedeno, s. 7–15.
- OPATRŇÝ, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-778-3.
- OTTER, P. *Církevní politika 1949. Dokumenty a komentáře*. Heršpice : Eman, 1992. ISBN 80-900696-1-4.
- Pastýřské listy 1945–2000. Arcidiecéze pražská*. K vydání připravil Aleš Opatrný s kolektivem Pastoračního střediska. Kostelní vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2003. ISBN 80-7192-836-4.
- PAVLÍK, J. *Budou vás vydávat soudům. Dějiny české provincie T.J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha : Societas, 1995. ISBN neuvedeno.
- PELIKÁN, J. Úvod ke Zprávě komise ÚV KSČ o politických procesech a rehabilitacích v Československu 1949–68. In *Potlačená zpráva*. Wien : Europa-Verlag, 1970. ISBN neuvedeno.
- PITHART, P. *Osmadesátý*. Praha : Rozmluvy, 1990. ISBN 0 946352 43 7.
- POJSL, M. Obnova Cyrilometodějské Bohoslovecké fakulty v Olomouci a vliv II. vatikánského koncilu na teologické vzdělání. In FIALA, HANUŠ, *Koncil a česká společnost, etc*; s. 138–147.
- Repertoárový sborník. Na pomoc sborům pro občanské záležitosti*. Mělník : Okresní osvětový dům a Odbor pro vnitřní věci ONV Mělník (rok a ISBN neuvedeny). In *SOA T*, fond JČKNV.
- Sbory pro občanské záležitosti – metodické pokyny, návody, příručky*. Celostátní seminář 1965, krajská porada 1965, zprávy o činnosti, ukázky pamětních listů (místo vydání a ISBN neuvedeny). In *SOA T*, fond JČKNV.
- Sbory pro občanské záležitosti. Metodické pokyny*. Vydal Okresní dům osvěty a odbor pro vnitřní věci ONV v Klatovech (rok vydání a ISBN neuvedeny). In *SOA T*, fond JČKNV.
- SKALICKÝ, K. Biskup Tomášek na koncilu ve Věčném městě – viděný zorným úhlem tehdejšího Říma. In OPATRŇÝ, *Kardinál Tomášek a koncil, etc*; s. 96–105.
- SKALICKÝ, K. *Zápasy o zítřek aneb Quo Vadis Ecclesia*. Rychnov n. Kněžnou : Ježek, 2000. ISBN 80-85996-20-0.

- SLOUK, P. Státní orgány a koncil. In OPATRŇÝ, *Kardinál Tomášek a koncil*, etc; s. 31–42.
- SLOUK, P. *Wie ein Weg durch den Nebel. Rezeption des Zweiten Vatikanischen Konzils durch die Tschechische Kirche im Spiegel von 31 qualitativen Interviews mit Zeitzeugen*. Rukopis disertační práce. Wien, 2001.
- STŘÍBRŇÝ, J. Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit. In JAN, L. (ed.), *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*. Brno : CDK, 2000. ISBN 80-85959-74-7, s. 78–115.
- ŠVECOVÁ, A. V. Šustěly jsme hedvábím. In ŠIMKOVÁ, D. *Byly jsme tam taky*. Praha : nakl. Monika Vadasová-Elšíková, KARAVANA, 2007. ISBN 978-80-902602-9-2, s. 132–133.
- ŠRAJEROVÁ, E. *Českobudějovický biskup ThDr. Josef Hlouch*. České Budějovice : Setkání, 1997. ISBN 80-86074-02-1.
- Štěpán kardinál Trochta. *Životopisná črta a výběr z proslovů a pastýřských listů*. (K 10. výročí smrti vydali čeští salesiáni). Řím : 1984. ISBN nevedeno.
- TAJOVSKÝ, B. V. *Člověk musí hořeti. Rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*. Praha : Torst, 2001. ISBN 80-7215-126-6.
- TRETERA, J. R. Nová právní situace církví a náboženských společností v roce 1950. In HANUŠ, STŘÍBRŇÝ, *Stát a církev v roce 1950*, etc; s. 21–33.
- VACULÍK, L. *Srpnový rok. Fejetony z let 1988–1989*. Praha : Mladá fronta, 1990. ISBN 80-204-0193-8.
- VAŠKO, V. Církev v zápasu s komunistickou totalitou na počátku 50. let. In HANUŠ, STŘÍBRŇÝ, *Stát a církev v roce 1950*, etc; s. 98–109.
- VAŠKO, V. Dílo koncilové obnovy, jeho vznik a vliv. In OPATRŇÝ, *Kardinál Tomášek a koncil*, etc; s. 75–89.
- VAŠKO, V. *Dům na skále 1, Církev zkoušená: 1945 – začátek 1950*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2004. ISBN 80-7192-891-7.
- VAŠKO, V. *Dům na skále 2, Církev bojující: 1950 – květen 1960*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7192-892-8.
- VAŠKO, V. *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1999. ISBN 80-7192-389-3.
- VAŠKO, V. *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. 1. díl: ISBN 80-7113-000-1; 2. díl: ISBN 80-7113-035-4. Praha : Zvon, 1990.
- VAVERKA, J. a kol. *Nové české kostely a kaple z konce 20. století v České republice*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-539-X.
- Velká mše* (autor neveden), Řím : Křesťanská akademie, 1970. ISBN nevedeno.
- VLČEK, V. Rozhovor s Mons. Václavem Dvořákem. In VLČEK, V. *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími a řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech*

1948–1989. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80–7192–688–4, s. 50–87.

WEIS, M. *Minutěnky vzpomínek na pastýře lidu svého*. Praha : Panevropa, 1999. ISBN 80–85846–12–8.

WINTEROVÁ, M. T. *Z hlubin bezedných. Příběh Ludmily Javorové vysvěcené na římskokatolického kněze*. Brno : Cesta, 2003. ISBN 80–7295–042–8.

PERIODIKA:

Acta Curiae Episcopalis Bohemobudvicensis, 3/74, Jč. Ord. 167/74 z 3. 4. 1974. ISSN neuvedeno.

CUHRA, J. Dny víry a křesťanského zpěvu v Plzni. *Studie*, č. 126 (VI/1989). ISSN neuvedeno.

Dvuměsíčník Křesťanské akademie v Římě, s. 485–486.

DEMEL, Z. Po stopách jednoho smutného výročí. K zrušení diecézních bohosloveckých učilišť a seminářů v roce 1950. In *Studia theologica*. Teologický časopis Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého a Teologické fakulty Jihočeské univerzity ve spolupráci s Teologickou fakultou Trnavské univerzity (= *Studia theologica*), (1) 3/III. ISSN 1212-8570, s. 61–65.

KULHÁNEK, V. Monsignor. K 50. výročí úmrtí Mons. Karla Rehana. In *Magazín Setkání. Diecézní časopis pro křesťanské společenství*, 3/2007, roč. XVII. ISSN 1212-8074, s. 6–7.

MERVART, J. Okolnosti a průběh křesťansko-marxistického dialogu v Mariánských Lázních. *Revue pro evropskou kulturu a náboženství* 2003, roč. 1, č. 1–2. Univerzita Hradec Králové. ISSN 1214-407X, s. 33–38.

PMCZ (= Přehled mezinárodních církevních zpráv; cyklostylovaný časopis MŠK pro informaci činitelů církevní politiky) č. 9/67, (výpisky z „La Croix“ 9. a 10. 5. 1967). ISSN neuvedeno, s. 25–34. In *SOA T*, fond JčKNV.

WEIS, M. Osudy katolické církve na jihu Čech v poválečných letech (8. květen 1945 – 7. září 1947). In *Studia theologica* (5) 3/III, etc; s. 27–36.

WEIS, M. Osudy katolické církve na jihu Čech – diecéze bez pastýře. In *Studia theologica* (8) 2/IV, etc; s. 60–66.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

HÖRMANN, P. O obci – historie. *Obecní úřad Strážný* [online], [cit. 2007–10–05]. Dostupné na:

http://www.strazny.cz/ou/index.php?option=com_content&task=view&id=15&Itemid=30

HRADILEK, P. Dialog anebo polopravdy, *Getsemany* 9/96 [online], [cit. 2007–07–16].

Dostupné na: <http://referaty-seminarky.cz/felix-maria-davidek>.

Jak to vidí Jiřina Šiklová, socioložka: Chartisté nejsou chudáci. *Týdeník Rozhlas* č. 12/2007 [online], [cit. 2007–07–31]. Dostupné na: http://www.radioservis-as.cz/archiv07/12_07/12vidi1.htm.

Kostel sv. Máří Magdalény Mírov [online], [cit. 2007–10–19]. Dostupné na: http://www.znate-mapu.cz/vismo/o_utvar.asp?id_org=600557&id_u=2551.

PLACHÝ, J. „Rozpracování“ duchovních litoměřické diecéze Státní bezpečností (podle personálního stavu k 1. 1. 1989). Duchovní ve farní správě. Josef Buchta. In *Securitas imperii* 11 [online] [cit. 2007–7–10]. Dostupné na: <http://www.mvcr.cz/policie/udv/securita/sbornik11/sbsec11.pdf>.

PLACHÝ, J. Biskup Trochta v hodině velké zkoušky. In *Securitas imperii* 11 [online]. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2005. ISBN 80–86621–16–2, [cit. 2007–07–16]. Dostupné na: <http://www.mvcr.cz/policie/udv/securita/sbornik11/sbsec11.pdf>.

Pohoří na Šumavě [online]. Aktualizace: listopad 2005, [cit. 2007–10–10]. Dostupné na: <http://janbraum.unas.cz/novohradsko/pohori.htm>.

Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ. Praha : Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ, 1971. Text vydaný Státním pedagogickým nakladatelstvím v Praze roku 1988 v 7. vydání [online]. 1999–2001 VLČEK, T., [cit. 2001–01–26]. Dostupné na: <http://www.totalita.cz/texty/pouceni.php>.

ELEKTRONICKÁ POŠTA:

WITSCHER, J. Re: *Informace o kostele ve věznici Valdice* [elektronická pošta]. Message to: Zdeněk Demel. 19. října 2007 [cit. 2007–10–19]. Osobní komunikace.

JINÉ ZDROJE:

Osobní archiv autora.

8 PŘÍLOHY

Pokud jde o „církevní“ zákony z roku 1949, jsou staženy z internetu, kdežto dokumenty nalezené ve Státním oblastním archivu v Třeboni jsou uvedeny v elektronickém přepisu. To z toho důvodu, že jejich kopie pořízené v archivu byly špatně čitelné. Při jejich přepisování však bylo dbáno na zachování jejich původní grafické úpravy.

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. I:** Zákon 217/1949 Sb. ze 14. 10. 1949, kterým se zřídil Státní úřad pro věci církevní
- Příloha č. II:** Zákon 218/1949 Sb. ze 14. 10. 1949 o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem
- Příloha č. III:** Vládní nařízení 219/1949 Sb. z 18. 10. 1949 o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem
- Příloha č. IV:** Dopis kněžím ze SÚC z 23. 2. 1950 ohledně případu Jána Decheta
- Příloha č. V:** Dopis kněžím ze SÚC z 2. 3. 1950 ohledně případu Jána Decheta
- Příloha č. VI:** Projev sympatie s ustanovením Jána Decheta kapitulním vikářem
- Příloha č. VII:** Rezoluce na podporu ustanovení Jána Decheta kapitulním vikářem
- Příloha č. VIII:** Schéma pro zasílání měsíčních situačních zpráv OCT z 2. 4. 1952
- Příloha č. IX:** Osnova pro situační zprávy OCT z 23. 6. 1955
- Příloha č. X:** Příklad situační zprávy z ONV Prachatice ze 7. 7. 1967
- Příloha č. XI:** Metodický výklad k udělování státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti z 29. 7. 1968
- Příloha č. XII:** Dopis faráře Jana Poura z Kostelce u Hluboké n. V. z 21. 7. 1949
- Příloha č. XIII:** Prohlášení kněží vltavotýnského vikariátu k tzv. katolické akci a věrnosti biskupu Hlouchovi ze 16. 7. 1949
- Příloha č. XIV:** Žádost o propuštění děkana Střelečka
- Příloha č. XV:** Hlášení „kult. ref.“ ONV Třeboň o žádosti za propuštění děkana Střelečka
- Příloha č. XVI:** „Děda Mráz píše dětem“
- Příloha č. XVII:** Projev Antonína Zápotockého z r. 1952 o „dědovi Mrázovi“
- Příloha č. XVIII:** Dopis ze SÚC kněžím z 29. 12. 1949 ohledně sňatků a vedení matrik
- Příloha č. XIX:** „Otázky ohledně omezování svobody slavení liturgie ze strany církevních tajemníků.“ Dotazník pro kněze českobudějovické diecéze.
- Příloha č. XX:** Osobně sepsané odpovědi sídelního kanovníka Františka Sobíška k otázkám dotazníku
- Příloha č. XXI:** a) Osobně sepsané odpovědi emeritního českobudějovického biskupa ThDr. Antonína Lišky k některým otázkám dotazníku
b) Rozhovor s emeritním českobudějovickým biskupem ThDr. Antonínem Liškou při předávání dotazníku
- Příloha č. XXII:** Rozhovor s Mons. Josefem Kavalem, farářem u sv. Jana Nepomuckého, České Budějovice
- Příloha č. XXIII:** Materiály z farního archivu v Táboře poskytnuté Václavem Žitným

Příloha č. I

(Dostupné na: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/217-49.htm>)

217/1949 Sb.

ZÁKON

ze dne 14. října 1949,

kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní.

Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto zákoně:

§ 1

Zřizuje se Státní úřad pro věci církevní*) jako ústřední úřad; řídí jej ministr, kterého určí prezident republiky.

*) Podle § 2 vl. nař. č. 19/1956 byl Státní úřad pro věci církevní zrušen a jeho kompetence přešla na ministerstvo školství a kultury.

§ 2

Úkolem Státního úřadu pro věci církevní je dbáti o to, aby se církevní a náboženský život vyvíjel v souladu s ústavou a zásadami lidově demokratického zřízení, a zajistiti tak pro každého ústavou zaručené právo svobody vyznání, založené na zásadách náboženské snášenlivosti a rovnoprávnosti všech vyznání.

§ 3

Působnost ve všech věcech církevních a náboženských, kterou dosud vykonávaly jiné ústřední úřady, přechází na Státní úřad pro věci církevní.

§ 4

Na Slovensku vykonává ministr, který řídí Státní úřad pro věci církevní, svou působnost zásadně prostřednictvím Slovenského úřadu pro věci církevní, řízeného pověřencem, kterého určí vláda.

§ 5

Podrobné předpisy o působnosti a organizaci Státního úřadu pro věci církevní a Slovenského úřadu pro věci církevní, jakož i o řízení před nimi, vydá vláda nařízením.

§ 6

Tento zákon nabývá účinnosti dnem vyhlášení; provedou jej všichni členové vlády.

Gottwald v. r.
Dr. John v. r.
Zápotocký v. r.

Široký v. r.
též za ministra Dr. Clementise
Fierlinger v. r.
Dr. Ševčík v. r.
Dr. Dolanský v. r.
arm. gen. Svoboda v. r.
Dr. Gregor v. r.
Nosek v. r.
Kabeš v. r.
Dr. Nejedlý v. r.

Dr. Čepička v. r.
Kopecký v. r.
Kliment v. r.
Ďuriš v. r.
Krajčír v. r.
Petr v. r.
Dr. Ing. Šlechta v. r.
Dr. Neuman v. r.
Erban v. r.
Plojhar v. r.

Dr. Šrobár v. r.

Příloha č. II

(Dostupné na: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/218-49a.htm>)

218/1949 Sb.

ZÁKON

ze dne 14. října 1949

o hospodářském zabezpečení církví
a náboženských společností státem
v původním znění podle z. 218/1949 Sb.

Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto zákoně:

Osobní požitky duchovních

§ 1

Stát poskytuje podle dalších ustanovení zákona osobní požitky duchovním církví a náboženských společností, kteří působí se státním souhlasem v duchovní správě, v církevní administrativě nebo v ústavech pro výchovu duchovních. Státní úřad pro věci církevní může výjimečně v dohodě s ministerstvem financí přiznat osobní požitky i duchovním, kteří jsou jinak činní.

§ 2

Státní souhlas lze udělit jen duchovním, kteří jsou československými státními občany, jsou státně spolehliví a bezúhonní a splňují i jinak všeobecné podmínky pro přijetí do státní služby. Státní úřad pro věci církevní může v případech hodných zvláštního zřetele prominouti podmínku státního občanství.

§ 3

(1) Osobní požitky duchovních tvoří:

- a) základní plat,
- b) hodnostní přídavek a
- c) odměna za vyšší výkon.

(2) Částky základního platu, způsob a míru jeho zvyšování, podmínky pro přiznání hodnostního přídavku a jeho výši, jakož i podmínky pro přiznání odměny za vyšší výkon a podrobnosti o této odměně stanoví vláda nařízením.

§ 4

Náhrada cestovních, stěhovacích a jiných výloh

Duchovní, kteří mají nárok na osobní požitky, mají též nárok na náhradu cestovních, stěhovacích a jiných výloh podle obecných předpisů.

§ 5

Povinnost vyučovati náboženství

Duchovní působící v duchovní správě jsou povinni vyučovati bezplatně náboženství na školách, není-li o vyučování náboženství jinak postaráno. Rozsah této povinnosti a bližší její úpravu stanoví v dohodě s ministrem školství, věd a umění nařízením ministr, který řídí Státní úřad pro věci církevní.

§ 6

Sociální dávky

Sociální dávky, zejména dávky na nezaopatřené děti, a pensijní zabezpečení duchovních a jejich rodinných příslušníků se poskytují podle obdoby předpisů platných pro státní zaměstnance. Podrobnosti stanoví vláda.

§ 7

Působení a ustanovení duchovních

(1) Duchovenskou (kazatelskou a pod.) činnost v církvích a náboženských společnostech mohou vyvíjeti jen osoby, které mají k tomu státní souhlas, a které vykonají slib. Znění slibu stanoví vláda nařízením.

(2) Každé ustanovení (volba, jmenování) těchto osob vyžaduje předchozího souhlasu státu.

(3) Uprázdňená místa jest obsaditi nejdéle do 30 dnů. Nestane-li se tak, může stát učiniti potřebná opatření k zajištění řádného chodu duchovní správy, církevní administrativy nebo výchovy duchovních.

§ 8

Věcné náklady

(1) Stát hradí církvím a náboženským společnostem podle jejich schváleného rozpočtu řádné věcné náklady spojené s výkonem bohoslužeb a jiných náboženských úkonů i s církevní administrativou.

(2) Na mimořádné věcné náklady poskytne stát v odůvodněných případech zvláštní pomoc.

§ 9

Rozpočty

(1) Zástupci církví a náboženských společností a správcové církevního majetku jsou povinni sestavovat rozpočty a závěrečné účty a předkládat je Státnímu úřadu pro věci církevní ke schválení.

(2) Rozpočty na řádné věcné náklady sestavují se podle skutečných potřeb, a to podle zásad státního rozpočtu; podrobnosti stanoví Státní úřad pro věci církevní v dohodě s ministerstvem financí.

§ 10

Majetek

(1) Stát dozírá na majetek církví a náboženských společností.

(2) Zástupci církví a náboženských společností a správci církevního majetku sestaví soupis veškerého movitého a nemovitého jmění a majetkových práv církví a náboženských společností, jejich složek, komunit, ústavů, nadací, kostelů, obročí a fondů a předloží jej do tří měsíců od počátku účinnosti tohoto zákona Státnímu úřadu pro věci církevní. Podrobnosti stanoví Státní úřad pro věci církevní.

(3) Jakékoliv zcizení nebo zavazení majetku církví a náboženských společností vyžaduje předchozího souhlasu státní správy.

§ 11

Zánik závazků

(1) Veškerý soukromý a veřejný patronát nad kostely, obročími a jinými církevními ústavu přechází na stát.

(2) Veškeré závazky přispívat na účely církví a náboženských společností, jejich složek, komunit, ústavů, nadací, kostelů, obročí a fondů, opírající se o patronát nebo o jiné právní důvody nebo dlouhodobé zvyklosti, zanikají s výjimkou závazků členů církví a náboženských společností, vyplývajících ze zřízení státem schválených.

§ 12

Učiliště pro výchovu duchovních

Stát vydrží učiliště a ústavy pro výchovu duchovních.

§ 13

Trestní ustanovení

Jednání nebo opominutí odporující ustanovením tohoto zákona nebo předpisům vydaným podle něho, trestá, nejde-li o čin trestný soudně, okresní národní výbor jako správní přestupek pokutou do 100 000 Kčs. Pro případ nedobytnosti pokuty vyměří se zároveň podle míry zavinění náhradní trest vězení do 6 měsíců.

§ 14

Zrušovací ustanovení

Všechny předpisy, které upravují právní poměry církví a náboženských společností, se zrušují.

§ 15

Účinnost a provedení zákona

Tento zákon nabývá účinnosti dnem 1. listopadu 1949; provedou jej všichni členové vlády.

Příloha č. III

(Dostupné na: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/219-49a.htm>)

219/1949 Sb.

VLÁDNÍ NAŘÍZENÍ

ze dne 18. října 1949

o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem.

Vláda republiky Československé nařizuje podle zákona ze dne 14. října 1949, č. 218 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem:

§ 1

(1) Duchovní jsou zaměstnanci církve.

(2) Osobní požitky duchovních poskytuje stát, pokud s jeho souhlasem působí v duchovní správě, církevní administrativě nebo v ústavech pro výchovu duchovních.

§ 2

(1) Duchovní působící v duchovní správě jest světský nebo řeholní duchovní, který se souhlasem státu vykonává buď samostatně nebo pomocně duchovní správu v určitém farním obvodu na místě zřízeném se státním souhlasem.

(2) Duchovní správou se rozumí duchovenská péče o katolíky určitého farního obvodu, jakož i výkon církevních úkonů z ní plynoucích.

(3) Pomocní duchovní mohou být ustanoveni, vyžadují-li to potřeby duchovenské péče (rozsáhlost farního obvodu, početnost farníků, pastorační ve veřejných ústavech, na př. v nemocnicích apod.).

§ 3

Duchovní působící v církevní administrativě jsou duchovní zaměstnaní se souhlasem státu v konsistořích a členové kapitul na místech zřízených se státním souhlasem.

§ 4

Duchovní působící v ústavech pro výchovu duchovních jsou duchovní působící se souhlasem státu jako učitelé bohosloveckých učilišť a jako činovníci v kněžských seminářích na místech zřízených se státním souhlasem.

§ 5

(1) Za místa zřízená se státním souhlasem se považují ta místa, která Státní úřad pro věci církevní *) po slyšení příslušného církevního orgánu za taková prohlásí.

(2) Zřízení nových míst vyžaduje souhlas Státního úřadu pro věci církevní *) v dohodě s ministerstvem financí.

*) Podle § 2 vl. nař. č. 19/1956 Sb. byl Státní úřad pro věci církevní zrušen a jeho kompetence přešla na ministerstvo školství a kultury.

§ 6

Duchovním, kteří jsou činní jinak než je uvedeno v § 1, odst. 2, může Státní úřad pro věci církevní *) v dohodě s ministerstvem financí po slyšení příslušného církevního orgánu přiznati osobní požitky, požádají-li o to písemně.

*) Podle § 2 vl. nař. č. 19/1956 Sb. byl Státní úřad pro věci církevní zrušen a jeho kompetence přešla na ministerstvo školství a kultury.

§ 7

(1) Na místa zřízená se státním souhlasem mohou být ustanoveni a osobní požitky podle tohoto nařízení mohou pobírat jen duchovní, kteří jsou českoslovenští státní občané, státně spolehliví, bezúhonní a vyhovují i jinak všeobecným podmínkám pro přijetí do státní služby.

(2) V případech hodných zvláštního zřetele povoluje Státní úřad pro věci církevní *) výjimku, pokud jde o československé státní občanství, a to na žádost duchovního nebo příslušného církevního orgánu aneb z moci úřední.

*) Podle § 2 vl. nař. č. 19/1956 Sb. byl Státní úřad pro věci církevní zrušen a jeho kompetence přešla na ministerstvo školství a kultury.

§ 8

(1) Osobní požitky duchovních uvedených v § 1, odst. 2 tvoří základní plat, hodnotní přídavek a odměna za vyšší výkon. Vyplácejí se stejně jako služební příjmy státních zaměstnanců.

(2) Duchovním, kteří zastávají úřad spojený se zvláštní odpovědností, může být přiznán hodnotní přídavek. Mimořádné pracovní zatížení duchovního, jeho veřejná činnost, jakož i jeho podíl na budovatelském úsilí pracujícího lidu mohou býti zhodnoceny odměnou za vyšší výkon.

§ 9

(1) Základní plat činí 36 000,- Kčs ročně a zvyšuje se po každých třech letech započítatelné služební doby o 3 600,- Kčs ročně, nejvýše však celkem dvanáctkrát.

(2) Započítatelnou služební dobou se rozumí doba strávená v jakékoliv církevní funkci, ve veřejné nebo vojenské službě a ve službě soukromé, a to ve stejném rozsahu jako u státních zaměstnanců.

(3) Základní plat se snižuje o jiný stálý příjem, jehož duchovní požívá z veřejných prostředků. Toto ustanovení se nevztahuje na odměny za výkon duchovenské péče ve veřejných ústavech, na odměny za vyučování náboženství na školách, na platy členů vlády, sboru pověřenců, Národního shromáždění, Slovenské národní rady a na odměny členů národních výborů.

§ 10

Duchovním náleží dávky na děti osvojené a na schovance obdobně podle předpisů platných pro státní zaměstnance.

§ 11

(1) Pro přiznání hodnostního přídatku zařazují se duchovní podle míry odpovědnosti a podle významu zastávaného úřadu do těchto stupnic:

- I. samostatní duchovní správcové, duchovní s funkcí dozorců a úředníci konsistoří;
- II. představení kněžských seminářů, učitelé bohosloveckých učilišť, konsistorní kancléři, ordinariátní sekretáři a sídelní kanovníci;
- III. dignitáři kapitul, generální a kapitulní vikáři, světící biskupové a opati;
- IV. arcibiskupové, diecéšní biskupové a apoštolští administrátoři.

(2) Hodnostní přídatek činí ročně:

v I. stupnici12 000,- Kčs,
ve II. stupnici24 000,- Kčs,
ve III. stupnici36 000,- Kčs,
ve IV. stupnici48 000,- Kčs.

(3) Duchovním zařazovaným do I. a II. stupnice přiznává hodnostní přídatek krajský národní výbor, duchovním zařazeným do III. a IV. stupnice Státní úřad pro věci církevní.*)

*) Podle § 2 vl. nař. č. 19/1956 Sb. byl Státní úřad pro věci církevní zrušen a jeho kompetence přešla na ministerstvo školství a kultury.

§ 12

(1) Odměna za vyšší výkon činí nejvýše 2 000,- Kčs měsíčně. Úhrn odměn nesmí přesahovati 15 % celkového nákladu na základní platy a hodnostní přídatky.

(2) O přiznání odměny a její výši rozhoduje po slyšení příslušného církevního orgánu u duchovních III. a IV. stupnice Státní úřad pro věci církevní,*), u ostatních duchovních krajský národní výbor.

*) Podle § 2 vl. nař. č. 19/1956 Sb. byl Státní úřad pro věci církevní zrušen a jeho kompetence přešla na ministerstvo školství a kultury.

§ 13

(1) Duchovním náleží náhrada cestovních, stěhovacích a jiných výloh za nezbytně nutné služební cesty obdobně podle předpisů platných pro státní zaměstnance.

(2) Cesty jest předem hlásiti okresnímu národnímu výboru trvalého úředního působiště, vyjímající cesty, které nestrpí odkladu.

(3) Cestovní účty se předkládají měsíčně okresnímu národnímu výboru, aby je upravil a předložil krajskému národnímu výboru k rozhodnutí o náhradě.

§ 14

(1) Duchovní v duchovní správě jsou povinni bezplatně vyučovati náboženství na školách prvního a druhého stupně, není-li

ve farním obvodě o vyučování náboženství postaráno zvláštním učitelem náboženství.

(2) Bezplatná vyučovací povinnost činí u pomocných duchovních 10 hod. týdně, u samostatných duchovních správců 8 hod. týdně; duchovní s funkcí dozorcí tuto povinnost nemají.

(3) Do rozsahu bezplatné vyučovací povinnosti se započítává cesta do školy a zpět, činí-li vzdálenost školy od bydliště alespoň 1,5 km, a to tak, že se 4 km cesty počítají za jednu vyučovací hodinu.

(4) Nedosahuje-li v některém farním obvodu celkový počet všech vyučovacích hodin rozsahu stanoveného v odstavci 2, považuje se bezplatná vyučovací povinnost duchovního za splněnu.

(5) Převyšuje-li vyučování rozsah bezplatné vyučovací povinnosti, honorují se nadpočetné vyučovací hodiny, cesty v to nepočítajíc, podle příslušných předpisů, a za cesty tam a zpět přísluší duchovnímu náhrada podle § 13, odst. 1.

(6) Jestliže duchovní v některém týdnu bez vlastního zavinení nemohl splnit bezplatnou vyučovací povinnost, nemá to za následek zkrácení honoráře za nadpočetné vyučovací hodiny v jiných týdnech.

§ 15

(1) Duchovní a jejich rodinní příslušníci mají nárok na pensijní zabezpečení obdobně podle předpisů platných pro státní zaměstnance.

(2) Pensijní základnu tvoří 75 % posledně dosaženého základního platu a hodnotního přídatku.

§ 16

(1) Jakoukoliv duchovenskou činnost mohou vykonávatí světští i řeholní duchovní jen se státním souhlasem.

(2) Státní souhlas si duchovní vyžádá od krajského národního výboru svého trvalého bydliště, po př. jeho prostřednictvím od Státního úřadu pro věci církevní *) (duchovní III. stupnice) nebo od vlády (duchovní IV. stupnice).

*) Podle § 2 vl. nař. č. 19/1956 Sb. byl Státní úřad pro věci církevní zrušen a jeho kompetence přešla na ministerstvo školství a kultury.

§ 17

(1) Každé ustanovení duchovního na místo zřízené se státním souhlasem vyžaduje předchozí souhlas státu.

(2) Tento souhlas si vyžádá písemně příslušný církevní orgán u pomocných duchovních a u duchovních I. a II. stupnice od krajského národního výboru, u duchovních III. stupnice od Státního úřadu pro věci církevní.*) Jmenování duchovních IV. stupnice vyžaduje předchozí souhlas vlády.

*) Podle § 2 vl. nař. č. 19/1956 Sb. byl Státní úřad pro věci církevní zrušen a jeho kompetence přešla na ministerstvo školství a kultury.

§ 18

(1) Ustanovení duchovního bez předchozího státního souhlasu má za následek, že se duchovnímu nedostane osobních požitků a místo se považuje za uprázdněné.

(2) Pozbude-li duchovní způsobilosti pro ustanovení ve smyslu § 7, odst. 1, projedná orgán příslušný podle § 17, odst. 2 případ s příslušným církevním orgánem; nebude-li do 14 dnů zjednána náprava, požádá, aby příslušný církevní orgán duchovního odstranil a rozhodne současně, nemá-li býti duchovnímu zastavena výplata osobních požitků. Nevyhoví-li církevní orgán žádosti za odstranění duchovního do 14 dnů, považuje se místo za uprázdněné.

(3) Uprázdňená místa jest obsaditi nejdéle do 30 dnů; po uplynutí této lhůty může učiniti stát opatření potřebná k zajištění řádného chodu duchovní správy, církevní administrativy nebo výchovy duchovních. V odůvodněných případech může Státní úřad pro věci církevní *) výjimečně povolití prodloužení lhůty.

*) Podle § 2 vl. nař. č. 19/1956 Sb. byl Státní úřad pro věci církevní zrušen a jeho kompetence přešla na ministerstvo školství a kultury.

§ 19

(1) Předpokladem výkonu duchovenské činnosti je složení slibu věrnosti Československé republice.

(2) Slib zní: "Slibuji na svou čest a svědomí, že budu věren Československé republice a jejímu lidově demokratickému zřízení a že nepodniknu nic, co by bylo proti jejím zájmům, bezpečnosti a celistvosti. Budu jako občan lidově demokratického státu plnit svědomitě povinnosti, jež vyplývají z mého postavení, a vynasnažím se podle svých sil podporovat budovatelské úsilí směřující k blahu lidu".

(3) Tento slib skládají pomocní duchovní a duchovní I. stupnice do rukou předsedy okresního národního výboru, duchovní II. stupnice do rukou předsedy krajského národního výboru, duchovní III. stupnice do rukou ministra, pověřeného řízením Státního úřadu pro věci církevní,*) a duchovní IV. stupnice do rukou předsedy vlády.

*) Podle § 2 vl. nař. č. 19/1956 Sb. byl Státní úřad pro věci církevní zrušen a jeho kompetence přešla na ministerstvo školství a kultury.

§ 20

(1) O každém duchovním vede krajský národní výbor evidenční list, do něhož se zapisují osobní data rozhodná pro služební poměr, pro přiznání a výměru osobních požitků a pro nárok na sociální dávky.

(2) Duchovní ohlásí tato data ihned, jakmile byl po prvé ustanoven, a oznamuje všechny změny, které se týkají jeho služebního poměru.

§ 21

(1) Osobní požitky podle tohoto nařízení nahrazují všechny dosavadní stálé požitky, které duchovním plynou z jejich povolání

nebo v souvislosti s ním, z výnosu obročí, z patronátních a všelikých jiných závazků nebo ze státních prostředků, po př. z veřejných fondů podle dosavadních právních předpisů, jakož i všechny individuální osobní přídatky, podpory, výpomoci nebo odměny.

- (2) Ustanovení odstavce 1 se nevztahuje na platy a odměny uvedené v § 9, odst. 3, větě druhé.

§ 22

- (1) Stát hradí církvi řádné věcné náklady a náklady na obstarávání prací osobami, které nejsou duchovními.
- (2) Na mimořádné věcné náklady poskytne stát v odůvodněných případech zvláštní pomoc.

§ 23

- (1) Věcné náklady jsou náklady bohoslužebné a náklady správní.
- (2) Náklady bohoslužebnými rozumějí se náklady na církevní budovy, bohoslužebná zařízení a bohoslužebné úkony.
- (3) Náklady správní jsou náklady spojené s provozem církevních úřadů.

§ 24

- (1) Řádnými náklady jsou náklady každoročně pravidelně se opakující. Patří k nim náklady na běžné udržovací opravy budov a vnitřního zařízení.
- (2) Mimořádnými náklady se rozumějí investice stavební i nestavební, nákladné obnovy vnitřního zařízení a pod.

§ 25

- (1) Výše řádných věcných nákladů se zkoumá v rámci diecése na základě dílčích rozpočtů a závěrečných účtů jednotlivých církevních složek v obvodu diecése.
- (2) Rozpočty musí býti sestaveny podle zásad státního rozpočtu, při čemž jest dbáti naprosté úspornosti. Bližší pokyny pro sestavování rozpočtů i závěrečných účtů vydá Státní úřad pro věci církevní *) v dohodě s ministerstvem financí.
- (3) Z dílčích rozpočtů jednotlivých složek svého obvodu sestaví konsistoře celkový rozpočet diecésní na příští rok, který předloží do konce měsíce března běžného roku Státnímu úřadu pro věci církevní ke schválení spolu s obdobně vypracovaným závěrečným účtem za minulý rok.
- (4) Pro rok 1950 jest nutno předložiti rozpočet do 15. listopadu 1949.

*) Podle § 2 vl. nař. č. 19/1956 Sb. byl Státní úřad pro věci církevní zrušen a jeho kompetence přešla na ministerstvo školství a kultury.

§ 26

(1) Na základě předložených rozpočtů a závěrečných účtů vyměří Státní úřad pro věci církevní *) částku nutnou k úhradě skutečné potřeby jednotlivých diecésí.

(2) Skutečná potřeba je rozdíl mezi celkových celoročním vydáním a příjmem.

(3) Do příjmů se započítává výnos veškerého nemovitého i movitého církevního majetku bez rozdílu, zda doposud sloužil k úhradě nákladů osobních nebo věcných, dále výnos všech majetkových práv, jakož i sbírky, dary, dědictví, odkazy a veškeré ostatní příjmy s výjimkou poplatků štolových.

(4) Aby byl získán podklad ke zjištění příjmů podle předchozího odstavce, provedou konsistoře soupis veškerého majetku a majetkových práv všech církevních složek v obvodu diecese, včetně jednotlivých komunit, ústavů, nadací, kostelů, obročí a fondů.

(5) Soupisy majetku předloží konsistoře do 31. ledna 1950 Státnímu úřadu pro věci církevní,*) jemuž budou pravidelně ročně hlásiti změny ve stavu majetku ke dni 31. prosince každého roku.

*) Podle § 2 vl. nař. č. 19/1956 Sb. byl Státní úřad pro věci církevní zrušen a jeho kompetence přešla na ministerstvo školství a kultury.

§ 27

Stát dozírá na církevní majetek tím, že zkoumá církevní hospodaření a vyhrazuje si předchozí schválení všech důležitých majetkově právních jednání, týkajících se tohoto majetku. Výkon působnosti jednotlivých orgánů upraví Státní úřad pro věci církevní.*)

*) Podle § 2 vl. nař. č. 19/1956 Sb. byl Státní úřad pro věci církevní zrušen a jeho kompetence přešla na ministerstvo školství a kultury.

§ 28

(1) O zvláštní pomoc na mimořádné věcné náklady žádají jednotlivé církevní složky Státní úřad pro věci církevní *) prostřednictvím konsistoře.

(2) Žádosti je nutné doložiti takovými doklady, z nichž by bylo patrné, že potřeba je nezbytná, že se uspokojuje hospodárně a že je na ni v jednotném hospodářském plánu pamatováno.

*) Podle § 2 vl. nař. č. 19/1956 Sb. byl Státní úřad pro věci církevní zrušen a jeho kompetence přešla na ministerstvo školství a kultury.

§ 29

Na stát přechází patronát nad římsko-katolickými kostely, obročimi a jinými církevními ústavami, vykonávaný dosud veřejnými fondy a nadacemi, obcemi, okresy, kraji a ostatními veřejnoprávními korporacemi, dále patronát vážnoucí na majetku, na který se vztahují zákony ze dne 18. dubna 1919, č. 215 Sb., o zabránění velkého majetku pozemkového, ze dne 11. července 1947, č. 142b., o revisi první pozemkové reformy, ze dne 21. března

1948, č. 46 Sb., o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví z zemědělské a lesní půdě), dekret presidenta republiky ze dne 21. června 1945, č. 12 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku, nařízení Slovenské národní rady ze dne 23. srpna 1945, č. 104 Sb. n. SNR, o konfiskování a urychleném rozdělení zemědělského majetku a dekret presidenta republiky ze dne 25. října 1945, č. 108 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, jakož i jiný veřejný a soukromý patronát.

§ 30

(1) Stát vykonává patronát tak, že prezentuje příslušnému ordináři vhodné uchazeče na uprázdněná obročí.

(2) Konkursy na uprázdněná obročí vypisuje příslušná konsistoř vždy v nejbližším čísle Věstníku katolického duchovenstva. Konsistoř předloží státu žádosti všech uchazečů a v předkládací zprávě označí uchazeče, jež nepokládá za způsobilé k prezentaci. Zamítavé stanovisko je nutno řádně odůvodnit důvody, jež nejsou v rozporu s právním řádem Československé republiky. Z uchazečů, kteří nebyli důvodně zamítnuti, prezentuje stát toho, jehož uzná za nejzpůsobilejšího. Příslušný ordinář jest povinen udělit presentovanému církevní úřad od 14 dnů ode dne presentace. Neučiní-li tak ve stanovené lhůtě, má se za to, že presentovanému byl úřad udělen.

§ 31

Veškeré závazky přispívat na účely církve, jejích složek, komunit, ústavů, nadací, kostelů, obročí a fondů, opírající se o patronát nebo jiné právní důvody nebo dlouholeté zvyklosti, zanikají.

§ 32

(1) Ústavy pro výchovu duchovních jsou bohoslovecká učiliště a kněžské semináře.

(2) Stát hradí jejich osobní i věcné náklady.

§ 33

Toto nařízení nabývá účinnosti dnem 1. listopadu 1949; provede je ministr pověřený řízením Státního úřadu pro věci církevní *) v dohodě s ministrem financí.

*) Podle § 2 vl. nař. č. 19/1956 Sb. byl Státní úřad pro věci církevní zrušen a jeho kompetence přešla na ministerstvo školství a kultury.

Zápotocký v. r.
Dr. Čepička v. r.

Příloha č. IV

(In: SOA Třeboň, fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.4)

STÁTNÍ ÚŘAD PRO VĚCI CÍRKEVNÍ

Důstojný pane!

Jak známo, přispěly nové církevní zákony, odhlasované Národním shromážděním dne 14. Října 1949, podstatně k úpravě poměrů mezi církví a státem. V krátké době se ukázalo, že rozsah pravomoci mezi církví a státem byl jimi správně vymezen a že jsou vhodným nástrojem pro uspořádání církevních věcí u nás. Nové zákony přispěly k uklidnění a vytvořily dobré předpoklady pro řešení všech otázek k prospěchu církve i státu. Projednávání těchto zákonů bylo sledováno se zájmem veřejností i všemi církvemi a se souhlasem bylo jimi přijato. Po jejich vyhlášení se církevní poměry slibně konsolidují a duchovenstvo jde s důvěrou vstříc klidné a zabezpečené budoucnosti.

Nedávno se však stal nový pokus narušit tento slibný vývoj. Hierarchie - jak se zdá - neuvědomila si dosti svou velkou odpovědnost a dalším počinem se pokouší tento kladný vývoj ohrozit.

Považujeme za vhodné pro vás i pro církve informovat vás o tom a varovat vás, abyste se nestali obětí nesprávných informací. Jde o toto:

Dne 8. ledna 1950 zemřel banskobystrický biskup dr. Škrábík. Diecése zůstala bez vedení. Podle zákona byla sídelní kapitula v Banské Bystrici povinna před volbou nového správce vyžádat si předběžný státní souhlas k volbě toho, kdo měl být pověřen správou diecése. Sídelní kapitula v Banské Bystrici úplně ignorovala ustanovení platných zákonů a bez jakéhokoli předběžného jednání a vyžádání si souhlasu státu zvolila 13. ledna 1950 za kapitulního vikáře svého člena dr. Daniela Briedoňa.

Sídelní kapitula i dr. Briedoň byli mnohokrát upozorněni na to, že je třeba vyžádat si státní souhlas podle platných zákonů republiky a třebaže bylo několikrát přislíbeno, že souhlas bude vyžádán a že dr. Briedoň i sídelní kapitula alespoň dodatečně učiní zadost povinnosti uložené zákonem, nestalo se tak.

Na přímý přípis Slovenského úřadu pro věci církevní, proč sídelní kapitula nedodržela zákonné předpisy a nežádala o předběžný souhlas k volbě kapitulního vikáře a zda hodlá dr. Briedoň protizákonně vykonávat funkci kapitulního vikáře, bylo odpověděno odmítavě. Z postoje dr. Briedoňa a sídelní kapituly bylo po všech těchto pokusech jasné, že pod vlivem reakčních intrik vysoké církevní hierarchie nechce ani sídelní kapitula, ani dr. Briedoň plnit předpisy našich zákonů. Na to se dr. Briedoň písemně zřekl dne 11. února 1950 funkce kapitulního vikáře v Banské Bystrici a toto své zřeknutí oznámil sídelní kapitule.

Protože již uplynula třicetidenní lhůta, jak je stanovena zákonem a protože mezi tím většina biskupské agendy banskobystrické diecése nebyla vykonávána, pošta se hromadila na biskupském úřadě, celá diecése neměla vedení a bylo vážné nebezpečí, že jak zájmy státu, tak i zájmy samotné církve i zájmy věřících budou ohroženy, považoval Slovenský úřad pro věci církevní za nutné učinit opatření podle zákona. Pověřil správou banskobystrické diecése Jána Decheta, římskokatolického děkana.

Tímto opatřením Slovenský úřad pro věci církevní nijak nezasáhl a nemíní zasahovati do vnitřních věroučných a mravoučných otázek církve a také nechce nahrazovat v ryze náboženských otázkách církevní orgány. Plně šetří zásadu svobody náboženství a vyznání a chce jen tímto opatřením pomoci řádnému chodu diecése banskobystrické. Jako od každého občana, tak také od vysokých církevních hodnostářů musí stát vyžadovat poslušnost a

loyálnost k zákonům a jejich plnění. Stát v celém případě postupoval s krajní šetrností vůči církvi a jejímu zřízení. Projevil tolik trpělivosti a dobré vůle, jak jen bylo možno. Nemohl však připustit, aby zákony byly porušovány. Teprve když byly vyčerpány všechny prostředky, sáhl k opatření přesně podle zákona a jmenoval správcem diecése banskobystrické dobrého, osvědčeného kněze, proti němuž nebylo a není námitek.

Je zřejmé, že zásah státní moci byl nutný a správný, měla-li být dodržena autorita zákona a chráněn zájem státu i církve samé. Dále je jasné, že banskobystrická kapitula se dopustila protizákonného jednání zcela záměrně. Proto jakákoliv podpora tohoto jednání, ať už přímá nebo nepřímá, by byla protizákonným počinem.

Víme, že jste si toho plně vědom. Není ovšem vyloučeno, že Vatikán, po případě ordináři, ze zcela průhledných politických motivů, vás budou vyzývat k prohlášení neb čtení pastýřského listu na obhajobu postupu, který sleduje porušení zákona. Je též možné, že vás budou vyzývat, abyste podněcoval věřící k odporu. Pro tento případ vás výslovně upozorňujeme, že byste byl osobně volán k odpovědnosti, kdybyste takové výzvy uposlechl. Nejen, že by to byl postup proti zákonu, nýbrž bylo by to i porušení čestného občanského závazku, který jste dal republice při skládání slibu věrnosti.

Očekáváme, že přijmete tento dopis s plným porozuměním u vědomí své odpovědnosti. Do další práce přejeme vám hodně zdaru a zdraví.

Dr. J. Havelka v.r.
za ministra.

Dne 23. února 1950.

Příloha č. V

(In: SOA Třeboň, fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.4)

Založ. 371/5

STÁTNÍ ÚŘAD PRO VĚCI CÍRKEVNÍ

Důstojný pane!

V poměrně krátké době jednoho týdne obracíme se na Vás novým dopisem. Nutí nás k tomu oběžník Vašich ordinářů ze 17. února t.r., ve kterém jste naváděni k tomu, abyste nerespektovali zákonů naší lidově demokratické republiky a abyste se stavěli proti zákonným opatřením Slovenského státního úřadu pro věci církevní, který po vyčerpání všech smírných prostředků podle práva jmenoval správcem banskobystrické diecése dp. Děkana Jána Decheta. Zároveň je Vám v tomto dopise zakazován styk s představiteli lidové správy, který tak utěšeně se rozvíjí, zejména od složení slibů věrnosti republice.

Ukázalo se správným, co jsme předpokládali ve svém předchozím dopise z 23. února t.r. Věřící ovšem neočekávali, že biskupové i za této zcela jasné situace, v níž stát projevil tolik dobré vůle, Vás budou hnát dále do konfliktu se zákonem a církev do rozporu se státem na příkaz Vatikánu. Přesto, že všem ordinářům byla dána možnost, aby spolupracovali při přípravě a provádění zákonů, které upravují církevní poměry u nás, biskupové zásadně odmítali a odmítají tuto spolupráci a jak ukazují jejich nejnovější počiny i jejich poslední oběžník, činí nyní pravý opak. Z rozkazu Vatikánu ordináři vždy se stavěli proti dorozumění a dohodě, ať šlo o církevní zákony, o přijetí platů, o sliby věrnosti republice, ačkoliv duchovenstvo a věřící přijalo všechna tato opatření kladně. Tento postoj ordinářů se znovu projevil po zákonném ustanovení dp. Děkana Jána Decheta správcem banskobystrické diecése; ordináři vystoupili proti němu oběžníkem, který byl vydán na některých místech s přímým příkazem, aby byl veřejně čten. O tom, že ordináři si byli vědomi toho, že obsah oběžníku je protizákonný, svědčí způsob, jímž byl oběžník rozšiřován (tajnými kurýry, podstrkováním pod dveře atd.).

Vládní nařízení k zákonu č. 218/49 výslovně stanoví v §§ 16, 17 a 18: "Jakoukoliv duchovenskou činnost mohou vykonávat světští i řeholní duchovní jen se státním souhlasem - každé ustanovení duchovního na místo zřízené se státním souhlasem vyžaduje předchozího souhlasu státu - ustanovení duchovního bez předchozího státního souhlasu má za následek, že se duchovnímu nedostane osobních požitků a místo se považuje za uprázdněné. Uprázdňená místa jest obsaditi nejdéle do 30 dnů. Po uplynutí této lhůty může stát učiniti opatření, potřebná k zajištění řádného chodu duchovní správy, církevní administrativy nebo výchovy duchovních..."

Slovenský úřad pro věci církevní nejen že dodržel třicetidenní lhůtu, ale několikrát marně vyzýval banskobystrickou kapitolu a žádal, aby si alespoň dodatečně vyžádala státní souhlas. Nestalo se tak. Proto bylo nezbytně nutné - již v zájmu církve samé - zajistit vedení uprázdněné diecese. Slovenský úřad pro věci církevní postupoval přesně podle zákona a přitom ani v nejmenším se nedotkl vnitřního zřízení Církve. Tím méně pak je v rozporu se zákonem Božím. Církev přece v minulosti se nikdy nestavěla proti presentačním právům patrona, jímž je nyní stát, který církev hospodářsky zajišťuje. Nový církevní zákon přejal pouze stará zřízení a jednotně je upravil. Jestliže nyní lidově demokratický stát uplatňuje podobná práva jako dříve patron, odpovídají na to nyní ordináři útoky a odporem. Je příznačné, jak se tu ordináři dostávají do rozporu sami se sebou; na jedné straně stále popírají nové církevní zákony, na druhé straně obviňují státní orgány z porušování církevních zákonů.

Na jedné straně neuznávají vůli svého lidu, projevenou v zákonech, na druhé straně provádějí politická rozhodnutí z rozkazu Vatikánu, který se dnes projevuje jako odpůrce a nepřítel státu. Neboť církevní trest proti děkanu Dechetovi není nic jiného než provádění vatikánského exkomunikačního dekretu, o jehož politické povaze není nejmenší pochybnosti.

Že v citovaném oběžníku jde skutečně o zlou vůli ordinářů, toho důkazem je také druhá část oběžníku, která zakazuje kněžím styk s představiteli lidové správy. Vy sami dobře víte, jak na besedách duchovních s představiteli lidové správy, které se konaly u příležitosti skládání slibů věrnosti, se vyjasnila celá řada problémů a jak tyto besedy byly vedeny v duchu opravdu přátelském. V těchto rozhovorech nepadlo jediné nepřátelské slovo proti církvi a náboženství. A nyní Vám zakazují účast na nich. Jasně se ukazuje, že ordinářům nejde o nic jiného, než o to, jak zabránit dorozumění mezi Vámi a lidem, které je tak potřebné pro pokojný život nás všech.

Vývoj událostí vyvrátil všechny lživé pověsti i všechna vymyšlená tvrzení o tom, jak je církev ohrožena a jaké nebezpečství ji čeká v budoucnosti. Celá řada opatření, příznivých kněžím i církvi, zejména od vydání nových církevních zákonů, jsou toho dokladem. A jsou zárukou, že i v budoucnu vývoj dá za pravdu všem vám, kteří usilujete poctivě o sblížení mezi církví a státem a o pokoj v naší zemi.

Právě v těchto dnech budou rozeslány první zálohy na věcné náklady dle rozpočtů, předložených farními úřady. A tak bude splněno přesně a včas další ustanovení nového církevního zákona. Je to jen další důkaz upřímného postoje státu k církvi. Což je možné, aby takto se choval nepřítel církve? Proto si nedejte otrávit svou důvěru ke státu a lidovým orgánům. Nedejte se svést z nastoupené cesty klidné spolupráce nikým, ani ordináři, a věnujte se pokorně práci ve své farnosti.

Jaký je skutečný postoj duchovenstva, dokazuje nejlépe to, že ani jediný duchovní v republice se nepropůjčil k rozšiřování pobuřujícího oběžníku ordinářů. Jsme přesvědčeni, že i v budoucnu zůstanete pevní a přes všechny útoky a intriky nepřátel naší vlasti přispějete svou poctivou prací k dalšímu rozkvětu naší republiky.

K této práci Vám ze srdce přejeme mnoho zdaru.

Za ministra:
Dr. J. Havelka

V Praze, 2. března 1950

Příloha č. VI

(In: SOA Třeboň – fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.4)

V Bechyni, dne 3. dubna 1950.

Titl.

Okresní národní výbor,

církevní referát,

T ý n n a d V l t a v o u .

Naše značky: 66-18/IV-50/Zb.

Věc: Projev sympatie s ustavením Jána Decheta kapitulního vikáře správcem Báňskobystrické diecese - zaslání resoluce.

Místní všeodborová skupina ROH, svaz 20 zaměstnanců různých povolání v Bechyni, Vám sděluje na základě přípisu Okresní odborové rady v Týně nad Vltavou ze dne 22. března, t.r. ve kterém se žádá výše uvedená všeodborová skupina ROH v Bechyni, aby na své členské schůzi vypracovala resoluci s projevem sympatií s ustavením Jána Decheta kapitulního vikáře správcem Báňskobystrické diecese a tím jej podpořili v práci v jeho těžkém úřadě.

Vypracovanou resoluci podle přípisu pak zaslati v originále na předsednictvo vlády republiky československé a ve dvojím vyhotovení církevnímu referátu ONV v Týně nad Vltavou.

Zasíláme Vám, jak je výše uvedenou resoluci ve dvojím vyhotovení, která byla vypracována na členské schůzi výše uvedené skupiny a taktéž zasíláme originál předsednictvu naší vlády.

S odborářským pozdravem

za:

razítko

Revoluční odborové hnutí

Svaz zaměstnanců různých povolání

Místní skupina Bechyně

org. čís. sk. 415/20

Přílohy 2.

Zbudil Adolf,

předseda MOS - Sv. 20.

Bechyně, Stalinova 213.

razítko

Okresní národní výbor v Týně n. Vlt.

Došlo 5.IV.1950

Zn: 370-5.4.1950/113 Příl.2

Příloha č. VII

(In: SOA Třeboň - fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.4)

Titl.
Předsednictvo vlády
Československé republiky
v Praze.

Členové místní všeodborové skupiny ROH, svazu 20 zaměstnanců různých povolání v Bechyni, se bezvýhradně usnesli na této

r e s o l u c i :

Plně souhlasíme s ustavením Jána Decheta kapitulního vikáře, správcem Báňskobystrické diecese.

Kapitulní vikář Ján Dechet, jest znám svým vysoce kladným postojem k lidově-demokratickému zřízení a láskou k pracujícím lidu.

Chceme jenom takového kněze, aby nám s kazatelen hlásali slovo boží, mír, pokoj a lásku k bližním podle zásad křesťanských.

V naší lidově-demokratické republice není místa pro kněze typu Toufara z Čihoště, který místo, aby byl učitelem, rádcem a mravní oporou svých farníků a dokázal tak svůj kladný postoj k našemu lidově-demokratickému zřízení, dal se na cestu klamu a podvodu pod svatou rouškou církve a proti takovým kněžím se ostře postavíme, nechceme jejich lžizázraky inscenované vysokou hierarchií.

Ján Dechet, nechť najde další následovníky, neboť on je představitelem kněze našeho lidově-demokratického zřízení, za kterým se stavíme nejen se sympatiemi, ale i svojí masou, masou to uvědomělé pracující a odborářské třídy.

Jánu Dechetovi přejeme v jeho zodpovědném církevním úřadě mnoho štěstí a čest jeho práci.

V Bechyni dne 30. března 1950.

???
jednatel

razítko
Revoluční odborové hnutí
Svaz zaměstnanců různých povolání
Místní skupina Bechyně
org. Čís. Skup. 415/2

???
předseda.

Příloha č. VIII

(In: SOA Třeboň – fond KNV ČB, karton 366, sign. 290.3)

Krajský národní výbor Č. Budějovice
=====

2. dubna 1952

Církevním tajemníkům ONV.

S c h é m a pro zasílání měsíčních situačních zpráv.

Na základě zkušeností ze zasílání situačních zpráv, které nechodí ani včas ani nevystihují často v nejzákladnějších rysech situaci na okrese a ani neobsahují plnění úkolů za uplynulý měsíc, žádáme okresní církevní tajemníky, aby se při sestavování zpráv držely těchto hlavních bodů:

- 1) těžiště práce oct: v čem bylo toto těžiště v uplynulém měsíci (na př. zvl. spolupráce s předsedou ONV, s referenty, duchovními, tajemníky MNV a pod.)
- 2) plnění úkolů: úkoly podle plánu práce budou zhodnoceny jednotlivě, krátce a výstižně; vytýčit klady práce, ale i její nedostatky při plnění úkolů. Poukázat na zkušenosti, které pro nás z úkolů plynou s tím, co přineslo splnění úkolů respve nesplnění pro naši církv. politiku v okrese a pod. Jak se naše politika a i někdy práce odrazila mezi duchovními, věřícími a občany vůbec. Zprávu rozlišujte podle úkolů politických, hospodářských, informačních, personálních a administrativních.
V každé zprávě budiž mluveno o spolupráci oct a tajemníků MNV, spolupráce s osvětou, o propagační práci oct na školeních lidové správy, o práci s masovými organizacemi NF ap. Připojte v každém měsíci zprávu o provádění údržby, jak je daleko a kde.
Čtvrtletně podejte krátkou zprávu též o pracovnících na poli církevním (učitelé náb., laičtí kostelní zaměstnanci ap.)
- 3) Hodnocení celkové církv. pol. situace: nálada mezi duchovními i věřícími, co je předmětem jejich zájmu v tom měsíci, kteří duchovní se nejlépe a nejhůře projevují atd.

Hodnocení – situační zprávu podávejte hodnověrně, výstižně a vždy ve dvou stejnopisech do 5. následujícího měsíce!

Zprávu o besedách podávejte takto:

- 1) příprava besedy (ať katol. nebo nekatol. nebo laic. učitelů) (spolupráce s vikáři, seniory a pod.)
- 2) Účast (v číselném poměru – uvést důvod neúčasti)
- 3) Zhodnocení referátu (stručně – neopisovat jej a pod.)
- 4) Diskuse (příspěvky duchovních – kladné i záporné)
- 5) Celkové zhodnocení besedy (klady, nedostatky, nálada, spád, srovnání s besedou minulou a pod.)

Zaslat ihned po besedě dvakrát!

Toto pro usnadnění Vaší práce při sestavování zpráv. Hlášení o sňatcích a fluktuaci zasílejte pouze za čtvrtletí, a to ihned po jeho uplynutí. Tedy teď již za I. čtvrtletí.

S pozdravem Práci čest!
Krajský církev. tajemník: v z.

Příloha č. XIX

(In: SOA Třeboň – fond KNV ČB, karton 691)

Církevní odbor rady KNV v Č. Budějovicích.

23. června 1955.

Osnova pro situační zprávy.

Při podávání pravidelných situačních zpráv řiďte se nadále následující osnovou:

1. Plnění úkolů z poslední porady OCT, případně dalších uložených úkolů /stručně/

2. Situace v církvích

a/ církev římsko-katolická:

Jaká je nálada mezi duchovními a jaký postoj zaujímají duchovní k důležitým vnitropolitickým a mezinárodním otázkám. Jak duchovní chápou politiku Národní fronty, jak jí podle svých možností podporují, zejména jak podporují plnění zemědělských úkolů. Jakých výsledků bylo dosaženo.

Jaká je náboženská činnost duchovních, jak se chovají reakční duchovní. Jak je čeleno případným pokusům o náboženské provokace.

Kolik bylo navštíveno duchovních, uvést stručně nejtypičtější a nejzávažnější poznatky z rozhovorů s duchovními, případně i stručné zhodnocení vikariátních besed.

Jak věřící reagují na různá naše opatření, jaký je postoj věřících k důležitým politickým otázkám. Jaký mají duchovní na věřící vliv, jakým směrem tento vliv působí /příznivě, či nepříznivě/. Jaká je tendence návštěv na církevních obřadech, jaké jsou důvody a příčiny návštěv jednotlivých obřadů. V tomto bodě je možno rozvést úkoly z plánu, týkající se církve.

b/ církev československá: obdobně jako u bodu 2 a/

c/ církev československá evangelická: obdobně jako u bodu 2 a/

d/ ostatní nekatolické církve:

obdobně podle jednotlivých církví jako u bodu 2 a/. Dále zde budou uvedeny poznatky o působení sekt a státem neuznaných církví.

3. Řehole:

Postoj a chování řeholnic v charitních ústavech a v nemocnicích. V tomto bodě budou se uvádět poznatky o situaci v charitních ústavech a připomínky k práci ČKCH.

4. Průběh vyučování náboženství:

Jakých forem používají duchovní a učitelé náboženství. Jaký je zájem dětí o VN, jak vypadá docházka do VN, zda se děti během školního roku odhlašují. Jak učitelé reagují na VN ve výuce normálních předmětů a pod. Též poznatky z hospitací, prováděných řediteli škol.

5. Kulturně osvětová práce vzhledem k církevní politice:

Jaká je spolupráce s osvětou v okrese, jaká je spolupráce i s jinými kulturně osvětovými organizacemi. Jaké jsou výsledky a zkušenosti s kulturně osvětovou prací mezi věřícími. Jak reagují věřící a duchovní na jednotlivé přednášky, filmy, knihy a pod. /a materialistickým a protivatikánským zaměřením/

6. Spolupráce s NV:

Jakou pozornost věnují NV provádění církevní politiky, jak pracují s duchovními a jak jich používají /podle podmínek/ k ovlivňování věřících, jaké jsou s tím zkušenosti a jaké jsou výsledky. Jak se postoj NV k církevním politickým úkolům projevuje v práci OCT. Shrnutí z celého okresu.

7. K práci tajemníků pro věci církevní:

Zhodnocení vlastní práce. OCT uvede kolik duchovních navštívil a s jakým výsledkem. Uvádět i dobré pracovní zkušenosti a metody.

8. Hospodářské úkoly:

Zde uvádět plnění hospodářských úkolů, zkušeností z provádění hospodářských úkolů, všimnout si, jak duchovní dodržují rozpočtové a hospodářské předpisy. Dále bude třeba v tomto bodě hodnotit stav církevních objektů, plnění plánu oprav a jejich údržby apod. Dále zde bude třeba uvádět poznatky o Chráněné službě.

9. Různé:

Zde budou uváděny důležitější události a zprávy, které nespádají do některého bodu této osnovy /na př. zatčení a pod./

10. Kritika KCT a návrhy na zlepšení:

Zde bude uvedena kritika na práci KCT a různé návrhy na zlepšení práce na církevně politickém úseku.

11. Celkové zhodnocení církevně politické situace v okrese:

Celkové zhodnocení církevně politické situace v okrese ve srovnání s obdobím, za něž byla podávána předcházející zpráva. Zejména zhodnotit, jakým směrem se vyvíjí církevně politická situace v okrese.

Zprávy je třeba zpracovat tak, aby z nich bylo patrné, jak jsou plněny úkoly uložené plánem, poradou a pod.

Okresní situační zprávy je třeba bezpodmínečně doručit na KNV do 1. následujícího měsíce. Zprávy posílají dvojmo, poněvadž kopie je zasílána na SUC.

Filip.

Příloha č. X

(In: SOA Třeboň – fond JčKNV, karton 6, sign. 460)

Okresní národní výbor v Prachaticích

odbor školství a kultury

Prachatice 7. července 1967.

Čís. jedn. církv. 460/67-Dr.

J K N V
Odbor školství a kultury
k rukám KCT s. Drozdka

České B u d ě j o v i c e .

V ě c : Situační zpráva za II./IV.1967.

I. Plnění úkolů:

Plánované úkoly, úkoly z porad OCT a pokyny krajského církevního tajemníka byly plněny. Hospodářské kontroly farních úřadů jakož i informační návštěvy duchovních byly splněny.

II. Situace v jednotlivých církvích:

a) Církev římsko-katolická:

Jednotlivé farní úřady byly 2x až i 3x informativně navštíveny a s duchovními bylo hovořeno o mezinárodních problémech jmenovitě s p. Vobrem, Rendlem, Čapským, Hošnou, Kohoutem, Preislerem, Křištofem o nichž nelze říci, že jsou stoprocentně oddáni našemu režimu.

Hospodářské kontroly provedeny u farních úřadů: Vacov, Čkyně, Bohumilice, Vimperk, Horní Vltavice, Svata Máří, Nový Svět, závady nebyly zjištěny.

Farnost děkanství a vikariát Prachatic: Duchovním správcem biskupský vikář arciděkan František Kukačka, který je nezakrytě oddán našemu zřízení. Je v neustálém styku se státními orgány a OCT plní svědomitě všechny dané úkoly a je příkladem všem duchovním.

Jemu jako pomocník je přidělen kaplan Jan Preisler, který přišel z výroby a projevuje se jako mimořádně horlivý kněz.

Farnost Čkyně: duchovním správcem adm. Zdeněk Křištof, který spravuje excurendo farnost Malenice, okres Strakonice. Je v obou farnostech velmi oblíben pro svojí úslužnost a lze ho označit rovněž jako horlivého kněze. Stížnosti žádných nebylo.

Farnost Husinec: duchovním správcem excurendo arciděkan František Kukačka z Prachatic.

Farnost Chroboly: duchovním správcem excurendo adm. Stanislav Zdeněk z Chvalšín, okres Český Krumlov. Jmenovaný duchovní se ve farnosti projevuje jako horlivý kněz.

Farnost Lažiště: duchovním správcem admin. Ludvík Čapský, který současně spravuje excurendo farnost Záblatí. Je velmi horlivým duchovním, uzavřeným, nepřístupným, nijak oblíbeným, neustále nervosně podrážděným, nespokojeným ve farnosti. Jediným jeho kladem je, že se postaral o opravu kostela a nyní v současné době zajišťuje opravu farní budovy.

Farnost Lhenice: duchovním správcem je admin. Štěpán Mandelíček, který současně spravuje excurendo farnost Frantoly. Jmenovaný duchovní ač dosud poměrně mlád je velmi chatrného zdraví a jeho choroba je takového rázu, že není žádné naděje na vyléčení. Trpí značně, jeho pohyb je omezen a tudíž veškeré náboženské úkony provádí bez zájmu.

Farnost Lštěň: duchovní správce děkan Josef Lenc, který spravuje excurendo farnost Šumavské Hoštice. Týž ve svém volném čase vypomáhá jako traktorista farmě ČSSS, dříve JZD. Je oblíben a během čtvrtletí nenastalo žádných změn.

Farnost Netolice: duchovním správcem je admin. Karel Rendl. Jmenovaný spravuje excurendo farnost Strunkovice n/Bl. je velmi horlivým postupně získává oblibu v obou farnostech a tím také i při zvyšování návštěvnosti při bohoslužbách jak v Netolicích, tak i ve Strunkovicích. Při jednání s věřícími je veselé povahy vtipný. Pokud jde o jeho postoj k našemu zřízení nelze se s určitostí vyjádřit. Kladem k jeho činnosti je, že sám opravil farní budovu. Provedl menší opravy kostela a chystá se k dalším opravám.

Farnost Němčice: duchovním správcem excurendo je admin. Karel Kubíček ze Stryčic, okres České Budějovice. Jmenovaný v obci a farnosti používá v celku dobrou pověst, je oblíben a dovede s věřícími jednat způsobem pro vesnický lid obvyklým. Po dobu čtvrtletí nenastaly žádné změny.

Farnost Stachy: duchovní správce admin. Václav Kaše, který je současně duchovním správcem excurendo ve farnosti Nicově a farnosti ve Zdíkovci. Kaše je v celku ve všech třech farnostech oblíben proto, že věřícím vyhovuje. Jeho kladem je, že se stará o opravy kostelů, pomáhá brigádně v akcích vyhlášených MNV.

Farnost Svatá Máří: duchovním správcem je admin. Jan Krejsa, který je současně správcem farnosti Nový Svět a Bohumilicích. Je jedním z nejmladších duchovních zdejšího vikariátu. Ve všech třech farnostech je velmi oblíben u věřících s nimiž to umí a také je dovede získat na svoji stranu. Jeho kladem je, že opravil kostel ve Svaté Máří bez státního příspěvku, kostel v Bohumilicích a tím získal neobyčejné úspory pro státní pokladnu. Nyní se připravuje na provedení opravy kostela ve Kvildě, postupně pan Novém Světě a Nové Huti.

Farnost Vacov: duchovní správce admin. Jaroslav Hošna. Týž je chatrného zdraví zpravidla 2x ročně bývá léčen v nemocnicích Vimperku, Strakonice a Praze. Lze ho označit jako horlivého pokud jeho činnost není ohrožena onemocněním. Stížnosti proti němu žádných během čtvrtletí nebylo.

Farnost Vimperk: duchovním správcem je Rudolf Kohout, administrátor, který současně spravuje excurendo farnost Horní Vltavici a farnosti Korkusovou Huť. Vedle toho koná bohoslužby 2x měsíc v kapli v Lenoře pro Němce, a v kapli ve Strážném. Jmenovaný je uzavřený, úslužný, samotář, nábožensky horlivý. V současné době vykonává funkci vikariátního sekretáře. Ve Vimperku, Horní Vltavici, Strážném a Korkusově Huti má posudek příznivý. V Lenoře nepřiznivý. Jinak nebylo během čtvrtletí zjištěno žádných závad.

Farnost Vitějovice: duchovním správcem je Karel Dvořák, děkan a současně spravuje excurendo farnost Dub u Vodňan. Jmenovaný je nezdravý, popudlivý, nespokojený, náladový což má odezvu u věřících a tím není mu přáno. Dále je ve vleku farské hospodyně, která ho ovládá což má neblahý vliv. U místních orgánů v obou farnostech má kladný posudek. Stížností žádných nebylo.

Farnost Vlachovo Březí: duchovní správce Alois Haase, děkan a vikariátní tajemník, současně spravuje farnost excurendo v Předslavicích, okres Strakonice. Je snaživým, u věřících požívá obliby, ve své funkci by měl být více důrazným, zvláště pokud jde při výkonu mírového tajemníka při vikariátních konferencích mezi duchovními. Závady nebyly během čtvrtletí žádné zjištěny.

Farnost Volary: duchovní správce admin. Antonín Vobr, který je současně správcem farnosti Křišťanov excurendo a farnosti Zbytiny. Jmenovaný udržuje styky s děkanem v důchodu Kaplickým, který žije v DD v Prachaticích a ovlivňuje některé z duchovních zdejšího vikariátu jako adm. Čapského, kaplana Preislera a jiné vesměs takové u nichž se kladný postoj k zřízení nedá dobře vyjádřit. Podle všech předpokladů jeví se tato činnost jako

záměrná vůči osobě vikáře Kukačky. Jeho činnost je sledována a jakmile budou zjištěny konkrétní případy budou z toho vyvozeny závěry.

Farnost Pěkná: duchovním správcem je excurrento admin. Václav Motejl z Horní Plané, okres Český Krumlov. Pobožnost se v této farnosti vykonává 2x měsíčně. Zatím nebyly zjištěny během čtvrtletí žádné stížnosti ani závady.

Farnost Želnavá: duchovním správcem je rovněž admin. Václav Motejl z Horní Plané. Mezi Motejlem a adm. Vobrem z Volar jsou udržovány styky hlavně pokud jde o návštěvy zahraničních duchovních. Těmto stykům je věnována zvláštní pozornost, dosud však nebylo zjištěno kladných výsledků.

Stav kostelů označený jako kritický se během čtvrtletí nezměnil. Oprava kostela ve Volarech, schválená radou ONV, okresním stavebním podnikem nebyla uskutečněna. OSP Prachatice přes vznesení odepřel provést opravu s odůvodněním, že nemá kapacitu. Jelikož kostel v Husinci vyžaduje rovněž velmi nutnou opravu a MNV v Husinci dal souhlas Stavopodniku Budějovickému se zřízením odbočky s podmínkou opravy radnice a kostela. Stavopodnik radnici opravil, k opravě kostela měl výhrady až v druhém pololetí.

Oprava kostela ve Kvildě rovněž schváleného radou ONV, uvolil se adm. Krejsa ze Svaté Máří, že opravu kostela provede koncem července za částku 50.000 Kčs. Materiál a pracovníky by sám denně dovážel traktorem.

Za velmi dobrou spolupráci na úseku církevní politiky navrzeni ve II. čtvrtletí na odměny:

Kukačka František, vikář Prachatice	částku 400.00 Kčs,
Haase Alois, děkan Vlachovo Březí	částku 200.00 Kčs,
Dvořák Karel, děkan Vitějovice	částku 200.00 Kčs,
Straka Miroslav, farář Prachatice	částku 200.00 Kčs,

Návštěvnost věřících a dětí na bohoslužbách doznala během čtvrtletí určitého snížení v důsledku polních zemědělských prací a senoseče.

Vikariátní konference konaná dne 8. června 1967 za účasti 12 duchovních a 1 důchodce při 2 omluvených. Na programu komentář k Liturgické konstituci jako hlavní referát měl admin. V o b r z Volar. O kázání promluvil vikář Kukačka. Diskuze k oběma referátům byla velmi živá a všichni přítomní diskutovali proto, že látka byla jim blízká, odborná ryze náboženská. Vzešel návrh, vyžádat si liturgického odborníka, který by dovedl některé pasáže odborně vysvětlit. Adm. Čapský navrhoval, aby jim byla usnadněna přednáška od památkářů v důsledku toho, že opravují kostely, které jsou vesměs historickými památkami, duchovním v celku neznámé a rozhodně by jen všem posloužilo, aby se jim rozšířil obzor na uchovávání památek.

V závěru navrhl vikář Kukačka odeslání rezoluce za mírové řešení konfliktu na Blízkém a Středním východě. Navržená rezoluce byla všemi přítomnými schválena.

b) církev Československá:

Církev Československá má farní úřad v Prachaticích. Duchovním správcem je farář Miroslav Straka. Další modlitebny má v Husinci a Volarech. Farář Straka má v celku velmi dobré kádrové posudky místních orgánů. Jinak je v neustálém osobním styku s OCT. V důsledku toho obdržel jak již v předu uvedeno za II. čtvrtletí odměnu v částce 200 Kčs. Stížností ani závad nebylo.

c) církev Jednota českobratrská:

její farnost v Husinci spravuje kazatel Jan B. Štifter, dále pak kazatelské stanice ve Strunkovicích, Prachaticích a Netolicích jakož i Vlachovo Březí.

Během čtvrtletí nedošlo k žádným změnám. Kazatel Štifter byl s OCT 6x v osobním styku. Podle jeho ústního sdělení hodlá se dostat na větší kazatelskou farnost.

Rovněž na kazatelských stanicích v Prachaticích, kde je laickým kazatelem František Hovorka, zaměstnanec zemědělské výrobní správy nedošlo k žádným změnám.

Kazatelskou stanicí ve Vlachovo Březí vede laický kazatel Bohumil Chán, kde nebylo během čtvrtletí také žádných změn.

d) ostatní církve:

Sekta SJ vedena Ottou Brožem, řidičem OÚNZ ve Vimperku v běžném čtvrtletí nedoznala žádných změn. Brož v důsledku dřívějšího vyšetřování a vazby ustal od náboremání a získávání členů sekty. Přes to je mu věnována pozornost. Je dost pravděpodobné, že se jeho činnost vyvíjí v sousedních okresech.

Sekta ASD vedená Rudolfem Reitzem, zaměstnancem výtopyň ČSD ve Volarech. Během čtvrtletí nedošlo v sektě k žádným změnám. Sektě je rovněž věnována zvláštní pozornost.

III. Vyučování náboženství:

Náboženská výuka na školách během čtvrtletí probíhala podle plánu. Účast na NV pohybuje se kolem 68-72%. Odhlášky z NV během čtvrtletí nebyly žádné získány.

IV. Řehole:

Stav řeholních sester v běžném čtvrtletí zůstává 35 bez změn. V DD v Prachaticích: 12, v DD v Kúsově-Staších: 8, v ÚSP v Hrabčicích 15, celkem 35.

Stavy řeholních sester se postupně zmenšují odchodem přestárlých do důchodu. Náhrada za odešlé není. Jejich pracovní náplň se zvětšuje a pracovní vypětí je veliké. V důsledku toho se stává, že dochází mezi správou ústavu a řeholními sestrami k nedorozuměním. Na příklad v ÚSP v Hrabčicích požádala vedoucí sestra ředitele ústavu Dr. Schvarce, aby zakoupil pro chovance jízdní kola. Ředitel se obrátil na odbor sociální péče ONV, který návrh zamítl s odůvodněním, že jde o chovance debilní jimž nelze svěřovat jízdní kola, aby nedošlo k úrazům, jakož i, že jde o předměty DKP, které nejsou v plánu. Při jedné návštěvě předsedkyně sociální komise v ÚSP v Hrabčicích s. Kloudové, dostavil se k ní jeden z chovanců ústavu a požadoval zakoupení jízdních kol. S. Kloudová v tom viděla nátlak řeholních sester, když nepochodily sami, tak nastrčili chovance. Před tím řeholní sestry požadovaly zakoupení pletacího stroje, aby mohly jednak zaučily chovance se zacházením a jednak, aby mohly plést svetry a šály pro chovance. Odbor sociální péče zamítl návrh s odůvodněním že chovancům nelze svěřit pletací stroj, který by poškodili a znehodnotili. Řeholní sestry se zamítnutím návrhu patrně cítily dotčeny a zakoupily pletací stroj sami s vlastních úspor. Pokoušely se zaučit plést na stroji chovance, ale to se jim nepodařilo. Proto pletou svetry a šály pro chovance sami. Případy sdělila předsedkyně sociální komise s. Kloudová OCT a společně navštívili ÚSP v Hrabčicích. Na dotaz ředitele Dr. Schvarce proč to nesdělil OCT při návštěvě v I. čtvrtletí uvedl, že to nepokládal za žádnou vážnou věc, spíše interní jednání s odborem sociální péče.

Předvolaná vedoucí sestra Milada Lorencová řeholní jméno Dagmar, která vykonává tuto službu a funkci od roku 1957, jinak je v řeholi od roku 1943, bývalá učitelka, pochází z dělnické rodiny, projevuje kladný poměr ke zřízení v práci přesná, svědomitá, inteligentní, projevuje sklony ke zlepšování, uznává sociální vymoženosti, kritická u chovanců velmi oblíbená a dotázána na požadavky odpověděla. Případy jsem pokládala již za vyřízené. Jestliže nebyly povoleny nemám k tomu žádných připomínek. Mám bohaté zkušenosti z chovanců a jestliže je hodláme zaujmout a vést nutno jim některé libůstky dát. Na dotaz jak se cítí se zdravím a nepotřebovala by snad nějaké pomoci odpověděla záporně. Na neočekávanou otázku OCT, že nějaký lesník dochází do Hrabčic sloužit mše, odpověděla Lorencová, že to není pravda. Několikrát je navštívil lesní správce z Lipky Faber, který se o

ně zajímal a jemuž umožnily přístup do ústavu a na bohoslužby. Jelikož návštěva nebyla hlášena řediteli ústavu, byla představená upozorněna, že návštěvy pro ne nejsou zakázány, ale ředitel ústavu musí o tom být zpraven jak z ní ve směrnicích. Pokud jde o bohoslužby jsou konány jen pro řeholní sestry a doporučeno jim, aby lesního správce upozornily, že na bohoslužby má blíže do Vimperka. (je podezření, že lesní Faber se propůjčuje k přenášení zpráv pro řeholnice. Případ byl oznámen státní bezpečnosti). Představená sestra Lorencová uvedla, že se zachová podle pokynů.

Bukovský Květoslav, duchovní pro řeholní sestry v ÚSP v Hrabcích byl OCT dotázán jak se zdravotně cítí, prohlásil: Mám-li mluvit pravdu, když žiju 10 let mezi blázný, tak blázním taky. Na otázku, že snad tak není u řeholních sester uvedl: Ty jsou tu zrovna tak dlouho a proto mám-li být upřímný bláznější taky. To je názor duchovního, který tak přímý styk s chovanci jako sestry nemá.

Případu napětí mezi řeholními sestrami a vedením ústavu a odboru sociální péče ONV je se strany OCT věnována mimořádná péče a zjištěné poznatky budou oznámeny dodatečně.

V. Zhodnocení vlastní práce:

v běžném čtvrtletí prováděl OCT informativní návštěvy duchovních na farních úřadech a plánované hospodářské kontroly. Církevní agendě může se věnovat pouze na 50%, jelikož funkce pracovníka ZV vyžaduje rovněž 50% pracovní náplně.

VI. P ř i p o m í n k y :

Připomínky ke KCT nemáme.

Okr. církevní tajemník:
Josef Dragoun

Vedoucí odboru:
vz
Mašek

Kulaté razítko:
Okresní národní výbor v Prachaticích
odbor školství a kultury

Příloha č. XI

(In: SOA Třeboň – fond JčKNV, odbor kultury, karton 4, sign. 463.1)

Udělování státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti

- metodický výklad -

Č.j.: 11856/68 C

Praha 29. července 1968

Bylo zjištěno, že při udělování státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti dochází k rozdílnému výkladu příslušných ustanovení zákona č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem a vládních nařízení vydaných k jeho provedení. /Vládní nařízení č.219/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem, vládní nařízení č. 220/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církve československé státem, vládní nařízení č. 221/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení evangelických církví státem, vládní nařízení č. 222/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církve pravoslavné státem, vládní nařízení č. 223/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení náboženských společností státem a vládní nařízení č. 70/1968 Sb. o hospodářském zabezpečení řeckokatolické církve státem./ Aby byl odstraněn nejednotný výklad příslušných ustanovení, zejména §2 a §7 zákona č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem a §§ 7, 16 a 17 cit. vládních nařízení, zaujímá ministerstvo kultury a informací toto stanovisko:

I.

Jednou z podmínek pro udělení státního souhlasu je bezúhonnost. Bezúhonný je občan, který nebyl odsouzen pro trestný čin /nebo byl zcela rehabilitován/, nebo jehož odsouzení bylo zhlazeno. Bezúhonnost se prokazuje výpisem z rejstříku trestů, který musí být před udělením státního souhlasu předložen příslušnému orgánu státní správy.

II.

1/ Duchovní, kteří byli se státním souhlase podle § 17 cit. vládního nařízení ustanoveni na určité místo, mohou vykonávat ve své farnosti /náboženské obci/ všechny úkony duchovní správy. Odpovídají za veškerou činnost církevní ve svěřené farnosti /náboženské obci/, spravují církevní majetek a zastupují farnost /náboženskou obec/ navenek, popř. společně s představiteli příslušných složek, určenými podle vnitrocírkevních předpisů.

2/ Totéž platí o farnostech /náboženských obcích/, které tito duchovní administrují *excurrento*.

III.

1/ Duchovní, jimž byl udělen podle § 17 cit. vládních nařízení souhlas k výkonu pomocné duchovenské činnosti, mohou vykonávat ve farnosti, pro kterou byli ustanoveni, všechny úkony duchovní správy jako samostatní duchovní správcové. Nepřísluší jim však správa církevního majetku, ani zastupování farnosti navenek.

2/ Státní souhlas k výkonu pomocné duchovenské činnosti musí mít i laici, kteří chtějí vykonávat všechny úkony duchovní správy.

3/ Za činnost ostatních laiků je zodpovědný příslušný samostatný duchovní správce. Není-li ho, ustanoví se se státním souhlasem podle § 17 cit. vládních nařízení samostatný odpovědný laik.

IV.

1/ Duchovní, kteří nejsou ustanoveni na určité místo a chtějí vypomáhat v duchovní správě, si vyžádají státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti podle § 16 cit. vládních nařízení u krajských národních výborů svého trvalého bydliště.

2/ Kromě duchovních, kteří byli ustanoveni pro určitou farnost se státním souhlasem podle § 17 cit. vládních nařízení mohou občas vykonávat v této farnosti jednotlivé úkony duchovní správy se souhlasem místního samostatného duchovního správce, který odpovídá za církevní /duchovenskou/ činnost v této farnosti:

- a) Duchovní, kteří jsou ustanoveni na jiné místo v duchovní správě;
- b) Duchovní, kterým byl udělen státní souhlas podle § 16 cit. vládních nařízení;
- c) Duchovní, kteří měli státní souhlas v této farnosti a odešli do důchodu.

3/ Kněží, kteří nemají státní souhlas vůbec, mohou se souhlasem odpovědného samostatného duchovního správce sloužit v místě svého trvalého bydliště pouze soukromé mše.

4/ Odpovědní duchovní správci se žádají, aby o úkonech uvedených v odstavci 2 a 3 vedli záznamy.

V.

Ministerstvo kultury a informací zároveň oznamuje, že zrušilo výnos Státního úřadu pro věci církevní ze dne 19. května 1955 č.j. 4874/55-I/1 o udělování státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti – stanovení náplně a výnos Státního úřadu pro věci církevní ze dne 30. května 1955 č.j. 5242/55-I/1. O udělování státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti – dodatek.

Příloha č. XII

(In: SOA Třeboň – fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.4)

JAN POUR, farář V KOSTELCI U HLUBOKÉ n. VLT.
POŠTA PURKAREC • TELEFON PURKAREC 4

V Kostelci, dne 21. července 1949

Panu předsedovi
krajského národního výboru
v Čes. Budějovicích.

Dne 17. července t.r. měl jsem mít poutní kázání na sousední farnosti purkarecké v Rachačkách. Týden před tím, 10. července, bylo sděleno p. faráři purkareckému kultovým referentem ONV v Týně n. Vlt., že kázat nesmím. Žádal jsem tedy písemně ONV v Týně n. Vlt. 11. července, aby mně byly sděleny důvody zákazu kázání, které do dnešního dne nedošly.

Jsem nucen tedy požádati Vás, pane předsedo, abyste laskavě vyšetřil tento můj případ, abych se konečně dověděl, proč jsem nesměl kázat. Stále se prohlašuje svoboda náboženských obřadů, do kterých spadá i kázání, ale tento zákaz ONV v Týně n. Vlt. jí neodpovídá. Podle dosud platných zákonů mezi církví a státem právo zakázat katolickému knězi kázání má jen biskup, nebo jeho zástupce, který také uvede důvody.

Podotýkám, že od loňska, tedy přes rok, všechna svá kázání přednáším napsaná, abych mohl kdykoli předložit jejich přesný obsah kontrolujícím orgánům, po případě i věřícím usnadnil, kdyby byli voláni za svědky k eventuelnímu vyšetřování.

Farář:

Jan Pour

Příloha č. XIII

(In: SOA Třeboň – fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.4)

O p i s .

V těchto dnech poslalo veškeré kněžstvo v zájmu pravdy vládě ČSR prohlášení, které Vám pro nutnou informaci ve věci víry a církevního řádu přečtu.

Vysoké
vládě československé republiky

v P r a z e .

My podepsaní katoličtí kněží prohlašujeme a potvrzujeme svými podpisy, že stojíme věrně při svém milovaném biskupovi Msgre Dr. Josefu Hlouchovi a při všech československých biskupech, jsouce hotovi s nimi i trpěti a zavrhuje tak zvanou katolickou akci jako nekatolickou a rozkolnickou. Jsme pro spravedlivou dohodu mezi církví a státem, jako jsou pro ni i naši biskupové, ale nemůžeme souhlasit s nesprávným způsobem jakým tuto dohodu chce provádět tak zvaná katolická akce. V tomto s námi souhlasí jistě i všichni katoličtí křesťané naší vlasti, kteří jsou ochotni tento svůj souhlas slavnostně dokázat.

Toto svolání činíme s odvoláním na čl. III., odst. 2. naší ústavy a §15., 16 a 18. o náboženské svobodě a svobodě smýšlení a projevu, zcela spontánně a bez jakéhokoliv nátlaku, za tím účelem, aby našich jmen nemohlo být zneužíváno a aby veřejnost nebyla oklamána nepravdivými zprávami, že tisíce takzvaných vlasteneckých kněží a věřících souhlasí s tak zvanou katolickou akcí, a že naši biskupové nás za to pronásledují církevními tresty a hrozbami. Toto prohlášení činíme u vědomí své odpovědnosti před celým národem jako praví vlastenci, kterým svědomí přikazuje hájit samým Bohem našemu národu a celému lidstvu dané základny víry a křesťanských mravů.

Dne 16. července 1949

Václav Vitoušek, bisk. vikář a děkan v Žimuticích v.r.
Jan Pour, os. děkan a farář v Kostelci
Jan Talich, bisk. notář a farář v Albrechticích nad Vltavou
Antonín Zykeš, bisk. notář a administrátor v Zahájí v.r.
Antonín Vobr, farář v Bílé Hůrce v.r.
František Kropáček, farář v Modré Hůrce
Václav Adámek, farář v Purkarci a administrátor ve Křtěnově v.r.
Josef Noska, děkan v Týně nad Vlt. a administrátor v Neznašově.
Josef Lysák, administrátor v Nákří v.r.

Příloha č. XIV

(In: SOA Třeboň – fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.4)

Slavnému
Ministerstvu vnitra

v Praze.

My podepsáni příslušníci farní osady Lišov, všichni řádní a věrní občané československé republiky a současně věřící a řádní údové svaté církve římsko-katolické prosíme tímto, aby slavný soud a úřady československé republiky urychleně vyšetřily záležitost důstojného pána P. Aloise Střelečka, děkana v Lišově a propustily jej z vazby na základě usnesení vlády ze dne 2. listopadu r. 1949.

Žádost tuto dovoluji si podati, poněvadž jsou přesvědčeni, že P. Alois Střeleček nemohl se dopustiti žádného trestného činu, ježto věnoval se horlivě a plně pouze svým povinnostem jako kněz, o světské záležitosti se nestaral a jeho nepřítomnost všichni podepsaní věřící hluboce postrádají.

S úctou

Vlk Josef
kostelník Lišov 229.

Tuto žádost odevzdávám kult. oddělení ONV v Třeboni na přání mnohých občanů, jmenovitě

Vančura Josef, důchodce Lišov
Molková Růžena, dělnice Lišov

Příloha č. XV

(In: SOA Třeboň – fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.4)

19.XI.1949.

ONV – Třeboň.
kult. odd.

Věc: žádost o propuštění děkana Střelečka

Kultové oddělení KNV

České Budějovice.

Dnes v sobotu dne 19.XI.1949 dostavil se kostelník z Lišova s napsanou žádostí o propuštění Děkana Střelečka.

Přišel s dotazem, zda-li je možno tuto žádost podati, že by ji svým podpisem potvrdilo dvě třetiny lišovských občanů.

Po mém objasnění, že si mohl každý duchovní podat žádost o amnestii atd., trval kostelník na tom aby si občané tuto žádost mohli podati.

Jelikož však mluvil jako by ve strachu, byl vybidnut aby jednal bez obavy a samozřejmě vzbudil tím dojem, že je to akce od jiných osob a sám kostelník, že byl pověřen aby přišel na ONV vysondovat, jak asi tato žádost bude státní správou přijmuta.

Žádost sama nebyla nikým podepsána a tak z taktických důvodů jsem tuto žádost neodmítnul a doporučil jsem kostelníkovi, aby tuto žádost podepsal a uvedl aspoň dva občany jejich jménem, kteří jsou také pro propuštění děkana Střelečka. Jakmile jsem toto uvedl, kostelník upadl do rozpaků, počal se trásti, na oko a aby své rozechvění zahladil, rychle podepsal a na můj popud připsal: „Tuto žádost odevzdávám kult. odd. ONV Třeboň na přání mnohých občanů, jmenovitě Vančura Josef, důchodce a Molková Růžena, dělnice Lišov.

Z jeho počínání je zřejmé, že je to akce od někoho jiného a že kostelník chtěl asi ty, jež za touto žádostí stojí, jenom krýt.

Myslím, že by bylo nanejvýše nutné, aby celá tato záležitost byla vyšetřena a že je správné, když to předám Stb.

Opis žádosti v přesném znění připojuji.

Prosím KNV kultové oddělení o rychlé podání zprávy, zda-li shora uvedené je provedeno správně a o případné připomínky.

Kult. ref.

???

Na vědomí Stát. úřadu pro věci církevní, zasláno.

Příloha č. XVI

Děda Mráz píše dětem...

Tak drahé děti, než jsme se nadáli, už je zase rok za námi! A už jsem zase mezi Vámi - Váš DĚDA MRÁZ. Ani nevíte, jak jsem se na Vás všechny těšil, na děvčátka i na chlapce. Však za těch dlouhých 12 měsíců Vás už některé ani nepoznávám. Mnozí nosíte krásné červené šátky - zkrátka, stali jste se pionýry! Nejlepšími z nejlepších a tak je to správné. Není Vás málo, sta a tisíce pilných a vzorných. Jiní jsou už dokonce Svazáky! Všichni ruku v ruce připravujete se do krásného života a pomáháte už nyní v budování republiky: sběrem odpadků, na brigádách a hlavně jste letos pomohli zničit a zneškodnit ošklivého amerického brouka - mandelinku bramborovou. Na tomto záslužném činu je kus Vaší poctivé práce. A za to upřímný dík všeho našeho pracujícího lidu! Zařadili jste se po bok tatínků a maminek, kteří jsou úderníky a zlepšovatelé, nebo snad Vašich bratrů a sestřiček, příbuzných nebo známých. Z těch si berte i nadále příklad! Jen tak dojdeme rychle k socialismu! A Frantík Dvořáků, jeden z Vás pionýrů, vymyslel pro příští rok nové heslo, s kterým půjdeme do nové, ještě nadšenější práce. Je to krátká básnička, jejíž poslední větu nějak zpřeházal a teď záleží na Vás, abyste ji do 30. prosince letošního roku dali do pořádku. Rozluštění pro dědu MRÁZE pošlete na adresu: Svaz občanů bez vyznání, Tábor, Třída generalissima Stalina 626. A teď do toho:

S určitostí, všichni víme:

mandelinku dohubíme!

Za své třídy budem ručit,

společně se budem učit!

PROTO:

Víc jedniček - žádné pětky

v třetím roce **TYP ELITĚK**.

A v tom je ten háček, že poslední slovo máte dát v básničce tak do pořádku, aby se dala recitovat, přednášet. K tomu ve třech větách odpovíte na otázku:

Kdo nám ochraňuje MÍR?

Správná rozluštění s krátkými, ale výstižnými odpověďmi, kdo nám ochraňuje MÍR, budou odměněna velmi pěknými knihami a jinými radostnými upomínkami.

Výsledek bude vyhlášen na besídce s dědou MRÁZEM v sobotu 30. prosince o 14. hodině odpoledne (to je ve 2 hodiny) v kinu Zborov v Táboře. Odtud budou odeslány výsledky dětem z celého kraje Českobudějovického. Připravte si hezké básničky a říkánky. A pod stromečkem tatínkovi a mamince, svým drahým a milým přednesete tuto radostnou básničku:

POJĎTE S NÁMI!

Náš stromeček zelený,
lidskou prací zdobený,
ty jsi náš a my jsme tvoji,
MÍR chcem v světě milný!

Nevěříte ještě snad?
Pojďte s námi pracovat!
My jsme mládež Gottwaldova,
dovede nám srdce plát!
Všední den či neděle,

my jsme děti veselé
a vedou nás v celé vlasti
pionýři z ocele!

U stromečku slibujem:
Nezradíme! Milujem!
A proti všem škůdcům míru
v jednom šiku vyplujem!

Zatím hodně zdaru, milé děti ve Vaší radostné práci. Budu s Vámi po celou zimu, ne na chvíli, jako strašidelný čert s Mikulášem. Zas budu Vám malovat pěkné kytičky na oknech, zdolávat, ničit škodlivé bacily a bacilinky, které ničí Vaše zdraví. A často se uvidíme na kluzištích a sánkařských drahách. Jen aby nám napadlo hodně sněhu, vidíte?

Nezapomeňte na soutěž do 30. prosince 1950, 12. hodiny polední!

Váš děda

MRÁZ

MÍR

MÍR

A také my Vám musíme, milé děti, napsat. Jistě se divíte, co to má děda Mráz za adresu: Svaz občanů bez vyznání, Tábor. Že nevíte, co to znamená? Tak pojďte na malou besedu. Učíte se ve škole, jak se vše kolem nás pomalu z hmoty vyvíjelo po mnoho milionů let. A také víte, že naše země nebyla pohádkově stvořena, ale že vznikla právě tak jako ostatní planety a hvězdy. A když vychladla, objevoval se na ní pozvolna život, který byl bohatší a rozmanitější až jak jej známe dnes. A ani nyní vývoj nepřestal. Vše se stále mění, vše je v pohybu. I lidé se stávají dokonalejšími. Více vědí, více znají. V dávných dobách dělali lidé sekerky z kamene, bydleli v jeskyních. Neuměli si vysvětlit, co je to blesk a poněvadž byl mocný a báli se ho, říkali mu bůh. A těch bohů měli mnoho. Kolik vy jich znáte? Jistě mnoho. Lidé se však učili. Čím více věděli, tím méně věřili, že blesk jest bůh na ohnivém koni a pod. A věda šla dál. Poznala, že země se točí kolem slunce, že ji nikdo neřídí a že je to přitažlivost, síla, která ji drží v její dráze. A čím více věda poznávala, tím méně lidí věřilo v zázračnou sílu. A dnes máme již statisíce občanů, kteří proto, že poznali pravdu - jsou občany bez vyznání. A je jich stále více. Neboť vidí, že papež a s ním celý Vatikán připravují válku jménem boha. Nové vraždění lidstva. Jistě by žádný bůh - kdyby byl - válku nechtěl a nedovolil. Občané bez vyznání a s nimi všichni lidé dobré vůle vědí, že mír si vybojují společnou prací všech lidí na celém světě. Ano, z práce vykvete ráj ne po smrti, ale tady na zemi. A o to usiluje Svaz občanů bez vyznání, který pro děti bez náboženského vyznání dělá besídky s filmy, vycházky do přírody a pod. Doba slunovratu, která přichází do období vánoc, byla slavena již od pradávna našimi předky. Už tenkrát to byly svátky radosti a míru. Proto i my přejeme Vám a Vaším rodičům radost a pohodu v dny míru. Sílu a zdraví do třetího roku pětiletky

všem přeje
SVAZ OBČANŮ BEZ VYZNÁNÍ
krajský sekretariát,
Tábor, Stalinova 626. - Tel. 253
JČT - 0301 - TÁBOR - 2385-5

Ubráníme mír i pokoj všem lidem dobré vůle

Antonín Zápotocký

(projev předsedy vlády z roku 1952)

Nahý a otrhaný dnes nechodí ani Ježíšek, otrhaní nechodí již dnes ani naši pracující a jejich děti. Děda Mráz přijíždí k nám od východu a na cestu mu září hvězdy, nejen jediná betlémská. Celá řada rudých hvězd na našich šachtách, hutích, továrnách.

Chtěl bych dnes ve svém předvánočním projevu promluvit k těm, kteří se o Štědrém večeru nejvíce shromažďují kolem vánočních stromků: k našim dětem a mládeži. Vy, kteří dorůstáte, nepozorujete ani, jak mnohé se u nás v poslední době změnilo a mění. Ani legendární Vánoce nezůstávají beze změny.

Září sice dále vánoční stromky, čekají se dárky, ale mizí už jesličky, které dříve bývaly doprovodem vánočních svátků, jesličky s Ježíškem musely být dříve o Vánocích v každé domácnosti, i když jsme je museli vystříhané z papíru zapíchat jen do mechu za okny. Malý Ježíšek, ležící ve chlévě na slámě vedle volka a oslíka, to byl symbol starých Vánoc. Proč?

Měl připomínat pracujícím, že chudí patří do chléva. Když se mohl ve chlévě narodit a bydlet Ježíšek, proč byste tam nemohli bydlet vy? Tak mluvili k chudým a pracujícím bohatí a mocní. Děti pracujících se již nerodí ve chlévech. Proto také v době kapitalistického panství, kdy bohatí vládli a chudí se dřeli, pracující namnoze ve chlévech bydleli a jejich děti se tam rodily. Doby se ale změnily. Nastaly mnohé převraty. I Ježíšek vyrostl a zestaral, narostly mu vousy a stává se z něho děda Mráz.

Nechodí již nahý a otrhaný, je pěkně oblečený v beranici a v kožichu. Nazi a otrhaní nechodí již dnes ani naši pracující a jejich děti. Děda Mráz přijíždí k nám od východu a na cestu mu září také hvězdy, nejen jediná betlémská. Celá řada rudých hvězd na našich šachtách, hutích, továrnách a stavbách.

Tyto rudé hvězdy hlásají radostně, že vaši tatínkové a maminky splnili na svých pracovištích úkoly čtvrtého roku první Gottwaldovy pětiletky. Čím více je těchto zářivých hvězdiček, tím radostnější budou naše svátky, které se stávají svátkem radostné oslavy splnění úkolu celoroční naší práce. Čím důsledněji je tato práce vykonána a úkoly splněny, s tím větší nadílkou je příjezd dědy Mráze provázen. Do Vánoc splníme závazky Stalinovi.

Proto dnes k radostnému vánočnímu svátku slibme našemu osvoboditeli, příteli a učiteli soudruhu Stalinovi, slibme našemu prezidentu soudruhu Gottwaldovi všichni my, velcí i malí, že se budeme starat každý ze všech svých sil, abychom své pracovní schopnosti ve školách, závodech i kancelářích a na každém pracovním místě rozvíjeli tak, aby úkoly vytyčené pro poslední rok Gottwaldovy pětiletky byly do příštích Vánoc na všech pracovištích splněny. Aby nad všemi závody, šachtami, státními statky, JZD, ve městech i na vesnicích se rozzářily jasné rudé hvězdy splněných závazků, aby naše krásná vlast rozkvetla novými květy splněných úkolů a plánů.

Tím zkrážíme také zločinné plány a úmysly těch, kteří místo tvůrčí práce chtějí připravovat novou světovou válku, aby mohli znovu zotročit naše národy a vykořisťovat lidskou práci. Slibme si, že ubráníme mír a zachováme tak na celé zemi pokoj a klid všem lidem dobré vůle.

Příloha č. XVIII

(In: SOA Třeboň, fond KNV ČB, karton 86, sign. 370.4)

STÁTNÍ ÚŘAD PRO VĚCI CÍRKEVNÍ

Čj. 4047/49-S/1

Věc: Sňatkové obřady náboženské podle zákona
o právu rodinném. Další vedení církevních matrik.

Důstojný pane,

jak je Vám jistě známo z denního tisku, přijalo Národní shromáždění dne 7. Prosince 1949 zákon o právu rodinném a zákon o matrikách. Oba tyto zákony nabudou účinnosti dnem 1. ledna 1950. Abychom Vám usnadnili Vaši práci, sdělujeme Vám tyto pokyny:

I. Lidově demokratický stát považuje rodinu za základní složku společnosti. Manželství je dobrovolné a trvalé životní společenství muže a ženy, založené zákonným způsobem, které jako rodina slouží zájmům všech jejích členů i prospěchu společnosti. Pro upevnění a posílení rodiny vytváří stát předpoklady hospodářské i mravní. Je tedy samozřejmé, že věnuje zvýšenou pozornost i formě, v které se manželství uzavírá. Platné manželství bude napříště možno uzavírat jen před příslušným národním výborem, který je tímto úkolem zvlášť pověřen. S církevními obřady může být započato teprve tehdy, když manželé předloží duchovnímu úřední doklad o uzavření občanského sňatku. Připomínáme, že ke sňatkovým obřadům náboženským se počítají i ohlášky. Nemohou být tedy ohlášky vykonány před občanským sňatkem. Přirozeně není námitek, aby pro manžely, kteří uzavřeli občanský sňatek, byl ještě téhož dne vykonán církevní sňatkový obřad. Je na Vás, abyste v každém takovém případě opatřili pro snoubence dispens od církevních ohlášek. Každý jiný postup odporuje zákonu a bude takto posuzován. Připomínáme, že za přesné provádění zákona odpovídá každý duchovní osobně.

Bylo zjištěno, že někteří ordináři vydali odlišné pokyny, které odporují zákonu a jsou vlastně výzvou k porušování státních zákonů. Tyto pokyny jsou neplatné a pro Vás nezávazné. Dokazují, že někteří ordináři chtějí vnést zmatek do řad duchovních a do veřejnosti. Jestliže Váš ordinář Vám dal takové pokyny, abyste jinak, než obsahují tyto směrnice, informoval veřejnost na př. s kazatelny, upozorňujeme, že byste tím přispěl k šíření zmatku a nejistoty ve vážných otázkách našeho života. To by ovšem nemohlo zůstat bez důsledků. Naopak předpokládáme, že vhodnou spoluprací s církevními tajemníky okresních a krajských národních výborů a funkcionáři místních národních výborů se zasloužíte o to, aby nová opatření se vžila. Tato opatření nejsou namířena proti církvi. Mají mimo jiné také odstranit nejistotu, vyvolanou Vašimi ordináři, kteří z příkazu Vatikánu nařídili odpírat církevní sňatky dokonce i pro členství ve složkách Národní fronty. V zájmu klidu a pořádku a dobrého vztahu mezi státem a církví musil stát čelit takovým pokusům o rozvrat novými zákony o sňatcích a matrikách. Nevěříme, že by zavedení povinného občanského sňatku nějak poškozovalo zájmy církve. Nepoškodí ani Vás hospodářsky, neboť vedle měsíčního platu ze státní pokladny zůstane Vám příjem, plynoucí z církevních sňatků, neztenčen. Je jistě obecně známo, že povinný občanský sňatek je zaveden v řadě zemí, známých vysokou religiositou, na př. v Itálii, Portugalsku, Irsku, Belgii, Francii a mnoha jiných. Zákon o právu rodinném sleduje také posílení mravní stránky manželství, jak o tom svědčí zpřísnění a ztížení rozvodů. Jsme přesvědčeni, že mezi duchovními správci se nenajde ani jeden, který by chtěl vědomě jednat proti zákonu.

II. Zákon o matrikách soustřeďuje vedení matrik a obstarávání úkolů s tím souvisících u místních národních výborů, do jejichž správy přecházejí dnem 1. ledna 1950 též všechny matriky církevní. Tyto matriky zůstanou v úschově dosavadních církevních matrikářů, uzavřou se však k uvedenému dni; dodatečné zápisy a změny mohou v nich být dále prováděny jen podle pokynů příslušného místního národního výboru. To platí i o výpisech z těchto matrik. Farní úřady samy nemohou stranám vydávat takové výpisy. Pokud se budou občané na farní úřady obracet ústně, ať církevní matrikáři je odkáží na příslušný národní výbor, který je pověřen vedením státních matrik. Pokud se obrátí písemně s žádostí, je třeba písemnou žádost postoupiti příslušnému národnímu výboru. Nejlépe bude, aby každý církevní matrikář se dohodl s příslušným národním výborem o provádění výpisů z matrik, aby se tak dělo v oboustranné dohodě.

Novou úpravou matriční agendy zbavují se duchovní správci tíživých povinností, které s duchovenskou činností nikterak nesouvisely a mnohdy byly dokonce vážnou příležitostí při výkonu pastorační práce. Stačí připomenout, jak mnozí vynikající theologové odsuzovali matrikářskou práci duchovních jako zbytečné zatěžování písařením na úkor jejich duchovenského poslání. Tato ryze administrativní agenda přenáší se nyní na orgány k tomu podle povahy věci nejspíše povoláné. Tím se duchovním umožňuje, aby se plně věnovali vlastním povinnostem svého úřadu. Zavedení jednotných občanských matrik odpovídá modernímu právnímu nazírání a je samozřejmostí v převážné většině kulturních států.

Ponechání církevních matrik u farních úřadů zůstává dosavadním církevním matrikářům zachována možnost, aby zápisy v těchto matrikách obsažených používali dále pro účely církevní evidence. Stejně jim není bráněno, aby si napříště vedli záznamy o narozeních, církevních sňatcích a úmrtích příslušníků své církve ve zvláštních svých knihách. Starých matrik ovšem není možno k těmto zápisům použít.

Podrobnosti o dalším vedení církevních matrik jsou obsaženy v pokynech, vydaných ministerstvem vnitra v dohodě se Státním úřadem pro věci církevní, které jsou otištěny ve Věstníku katolického duchovenstva, r.I., č. 10. Žádáme, aby tuto pokyny byly přesně dodržovány.

Věcné náklady s prováděním výpisů z církevních matrik (papír, poštovné, a pod.) mají právo církevní matrikáři uvést ve svém rozpočtu. Tyto náklady budou hrazeny ze státní pokladny.

Věříme, že v těchto věcech vyjdete ochotně vstříc i pokynům národních výborů a že tak prokážete svůj kladný poměr k našemu lidově demokratickému státu. I ve věci matrik byly Vám ordináři dány odlišné pokyny, které jsou neplatné a nezávazné. Byly vydány záměrně k tomu, aby Vám práci ztěžovaly a rušily Vás ve Vaší klidné práci. Nedejte se jimi zmásti, neboť jsou diktovány ne z náboženských pohnutek, ale z politických důvodů našimi nepřáteli. Zasloužíte se tak o klid a spokojenost všech věřících. Budoucnost ukáže, že o nic jiného zákonodárci nešlo, když byly uzákoněny některé změny, týkající se uzavírání sňatků a vedení matrik.

Těšíme se, že i vy budete spolu s námi usilovat o klidný, spokojený a radostný život věřícího lidu. K tomu Vám přejeme do nového roku hodně úspěchů a také osobního klidu, zdraví a požehnání.

Za ministra:

Dr. J. Havelka v.r.

V Praze dne 29. XII. 1949.

Otázky ohledně omezování svobody slavení liturgie ze strany církevních tajemníků

1. Jakým způsobem a jak často Vám církevní tajemník zasahoval do liturgie ve Vašich farnostech? Jak Vás v tom směru omezoval?
2. Dovoloval Vám církevní tajemník zvát si při poutích, při zpovídání atd. na výpomoc kněze ze sousedních farností? Jestliže ne, čím to zdůvodňoval?
3. Zbavil Vás církevní tajemník státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti? Z jakého důvodu?
4. Dostal Vás církevní tajemník do vězení? Z jakého důvodu?
5. Vytýkal Vám církevní tajemník obsah kázání? Co zejména?
6. Nutil Vás církevní tajemník k politickým projevům při liturgii (abyste kázal o míru, o výročích významných pro tehdejší režim, abyste vybízel farníky k brigádám v zemědělství a jinde)?
7. Věděl jste, kdo Vás konkrétně „špehuje“ při slavení liturgie (zejména při kázáních)?
8. Pokud jste působil v duchovní správě již v době zavádění liturgické reformy II. vatikánského koncilu, bránil Vám církevní tajemník v jejím uskutečňování? Jakým způsobem?
9. Pokud jste působil v duchovní správě v době „Pražského jara“, jak se toto období projevovalo v působení církevních tajemníků vzhledem ke kněžím?
10. Kdo ještě kromě církevního tajemníka omezoval Vaši svobodu v oblasti liturgie?
11. Zastal se Vás někdy církevní tajemník v nějaké záležitosti před jinými státními orgány? V jaké věci?
12. Pokud považujete za důležité ještě něco sdělit, můžete to připojit zde:

Osobní údaje k dotazníku

ohledně omezování slavení liturgie ze strany církevních tajemníků

(Osobní údaje nebudou publikovány, budou využity jen pro vnitřní potřebu.
Pokud je ovšem nechcete uvést, nemusíte!)

Jméno: Příjmení: Titul:

Rok narození: Bydliště:

Stručný přehled míst a doby působení v duchovní správě (pokud to lze zjistit):

Poznámky (zde můžete uvést případné poznámky k výše uvedenému přehledu svého působení v duchovní správě za totality):

Příloha č. XX:

Osobně sepsané odpovědi sídelního kanovníka Františka Sobiška k otázkám v dotazníku

(In: Osobní archiv autora)

1) K otázkám č. 6 a 7:

Do duchovní správy jsem nastoupil 1. srpna 1948 jako kaplan v Počátkách. Vikariátní rekolekce jsme mívali v Kamenici n. Lipou na faře a rozhodně ještě bez církevních tajemníků. 1. 5. 1948 jsem nastoupil po zatčení P. Cízlera jako administrátor ve Všerubech u Domažlic. Spravoval jsem zároveň farnosti Hyřšov a Maxov. Že jsme pozorováni na každém kroku, jsme pocítovali všichni na domažlickém okrese, ale tajemník příliš nezasahoval. Měli jsme v postě 1950 misijní tridua v Trhanově, Mrákově a Všerubech (P. V. Dvořák, P. Josef Melka a já) bez obtíží i se společnou sv. zpovědí. Na OCT vzpomínám jen, jak někdy na podzim 1948 čekal před kostelem v Hyřšově a žádal před věřícími, abych je upozornil, že je nutné plnit dodávky. Nebylo tam tehdy ani JZD ani Státní statky. Předseda MNV roduvěrný Slovák jen lakonicky poznamenal: Z okresu to slyšíme aspoň pětkrát týdně, nevím, bude-li to stačit, když to pan farář řekne jen jednou a to ještě s úsměvem! Kázání ve Všerubech sledoval jeden ze členů SNB, který si je na kůru zapisoval. Zpěvačky ho popichovaly slovy: Pan farář si to píše, řekněte mu a on Vám to půjčí, abyste se tu nemusel krčit za varhany.

2) Do Nepomuka jsem nastoupil 1. května 1950, když zavřeli všechny otce Těšitele, kteří do té doby farnost spravovali. Na arciděkanství byl tehdy nejen zástupce StB, ale i dva tajemníci z Blovic a z Blatné. Ti všichni se stravovali na arciděkanství v kuchyni. Nechtěl jsem s nimi sedět u stolu a tak jsem šel do hospody. Byl jsem mladý a tak jsem se ani moc nedivil, když mě oslovil podnapilý „znárodněný“ mlynář: „Co ty, psí noho, tak ty si prej vystudoval za 14 dní a teď nás budeš přesvědčovat o správnosti socialismu. Počkej, až to praskne, tak ti hnáty zpřerážíme.“ Neváhal jsem a hned jsem se rozjel do Budějovic, co dělat při takové propagandě. Pan biskup Hlouch, tehdy již hlídaný, mě potěšil: „*Pošlu ti na pouť 16. 5. pana preláta Metelku, oni ho tam znají a on tě uvede.*“ Přijel opravdu pan prelát dokonce i se mnou zpovídal a když ho krajský církevní tajemník upozorňoval, co by měl říci, odbyl ho slovy: „*Máme svobodu, jak vy říkáte, tak budu mluvit svobodně.*“ Ještě přijeli z Domažlicka dva autobusy krojovaných Chodů a odpoledne mě přišli farníci uvítat i s družičkami (po 16 dnech).

3) K otázce č. 3:

Ti OCT z Blovic a Blatné měli jiné starosti, než dávat pozor jak sloužím, nebo co káží. Měl jsem tehdy 26 hodin týdně vyučování. To ještě na venkově učily řádové školské sestry de Notre Dame, které ještě nechali v sirotčinci do konce prázdnin. Ani o to se příliš nezajímali. Oni totiž přišli „spravovat“ církevní majetek. Před poutí přišel staříčkový kostelník se starostí: „*Na pouť se dávají slavnostní roucha i všechny liturgické nádoby (kalich, ciborium a monstrance) stejně vzorované, které kolem roku 1870 daroval kostelu sv. Jana rodák a ministerský rada z Vídně, a já nic z toho nemohu najít.*“

Obrátil jsem se tedy na dozor, t.j. na příslušníka StB, aby mi pomohl vše najít. Našli jsme vše v koších připravených k odvozu na ONV v Pilovicích, vše zarovnané v plátech a látkách, které Těšitelé měli jak pro kostel, tak na ušití řeholních šatů. Samozřejmě museli to, co bylo v inventáři fary, vrátit a to byla jedna z příčin, proč se mě zbavit.

Když zavřeli souseda P. Františka Hlavína z Neuraz a církevní tajemník Barák z Blovic začal jezdit na jeho motorce, zeptal jsem se: „*Kolik stála?*“ Odpověď zněla: „*Zvědavost není dobrá vlastnost!*“ Začátkem listopadu v roce 1950 jsem při prvním poprašku sněhu zjistil, že je mnoho stop kolem okna do sklepa, kde bylo uskladněné mešní víno. Opravdu scházel jeden 25litrový soudek. (Dva otcové Těšitelé pocházeli z Uherskohradištska.) Ředitel Státních statků, který už bydlel na arciděkanství, mi nabídl

zedníka a ten okno zazdil. Církevní tajemník se ale hned ozval, jak to, že bez jeho vědomí se něco děje na faře, a to byl další důvod pro zapsání do seznamu nepohodlných kněží.

4) K otázce č.2:

Do té doby byla všechna moje jmenování přímo z biskupství, bez poznámek. Po návratu od PTP – 6. 5. 1954 – už jsou všechna jmenování s poznámkou: „*se souhlasem krajského či okresního tajemníka*“. Ale i tehdy každý rok v době svatopostní jsme si mohli vypomáhat v rámci okresu se zpovídáním apod. Někdy v roce 1955 či 1956 jsme jeli se třemi autobusy věřících na Svatou Horu. Nevím, zda jsme museli žádat církevního tajemníka, ale s námi jela tehdy i celá rodina předsedy MNV.

V roce 1954 jsme měli o Božím těle průvod po návsi ke čtyřem oltářům i s hudbou. Také už se nepamatuji, zda jsme žádali o povolení, ale předseda MNV pak přišel, že se ho ptali z okresu, kolik lidí se zúčastnilo a on že napsal, že ženy vůbec nepočítal, ale mužů bylo na dvanáctset. Když jsem mu namítl, že tolik jich ani v celé farnosti není, řekl: „*At' mají větší vztek.*“ Příští rok už průvod nepovolil.

Pokud šlo o výpomoc okolních kněží, to většinou povolovali. Sám jsem jezdil vypomáhat do Týna, do Bechyně a později z Rudolfova do Lišova, do Hluboké n. Vlt., do Borovan, do Trhových Svinů, k sv. Janu v Č. Budějovicích, do Štěpánovic.

5) Nebyl každý tajemník stejný. Jeden mi řekl, když končil na ONV: „*Já jsem k vám posílal na kontrolu dceru se zetěm a nakonec jsem jim musel zakazovat, aby k vám jezdili.*“ Jiný zas byl vlažný: „*Když něco potřebujete, pište vždy dvojmo, jeden lístek vám pošlu jako dovolení a druhý si ponechám, abych věděl, co jsme povolili.*“

6) K otázkám č. 5 a 10:

Osobně si nevzpomínám, že by něco k liturgii připomínali. Spíš to bylo na „Lanovce“, kde často vytýkali, jak vedu mladé, nebo proč je posílám na pouť. Že jsem s nimi sám velmi často, asi nepostřehli, nebo o tom nemluví. Po velehradské pouti v roce 1985 mi přímo ukazovali mé mladé farníky na fotografiích, jak vykřikují na ministra Klusáka. Ale to už byli trochu mírnější. Ještě musím k jejich vlažnějšímu přístupu poznamenat, že rudolfovský předseda MNV byl zároveň ředitelem Dopravního podniku v ČB a šel mi velmi na ruku. Byli jsme na den stejně staří, jak on tvrdil, a tak mi při uvítání připil na zdraví i na tykání „Peřtátskou“ slivovicí. Pak mi sám několikrát připomněl: „*Mají Tě v žaludku, ale neboj se – já Tě nedám.*“ Zemřel sice po devíti letech, ale ostatní předsedové, až na toho posledního, se ke mně chovali stejně.

7) V roce 1985 jsme slavili 300 let farnosti. Církevní tajemník Pečinka přišel na ty oslavy. Pozval jsem kapitulního vikáře Kavaleho a městského děkana Lálu. Tajemníkovi na oslavách nevadilo nic, jen 20 dospělých ministrantů. Na jeho poznámku: „*To jsou vypůjčení odjinud, to nejsou všichni vaši,*“ jsem odpověděl: „*Ano, to jsou vypůjčení odjinud.*“ Byli to vojáci presenční služby, kteří k nám chodili pravidelně na mši svatou.

8) K otázce č. 11:

Při přeložení z Chrášťan do Rudolfova nebyl krajský tajemník Drozdek přítomen. Překládal mě okresní tajemník Cuřín se slovy: „*Krajský bude zuřit, chtěl vás dát do pohraničí do Nových Hradů. Já to zdůvodním tím, že vás chci mít blízko pod dozorem.*“ A že to myslil doopravdy, poznal jsem během měsíce. Začal mě navštěvovat člen StB. Týden co týden po celý rok mě vyslýchal a přesvědčoval, přemlouval ke spolupráci. Po roce ukončil své návštěvy se slovy: „*Tak jsem vás nepřesvědčil, ale vážím si vás, že jste se nedal zlomit.*“

Příloha č. XXI:

a) Některé z osobně sepsaných odpovědí emeritního českobudějovického biskupa ThDr. Antonína Lišky na otázky v dotazníku
(In: Osobní archiv autora)

(Narozen se 17.9.1924 v Bohumilicích, zemřel 15.10.2003 v Českých Budějovicích. Než se stal českobudějovickým biskupem, působil v pražské arcidiecézi: 1971 – 1986 Poříčí nad Sázavou, Vranov, Kozmice - vše okr. Benešov; 1986 – 1991 Praha, od r. 1988 jako světící biskup. Českobudějovickým biskupem byl v letech 1991-2002).

V duchovní správě jsem pracoval až od 20. roku svého kněžství. Před tím jsem sloužil v PTP (1950 – 53), po návratu z vojny jsem byl zaměstnán v Okresním svazu spotřebních družstev ve Volyni, v OPK Vimperk a KOH-I-NOOR Bohumilice.

Po roce 1968 jsem se snažil dostat do duchovní správy v českobudějovické diecézi, ale krajský tajemník Drozdek mě odmítl pro špatný posudek z obce a pro bratra za hranicemi. Bez obtíží jsem dostal státní souhlas v Praze, protože tam nebyl právě krajský tajemník a jeho zástupce schválil toho, koho z arcibiskupství žádali.

Zažil jsem prakticky čtyři okresní tajemníky a jednoho krajského – pověstného estébáka Semínka. Do liturgie mi žádný nezasahoval. Jen Semínko zakazoval působení chrámových sborů v jiných farnostech.

Sousedy jsem mohl zvát na pomoc ke zpovídání v postě. Rozloučení v krematoriu jsem mohl konat i za sousedy, kteří o to žádali. To byla tichá dohoda s tajemníkem Měchurou, kterou jsme si udrželi i za dalších tajemníků.

Krajský tajemník mi nedovolil pozvat na triduum v roce 1973 (1000 let diecéze) kazatele a zpovědníka z Prahy s odůvodněním, že jsem mladý a musím to stačit sám. Na námitku, že je třeba, aby věřící měli možnost jiného zpovědníka, odpověděl, že tedy mohou být přeloženi a budou mít jiného.

Nedostal jsem od pražského tajemníka dovolení, aby mohl jedno děcko pokřtít v mém kostele na Hradišti P. Reinsberg, který byl přítel té rodiny.

Jednou mi okresní tajemník oznámil, že na mne dostal z farnosti udání, že dělám mimořádné pobožnosti. Byly to májové. Udání odmítl, že v kostele si mohou dělat, co chci. Situaci mi líčil tak, že jsem nakonec na jeho otázku, zda už vím, kdo to byl, mohl odpovědět, že ano. Také mi jednou řekl, že musím počítat s tím, že mě vždycky někdo při kázání sleduje. Věřící mě upozorňovali na lidi, kteří najednou chodí do kostela a bedlivě naslouchají.

b) Rozhovor s emeritním českobudějovickým biskupem ThDr. Antonínem Liškou při předávání dotazníku (7.2.2003)

V době záboru klášterů studoval v Praze na teologické fakultě. Do duchovní správy nastoupil z civilního zaměstnání v roce 1971 do Poříčí nad Sázavou a byl tam až do r. 1986, kdy byl jmenován pražským světícím biskupem. Nevzpomíná si, že by ho OCT nějak omezoval ve slavení liturgie.

Měl dobrého vikáře (v Benešově). Byl jím P. Velíšek, který již zemřel a je pochován v Dubném, odkud pocházel. Ten všechno bral na sebe a jeho pokud možno ničím nezatěžoval, jako např. vstupem do „Pacem in terris“. V této souvislosti biskup Liška vzpomněl, že se vikáře Velíška jednou ptal, zda by nebylo možné, aby těch několik dobrých kněží z vikariátu „ovládlo“ „Pacem in terris“ (aby se tak vzal vítr z plachet kolaborantům – pozn. autora). Vikář Velíšek mu na to řekl, že tato organizace je tak špatná, že by to nebylo možné. Na dobu svého působení v Poříčí vzpomíná rád, protože tam měl přátele, ke kterým mohl přijít na jídlo, když doma nic neměl. Jinak po celou dobu též spravoval kostely, takže neměl stále čas: „Slezl jsem z lešení, umyl se a šel do kostela“.

**Příloha č. XXII: Rozhovor s Mons. Josefem Kavalem, farářem u sv. Jana Nepomuckého,
České Budějovice (10.2.2003)**

(In: Osobní archiv autora)

(Text byl napsán bezprostředně po dotyčném rozhovoru na základě poznámek pořízených během něho).

Rodák z Českých Budějovic (nar. 1919)

Do semináře v ČB nastoupil v r. 1938 (jen z jeho oktávy šlo do semináře 12 studentů). V roce 1942 byl po atentátu na Heydricha seminář uzavřen. Do totálního nasazení se nedostal, našel si práci u Plzně. Po válce (1945) se vrátil do semináře. Rektorem byl opět Dr. Reban. Na kněze vysvěcen roku 1947 biskupem Eltschknerem.

1947-1950 kaplanem v Písku, 1950-1959 farářem v Mirovicích, 1959-1973 Jindřichův Hradec, od r. 1973 v ČB, od února 1974 kapitulním vikářem po zemřelém kapitulním vikáři Trdlovi. Trdla jako kapitulní vikář jmenoval 3 nové kanovníky (Kavale, Kopačka, Lála), ačkoliv na to neměl právo. Kupodivu je schválil Vatikán, takže byli za totality jedinými kanovníky jmenovanými kapitulním vikářem, které schválil Vatikán. Kavale byl zvolen za kapitulního vikáře zbývajícími kanovníky.

Když byl kaplanem v Písku, byl tam děkanem dvojnásobný doktor Pernegr. Ten nechtěl věřit, že by se něčí podpis mohl octnout v novinách, že se souhlasí s tzv. katolickou akcí (=KA). Snad den nato mu kaplan a ještě někdo ukázali, že je jeho podpis pod KA také. Pernegr to hned v neděli pěkně rozmázl při kázání, jak to ve státě chodí. Toto kázání mu nezapomněli a později ho zavřeli. Také se traduje, že z kazatelny řekl: „Každý má anděla strážného a já mám dva“ a ukázal na špehy v kostele. Když byl ve vězení, šel za něj u ministra Plojgara kaplan Kavale orodovat. Ten ho však nepřijal. Svou supliku mohl přednést jen nějakému podřízenému. Pravda je, že Pernegr seděl jen asi jeden a půl měsíce a pak byl ustanoven v Bohutíně. Důvodem k zavření mohlo též být Pernegrůvo odmítnutí nabídky ministra Nejedlého, aby se stal děkanem prorežimní teologické fakulty v Praze.

Mons. Kavale si nevzpomíná, že by ho tajemníci omezovali ve slavení liturgie. „*Měl jsem na tajemníky štěstí. Záleží na lidech.*“ Když byl v Mirovicích, spadal pod mírného OCT Necudu, který měl zájem to „doklepat“ do důchodu jako OCT, když byl vlastně úředníkem za první republiky i za války. Přemlouval kněze, aby mu tedy nedělali problémy. Ale „nedoklepal“ to do důchodu jako OCT. Dcera měla svatbu v kostele a tak „letěl“. Tento Necuda mu tedy nedělal žádné problémy a ani nikdo v Mirovicích. Naopak, ředitel, ač nevěřící posílal své dvě děti také na náboženství, učitelé hráli v kostele a zpívali při pohřbech. Na začátku školního roku mu učitelka přinesla rozvrhovou tabuli, aby si na ní vyhradil okénka, kdy chce učit a teprve potom se skládal ostatní rozvrh. V Mirovicích bylo možné každoročně pořádat u příležitosti prvního sv. přijímání průvod ze školy do kostela. Ve škole se shromáždily děti i s rodiči a pak se šlo do kostela. Též se jednou stalo, že když Kavale uvázl s autem ve sněhu cestou domů do Mirovic a hrozilo, že nebude nedělní bohoslužba slova, přijel pro něj sám předseda strany. (U těch bohoslužeb šlo o něco podobného, jako byla nedělní škola u Českých bratří: úryvek z Písma spojený s výkladem. Šlo třeba o cyklus Desatero... Býval přitom liturgicky oděn, ale mluvil lidem z prostoru mezi lavicemi).

V Zalužanech (u Mirovic) nosívali nebesa hasiči. Jednou se stalo, že ho vezl na bohoslužbu do Let taxikář, který zároveň provozoval sanitku. Volali mu, že musí dojet pro jednu akutní rodičku a tak nechal Kavaleho v Zalužanech. A protože nebylo ve vsi žádné jiné auto, zavezli ho do Let hasičskou stříkačkou. Když to bylo hasičům vytýkáno, hrubě mocipány odbyli a příště přišly do procesí v hasičských krojích i jejich děti. V Zalužanech bylo možné i v 50. letech konat zaopatřování s procesím dětí a ministranty, kteří zvonili. Tam bylo také možné zastavit dopravu na hlavní silnici z Písku do Prahy kvůli procesí Božího těla. Pokud šlo o výpomoc při zpovídání apod., nikoho se neptal a neměl s tím nikdy problémy (v Mirovicích).

Když přišel do Jindřichova Hradce (=JH), byl tam jako OCT „sekerník“ Dlabal, o kterém se říkalo, že na počátku svého působení stával před kostelem a zapisoval si, kdo jde dovnitř. Později ho však někdo zmlátil v parku, a „od té doby byl jako beránek“. V JH byl vikářem, takže měl souhlas pro celý vikariát.

Když byl kapitulním vikářem, byl KCT Drozdek, který byl hrozně zlý. V Hluboké n.V. chtěli na faráři Bezpalcí, aby platil nájem na faře (!). Kavale řekl, že to dá k soudu. Pozval známého právníka z Prahy na jednání s Drozdkem, a vyhráli. Drozdek při odchodu úplně zuřil.

V Plzni (část diecéze ležela v plzeňském kraji) byl KCT Cihlár, bývalý horník. Ten pomáhal Kavalemu „zachraňovat“ dost kněží, když měli „malér“ a hrozilo jim odnětí státního souhlasu. Ten vždy upozornil Kavaleho, aby dotyčného přeložil do jiného kraje nebo alespoň jiného okresu. Tak se stalo, že P. Kozel, farář v Domažlicích a velký „dopisovatel“, který napsal i americkému kosmonautu Glennovi (a ten přijal jeho pozvání do Československa) a anglické královně, napsal také žádost prezidentovi republiky o povolení poutí na Vavříneček u Domažlic, „*vždyť je dost bratrů estébáků a Rusů, kteří to pohlídají*“. Byl z toho poprask a Kavale musel zachraňovat situaci.

Nevzpomíná si, že by byl nucen k politickým projevům. Pokud šlo o podpis pod zdravici Stalinovi, člověk mohl a nemusel podepsat (jeho názor – z archivních záznamů by měl člověk spíše dojem, že kněží v té věci byli pod silným tlakem – zase asi záleželo na lidech, pozn. autora).

Uskutečňování liturgické reformy Druhého vatikánského koncilu: Nesetkal s omezováním. V té době byl v JH. Reformu zavedl hned. V proboštském kostele pro to byly příznivé podmínky, neboť tam byly dva oltáře: jeden hlavní a pak středový, který si tam vymohli jezuité. Stačilo ten středový jen obrátit tváří k lidu. Tehdejší kapitulní vikář Titman (zemřel 11.9.1970) byl kvůli tomu na Kavaleho zlý, vůbec ho neměl rád. Titman snad nepřál liturgické reformě, protože i státní správa nebyla nadšená. Kavale se domnívá, že nebyla doceněna obrovská práce profesora Matějky na liturgické reformě. Dělal se všecko na koleně, dobrovolně, bez finanční odměny.

V JH také ustanovil farní radu. Reformu lidem vysvětloval a tak ji lidé rádi přijali. Z kněží reformu nepřijal Otava, který přišel po něm do JH. Možná, že i obrátil zpět oltář do původního stavu. Otava si nedal říci. Kavale nechtěl žádat státní správu o odnětí souhlasu pro něj a přeložit jej někam do „vystřikova“ jen tak nemohl.

Pražské jaro:

Nebyli hodnější jen tajemníci, ale všichni úředníci státní správy. Mohla se po mnoha letech konat procesí Božího těla, bylo přihlášeno obrovské množství dětí na výuku náboženství (v r. 1968 asi 220 přihlášek v JH, v roce 1990 asi 90!). Ještě po okupaci v roce 1968 se mohlo vyzvánět ke stávce. Kavale vzpomíná, jak tajemník řekl: „*Soudruhu probošte, vždyť já taky ministroval*“.

Biřmování:

Na otázku, zda teprve v době, kdy se stal kapitulním vikářem, dostali jako představení diecézi pravomoc biřmovat, odpověděl, že tu pravomoc měli i podle starého CIC, ale že jeho předchůdce v úřadě biřmovat nechtěl. Na biřmování rád vzpomíná. Příprava na ně byla příležitostí k duchovní obnově farnosti a samo biřmování taková biskupská vizitace.

Zákaz organizace „Pacem in terris“ v roce 1982:

Ještě než byl dotyčný výnos uveřejněn, mluvil s ním o něm biskup Tomášek na pouti v Nepomuku. Tomášek se Kavaleho ptal, na kolik odhaduje počet kněží, kteří v „Pacem“ zůstanou? Kavale řekl, že asi tak třetina a odhadl to správně. Kavale věděl, že starší kněží tam zůstanou, měli obavy ze stěhování. Od roku 1982 byl Kavale pod velkým tlakem. Jednou byl na ministerstvu v Praze na „jednačce“ čtyři hodiny. Na mou otázku, zda těžce nesl, že Lála v tom dále zůstal, řekl, že to nechápal jako „podraz“ (možná zde působí optimismus paměti!).

V roce 1984 musel bojovat, aby kancléř Václav Kulhánek zůstal na konsistoři a nebyl přeložen. Kulhánek měl odejít kvůli tomu, že v roce 1982 církevním tajemníkům rozbil

schůzi, když chtěli dosáhnout podpisu kněží na dopis, že děkují Kavalemu za to, že dovolil organizaci „Pacem in terris“ působit v diecézi. Kavale nechtěl Kulhánka ztratit, protože špatně vidí a nemohl by řídit auto, potom ho jako velkého pracanta potřeboval a potom, byl naprosto spolehlivý, místo něj by mohl přijít někdo horší. Vůbec všichni byli na konsistoři spolehliví (kancelář Šlechta, po něm Adolf Kubeš...). Když měl Kavale těžké jednání, na konsistoři se všichni modlili v kapli.

Dvoustleté výročí založení diecéze:

Oslavilo se to bohoslužbami v katedrále. Práce profesora Jaroslava Kadlece k výročí diecéze se nesměla vydat, vyšla až v 90. letech. Na stejné oslavy do Lince puštěn nebyl, ale puštěn byl na návštěvu papeže v Rakousku a na oslavu tisíc let diecéze v Pasově. Vyslýchán po návštěvách nebyl, až se tomu divil. Asi proto, že už nebyl ve funkci Drozdek.

Desetiletí mravní a duchovní obrody národa:

Pout' k sv. Janu Neumannovi v ČB (v katedrále pro dospělé, v Růženeckém pro děti, tam byl i biskup Aichern z Lince). Odpoledne v sobotu a přes noc v Prachaticích. Na pouti byl přítomen i biskup Bevilaqua z Filadelfie (USA). Na otázku, jak hodnotí zdar či nezdar „Desetiletí“, řekl: „*Nic zvláštního*“.

Sněm české církve (první zasedání začalo 6.7.2003 na Velehradě):

„*Rozpaky*“. Přál by si, aby přinesl novou evangelizaci. Tu chápe jako dílo v pokoře a lásce. Zatím ale dnešní kněží jsou „páni“, za totality takoví kněží nebyli. „Jako páni“ proto, že odmítají křtít a udělovat svátosti lidem vzdáleným církvi. Kavale mluví o jejich nelidském přístupu. „*Chceme být hrozně duchovní a zapomínáme být lidmi*“.

Co bylo pro jeho kněžské působení za totality nejtěžší?

Člověk věděl, jak rafinované jsou tzv. nové církevní zákony z r. 1949. Státní správa mohla církev omezovat a zatlačit ji do kostela. Záleželo potom na šikovnosti jednotlivých kněží a pak na OCT, jak byli ve své funkci horliví. Kapitulní vikář měl proti ostatním kněžím výhodu státního souhlasu pro celou diecézi.

Čeho si za totality vážil? „*To byli naši kněží, ať už byli v 'Pacem in terris' nebo ne. To byla sůl nad zlato*“.

Příloha XXIII: Materiály z farního archivu v Táboře poskytnuté Václavem Žitným
(In: Osobní archiv autora)

(Václav Žitný, nar. 1917;

- 1.1. 1945 – kaplan v Deštné u Jindřichova Hradce;
- 1.9. 1945 – administrátor in spiritualibus v pohraničním Lodhěňově;
- 1.8. 1946 – kaplan v Ledenicích u Č. Budějovic;
- 1.5. 1948 – admin. intercal. Ledenice;
- 1.12. 1948 – kaplan Pelhřimov;
- 24.7. 1950 – internace v Želivě a v Hájků do 28.10.1950;
- 1.11. 1952 – kaplan v Táboře;
- 1.4. 1958 – zástupce administrátora, kanovníka Miloslava Trdly, kancléře českobudějovické konsistoře;
- 1.2. 1974 - administrátor a městský vikář, Tábor;
- 1.5. 1985 – odchod ze zdravotních důvodů do důchodu).

Materiály napsané psacím strojem byly přepsány do elektronické podoby s tím, že je zachováno jejich původní formátování. Materiály jsou řazeny ve snaze o chronologii a byly proto očíslovány (Ž.; P.V.Ž. = pater Václav Žitný).

1. V dubnu 1950, když komunisti přepadli kláštery, zabrali při likvidaci komunity Těšitelů i tzv. Klokotský poklad. Potvrzení o tom našel P.V.Ž., když po odchodu děkana Jar. Šebesty prohlížel archiválie. Poklad tvořily zlaté a stříbrné mince a různé devocionálie, které kdysi bývaly kolem milostného obrazu P. Marie klokotské. P.V. Ž. žádal návrat tohoto pokladu u Náboženské Matice v Praze. Po několika dopisech dostal odpověď, že věci jsou v užívání církve na různých místech. Ústně mu bylo sděleno, že nechce-li se dostat na místo odkud do Tábora přišel, aby se o Klokotský poklad nestaral.

2. V době „Číhoštského zázraku“ jsem chránil o pouti na Křemešník biskupa Jos. Hloucha, když tam za ním přišli zástupci ONV. Biskup řekl, že své stanovisko sdělil vládě. Byli neodbytní a po debatě, která nikam nevedla, jsme je přiměli k tomu, aby odešli. Byl jsem označen jako „strůjce lidové vzpoury na Křemešník“. Brzy nato jsem byl vyslýchán v Jihlavě a 26.7.1950 internován v Želivě, později v Hájků.

3. Kostel sv. Jakuba byl uprostřed starého hřbitova a často se do něj vloupali vandalové. Poškodili varhany, ukradli obrazy, zneuctili oltáře. Mříže, které P.V.Ž. pořídil, vylámali. Nakonec se propadl strop. Krajský církevní tajemník Drozdek prohlásil, že na tento kostel nedá ani korunu. Na děkanství přivedl evangelického kněze Miřejovského a žádal, aby byl kostel předán evangelíkům a v tom případě opravu platit nebude. O interiéru se vyjádřili pohrdavě. P.V.Ž. o tom napsal bývalému řediteli památkářů Dr. V. Wagnerovi a ten odepsal: „Rozčilil mne ten nápad s novým určením svatojakubského kostela. Ty překrásné tři oltáře z doby kolem 1680! Jen aby to pak nemělo za následek takové zplundrování vnitřku jako kdysi za Fridricha Falckého provedli kalvíni u sv. Víta v Praze“. Nakonec Ž. kostel vybojoval a rozhodl se, že opraví kostel s pomocí dobrovolných pracovníků. Na opravách se pracovalo celé léto a pak tam byly každých 14 dní mše sv. střídavě s klášterním kostelem. Za nějaký čas přišla pracovnice, která likvidovala starý hřbitov na park a žádala klíče, aby mohla na několik dní uskladnit světla a materiál. Klíč již nikdy nevrátili a za nějaký čas si vynutili v ČB souhlas, aby byl kostel převeden do majetku státu. Město slíbilo, že přispěje na opravu hlavního kostela. Když k tomu v r. 1974 došlo, vymluvili se, že úředník, který tuto smlouvu podepsal, již není v úřadě.

4. Když vypukla v kraji „kulhavka a slintavka“, dostal jsem rozkaz od OCT zavřít kostel. Kina a restaurace byly přístupné. Koncem týdne byla svatba a spolu se svatečbany přišlo do kostela několik diváků. Vznikla mi nepříjemnost, kterou přijel vyšetřovat administrátor, kancléř M. Trdla z Č. Budějovic s KCT a OCT.
5. Když zemřela paní Emilie Maříková, bývalá operní zpěvačka a členka chrámového sboru, vyřizoval její pohřeb regenschori Josef Hart. Chtěl dát na parte oznámení, že za ni bude slouženo v kostele rekviem. Tiskárna to však odmítla vytisknout, ačkoliv v jiných městech se rekviem oznamovalo. Josef Hart proto napsal stížnost na Státní úřad pro věci církevní (SÚC) do Prahy. P.V. Žitný o tom nebyl informován. Brzy nato přijel soudr. Krajský církevní tajemník z Č. Budějovic, Leo Drozdek spolu s Okresním církv. tajemníkem A. Sezimou a obvinili P. V. Žitného, že o stížnosti dobře věděl, že ji nezamezil, že stížnost se měla nejdříve poslat okresnímu nebo krajskému tajemníkovi a ne hned do Prahy. Žitný se marně bránil, že o stížnosti nic nevěděl, ale tajemníci stále tvrdili, že je s J. Hartem v denním styku. Po marných a dlouhých debatách P.V. Žitný prohlásil, že je své tvrzení ochoten podepřít přísahou. Když jednání skončilo, informoval P.V.Ž. regens. Josefa Harta a ten řekl, že netušil, že bude mít jeho stížnost takovou dohru a ostatně, že si může stěžovat, kam on chce.
6. Když se v r. 1968 zdálo, že se uvolnila atmosféra, vybídl jsem věřící, aby se podle koncilu zapojili. Pan Ladislav Šotek vypracoval v tomto duchu promluvu, rovněž JUDr. V. Railich, který svou promluvu přečetl v kostele. Ihned se to dozvěděl církevní tajemník, soudruh Alois Sezima a nařídil, že musí být k přednáškám státní souhlas, jako mají kněží. Tím byla tato akce ukončena.
7. Velmi nadějně se v té době rozvíjela pastorační práce mezi školní mládeží. Děti vystavily na panelu, který jsem pořídil, biblické a jejich život ilustrující obrázky. Na příkaz soudr. tajemníka jsem je však musel sundat. Nařídil mi také, že musím odstranit mapku tábořského vikariátu, kde byl označen čas bohoslužeb, jako to bylo v některých kostelích v Praze. V r. 1968-9 děti několikrát hrály v klášterním kostele divadlo. Vlasta Javořická speciálně pro ně napsala veršovanou vánoční pohádku. Připravili jsme dětskou velikonoční adoraci s diapoziivou „Dítě před svatostánkem“. Četly zdramatizovanou báseň od V. Renče „Popelka Nazaretská“. Když však další rok o Vánocích měly přednést a zpívat koledy ze státně schváleného kancionálu, žádal soudr. církevní tajemník, aby mu byl předložen scénář. Nic nedal na vysvětlování, že jde jen o koledy, které se zpívají o bohoslužbách. Škrtl tříkrálovou píseň, že by to bylo nespravedlivé, aby některé děti zpívaly jako králové a byly něco víc. Pak rozhodl, že pro příště musí být pro každé provozování akce zvláštní povolení od odboru kultury ONV. Také se rozpadl sbor mladých zpěváků, kteří zpívali moderní rytmičké písně nacvičené Miroslavem Patákem.
8. V té době jsem využil také možnosti opravit fil. kostel v Sezimově Ústí. Jedna starší žena obešla několik rodin s prosbou o finanční příspěví na úhradu opravy. Všechny dárce a jejich dary si svědomitě zapsala na listinu. Vybrala necelých 1.000 Kčs. Její akci někdo udal. P.V. Žitný se o její dobré vůli dozvěděl až při výslechu na OCT. Vyšlo najevo, že výběřčí se nejdříve informovala nikoliv na děkanství, ale u místního komunisty člena KNV v Č.B., který jí sbírku doporučil. Přesto dostal P.V.Ž. od OCT výtku, že sbírka nebyla státně povolena.
9. Poslední biřmování bylo v Táboře za války v r. 1943, za tradiční velké účasti. Další biřmování bylo až v r. 1967 a uděloval ho kapitulní vikář A. Tittman. Krajský církevní tajemník L. Drozdek povolil jen 40 biřmovanců podle počtu prvokomunikantů. Žádal jsem, aby po tak dlouhé pauze povolil větší počet biřmovanců. Po delším vyjednávání připustil 80 žadatelů. Vyhrožoval mi trestem, když se stanovený počet překročí. Připojily se venkovské farnosti a biřmovanců bylo 120. Potrestán jsem nebyl.

10.

Opis jednoho udání:

Jan Horák, Pardubice
U krematoria 1466
Pardubice 13. května 1974

Razítko:
OVKSČ č.j. 7-1-72 Přiděl. 2
Došlo: 15.5.1974

Okresní výbor KSČ
ideologické oddělení
T á b o r

Vážený soudruhu,

obracím se na Vás i když nejsem členem strany s upozorněním na nepříjemnou věc, která se mi v Táboře stala.

Dne 9.5.1974 jsem se zúčastnil jako divák přísahy nováčků na Žižkově nám. Potom při prohlídce kostela na tomto náměstí jsem našel ve vstupní předsíni na levé straně vývěsní skříňku. Materiál v této skřínce byl pod heslem NEZABIJEŠ a byl ilustrován obrázkem našeho tanku a našeho vojska. Výsledný dojem byl ten, že naši vojáci nemají v případné válce bojovat. Má snad pan farář obavy, že naše armáda chce někoho přepadnout? Proč si pod heslem „nezabiješ“ nedal obrázek na příkl. z Chile nebo israelské agrese?

S panem farářem jsme v této věci hovořili spolu s mým známým, s nímž jsem byl společně v Táboře. Pan farář „nerozuměl“ politickému smyslu své agitace. Stále pouze tvrdil, že zabíjet se nemá a to, že vyjadřuje jeho nástěnka. Později se v diskuzi stal agresivním. Popíral velice rezolutně, že církevní hodnostáři žehnali zbraním Hitlera a Mussoliniho. Nakonec diskuzi uzavřel tím, že téměř doslova nám řekl: „Já s vámi mohu diskutovat třeba i o Marxovi i Leninovi, i já jsem je studoval. To ovšem ještě v době, kdy tyto materiály byly vydávány v původní podobě“.

Tato diskuze v nás utvrdila dojem, že zmíněná nástěnka je zcela úmyslně zpracována tak, aby morálně rozkládala naše vojáky. Prosím proto, abyste věc zvážil a případně zařídil odstranění nástěnky. Dále prosím, abyste tohoto dopisu nepoužil k zákroku proti panu faráři, protože po několikaminutovém rozhovoru s ním jsem nemohl postihnout všechny okolnosti a možná, že se ve svých závěrech mohu mýlit.

S pozdravem

Podpis

Tento doklad jsem obdržel od OCT v r. 1990, kdy byli církevní tajemníci zrušeni (pozn. P.V.Ž.).

11. Vyšetření předmětu udání:

Okresní církevní tajemník soudruh Frant. Kadlec po vyšetření záležitosti napsal na Okresní výbor komunistické strany k rukám soudruha tajemníka ing. Březiny:

Celou záležitost jsem projednal s P.V.Ž., kterému jsem v prvé řadě vytkl jeho nevhodné jednání a reakci na upozornění občana. P.V.Ž. mi podal toto vysvětlení. Nástěnka v kostele je upravována trvale a týdně měněna. Její zaměření je církevní. Pouze k významným státním svátkům se obsahově zaměřuje též k příslušnému výročí. Ústřední myšlenka kritizované nástěnky bylo 5. přikázání „Nezabiješ“ a zároveň myšlenka boje proti válce, za trvalý mír. Proto také na nástěnce kromě nápisu byl i nápis Mír, Pax, Paix a další 2 nápisy. Kromě obrázku tanku a vojska byl na nástěnce obrázek Vietnamské ženy s děckem, stadion v Chile, který byl přeměněn na koncentrační tábor a pomník národů v koncentračním táboře. P.V.Ž.

připustil, že obrázek tanku a vojska upoutal více pozornosti, jelikož byl barevný, ostatní jen černobílé. Ž. se kategoricky ohradil v tom smyslu, že nástěnkou sledoval rozleptávání armády, naopak zdůraznil, že si je vědom toho, že mír je třeba bránit. S P.Ž. jsem projednal i jeho výroky pokud se týká rozhovoru o díle Marxe a Lenina a upozornil jsem ho, že není vhodné ani žádané, aby jako duchovní vedl podobné rozhovory s vlastními nesprávnými závěry. Ž. zdůraznil, že pro budoucnost zaměří nástěnku tak, aby u věřících plnila náboženské poslání.

Od té doby květnová nástěnka patřila jen P. Marii.

Abstrakt

DEMEL, Z. „Omezování církevního života ze strany československého státu v období 1945-1989 se zvláštním zřetelem ke slavení liturgie v jihočeském regionu“. České Budějovice 2007. Disertační práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta.

Klíčová slova:

církevní život; slavení liturgie; omezování; československý stát; jihočeský region; hlášení církevních tajemníků.

Předložená disertační práce se zabývá omezováním církevního života ze strany československého státu v období 1945-1989, přičemž je zvláštní pozornost věnována omezování slavení liturgie v oblasti jižních Čech. Fakta shromážděná z literatury a především z hlášení církevních tajemníků, dochovaných v archivních fondech Krajského národního výboru a Jihočeského krajského národního výboru v Českých Budějovicích, jasně dokládají, že orgány státní správy plánovitě omezovaly život, pastorační a slavení liturgie církví.

Abstract

Restrictions on the church life by the State of Czechoslovakia during the years of 1945-1989 with a special regard to the celebration of liturgy in South Bohemian Region.

Key words:

Church life; the celebration of liturgy; restrictions; the State of Czechoslovakia; South Bohemian Region; reports by the secretaries for the church affairs.

The dissertation concerns with the restrictions on the church life by the State of Czechoslovakia during the years of 1945-1989 with a special regard to restrictions on the celebration of liturgy in South Bohemian Region. Facts that have been gathered from the literature and primarily from the secretaries for the church affairs reports, that have been preserved in the archive funds of Regional National Committee and the South Bohemian Regional National Committee, prove convincingly that the state authorities imposed restrictions on life, pastoral ministry, and the church liturgical celebrations systematically.